

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Jan Liška

M a t h a u s e r o v é

*„aneb historie a dílo opomenutých
umělců českých“*

Vedoucí diplomové práce:
doc. PhDr. Josef Blüml, CSc.

České Budějovice 2006

Anotace:

Jan Liška

Mathauserové „aneb historie a dílo opomenutých umělců českých“

Pedagogická fakulta

(stran 175, příloh 71)

Předložená práce seznamuje s uměleckým rodem Mathauserů, jehož kořeny jsou původně spjaty se Staňkovem u Domažlic.

V první generaci staňkovských Mathauserů, jejichž narození lze datovat do poloviny 19. století, se jako nejvýznamnější osobnost jeví Josef Mathauser. Ten se stal nejen populárním historickým a církevní malířem, ale také zakladatelem nové, pražské linie výtvarných umělců Mathauserů. Josefovi bratři též oplývali malířským nadáním, avšak díky neutěšeným životním podmínkám a rozličným životním osudům jim nebylo dopřáno stát se velkými umělci. Tato studie se dále zabývá uměleckým rodem příbramských Mathauserů, jehož zakladatelem byl Josefův bratr, traťmistr a vynálezce Václav Mathauser.

Cíl této vůbec první studie o umělcích z rodu Mathauserů, odkrývající osudy významných, avšak opomenutých umělců českých, nespočívá pouze ve vytvoření souboru jednotlivých biografí, rozboru a zhodnocení jejich díla, snaží se rovněž přiblížit každodenní život umělce, jeho niterné prožívání a pohled na tehdejší společnost, zejména potom vytvořit ucelený obraz o rodině, kterou téměř sto padesát let spojoval statut výtvarných umělců.

České Budějovice 2006

Annotation:

Jan Liška

The Mathausers

“and the history and work of the forgotten Czech artists”

College of Education

(pages 175, supplements 71)

This presented work gives information about the artistic family of the Mathausers, whose roots are originally connected with the village Staňkov near the town of Domažlice.

The most significant figure in the first generation of the Mathausers of Staňkov appears to be Joseph Mathausner, whose nativity can be dated to the second half of the 19th century. Joseph Mathausner is also the one who not only became a popular historical and ecclesiastical painter but also a founder of the new-born Prague line of the visual artists, the Mathausers. Joseph's brothers also had an aptitude for the art of painting. However, owing to their unfavourable living conditions and their diverse life destinies they were not fated to become great artists. This work also deals with the artistic family of the Mathausers of Příbram, whose founder was Joseph's brother, a lineman and inventor called Václav Mathausner.

The aim of this complete original work concerning the family of Mathausers is to reveal the history of those outstanding but yet forgotten czech artists, which lies not only in forming an anthology of individual biographies, analysis and an evaluation of their work. It also tries to outline the everyday life of the artist, his inner feelings and view of society at that time and therefore to create a compact image of a family, which was connected with the status of visual artists for almost one hundred and fifty years.

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v závěrečném seznamu.

.....*Jan Liska*.....

V Českých Budějovicích, dne .....*5. 4. 2006*.....

Obsah

ÚVOD	8
1. CHODŠTÍ RODÁCI	13
1.1. MATHAUSEROVÉ Z CHODOVA	14
1.2. PEKAŘ ONDŘEJ A JEHO POTOMCI	17
2. NADANÍ, AVŠAK ZAPOMENUTÍ	21
2.1. KUPEC A STAROŽITNÍK JAN MATHAUSER	22
2.2. UMĚLECKÝ KLEMPÍŘ FRANTIŠEK MATHAUSER	24
2.3. NADĚJNÝ MALÍŘ JULIUS MATHAUSER	28
3. ŽIVOT A DÍLO VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI ČESKÉHO MALÍŘSTVÍ JOSEFA MATHAUSERA	31
3.1. LÉTA UČŇOVSKÁ A STUDIJNÍ	32
3.2. ŽIVOT PRAŽSKÉHO MALÍŘE	36
3.3. MEZI MECENÁŠI	48
3.4. VE SVĚTĚ UMĚLECKÝCH VÝSTAV	59
3.5. MEZI TISKAŘI A NAKLADATELI	68
3.6. ZAVÁTÉ ŠLÉPĚJE	82
3.7. ZHODNOCENÍ A ROZBOR DÍLA	85
3.8. ŽIVOT A DÍLO POSMRTNÉ	100

4. VE ŠLÉPĚJÍCH SVÉHO OTCE	105
4.1. MALÍŘ KRAJIN JAROSLAV MATHAUSER	106
4.2. ŽÁKYNĚ UMĚLECKOPRŮMYSLOVÉ ŠKOLY MILADA MATHAUSEROVÁ	111
5. UČITEL A MALÍŘ PROKOP MATHAUSER	116
5.1. SYN TRAŤMISTRA, PREPARATÉRA A VYNÁLEZCE	117
5.2. NA STUDIÍCH, PRVNÍ UČITELOVÁNÍ	123
5.3. VE VÁLCE SVĚTOVÉ	129
5.4. UČITEL A MALÍŘ PRVNÍ REPUBLIKY	133
6. ŽIVOT A DÍLO PŘÍBRAMSKÉHO MALÍŘE, GRAFIKA A RESTAURÁTORA „IN MEMORIAM VÁCLAV MATHAUSER“	139
6.1. VE STÍNU SVÉ DOBY	140
6.2. PRÁCE VÝTVARNÁ A MUZEJNÍ	143
6.3. VE SVOBODNÉ ZEMI	145
7. GENERACE SPOUTANÉ MALBOU	148
ZÁVĚR	153
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	157
JMENNÝ REJSTŘÍK	172
TEXTOVÉ PŘÍLOHY	176
OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	183-246

Úvod

Snad málokterý umělecký rod vynikal v český dějinách takovou činorodostí, pílí a skromností jako Mathauserové. Tato velice početná malířská rodina, jejíž kořeny byly svázány již odnepaměti s chodským krajem, sehrála v uměleckém světě po dobu takřka dvou staletí významnou, i když později téměř nedoceněnou kulturně-společenskou úlohu. Za nejvýznamnějšího člena této malířské dynastie lze jistě považovat českého malíře přelomu 19. a 20. století Josefa Mathausera, dnes skoro zapomenutého umělce církevních a historických námětů. Josefův bratr Julius, dcery a syn se stejně tak jako potomci dalšího z bratrů Václava věnovali s úspěchem malířství a navázali tak na rodinnou tradici velkého mistra a školitele.

Mezi poslední umělce tohoto jména lze jistě zařadit i významného příbramského malíře, grafika, restaurátora a mého dědečka Václava Mathausera, po jehož smrti jsem se rozhodl k sepsání této práce. Nepopírám také, že je mou snahou tímto dílem co nejdůstojněji uctít tuto výjimečnou osobnost a její památce nakonec i celou studii věnovat. Tato práce by také nemohla rozhodně vzniknout bez pomoci pana ing. Daniela Mathausera, respektive bez jeho svolení nahlédnout do rodinného archivu Mathauserů.

Pro důkladné poznání daného tématu bylo nezbytné prostudovat dostupné prameny a literaturu. Za zcela stěžejní lze považovat historické prameny nepocházející překvapivě z žádného veřejně přístupného archivu, ale archivu rodinného. Tento „Rodinný archiv Mathauserů“, jenž jsem si dovolil takto pojmenovat, lze ještě členit do dvou základních fondů s názvy fond Daniel Mathauser a fond Jan Liška, tedy podle současných vlastníků osobní pozůstalosti rodiny Mathauserů. Fond Daniel Mathauser dnes nabízí nejen neocenitelnou sbírku ikonografických a evidenčních pramenů, ale také pozoruhodných pramenů písemných. Ve fondu Jan Liška, respektive ve vlastnictví mé rodiny, se nalézají rovněž celá řada ikonografických a písemných pramenů, mapující detailně život a dílo jedné z početných rodových větví Mathauserů.

Opomenout nelze však také historické prameny získané v některých okresních a oblastních archivech, mnohdy také archivech zvláštního významu. Cenným zdrojem při získávání historických pramenů pro mou práci představoval především Archiv Národní galerie, v současnosti nejbohatší národní dokumentační centrum u nás, které ve svých fondech uchovává celou řadu pozůstalostí českých malířů, sochařů a architektů. Mimo drobné korespondence týkající se osobnosti Josefa Mathausera mi nabídl tento archiv možnost nahlédnout do fondů ostatních českých umělců a umožnil tak uskutečnit celou řadu klíčových komparací. Další významná korespondence Josefa Mathausera byla nalezena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví na pracovišti ve Starých Hradech, respektive ve fondu nakladatele Bedřicha Kočího.

Z Archivu Národního technického muzea jsem využil archiválií týkajících se zlomku osobní pozůstalosti Václava Mathausera, traťmistra, vynálezce a preparátora z Příbrami, mimo jiné bratra malíře Josefa Mathausera.¹ Lze jen litovat, že po smrti vynálezcovy manželky v roce 1945 byla téměř celá pozůstalost kvapně likvidována. Vdova sama na patenty vynálezů jen doplácěla a byla proto nucena je postupně odhlašovat. V pozůstalosti se snad nacházela celá řada prototypů vynálezů ve zmenšených velikostech, velké množství původních plánů a jejich kopií, korespondence a velmi zajímavé osobní deníky. Každý osobní deník vypovídal bezprostředně o vynálezcově myšlenkovém světě, o lidech, se kterými žil, rodině a událostech ze světa. To vše se také vešlo během čtyřiceti let do čtyřicet sešitů. Z nenávratně ztracené pozůstalosti se zachovalo nakonec jen několik dokumentů týkajících se vynálezectví, z osobních deníků pouze pracovní sešit s poznámkami vlastních postupů preparování zvěře a některé osobní úvahy.²

Velmi cenné zdroje pro svou práci jsem také získal na pracovištích Státního oblastního archivu Plzeň, Archivu hlavního města Prahy, Státního okresního archivu Příbram a Státního okresního archivu Domažlice.

---

¹ Archiv Národního technického muzea (dále jen ANTM), fond Mathauser Václav 644, inv. č. 1, kart. 1.

Nemalé úsilí jsem však věnoval i pramenům tištěným, respektive několika cenným příspěvkům v různých literárních časopisech a denním tisku, dokládajícím zejména to, jak bylo ve své době přijímáno nejen dílo, ale zejména život rodiny Mathauserů. Zaměřil jsem se především na studium těch nejdůležitějších periodik, z kterých lze zmínit například Zlatou Prahu, Světozor, Český svět, Horymír či Národní politiku. Je až zarážející, že se uměleckým rodem Mathauserů dodnes žádná literatura podrobně nezabývala. Kromě několika novinových článků a krátké zmínky o těchto umělcích v knize Františka Weniga „*Obrázky ze staré školy*“ se o Mathauserech více nedovídáme.³ Naopak se i v odborné literatuře setkáváme s řadou nepřesností, jak je tomu například v Ottově slovníku či v Novém slovníku československých výtvarných umělců.⁴ Literatura zabývající se každodenním životem českých výtvarných umělců, zejména potom problematikou související s vytvořením profilu umělecké rodiny 19. století, se nabízí rovněž jen ve skrovném množství.⁵

Z metodologického hlediska se zaměřím na základní postupy. Nejvýznamnější součástí bude biografická metoda, která bude prostupovat celou práci, navíc obohacená i o metodu biografie skupinové. Neopomenu především metody přímé a nepřímé, důležitou složkou se stanou i srovnávací přístupy. Za klíčový lze jistě považovat přínos ikonografických pramenů, u kterých bylo nutné soustředit se na jejich co nejoptimálnější interpretaci a zasazení do celého kontextu práce. Využít

---

² Rodinný archiv Mathauserů (dále jen RA Mathauserů), fond Jan Liška, Pracovní sešity Václava Mathausera.

³ O rodině Mathauserů se ve svých vzpomínkách zmiňuje spisovatel František Wenig, jehož rodina byla s Mathausery svázána kmotrovstvím. Více František WENIG, *Obrázky ze staré školy*, Praha 1917.

⁴ Prokop Toman se ve svém slovníku výtvarných umělců opírá o některé chybné údaje, které přebírá ze slovníku Jana Olty. Jmenovat lze například chybné informace spojené s výtvarným školením malíře Josefa Mathausera.

⁵ Různými sociálními typy a profesemi v 19. století, i když ne bohužel výtvarnými umělci, se zabývají například Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ (edd.), *Člověk na Moravě 19. století*, Brno 2004. O umělecké profesi 19. století se snad jen krátce zmiňuje zahraniční studie od Ute FREVERT – Heinz-Gerhard HAUPT (edd.), *Der Mensch des 19. Jahrhundertes*, Frankfurt am Main 1999, s. 292-323. Jednou z mála studií zabývajících se životem a tvorbou českého malířského rodu 19. století může být Naděžda BLAŽIČKOVÁ-HOROVÁ, *Malířská rodina Mánesů*, Praha 2002.

bych chtěl zejména přístupu historické ikonografie, díky které obrazové prameny nevnímám jen pouze jako estetické sdělení, ale také jako historický fakt.⁶

Z důvodu nedostatku písemných pramenů je nutné životní osudy jednotlivých osobností zpřístupnit právě pomocí důkladné interpretace obrazových dokumentů a to jak pomocí skutečných výtvarných děl, tak i tištěných plakátů či reprodukcí, tedy i materiálu kvalitativně poněkud nižší úrovně. Obrazový materiál se stal v této práci nakonec natolik klíčovým, že bylo nutné vytvořit ucelený soubor obrazových příloh, které zde neplní pouze funkci doprovodnou, ale především složku kooperující bezprostředně s textem. Obdobnou úlohu zastávají rovněž méně početné přílohy textové, jejichž součástí jsou například rodokmeny rodiny Mathauserů nezbytné pro porozumění sledovaného vývoje rodu.⁷

Text této práce je rozčleněn do sedmi základních kapitol, které se pro větší přehlednost dělí na podkapitoly.

V první kapitole se seznamujeme v českém prostředí neobvyklým jménem Mathauser, poznáváme vůbec první doložené Mathausery, přímé předky pozdějších pokračovatelů a umělců tohoto rodu. Kapitulu zakončuje druhá podkapitola, věnovaná osudu zakladatele rodiny Mathauserů pekaři Ondřejovi ze Staňkova u Domažlic.

Druhá kapitola se upíná na život a dílo talentovaných Ondřejových potomků Jana, Františka a Julia, kterým však osud nepřisoudil stát se nakonec natolik významnými umělci, jakým byl později jejich bratr Josef.

Velkému českému malíři Josefu Mathauserovi, zakladateli jedné z pražských linií rodu, je věnována celá další a podstatná část této studie, rozčleněná navíc do osmi podkapitol. Snahou je zde vytvořit chronologicky pojatou biografii prostoupenou navíc pohledy do běžného života výtvarného umělce konce 19. a

---

⁶ O historické ikonografii pojednává podrobněji ve své studii Zdeněk HOJDA, *Historická ikonografie - pomocná věda historická?*, in: Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica I, Z pomocných věd historických XIII, Praha 1996, s. 145-154.

⁷ Viz textové přílohy č. 1, č. 2, č. 3, č. 4.

počátku 20. století. Závěrečné podkapitoly navíc částečně sumarizují a především hodnotí dílo a posmrtný odkaz nejslavnějšího umělce tohoto rodu.

Ve čtvrté kapitole se stávají předmětem bádání potomci Josefa Mathausera, kteří směle pokračují v umělecké tradici svého otce.

Pátá a šestá část studie se naopak zaměřuje na život a dílo potomstva Josefova bratra Václava Mathausera, příbramského traťmistra a vynálezce. Václavův syn Prokop Mathauser byl nejen učitelem a aktivním důstojníkem v první světové válce, ale také vynikajícím výtvarníkem. Jeho syn Václav navázal nejprve na otcovu učitelskou tradici a stal se později váženým umělcem a znalcem památek. Jestliže se v této studii zabýváme obdobím zejména konce 19. a počátku 20. století, není pak mým záměrem v kapitole šesté se tak důkladně zabývat dobou, ve které žil Václav Mathauser, jako je tomu u jiných osobností v kapitolách předešlých.

Poslední kapitola by měla vytvořit ucelený obraz o vzájemně propojených rodinných a uměleckých vazbách Mathauserů, ale rovněž krátce vypočítat obecný obraz rodiny, jejíž členové se po mnohé generace věnovali výtvarnému umění.

Cílem této práce by neměl být pouze soubor jednotlivých biografí, pouhých chronologických přehledů životních událostí, ale i sledování forem, vnějších projevů a způsobu myšlení a jednání jednotlivých osob, spojených pevným poutem několika generačního rodinného svazku. Sledovat život a dílo umělců a umělkyní nelze však samozřejmě bez zasazení celé problematiky do dobového kontextu, ještě lépe bez využití různých, nejlépe srovnávacích metod. Částečně se zde tak setkáváme s problematikou týkající se dějin každodennosti a mentalit. Zejména ve třetí části této studie, zabývající se významným českým historickým a církevním malířem Josefem Mathauserem, se dotýkám dodnes historicky naprosto nedotčených témat, které dodávají vlastní biografii poněkud odlišný, o to však zajímavější charakter.⁸

Smyslem celé práce nebude rovněž získání souboru veškerého uměleckého díla jednotlivých osobností, ale poukázání především na stěžejní práce umělců a jejich

---

⁸ V této kapitole se zabýváme kromě líčení biografických událostí například i každodenním životem výtvarných umělců druhé poloviny 19. století, klíčovou se pro mne stala mimochodem tématika zabývající se vztahy mezi umělci a jejich zaměstnavateli, respektive tiskaři a nakladateli.

zasazení do dobového kontextu. Hlavní úloha této práce spočívá v alespoň částečném seznámení veřejnosti s neprávem opomenutým českým malířským rodem, zhodnotit význam jeho umělecké tvorby a zasadit jej po zásluze do kulturních a společenských souvislostí.

1.

Chodští rodáci

1.1. Mathauserové z Chodova

Z probádaných pramenů 18. a 19. století je patrné, že rod Mathauserů pocházel původně ze samého středu Chodska. Snad nejvíce nositelů tohoto jména se objevilo v zápisech farních matrik vsi Chodov, spadající pod farní obvod Trhanov.⁹ V dalších, mnohem starších pramenech, se již překvapivě s tímto jménem nesetkáváme. Jméno Mathauser se neobjevuje například ani v Soupisu usedlých rodin v jedenácti chodských vsích z 16. století ani v Berní rula ze 17. století.¹⁰

Dodnes neobjasněný původ tohoto již poměrně rozvětveného rodu nepomohl zatím objasnit ani etymologický rozbor vlastního jména Mathauser. Názory historiků se lišily vždy v tom, zda jméno Mathauser a tím tedy i původ tohoto jména je český či německý. Obhájce českého původu jména, regionální historik František Hruška, se na počátku 20. století přiklonil k názoru, že jméno Mathauser pochází již z dob pánů z Lamingenu. Podle Hrušky docházelo ze strany německých myslivců a úředníků podporovaných německou vrchností na Chodsku nejen ke komunikaci v němčině, ale i k překládání, přetváření a přepisování českých jmen. Dokladem toho je právě chodovský „Myjtňák“ přetvořený v Mathausera. Hruška tvrdí, že Mathauserové, kteří mimo jiné seděli donedávna dědičně na původní usedlosti, byli považováni u svých sousedů vždy za Myjtňáky. Jméno „Myjtňák“ tak mohlo do jisté míry souviset i se slovem „mýtné“, respektive s vybíráním mýtného na cestě do Bavorska.¹¹ Jelikož se do církevních matrik zapisovala příjmení častokrát jen foneticky a velká část obyvatelstva, zejména středních a nižších společenských vrstev se na venkově nikdy nepodepisovala,¹² mohlo být jméno Mýjtňák později přeměněno na německy znějící jméno Mathauser.

⁹ Státní oblastní archiv Plzeň (dále jen SOA Plzeň), fond Soupis matrik, farní obvod Trhanov – Chodov.

¹⁰ František ROUBÍK, *Dějiny Chodů u Domažlic*, Praha 1931, s. 604-608; Magda ZAHRADNÍKOVÁ – Iva ČADKOVÁ (edd.), *Berní rula 23, kraj Plzeňský I*, Praha 1952; Tytéž (edd.), *Berní rula 24, kraj Plzeňský II*, Praha 2002.

¹¹ František HRUŠKA, *Dialektický slovník chodský*, Praha 1907, s. 7.

¹² *Vývoj příjmení v českých zemích*, Historická demografie 6, 1972, s. 78-91.

Ve čtyřicátých letech naopak nacionálně smýšlející německý regionalista Josef Hanika teorii o Mathauserech jako „strážcích šumavských přechodů“ odmítl. Tvrdil, že jméno Mathauser je původem německé, jelikož prý pochází z názvu Mauthaus, nedaleké vsi v bavorském pohraničí. I když se Hanika při svém tvrzení opíral o některé předešlé badatelské výzkumy vynikajících regionálních historiků¹³, vystavěl německost u Mathauserů a jiných domažlických Chodů zejména na „*množství německé krve, která již odpradáвна kolovala v jejich žilách.*“¹⁴

Český původ tohoto jména dnes dokládá například skutečnost, že se s tímto příjmením v německy mluvících zemích skoro neseťkáme, samotní Němci místo jména Mathauser vyslovují raději „Mauthauser“. K jaké národnosti lze tento starobylý chodský rod nakonec začlenit, nelze tedy dodnes s určitostí říci. Jisté však je, že křestní jména Mathauserů jsou v matrikách z počátku 19. století již stejně tak ryze česká, jako jejich rodinná korespondence z poslední třetiny 19. století.¹⁵

S nejstaršími nositeli jména Mathauser se setkáváme v Chodově u Domažlic, vsi, která patřila původně pod farnost Trhanov. K prvním známým chodovským Mathauserům a zároveň prvním předkům později slavného uměleckého rodu, patřil katolík Jakub Mathauser, narozený v roce 1765. Z manželství s Annou Eichnitovou se tomuto chalupníkovi narodilo v domě s č. p. 69 celkem pět dětí. Jeho nejstarší syn Jan, sedlák z Chodova a zároveň další předek pozdější slavné dynastie, se v roce 1822 oženil s Dorotou Ecktnerovou. V domě své ženy se Jan nakonec usadil natrvalo a vychoval zde šťastně devět dětí.¹⁶

¹³ František ROUBÍK, *Dějiny Chodů*, Praha 1931.

¹⁴ Josef HANIKA, *Volkskundliche Wanderungen zu den Chodenbauern*, Reichenberg 1943, s. 51-53; TÝŽ, *Vom Deutschen Anteil am Chodenbauerntum*, in: *Wissenschaft im Volkstumskampf*, Reichenberg 1941, s. 233-250.

¹⁵ Mezi prameny osobní povahy týkající se rodiny Mathauserů se objevuje jen velmi skromná, avšak historicky velmi cenná korespondence. Srov. RA Mathauserů, Korespondence Josefa Mathausera či Václava Mathausera mezi lety 1890-1917.

¹⁶ SOA Plzeň, fond Soupis matrik, farní obvod Trhanov – Chodov, Matrika sňatků a zemřelých (1821-1883), sign. SM 16935 / Chodov; Tamtéž, Matrika narozených (1808-1873), sign. SM 416214 / Chodov.

I když o Mathauserech z Chodova mnoho nevíme, je velice pravděpodobné, že většina členů této rodiny svůj rodný kraj nikdy neopustila. Vzestup migrace poddaných na tomto panství v období přibližně jednoho půlstoletí, které uplynulo od vydání patentu o zrušení nevolnictví, nebyl jak dokládají odborné studie nijak výrazný. Stoupající počet obyvatel a tím i vzestupy odchodů poddaných je třeba sledovat až v druhém a třetím desetiletí 19. století.¹⁷ Tímto obdobím se také začíná utvářet nejstarší rodová linie Mathauserů, budoucích slavných umělců českých.

V době malé naděje na dlouhý život rodiče sotva stačili vychovat své nástupce a předat jim rodný statek a zkušenost, jak na něm hospodařit. Přežilo-li rodiče více dětí, musely ustoupit jedinému, většinou nejstaršímu dědici. U nejstaršího syna Jana Mathausera z Chodova se tomu ale překvapivě nestalo. Ondřej Mathauser z Chodova odešel nadobro a usadil se ve Staňkově u Domažlic, kde nakonec založil novou rodovou linii mnoha nadaných potomků, pozdějších významných umělců českých.

---

¹⁷ Gustav HOFMANN, *Migrace poddaných na panství Kout-Trhanov v letech 1791-1807*, in: IX. Výroční zpráva Okresního archivu Domažlice 1986, Horšovský Týn 1987, s. 113.

1.2. Pekař Ondřej a jeho potomci

Z jakých pohnutek se nakonec rozhodl Ondřej Mathauser usadit ve Staňkově u Domažlic, přesně nevíme. Mladého pekaře jistě zaujal kouzelný pošumavský kraj bohatý na přírodní krásy a živý hospodářský a průmyslový život, neméně však dcera zednického mistra Václava Anderleho, se kterou se nakonec 30. května 1843 v kostele sv. Jakuba oženil.¹⁸

Staňkov v té době tvořily dvě samostatné obce rozdělené řekou Radbuzou. Na levém břehu se rozkládal Staňkov městys, na pravém Staňkov ves. Osud předurčil Ondřejovi založit vlastní pekařskou živnost právě ve Staňkově vsi. Zde, v domě s číslem 55, založil později se svou ženou Ludmilou mnohačetné potomstvo.¹⁹ O osobnosti pekařského mistra Ondřeje Mathausera se ve svých pamětech zmínil například známý staňkovský rodák a spisovatel František Wenig, když ve své knize popisoval místní školu a její okolí: „*Od hostince u Siedků vedla cesta za ves a dále k Lohové. Při cestě té nedaleko mlýna měl svoji usedlost pekař Ondřej Mathauser, s jehož rodinou byli jsme v kmotrovství. Již tím bylo dáno, že obě rodiny žily v dobrém přátelství.*“²⁰

Jedinou dnešní památkou na rodiče budoucích slavných umělců se staly rodinné podobizny, respektive dvě fotografie obrazů z období kolem poslední třetiny 19. století.²¹ Oba portréty, které lze mimo jiné zařadit do velmi početné galerie rodinných podobizen Mathauserů, byly vytvořeny s největší pravděpodobností jedním z pekařových výtvarně nadaných synů.

V roce 1885 starý pekař ovdověl a rozhodl se oženit ještě podruhé. Za svou druhou ženu pojal Rozálii Vaňousovou z Přívrat, která s ním setrvala až do

¹⁸ SOA Plzeň, fond Soupis matrik (1827-1862), Oddací matrika, sign. 2132 / Staňkov 15, farní obvod Ves Staňkov, s. 84.

¹⁹ SOA Plzeň, fond Soupis matrik (1816-1857), Matrika narození, sign. SM 2127/ Staňkov 10, farní obvod Ves Staňkov, s. 92, s. 97, s. 102, s. 108, s. 120, s. 131; Tamtéž, fond Soupis matrik (1858-1894), Matrika narození, sign. Staňkov 21, farní obvod Ves Staňkov, s. 10, s. 34.

²⁰ František WENIG, *Obrázky ze staré školy*, Praha 1917, s. 44.

²¹ Viz obrazové přílohy č. 1, č. 2.

posledních chvil jeho života. Ondřej Mathauser zemřel ve Staňkově v nedožitých jednasedmdesáti letech.²²

V paměti svých dětí zůstávala otcova tvář po jeho smrti nezměněna. V roce 1900 jej na jednom ze svých žánrově laděných obrazů vymaloval jeho nejstarší syn, malíř Josef Mathauser. Námětem obrazu se stal jeho otec, sedící ve světnici svého rodného domu ve Staňkově a starostlivě promlouvající ke své bedlivě naslouchající vnučce Miladě. Lze si jen těžko domýšlet, co tento moudrý stařec kladl malířově dceři na srdce. Snad ji i zrazoval jako kdysi dávno svého syna před uměleckým povoláním, které doprovází jen skromný a vždy nejistý výdělek.²³

Většina potomků Ondřeje Mathausera v dospělém věku ze svého rodného kraje odešla a ti co zůstali, svého otce již nepřežili. Se staňkovským pekařem tak zanikl i poslední držitel jména Mathauser v mužské linii. Dokladem o úplném vymření staňkovských Mathauserů může být zápis ze schůze obecní rady ve Staňkově vsi ze dne 18. ledna 1889, kde se mimo jiné projednávalo: „*jak se má s tím právem zacházet, které sbylo po prodaných usedlostech Pana Jakuba Novýho, Ondřeje Mathausera, Štěpána Weise, Ondřeje Zieglera a Adama Anderle*“.²⁴

Během svého života vychoval Ondřej Mathauser celkem pět synů a tři dcery. Je jistě pozoruhodné, že ač dříve nikdo předtím v rodině k umělecké tvorbě netíhl, disponovaly skoro všechny Mathauserovy děti výjimečným výtvarným nadáním. Nejstarší Josef se měl stát původně pekařem. Proti otcově vůli se však později vyučil malířem u domažlického malíře pokojů Hynka Amerlinga. Druhorozený Jan měl též malířské nadání, pro nedostatek peněz se však malování věnovat nemohl, a proto převzal rodinný podnik. Rovněž veliké nadání se projevovalo u Václava, který však své vlohy věnoval zcela jinému oboru. Stal se mimořádným odborníkem v oblasti preparátérství a jako traťmistr Rakovnicko-protivínské dráhy vynalezl ke konci života několik pozoruhodných vynálezů.

²² SOA Plzeň, fond Soupis matrik (1827-1895), Matrika zemřelých, sign. SM 2148/31 farní obvod Ves Staňkov, s. 69.

²³ Viz obrazová příloha č. 3.

²⁴ Státní okresní archiv Domažlice (dále SOKA Domažlice), pracoviště Horšovský Týn, fond Archiv města Staňkov, Zápisy ze schůzí obecní rady 16. 5. 1883 - 20. 9. 1886.

Další ze synů Ondřeje Mathausera se jmenoval František. Jeho tepaná umělecká práce zdobila mnoho monumentálních pražských budov. Pátým narozeným potomkem Ondřeje Mathausera byla již dcerka. Dostala jméno Marie a stejně tak jako její třetí nejmladší sestra Julie svůj rodný kraj z důvodu sňatku opustila. O druhé narozené dceři Regině, později provdané služebné na faře, nemůžeme stejně, jako o jejích sestřích, s jistotou tvrdit, zda se ve svém životě někdy výtvarnou činností zabývaly. Nejmladší z pěti synů Julius, který vynikal rovněž mimořádným uměleckým nadáním, zemřel bohužel již v mladém věku a nedokázal se tak více proslavit jako jeho starší bratři.²⁵

Všechny děti Ondřeje Mathausera se narodily v nízkém v domě s číslem 55. Na svět jim vždy pomáhala porodní babička Fayová, dobrosrdečná, obětavá a jistě více než energická žena.²⁶ Ke křtům docházelo v kostele sv. Jakuba za účasti faráře Karla Bílého, svědomitého vlasteneckého kněze, prvního ze staňkovských farářů, který začal do farní kroniky zapisovat česky.²⁷ Za kmotry byli v matrikách uvedeni většinou členové rodiny Anderlů a Wenigů, nejčastěji ze všech řídící učitel ve Staňkově vsi a otec později slavných pedagogů, spisovatelů a malířů František Wenig.²⁸

Děti chodily do staré staňkovské školy stojící na levé straně cesty vedoucí do městečka nedaleko kostela a fary. Bylo to přízemní stavení celé ze dřeva pokryté šindelem, ve své době však pro své účely zcela nevyhovující. O tom, v jakém stavu se jednou staňkovská škola octla, svědčí zpráva faráře Karla Bílého, jenž koncem srpna 1856 oznamoval okresnímu hejtmanství: „učitel František Wenig váhá svolati děti pro školní rok 1856-57 vůbec do školy, poněvadž budova hrozí sesutím.“²⁹ V této budově, v níž se jednou při vyučování dokonce propadl i strop, se však vyučovalo až

²⁵ Tamtéž, Reginou Mathauserovou vyplněný výkaz o členech rodiny z roku 1901 pro obecní úřad ve Staňkově, fond nezpracovaný. Více Staňkovsko, 23. 6. 1928.

²⁶ SOA Plzeň, fond Soupis matrik (1816-1857), Matrika narození, sign. SM 2127/ Staňkov 10, farní obvod Ves Staňkov, s. 92, s. 97, s. 102, s. 108, s. 120, s. 131; Tamtéž, Soupis matrik (1858-1894), Matrika narození, sign. Staňkov 21, farní obvod Ves Staňkov, s. 10, s. 34.

²⁷ Tamtéž, s. 111.

²⁸ Bohuslav KÚMPEL STAŇKOVSKÝ, *Staňkovsko*, Staňkov 1940, s. 69-73.

²⁹ František WENIG, *Obrázky*, s. 26.

do roku 1866, než byla zakoupena od Františka Siedka budova nová, i když původně ještě pro účely hostinské.³⁰

František Wenig ve svých pamětech dále uvedl, že roku 1877 byla stará škola nadobro zbourána. Jedinou památkou na ní se staly dva obrazy z rukou malířů, kteří do této školy chodili a velmi dobře si na ni pamatovali. Na základě zevrubného popisu Wenigova bratra zhotovil staňkovský malíř Hynek Amerling první náčrtek obrazu, podle něhož pak dovedně vymaloval Josef Mathauser dva obrazy. František Wenig vzpomíná: „*Visí nyní nad mou postelí a utěšovaly a utěšují mne podnes, když bývalo a jest nejhůř. Při pohledu na ně mihne se vždy myšlenka: Při všech trampotách bývalo tam přece jen nejlépe!*“³¹

Obrazy staré staňkovské školy a jejího okolí od malíře a rodáka Josefa Mathausera patří dodnes bezpochyby mezi nejstarší vyobrazení starého Staňkova.³² Ve své době byla tato dvojtřídní škola na místě, kde stál později ve čtyřicátých letech 20. století obchodní dům firmy Klement. Pokud víme, tak to byla právě Klementova rodina, která jako poslední tyto obrázky vlastnila. O současné existenci těchto regionálních uměleckých děl bohužel nic nevíme. Snad jsou stále ozdobou některé z domácností na Domažlicku. Veřejnosti mohou být tyto obrazy známé již jen z tištěných reprodukcí, pořízených podle původních a nepříliš kvalitních fotografií.³³

³⁰ Přirozenými centry venkovského osídlení byly významné stavby vesnice (kostel s farou, škola, hostinec, kovárna). Vesnická stavení v západních Čechách byla ještě počátkem 19. století převážně dřevěná. Sedláci a chalupníci nedbali zákazů vrchnosti stavět ze dřeva a nerespektovali ani četná guberniální nařízení a dvorské dekrety z první poloviny 19. století. Ve výstavbě dřevěných domů, zvláště roubených světnic, se promítaly sociální a geografické faktory, stejně jako síla tradice. Více Tomáš JÍLEK, *Způsob života venkovského lidu západních Čech v 19. století*, in: Studie k sociálním dějinám 19. století 7, Opava 1997, s. 103.

³¹ František WENIG, *Obrázky*, s. 33.

³² Viz obrazové přílohy č. 4, č. 5.

³³ Staňkovská firma K. Klement byla založena r. 1860. Rozmachu se jí dostalo ale až za života druhého majitele firmy J. Klementa (1866-1937). Ten již v roce 1889 postavil v Žichovicích u Sušice první průmyslovou pec na pálení vápna a stal se tak zakladatelem vápenického průmyslu v sušické oblasti. Více Bohuslav KÜMPEL, *Staňkovsko*, s. 39.

2.

Nadání, avšak zapomenutí

2.1. Kupec a starožitník Jan Mathauser

Zvěčnělý, všemu učitelstvu ve své době velmi dobře známý pedagog, zemský školní inspektor, ministerský rada a spisovatel František Wenig, popsal ve své krásné knize „Obrázky ze staré školy“ nejen starou učitelskou rodinu Wenigů, ale i jiné znamenité osobnosti svého rodného staňkovského kraje. Mezi jinými se zmiňuje i o rodině pekaře Ondřeje Mathausera. Zvláště rád vzpomínal na „pekařovic Jeníka“, který byl v chlapeckém věku jeho nejmilejším přítelem.³⁴

Wenigův přítel a druhorozený pekařův synek dostal jména pravděpodobně po svém dědovi, chalupníku z Chodova, Janu Mathauserovi. Jeník se narodil v takřka revoluční době 6. května 1848 ve Staňkově-vsi v domě s číslem 55.³⁵

V roce Janova narození se události plné zvratů dotkly i obyvatel Staňkova. Došlo ke zrušení poddanství, pravomoc vrchnosti přešla na nově zřízené státní úřady a Staňkov ves a Staňkov městys se staly součástí nově zřízeného okresu Horšovský Týn. Obec již nebyla řízena vrchností, ale obecním zastupitelstvem. K nyní již rozsáhlým pravomocím obce patřila například ochrana osobního majetku, správa obecního finančního hospodářství či péče o chudinství a školství.³⁶

Nová škola však byla ve Staňkově vsi vybudována až po roce 1866, a tak je jisté, že spolu se svými sourozenci navštěvoval starou staňkovskou školu i Jan Mathauser. Podle Wenigových pamětí měl Jan prý již jako malý chlapec velký zájem o místopis, dějiny a archeologii.³⁷

Prvorozený Janův starší bratr Josef odmítl pokračovat v rodinné tradici a stal se později známým výtvarným umělcem. Jan měl též nadání k malířství, ale zatoužil i po jiných studiích. Chudý otec však neměl na placení škol dostatek peněz a tak musel mladý Jan převzít živnost svého otce a později se oddat dokonce kupectví. Svůj malý obchod, kde byl později hostinec „U Dešaurů“, provozoval v domě č. 31

³⁴ František WENIG, *Obrázky*, s. 44.

³⁵ SOA Plzeň, fond Soupis matrik (1816-1857), Matrika narození, sign. SM 2127/ Staňkov 10, farní obvod Ves Staňkov, s. 97.

³⁶ Bohuslav KUMPEL, *Staňkovsko*, s. 19.

ve Staňkově vsi. Školáci z městečka si prý k němu rádi chodívali levně nakupovat čtyři archy papíru za krejcar. O zvláště hloubavé povaze tohoto muže svědčí to, že měl vždy kromě běžného zboží při ruce několik vědeckých knih, které si ve volné chvíli rád pročítal.³⁸

Když historik August Sedláček trávil svůj čas ve Staňkově v rámci průzkumu zříceniny „Hrádku“ zvaného také „Lacembok“, stal se mu právě Jan Mathauser nápomocným průvodcem po kraji. Plán této středověké pamětihodnosti, který sám podle paměti nakreslil, zapůjčil později profesoru Sedláčkovi k reprodukování pro publikaci *Hrady, zámky a tvrze království českého*.³⁹

Jako jediný ze synů Ondřeje Mathausera se věrný Wenigův přítel a vášnivý milovník starožitností usadil ve Staňkově nadobro. Osud však nedopřál, aby se ve svém rodném šumavském kraji, který tak vroucně po celý život miloval, dožil klidného stáří. Zemřel mladý, svobodný, v nedožitých osmatřiceti letech na tuberkulózu plic.⁴⁰

Jedinou vzpomínkou na tohoto nadaného a skromného mladíka se stala nakonec jeho vlastní podobizna. Autorem drobného, avšak velmi osobitého portrétu z roku 1880 byl patrně jeho mladší bratr, akademický malíř Julius Mathauser. Mathauserova podobizna není zde jen pouhým historickým záznamem z každodenního venkovského života konce 19. století, ale také svědectvím o vzájemné loajalitě a přátelství umělecky smýšlejících rodinných příslušníků.⁴¹

---

³⁷ František WENIG, *Obrázky*, s. 149.

³⁸ Staňkovsko, 23. 6. 1928.

³⁹ Dle původního návrhu od Jana Mathausera vykreslil později plán Hrádku Lacembok V. Král. Více August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého IX*, Praha 1996, s. 107. Viz obrazová příloha č. 6.

⁴⁰ SOA Plzeň, fond Soupis matrik (1827-1895), Matrika zemřelých, sign. SM 2148/31, farní obvod ves Staňkov, s. 115.

⁴¹ Viz obrazová příloha č. 6.

2.2. Umělecký klempíř František Mathauser

Jelikož se rodinného podniku po pekaři Ondřejovi ujal druhorozený syn Jan Mathauser, museli hledat ostatní bratři rodinné štěstí mimo svůj rodný dům. Jedním z nich byl i čtvrtý narozený syn Ondřeje Mathausera František, který přišel na svět ve Staňkově vsi dne 21. dubna 1852. Ke křtu novorozeného došlo hned druhého dne v kostele sv. Jakuba. Více o raném dětství malého Františka prameny nevyprávějí. Poté, co nabyl elementárního vzdělání ve staňkovské škole, se vyučil údajně u místního mistra Nedvěda klempířem.⁴² Nevíme ani, zda někdy mladý tovaryš podnikl vandrovní cestu k získání znalostí a zkušeností, která byla v této době víceméně nutností. Vandr nenabízel totiž jen získání nových poznatků, ale i možnost většího výdělku.⁴³ Byl-li mladý Mathauser zcela zdravý, jistě podstoupil i tříletou vojenskou službu, která se stala od vydání branného zákona v roce 1868 povinnou.⁴⁴

V druhé polovině 19. století odcházeli z venkova především ti, kteří nevladnili půdu a nenalezli doma životní podmínky, jež by odpovídaly jejich požadavkům. Také díky vysoké porodnosti, a tím i nárůstu obyvatelstva, nepřinášel rozmach průmyslové výroby přibývajícimu obyvatelstvu zaměstnání. Město nabízelo práci, slibovalo lepší životní podmínky, často i sociální vzestup. Životní osudy mnoha venkovanů byly navíc jistě ovlivněny i hospodářskou krizí v roce 1873.⁴⁵

---

⁴² Staňkovsko, 23. 6. 1928.

⁴³ Učeň přicházel do dílny svého mistra většinou po obecné škole ve věku 12-13 let. Učební doba bývala různá podle oboru a mistra, většinou dva až tři roky. Na rozdíl od tovaryšů a dělníků býval učeň členem mistrovny širší domácnosti, což znamenalo, že žil pod jeho střechou, stravoval se v jeho domě a podle dohody dostával i část ošacení. Za vyučení rodiče musely zaplatit a někdy to bývala i poměrně vysoká suma několik set zlatých. Plat za vyučení závisel většinou na výnosnosti a náročnosti řemesla. Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha 1996, s. 185.

⁴⁴ Tamtéž, s. 189.

⁴⁵ Téměř čtvrt století měl venkov silnou hospodářskou konjunkturu, za níž stoupalo sebevědomí rolníků. Pak ale přišla zemědělská krize, dovršená ještě státním krachem r. 1873. Silná konkurence zahraničních zemědělských produktů měla za následek snížení jejich cen, dále zvýšené životní požadavky a tím také vzestup dělnických mezd, zvyšování daní a ostatních poplatků. Miloslav BĚLOHLAVEK, *Sociální a ekonomické poměry na západočeském venkově koncem 19. století*, in: *Minulost západočeského kraje* 22, s. 56.

Františkovým novým domovem se stala nakonec Praha. Nutnost najít a obhájit vlastní existenci přivedla mladého řemeslníka do města, ve kterém právě vrcholilo období nové výstavby a modernizace. Praha nelákala všechny příchozí jen vidinou tiché a lepší práce v obchodě či v úřadech. Mnozí nepohrdli ani hlučnou prací v řemeslnických dílnách a továrnách. Také ta byla žádána, protože znamenala jistější existenci, slibovala samostatnou domácnost, rodinu i další výhody, které byly na venkově pro mnohé jen těžko dostupné.⁴⁶

Kdy a za jakých okolností se František Mathauser v Praze usadil, nám není známo. Jako Pražan byl poprvé evidován v seznamu živností Adresáře královského hlavního města Prahy z roku 1878 jakožto spolumajitel klempířské firmy Mathauser • A. Mužík se sídlem na Starém Městě pražském v Týnské ulici č. p. 11.⁴⁷ Kariéra nově příchozího řemeslníka se vyvíjela slibně. V roce 1884 se stal dvaatřicetiletý František již mistrem a zároveň majoritním vlastníkem klempířského závodu. Prameny dále uvádějí, že se o sedm let později nacházel Mathauserův podnik v Palackého ulici na Novém Městě pražském. Majitel této firmy bydlel v Myslíkové ulici č. p. 12a.⁴⁸

František Mathauser ve své době vynikl nejen jako zručný stavební klempíř, ale i jako nadaný umělec, i když pouze v černém řemesle. Jeho překrásná tepaná práce zdobila nakonec i některé monumentální pražské budovy. Velmi dovedně zhotovoval různé umělecké předměty, jako například ozdobné přilby a brnění pro městská divadla.⁴⁹ Zřejmě největší zakázkou se pro tohoto talentovaného řemeslníka s uměleckými vlohami stala spoluúčast na výzdobě Národního divadla.⁵⁰

V roce 1898 se konala v Praze výstava architektury a inženýrství zahrnující mimo jiné i odbornou výstavu klempířů. Účel a hlavní význam výstavy spočíval

---

⁴⁶ Tamtéž, s. 27.

⁴⁷ *Allgemeines Adressen-Buch der königl. Hauptstadt Prag und der Vorstädte Karolienthal, Smíchov, Weinberg und Žižkov. Ein vollständiges Verzeichniss sämtlicher handelsgerichtlich protokollierten Firmen Böhmens*, Prag 1878, s. 77.

⁴⁸ Václav LEŠERA, *Adresář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí Bubenče, Karlína, Smíchova, Kr. Vinohrad, Vršovic a Žižova*, Praha 1891, s. 415.

⁴⁹ Staňkovsko, 23. 6. 1928.

⁵⁰ Adresář královského hlavního města Prahy uvádí Františka Mathausera jako klempíře Národního divadla. Více Václav LEŠERA, *Adresář*, Praha 1901, s. 474.

zejména v podpoře českých klempířů a domácích výrobků, jejichž kvalita měla být srovnatelná s konkurující produkcí německou.⁵¹

Výstavy se staly v této době událostmi, které měly zásadní význam nejen pro vývoj hospodářství, vědy a techniky, ale i pro vývoj celé naší moderní kultury a umění.⁵²

Firma Františka Mathausera byla na výstavě rovněž zastoupena. Mezi jejím vystavovaným artiklem nechyběla například „špice a okna na střechy, vany a některé drobné klempířské práce“. O dobré pověsti závodu a váženosti jejího majitele svědčí Mathauserovi svěřená funkce prvního místopředsedy výstavního výboru výstavy klempířů.⁵³

Chudý tovaryš z Pošumaví si nakonec zvolil takový způsob života, který znamenal poměrně jistý výdělek a nadějnou budoucnost. Píle, šikovnost, výtvarný talent a zejména podnikavý duch rozhodly o osudech muže, který ač z venkova dokázal bezmezně splynout s rodícím se velkoměstem.

O soukromém životě Františka Mathausera a jeho rodiny víme jen málo. Nedochovaly se ani rodinné podobizny ani příliš mnoho životopisných údajů. Víme jen, že za svou ženu pojal František Marii Bezačinskou z Budenic, s kterou měl později nejméně čtyři děti – Jindřišku, Josefa, Bohumila a Marii. Nejvíce pyšný mohl být otec na svého syna Josefa, který po letech úspěšně navázal na otcův podnik a oženil se s dcerou Františka Kasla, dalšího majitele klempířského závodu. Josef se navíc stal za krátký čas úspěšným továrníkem, mimo jiné později vyznamenaným

---

⁵¹ Josef KAFKA, *Výstava architektury a inženýrství spojená s výstavou motorů a pomocných strojů pro maloživnostníky, s přidruženou výstavou vynálezů pro živnostníky a soubornou výstavou klempířů zemí Koruny české*, Praha 1898, s. 84-85. Viz obrazová příloha č. 8.

Pražskou výstavou architektury a inženýrství měl být výlev národního vzplanutí opět převeden ke konkrétním tvůrčím úkolům a k praktickým cílům. V kulturních akcích na výstavě se již očividně projevil ostych i zklamání z dosavadního rozmarného a živelného rázu výstav. Výstava sice pokračovala v divácké podívané, ale její atraktivní motivy nebyly už tak spontánně optimistické jako u Národopisné výstavy. Výstava architektury a inženýrství se odehrávala ve střízlivější atmosféře a věcněji ukázala hluboké rozpory mez světem techniky a kultury, tradice a současnosti. Viz Tomáš VLČEK, *Praha 1900. Studie k dějinám kultury a umění Prahy v letech 1890-1914*, Praha 1986, s. 68-69.

⁵² Tamtéž, s. 62.

⁵³ Josef KAFKA, *Výstava architektury a inženýrství*, s. 87. Viz obrazová příloha č. 9.

zlatou medailí na Jubilejní výstavě v Praze 1891.⁵⁴ Sňatek Josefa Mathausera s o osm let mladší Aloisií Kaslovou nebyl v rodině patrně žádným překvapením. Otcové obou snoubenců se znali již z doby společného zasedání v komitétu pro svobodnou výstavu klempířů, a proto je i tedy dost možné, že bylo manželství uzavřeno částečně i z pragmatických důvodů.⁵⁵ V roce 1884 bylo na území Prahy a jejích sousedních obcí vedeno celkem sto dvacet živnostníků zabývajících se klempířstvím. V době, kdy celou řadu podobných firem ohrožoval nárůst konkurenčního boje, mohla hrát tato sňatková politika u malovýrobních kapitalistických rodin jistě nemalou úlohu.⁵⁶

Uměleckou tradici v této řemeslnicko-podnikatelské linii rodu pozvedla později překvapivě žena. Byla to vnučka staňkovského klempíře Františka Mathausera. Božena Mathauserová, později velmi talentovaná malířka, se narodila 22. dubna 1907 jako dcera již známého továrníka Josefa Mathausera.⁵⁷ Vystudovala nejprve dějiny umění na Filosofické fakultě univerzity Karlovy, poté s úspěchem studovala na soukromých malířských školách v Praze, Paříži a Kodani. Patrně nejúspěšnější prezentací jejího díla byla souborná výstava v roce 1939 v Mazáčově síni v Praze.⁵⁸

---

⁵⁴ Archiv hlavního města Prahy (dále jen AHMP), fond Farní obec Královské Vinohrady, matrika narozených, VIN N 12, 1907-1909, s. 37.

⁵⁵ Josef KAFKA, *Výstava architektury a inženýrství*, s. 18.

⁵⁶ Václav LEŠERA, *Adresář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí Bubenče, Holešovic –Buben, Karlína, Smíchova, Kr. Vinohradů a Žižkova*, Praha 1884, s. 61.

⁵⁷ AHMP, fond: Soupis matrik, Index ke knize narozených, sign. I I M66, červen 1896-červen 1907.

⁵⁸ Prokop TOMAN, *Nový slovník československých výtvarných umělců I-II*, heslo Mathauserová Božena, Praha 1947, s. 110.

2. 3. Nadějný malíř Julius Mathauser

K pravděpodobně tajemstvím nejvíce zahalené osobnosti, kráčející ve stopách rodinné tradice staňkovských umělců, patřil malíř Julius Mathauser. Několik životopisných údajů, jedna rodinná fotografie a pouhý zlomek výtvarného díla je zajisté velmi málo k tomu, aby mohl být umělcův portrét dopodrobna vykreslen. Pro historika tak nebude zajisté snadné poskládat ze střípků minulosti alespoň kusý obraz talentovaného, leč snad nejpomenutějšího malíře druhé poloviny devatenáctého století.

Životní pout' nejmladšího ze synů pekaře Ondřeje Mathausera se započala dne 3. února 1857.⁵⁹ Stejně jako jeho sourozenci byl i Julius pokřtěný ve farním kostele sv. Jakuba, kolem kterého později chodíval do staré staňkovské školy. Pozdější osudy pohledného kučeravého chlapce světlé pleti byly patrně již v mládí ovlivněny nejstarším bratrem Josefem, který se rozhodl stát malířem proti otcově vůli.

V roce 1880 začal Julius studovat na pražské akademii v malířském ateliéru profesora Antonína Lhoty. V tomto roce se začala pozvolna měnit organizační struktura školy, jejíž vedení je namísto jmenovanému a stálému řediteli svěřováno každoročně volenému rektorovi, jímž se stal poprvé právě Mathauserův profesor. Spolu s ním v ateliérech působili historický realista žánrového zbarvení František Čermák a malíř religiózních scén a chrámový dekoratér František Sequens. Ve smyslu nového statutu se změnil systém výuky rozvržený na čtyři roky, ale v atmosféře celé školy zůstávalo vše při starém, v nesourodém křížení akademického realismu a nazarénské lineárnosti.⁶⁰

V letech 1880 – 1884 studovali na Akademii kromě Julia Mathausera například také Vojtěch Bartoněk, Věnceslav Černý, Emanuel Dítě, Joža Úprka či Jaroslav Věšín. Jednalo se vesměs o umělce let devadesátých, jejichž dílo bylo později

⁵⁹ SOA Plzeň, fond Soupis matrik (1816-1857), Matrika narození, sign. SM 2127/ Staňkov 10, farní obvod Ves Staňkov, s. 105.

⁶⁰ Jiří KOTALÍK, *Almanach Akademie výtvarných umění v Praze. K 180. výročí založení (1799-1979)*, Praha 1979, s. 22.

ovlivněno nejvíce naturalizmem doprovázeným zejména zvýšeným zájmem o realistický žánr.⁶¹

O průběhu studia Julia Mathausera víme velmi málo. Nezachovaly se bohužel ani záznamy o jeho malířských letech na Akademii. Přesto však jeden historický pramen dokládá, že řádným studentem uměleckého ústavu skutečně byl. Jedná se o osobní legitimační lístek pocházející právě z osobní pozůstalosti Julia Mathausera. Díky němu tak lze i částečně nahlédnout do každodenního života studentů na Akademii. Tento jedinečný historický pramen dokládá, že každý žák musel být na jednotlivý semestr řádně zapsán a že bylo nutné za studium zaplatit určitý finanční obnos. Platnost legitimace ztvrzoval podpisem jak student, tak i rektor Akademie. Každý akademik byl také povinen nosit legitimaci vždy při sobě a zřízencům Akademie se jí na požádání prokázat. Z průkazu se lze také dozvědět, jaké bylo momentální bydliště studenta, v případě Julia Mathausera se jednalo o byt na Starém Městě ve Velké Karlově ulici číslo 175.⁶²

Slibná umělecká kariéra čerstvého absolventa neměla bohužel dlouhého trvání. Stejně jako někteří rodinní blízcí stal se i Julius obětí smrtelné nemoci, v této době značně rozšířené plicní tuberkulózy.⁶³ Svobodný malíř tak nakonec trávil poslední okamžiky svého života v rodném domě ve Staňkově. V rozkvětu svého nadání dne 21. května 1885 vydechl teprve osmadvacetiletý Julius Mathauser naposledy.⁶⁴ O měsíc později byla na staňkovském hřbitově vedle jeho těla pochována i milovaná matka Ludmila.⁶⁵

⁶¹ Naděžda BLAŽIČKOVÁ-HOROVÁ, *České malířství 19. století. Katalog stálé expozice Sbirky umění 19 století*, Praha 1998, s. 288.

⁶² Viz obrazová příloha č. 12.

⁶³ V polovině 80. let 19. století byla tuberkulóza uváděna jako příčina smrti u šestiny všech zemřelých v Českých zemích. Viz Ludmila KÁRNÍKOVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*, Praha 1965, s. 203.

⁶⁴ SOA Plzeň, fond Soupis matrik (1827-1895), Matrika zemřelých, sign. SM 2148/31, farní obvod ves Staňkov, s. 109.

⁶⁵ Tamtéž, s. 110;

Původní staňkovský hřbitov se nalézal u farního kostela sv. Jakuba. Pochovávali sem osadníci z přifařených obcí kromě Hlohové, Hlohovic a Bílého mlýna. Když bylo v roce 1784 nařizováno odstranit hřbitovy z obcí, byl zrušen i hřbitov staňkovský a zřízen nový na farském poli pod Mastníkem. Více Bohuslav KÚMPEL, *Staňkovsko*, s. 53.

Umělecký odkaz akademického malíře Julia Mathausera bohužel nedosáhl ocenění a slávy, jaké se dostalo za nějaký čas jeho vrstevníkům. Ve výtvarných sbírkách rodinného archivu Mathausera můžeme nalézt nepočetné, avšak o to více umělecky a historicky ceněné dílo. Jedná se vesměs o studijní kresby z let strávených na Akademii. Studie lze v podstatě dle námětu rozčlenit na soukromé a studijní.

Znameními díly soukromé provenience jsou například portréty umělcova bratra se ženou, datované rokem 1880.⁶⁶ Tyto dvě mistrovsky provedené podobizny, které malíř vytvořil pravděpodobně podle rodinných fotografií, se staly později předlohami pro olejomalby, vytvořené však již Juliovým starším bratrem, malířem Josefem Mathauserem.⁶⁷ Patrně vřelé vztahy a časté kontakty mezi sourozenci dokládá další dílo z galerie rodinných portrétů. Julius vytvořil drobnou olejomalbu, podobiznu svého bratra a kupce ze Staňkova „*Jana Mathausera*“. Tento nepřilíživě rozměrný obraz spíše průměrných kvalit budeme raději považovat za rodinnou památku než vrcholné dílo mladého akademika.⁶⁸

Některé uvolněné kresebné studie svědčí také o touze vymanit se z vlivu tehdejšího strnulého akademismu. Tento odklon je zřetelný například v „*Portrétu neznámé dívky*“. Rukopis této kresby se snaží na rozdíl od lineárního, tehdy stále poplatného akademismu zachytit charakter živého modelu a emočně jej převést do kresby. Výsledkem tohoto experimentu s kreslířskými prostředky se pak stává zcela nově ožívající realistický portrét.⁶⁹

---

⁶⁶ Viz obrazové přílohy č. 13, č. 14.

⁶⁷ Viz obrazové přílohy č. 89, č. 90.

⁶⁸ Viz obrazová příloha č. 7.

⁶⁹ Viz obrazová příloha č. 18, dále srovnej s obrazovými přílohami č. 15, č. 16, č. 17.

3.

*Život a dílo významné
osobnosti českého malířství
Josefa Mathausera*

3.1. Dětství, léta učňovská a studijní

Josef Mathauser se narodil 24. července 1846 ve Staňkově vsi jako syn pekařského mistra Ondřeje Mathausera.⁷⁰ Byl nejstarší z osmi sourozenců a měl prý na otcovo přání převzít rodinný podnik a stát se také pekařem. Osud však přisoudil Josefovi jiné poslání. Již záhy se u něho projevilo výrazné nadání k malířství, vlohy, které se později projevily i v tvorbě ostatních sourozenců. Jako malý chlapec navštěvoval starou staňkovskou školu, kde se vyučovalo stejně jako v jiných triviálních školách pouhému čtení, psaní a počtům.

Kdy se však poprvé vyskytl u budoucího umělce zájem o malířský obor, bohužel nevíme. Literatura uvádí, že Mathauser pravděpodobně našel svého učitele ve znamenitém domažlickém malíři Hynku Ignáci Amerlingovi, u kterého se vyučil nejprve malířem pokojů, ve své době poměrně výnosnému řemeslu. Mathauserův učitel, který byl především tvůrcem církevních obrazů, portrétů a drapérií, zastával ve svém okolí již dlouhou dobu statut uznávaného umělce. Během svého života vymaloval na Chodsku nejméně padesát kostelů a snad ještě mnohem více kapliček. Byl-li však Mathauser skutečně Amerlingovým žákem, říci s jistotou nemůžeme.⁷¹ Z pramenů je pouze patrné, že s ním Mathauser v mládí skutečně nejméně na dvou obrazech spolupracoval, na výše již zmíněných obrazech staré staňkovské školy.⁷²

Jak naznačují některé prameny a literatura, mohla být Mathauserova umělecká výuka ovlivněna také malířem Petrem Wimmerem, tedy dalším regionálním umělcem Domažlicka.⁷³ Tento malíř církevních obrazů, který byl původně vyučeným řezníkem, se mohl pilně cvičit v malbě a kreslení a dostat se později na Akademii jen díky pomoci svého štědrého mecenáše pátera Vojtěcha Krammeria.

⁷⁰ SOA Plzeň, fond Soupis matrik (1816-1857), Matrika narození, sign. SM 2127/ Staňkov 10, farní obvod Ves Staňkov, s. 84.

⁷¹ František WENIG, *Obrázky*, s. 44.

⁷² Tamtéž, s. 33.

⁷³ Svého hlavního učitele uvádí Mathauser mnohem později na přihlášce svého obrazu pro Jubilejní výstavu v Praze 1891. Více Archiv Národního muzea (dále ANM), fond Výstava v Praze 1891, Přihláška obrazu Josefa Mathausera, inv. č. 77, kart. č. 2.

Nakonec se snad právě díky vzpomínkám na vlastní nesnadné počátky rozhodl tento významný domažlických malíř mladého Mathausera vyškolit.⁷⁴

I když mnohem závažnější doklad o vztahu staňkovského malíře s domažlickými mistry chybí, lze říci, že církevní tematika nakonec prostupovala Mathausеровým dílem prakticky až do konce jeho života.

Josef Mathauser se však rozhodl stát skutečným malířem a zařadit se tak mezi významné a veřejností uznávané výtvarné umělce. To, že se z vyučeného malíře pokojů mohl stát nakonec skutečný umělec velkého formátu, nebylo v této době jistě nijak neobvyklé. Mnoho významných umělců, jejichž tvorba souvisela z počátku více s řemeslnou činností, se nejen s úspěchem dokázalo přizpůsobit obtížnému studiu na malířské akademii, ale později se ve své profesi stali tito umělci dokonce soběstačnými a veřejností uznávanými. Připomeňme například osud Josefa Navrátila, který byl vyučen nejprve malířem pokojů, nebo původně vyučeného knoflíkáře Augusta Piepenhagen, kožešníka Karla Javůrka či litografa Václava Brožíka.⁷⁵

Díky nedostatečnému množství pramenů není jednoduché zjistit, jaké skutečnosti hrály hlavní roli při rozhodování mladého Mathausera ve volbě budoucího povolání. Na rozdíl od Mathausera vycházela celá řada umělců z již výtvarné rodinné zkušenosti.⁷⁶ Malíři, kteří pocházeli zejména z nižších společenských vrstev, mohli hledat v umělecké dráze především finančně perspektivní a zejména společensky vysoce uznávanou činnost.⁷⁷ Hlavním a pro všechny umělce jistě společným rysem, byl však bezpochyby talent, píle a především nesmírná touha a odhodlání věnovat se svému oboru.

⁷⁴ Posel od Čerchova, 10. 2. 1917.

⁷⁵ Naděžda BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ, *České malířství 19. století*, s. 66, s. 62, s. 158, s. 255.

⁷⁶ Z období první poloviny a přelomu 19. století lze jmenovat například rodinu Berglerů, Mánesů nebo Piepenhagenů.

⁷⁷ K umělcům, kteří se dokázali během svého života z chudých poměrů vypracovat do vysoce honorovaných a společensky postavených vrstev, patřili například Jaroslav Čermák nebo později Václav Brožík.

Cesta k vysněnému povolání skutečného a především úspěšného umělce byla pro Josefa Mathausera ještě dlouhá, pro chudého hochu bez vzdělání a konexí téměř nepředstavitelná.

Snem a hlavním cílem snad každého umělce své doby bylo dosáhnout nejvyššího možného stupně malířského vzdělání, studia na malířské akademii. Nejbližší možné centrum uměleckého vzdělávání představovala malířská Akademie v Praze, stále ještě soukromá instituce, jejíž tradice sahala až do konce 18. století.⁷⁸ O tom, zda-li se Mathauser na Akademii v Praze skutečně školil či nikoli, přímé doklady chybí. Patrně nejstarší písemný záznam o jeho zdejším studiu, který však nelze považovat za faktický pramen, byl uveden až o mnoho let později v Ottově slovníku naučném. Autor se zmiňuje o tom, že Mathauser na pražské Akademii studoval za ředitele Christiana Rubena.⁷⁹ Literatura nebyla později schopna využít jiných, mnohem směrodatnějších historických pramenů. Přesto byly tyto údaje považovány za objektivně platné ještě po celé 20. století.⁸⁰

Mathauserův pobyt na Akademii vylučuje ovšem skutečnost, že v době Rubenova odchodu z Prahy, kdy odešel profesor vyučovat na Akademii do Vídně,⁸¹ bylo Mathauserovi teprve šest let. Zajímavé však je, že Mathauser ve svých vzpomínkách na Rubena přeci jen jednou pamatoval: „*Byl' Ruben mým hlavním učitelem a ten naučil mne výrazu, sytosti i symbolice barvy*“⁸². Tuto výpověď však nelze vzhledem k věku pamětníka pokládat za zcela adekvátní. Malíř patrně zmiňoval Rubena jen obrazně, jako svůj dávný vzor.⁸³ I když nebyl Mathauser

⁷⁸ Umělecká škola v Praze byla založena Společností vlasteneckých přátel umění dne 10. 9. 1799. Uvedena v život byla roku 1800 v prostorách v budově Klementina, kde setrvala až do let 1885 – 86. Roku 1896 byla pražská škola převzata do správy státu, s pevnou základnou každoročního rozpočtu, zabezpečujícího plynulou výuku. Jiří KOTALÍK, *Almanach Akademie*, s. 15, s. 23.

⁷⁹ Ottův slovník naučný XXVIII, Praha 1909, s. 1147.

⁸⁰ Horymír, 27. 1. 1917; Posel od Čerchova, 10. 2. 1917; Staňkovsko, 23. 6. 1928; Horymír, 22. 10. 1937; Prokop TOMAN, *Nový slovník československých výtvarných umělců I-II*, Praha 1947, s. 109-110; Domažlický deník, 22. 7. 1996.

⁸¹ Při svém odchodu do Vídně zanechal Christian Ruben v Praze obraz Kolumba, obraz diskutovaný, zamítaný i vyzdvihovalý, a osiřelé místo ředitele.

⁸² Národní politika, 25. 1. 1917.

⁸³ Hans VOLLMER, *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. Leipzig 1935, s. 136-137.

evidován nakonec ani jako řádný absolvent Akademie ve Vídni,⁸⁴ není vyloučeno, že se nakonec jak ve Vídni tak i v Praze po krátkou dobu v některém z ateliérů nezdržoval.

Mathauserův pouze čistě hypotetický pobyt na Akademii nelze vyvrátit ani skutečností, že nebyly v archivu této školy nalezeny žádné údaje o tomto umělci. Značnou neúplnost těchto archivních fondů jasně dokládá například znovu již zmiňovaný osobní legitimační list výše uvedeného Josefova bratra Julia Mathausera, který byl později nalezen až v osobní pozůstalosti umělce.

Mathauserovu příslušnost k výtvarné akademii popírá do jisté míry ještě další historická skutečnost. V 90. letech 19. století vystavoval malíř na Jubilejní výstavě v Praze svůj jediný, avšak velkolepý obraz „*Kristus na hoře Golgotě*.“ Při té příležitosti byl každý umělec povinen do svého přihlašovacího listu kromě názvu, techniky a rozměrů obrazu uvést i několik osobních údajů. V kolonce „*škola nebo mistr*“ uvedl jako místo školení „*Akademii*“ a za svého učitele již výše zmiňovaného „*P. Wimmera*“⁸⁵. I tento údaj může být však zavádějící. U obrazu s církevní tematikou mohl zmínit Mathauser pouze učitele, který jej dříve, nebo nejčastěji vyučoval v církevním a ne jiném žánru.

I přesto, že nebylo nakonec v pozůstalosti rodinného archivu Mathauseů nalezeno žádné vysvědčení či jiný doklad z let Mathauserových studií, je nutné podotknout, že byl tento umělec považován za akademického malíře nejen v kruhu svých blízkých přátel, ale i u široké veřejnosti či přední umělecké reprezentace.⁸⁶

⁸⁴ Walter WAGNER, *Die Geschichte der Akademie der Bildenden Künste im Wien*, Wien 1967;

⁸⁵ ANM, fond Výstava v Praze 1891, Přihláška obrazu Josefa Mathausera, inv. č. 77, karton. č. 2. Viz obrazová příloha č. 21.

⁸⁶ S Josefem Mathauserem, titulovaným jako akademický malíř se lze například setkat již od roku 1884 a to v pražských Adresářích, či pozdějších farních matrikách. Viz Václav LEŠERA, *Adresář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí Bubenče, Holešovic –Buben, Karlína, Smíchova, Kr. Vinohradů a Žižkova*, Praha 1884, s. 101; Srov. AHMP, fond Sbirka matrik, sign. VIN Z 7, 1913-1917, s. 227. Rovněž jako vystavovatel v Rudolfinu byl ve výstavním katalogu veden pod titulem akademického malíře. Jména malířů, kteří byli žáky Akademie, se značila v katalogu většinou hvězdičkou za jménem a právě tak tomu je i u Mathausera. *Více Katalog der 64. Jahres-ausstellung des Kunstvereins für Böhmen*, Prag 1903.

3.2. Život pražského malíře

Počátky uměleckého života staňkovského rodáka byly pravděpodobně nejprve spjaty i s jeho rodištěm. Dokládá to památný rok 1869, kdy ve Staňkově zahájil svou kulturní činnost spolek Občanské besedy, který ihned na počátku své existence zakoupil pro své členy osm časopisů, zpěvníky a vybudoval dokonce ochotnické divadlo. Tehdy již patrně známému malíři Josefu Mathauserovi byla při té příležitosti svěřena velmi prestižní umělecká zakázka. Měl za úkol pro nově zbudované divadlo vymalovat novou oponu, o které bohužel nevíme, jak vlastně vypadala. Tato jistě velmi cenná kulturně-historická památka se později ztratila za nejasných okolností v hostinci nedaleké vsi Křenovy.⁸⁷

Jak dlouhý čas nakonec Josef Mathauser ve Staňkově u Domažlic strávil, nevíme. Vystavený domovský list na umělcovo jméno z roku 1871 ve Staňkově vsi sice stále ještě umělcovu oficiální přítomnost v rodném místě dokládá,⁸⁸ není však jisté, zda se již nepokoušel mladý umělec dávno nalézt štěstí i mimo svůj domov. Nejen obtížná životní situace, ale i nepochybně vyšší umělecké ambice a touha po nových zkušenostech donutila mladého umělce k rozhodnutí, svůj rodný kraj nakonec opustit. Mathauser se tak odhodlal své místo hledat tam, kde by dokázal nalézt mnohem více pracovních příležitostí a daleko lépe tak využít svého uměleckého potenciálu. O nelehkých počátcích se malíř krátce zmínil například i ve svých pamětech: „Však měl jsem v mládí těžký život a sám na sebe odkázaný synek zapadlého Pošumaví, probíjel jsem se jak mi vrozená skromnost a ostýchavá povaha dovolovaly.“⁸⁹

⁸⁷ V registru sbírek Galerie Bratří Špillarů byl nalezen inventární záznam o portrétu Maxmiliána Berana malovaný Josefem Mathauserem. Od Josefa Žáka, svého času ředitele muzea ve Staňkově, bylo na inventární kartě připsáno i několik životopisných údajů o malíři Josefu Mathauserovi, včetně záznamu o divadelní oponě ve Staňkově. Více Galerie Bratří Špillarů, Hlavní registr sbírek, inv. č. H-107 37; Srov. *Domažlický deník*, 22. 7. 1996;

⁸⁸ SOKA Domažlice, pracoviště Horšovský Týn, fond Archiv města Staňkov, Listy domovské (fond ve zpracování).

⁸⁹ *Národní politika*, 25. 1. 1917.

V této době mnozí z výtvarníků ve snaze po dosažení co nejlepšího vzdělání volili školení v císařské Vídni, ale s postupem času se stával při jejich putování za uměním stále přitažlivějším i směr západní, vyhlášený byl Mnichov a nakonec i Paříž. Nevíme, z jakých důvodů se mladému Mathauserovi stala nakonec novým domovem Praha, která ve srovnání s jinými centry evropského umění tak příliš pevnou půdu pro nově začínající umělce nemohla nabízet. V šedesátých a na počátku sedmdesátých let zde například hluboce poklesla úroveň domácích uměleckých institucí. Důvodem byl nerovnoměrný hospodářský vývoj, spory v české politice a kultuře, ale i napětí národních společností spolu s rostoucími ambicemi na jejich kulturní a uměleckou reprezentaci. Kolem roku 1870 procházela otřesy Společnost vlasteneckých přátel umění a jí řízená Obrazárna i Akademie umění.⁹⁰

Na druhou stranu bylo toto město jistě útočištěm pro mladé začínající umělce z venkova, kteří zde hledali nové šance v pozicích budoucích akademiků či pouze uměleckých řemeslníků. Hlavní příčinou zvýšeného zájmu o výtvarné umění v okruhu tehdy česky mluvící společnosti však představovala jednoznačně výzdoba Národního divadla. Soutěží na jeho výzdobu se účastnili mnozí z významných umělců narozených kolem poloviny století. Několik umělců této doby se však zapsalo do dějin českého umění až později, po dlouhých letech uměleckého zranění a zápasu o vlastní uplatnění. K takovým patřil jistě i dlouho nedoceňovaný a neprávem opomíjený malíř Josef Mathauser.

První skutečně doložený Mathauserův pobyt v Praze není překvapivě spojený s jeho uměleckou činností, ale spíše s osobním životem. Nevíme, zda se mladý malíř seznámil s půvabnou Antoníí Jenčovou ještě jako student, či mnohem později jako již činný malíř. Mezi půvabnou jednadvacetiletou Antoníí a o osm let starším umělcem nestála patrně žádná překážka, a proto se mohla konat dne 22. listopadu 1875 v kostele svatého Haštala svatba.⁹¹ Josef Mathauser pojal za svou ženu jednu

⁹⁰ Roman PRAHL, *Malířství v generaci Národního divadla*, in: *Dějiny českého výtvarného umění 1780-1890 III/2*, Praha 2001, s. 60.

⁹¹ RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser, životopisná data rodiny Antonie a Josefa Mathausera v Král. Vinohradech, Výtah z knihy narozených, oddaných a zemřelých, Farní úřad v Královských Vinohradech, 8. 2. 1904. Viz obrazová příloha č. 23.

ze čtyř dcer Marie Voctářové a pražského měšťana Vincence Jenče. Rodiče sestrám velmi brzy zemřeli, a tak byly dívky odkázány na milosrdenství strýce Voctáře, měšťana a majitele dostavníků v Praze, který později také spravoval jejich podíl.⁹²

Manželé Mathauserovi byli však zřejmě již od počátku svého soužití vystaveni nejisté životní situaci. Stejně jako pro mnohé jiné nepříliš majetné obyvatele Prahy, se stávalo nejpálčivějším problémem druhé poloviny 19. století vytvoření si stabilního rodinného zázemí. Bydlení v největším českém městě bylo totiž ve srovnání s jinými metropolemi nejen méně kvalitní a velmi drahé, ale především pro množství nově příchozího obyvatelstva nedostačující. Především zásluhou vysokého nájemného patřila Praha už od sedmdesátých let předminulého století k nejdražším městům monarchie a konkurovala v tomto směru i Vídni. Jestliže se na Starém Městě pražském, kde nejprve Mathauserovi bydleli, platilo v roce 1870 v průměru 330 zlatých ročně, tak v roce 1900 ještě o 153 zlatých více.⁹³

Výši nájemného je ale možné posuzovat až ve srovnání s příjmem živitele rodiny. Uvádět průměrný plat umělce druhé poloviny 19. století, respektive malíře, který většinou nepracoval pod pouze jedním zaměstnavatelem, je však velmi složité. Je nutné si uvědomit, že mzda umělců byla závislá zejména na přísunu a velikosti zakázek, které mohly být mnohdy značně nepravidelné. Ptejme se tedy, do jaké společenské sféry lze vůbec ekonomickou aktivitu výtvarného umělce 19. století zařadit. Povolání výtvarného umělce lze obecně zařadit do tzv. „svobodných povolání“, stejně jako například lékaře či advokáty. Svoboda těchto povolání spočívala především v tom, že si každý sám mohl stanovit pracovní dobu, mohl, ale také nemusel světit svátky, držet neděle a dopřávat si dovolenou. Z hlediska rozčlenění sociální struktury společnosti lze podle některých historiků zařadit svobodná povolání v době Františka Josefa I. do vrstev maloburžoazie či buržoazie, tedy více či méně zámožného městského obyvatelstva.⁹⁴

⁹² RA Mathauserů, fond Jan Liška, Rodopisné údaje o Antonii Jenčové.

⁹³ Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo*, s. 66.

⁹⁴ Otto URBAN, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 2003, s. 132-133.

Akademický malíř se tedy ve společnosti mohl řadit ke středním vrstvám, které tvořily v celém 19. století poměrně stabilní podíl společnosti. Zpočátku byly relativně uzavřené, ale ve druhé polovině století se tato situace začala měnit. Otevíraly se jak směrem k horním, tak dolním vrstvám. V rámci středních vrstev, tedy i uvnitř těchto více méně profesních skupin, byly velké sociální rozdíly. To se odrazilo v tom, že malá část střední vrstvy patřila k horním středním vrstvám, mnohem větší část ke středu a další k jejich dolní hranici, která dokonce ekonomicky a materiálně poklesla a zařadila se do dolních vrstev.⁹⁵

Patrně kvůli hmotným nedostatkům byli manželé Mathauserovi nuceni centrum města Prahy opustit. Novým domovem se pro mladý pár, který již každou chvíli očekával prvního potomka, stala příměstská obec Karlín. Zde však, na rozdíl od mnohem atraktivnější susední části Prahy Královských Vinohrad, nelákalo město ani výstavností domů, ani úpravou veřejných prostranství. Z první dcery Marušky, pokřtěné v karlínském kostele sv. Cyrila a Metoděje, se bohužel dlouhou dobu rodiče radovat nemohli. Ani ne po dvou letech podlehla malá dcerka jedné z dětských nemocí.⁹⁶

Nakonec ani Karlín nezůstal pro malířovu rodinu trvalým domovem. Neustále se zvyšující nároky na bydlení a stravu nutily početnější rodinu žít takřka kočovným životem. Posledním útočištěm se staly mladým manželům nakonec mnohem pohodlnější, nově se budující Královské Vinohrady. Ty svou kvalitou nebyly v této době výstavby sice královské, ale jistě alespoň středostavovské. Na Vinohradech,

⁹⁵ Jana MACHAČOVÁ – Jiří MATĚJČEK, O středních vrstvách v českých zemích 1750 – 1950. Základní zjištění, hypotézy, náměty, Opava 2002, s. 26. Pro konec 19. století lze ze zatím skromných poznatků usoudit, že dolní střední vrstvy měly příjmy na úrovni havířů (asi 1000 zl) a některé skupiny i nižší. Středně majetné skupiny středních vrstev měly příjmy přibližně od dvojnásobku hornických mezd, a tedy i možnost úspor, i když jejich postavení je zavazovalo k větším výdajům na reprezentaci a vzdělání dětí – jejich příjmy se pohybovaly v řádu tisíců. Do této skupiny lze v podstatě až na výjimky zařadit i výtvarné umělce, kteří se však v určitých etapách svého života mohli řadit i do vrstev dolních. Bývalo také pravidlem, že sociální prestiž malířů byla mnohdy podstatně vyšší než jejich zámožnost, na rozdíl od horních středních vrstev, které mnohdy vlastnily majetky až v řádu statisíců. Jiří MATĚJČEK, *Majetky, důchody a investiční možnosti v českých zemích v 19. století*, in: *Studie k sociálním dějinám 19. století 6*, Opava 1992, s. 101-240.

⁹⁶ Kojenci a malé děti umírali v této době především na žaludeční a střevní onemocnění, jejichž původ dlel hlavně v nevyhovujících hygienických podmínkách, především ve špatné kvalitě vody.

kde bylo bydlení levnější než v Praze, hledali mimo umělců své útočiště pensionovaní úředníci, vdovy ze středostavovských vrstev, živnostníci a drobní řemeslníci, kteří sice nežádali rozlehlé pěti nebo šesti pokojové byty, ale přeci chtěli více než jednu místnost a dbali už o základní sociální vybavení bytu.⁹⁷

V roce 1891 bydlela rodina Josefa Mathausera na Hálkově třídě, odkud bylo také blízko k jejich příbuzným Václavu a Adéle Voctářovým. Potomci výše uvedeného strýčka Voctáře vlastnili dům s č. p. 494 na rohu Rubešovy a Brandlovy ulice, kde si mohl Mathauser zřejmě za výhodných podmínek pronajmout svůj první vlastní výtvarný ateliér. Po několika letech strávených v bytě na Palackého třídě, využila rodina zřejmě opět příbuzenské loajality a za své poslední působiště si zvolila dům na Brandlově ulici.⁹⁸

Definitivní domovské právo na Královských Vinohradech získal Josef Mathauser až v roce 1901.⁹⁹ V tomto roce vstoupil také v platnost zákon o domovském právu z roku 1896, který znovu zavedl praxi běžnou do 60. let 19. století, totiž možnost získat domovské právo dlouhodobým, v tomto případě již desetiletým pobytem v obci.¹⁰⁰

Nalézt vhodné zázemí pro malířovu početnou rodinu, nemuselo být jediným problémem, se kterým se musel Mathauser v Praze potýkat. Nepravidelný příjem do rodinného rozpočtu a vysoká umělecká konkurence znamenaly často život ve stálé chudobě a nejistotě. Klasický příklad dočasného materiálního nedostatku v rodině pražského malíře na konci devatenáctého století lze sledovat například i v rodině akademického malíře Mikoláše Alše. Dcera Maryna Alšová vzpomínala ve svých pamětech: „*Za nějaký čas jsme se pro špatné tatínkovy existenční poměry opět*

Jaroslav LÁNÍK, *Dějiny Prahy II. Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti, Zrod velkoměsta 1848 až 1918*, Praha 1998, s. 130-131.

⁹⁷ Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo*, s. 70.

⁹⁸ Václav LEŠERA, *Adresář*, Praha 1884, s. 283; Srov. Tamtéž, Praha 1896, s. 415; Vojtěch KRAUS, *Adresář královského hlavního města Prahy a obcí sousedních Břevnova, Bubenče, Dejvic, Karlína, Kobylis, Košíř, Nuslí, Podolí- Dvorců, Radlic, Smíchova, Strašnic, Troje-Podhoří, Král. Vinohradů, Vršovic Vysocan a Žižkova*, Praha 1907, s. 674; Tamtéž, Praha 1910, s. 819.

⁹⁹ SOKA Domažlice, pracoviště Horšovský Týn, fond Archiv města Staňkov, Josefa Mathausera list domovský, fond nezpracovaný. Viz obrazová příloha č. 24.

stěhovali do menšího bytu, na Hradčany na Loretánské náměstí čp. 110. Byl to byt v prvním poschodí. To tatínkovi nastávaly nejtěžší doby života. Maminka měla k nám jako pomoc mladou chůvičku Anču z Chocerad. Jednou ji poslala pro chleba na dluh, ale hokynář jí ho nedal.“¹⁰¹

Dočasný pocit nouze patrně nejednou pocítila i rodina Josefa Mathausera. Svědčí o tom úryvek z paměti jednoho z Mathausеровých synů: „Když byla nouze v domě největší, nakreslil otec na arch papíru nádherného koně a poslal mne jej do obchodu prodat alespoň za zlatku.“¹⁰² I přes dočasné finanční potíže, které jistě v této době provázely i mnoho jiných umělců, lze říci, že si stále Mathauserova rodina udržovala alespoň přijatelnou životní úroveň. Dokazuje to například skutečnost, že bylo později Mathauserovým dětem poskytnuto dostatečné středoškolské, popřípadě i akademické vzdělání.¹⁰³

Sociální krizi některých malířů devatenáctého století pravděpodobně prohlubovala stále se zvyšující koncentrace malířů v jednom městě, zejména pak v Praze a jejím okolí. Dokladem může být evidence zdejších akademických malířů a malířek z druhé poloviny devatenáctého a počátku dvacátého století. Ze soupisu živností osob lze zjistit, že v tomto městě a jeho sousedních obcích působilo v roce 1884 šedesát šest malířů a malířek, v roce 1891 již sto třináct a o šestnáct let později jejich počet vzrostl dokonce na dvě stě padesát čtyři.¹⁰⁴ Jen na Královských Vinohradech, kde stále ještě Josef Mathauser aktivně působil, se v roce 1912 živilo malířskou paletou celkem jedenačtyřicet umělců.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Pavla HORSKÁ, *K otázce sociálního vývoje Českých zemí na přelomu 19. a 20. století*, SH 29, Praha 1982, s. 137.

¹⁰¹ Maryna SVOBODOVÁ ALŠOVÁ, *U nás doma*, Praha 1970, s. 15.

¹⁰² Výpověď pamětníka Daniela Mathausera, ze vzpomínek na svého otce Slavomila Mathausera, 23. 3. 2004, Praha.

¹⁰³ Syn Josefa Mathausera Jaroslav absolvoval v letech 1900 až 1904 Akademii výtvarných umění v Praze, Prokop TOMAN, *Nový slovník*, s. 109; Dcera Milada navštěvovala v letech 1899 až 1901 malířskou školu pro dámy na Uměleckoprůmyslové škole v Praze, AHMP, fond Vysoká škola uměleckoprůmyslová, Speciální katalogy, Kreslířská a malířská škola pro dámy 1899-1901;

¹⁰⁴ Václav LEŠERA, *Adresář*, Praha 1884, s. 101; Srov. Tamtéž, Praha 1891, s. 131-132. Srov. Vojtěch KRAUS, *Adresář*, Praha 1907, s. 174-176.

¹⁰⁵ Julius JANEČEK, *Adresář města Královských Vinohradů*, Praha 1912, s. 188.

Materiální potíže se však nemusely týkat pouze umělců na takzvané volné noze. Profesorské místo a úřednická definitivita zaručovaly sice některým výtvarníkům stálý plat a existenční jistotu, některé prameny však vypovídají o případech, kdy se ve finanční tísní ocitli i ti umělci, kteří dokonce zastávali pozice profesorů na uměleckých školách. Klasickým příkladem může být případ Františka Ženíška, respektive jeho žádost o pomoc v nouzi k mecenáši Josefu Hlávkoví z října 1895:

„ *Slovutný pane presidente! Jsem v neobyčejně neutěšené situaci, a znaje Vaši neobyčejnou laskavost a ochotu z vlastní zkušeností, dovoluji sobě tímto učiniti k Vám uctivý dotaz, zdali byste také tentokrát pomocnou ruku Vaši mi podati neodepřel. Mám čtyři velké podobizny rozpracované a nechci, ba není mi dobře ani možno nějaké zálohy na ty práce si vzíti, a jelikož na nich již několik měsíců pracuji a mimo to po několik ještě neděl na projektu pro výzdobu muzea jsem maloval, bylo nezbytno, že do dluhů jsem se dostal jichž neprodlené zapravení aspoň z části nyní nevyhnutelným se stává. Vzhledem k nastávající nyní činži a mimořádným výdajem spojeným s počátkem návštěvy škol mých dětí se kritická situace finanční ještě zostříla nanejvýš povážlivým způsobem. Jakmile zmíněné práce započaté dokončím, kyne mi ovšem příjem několika tisíc zlatých, ale vzhledem ku velkým rozměrům obrazů nebude jejich dohotovení dříve možno než někdy z jara...Dovoluji si proto snažnou a uctivou otázku a prosbu, neráčil-li byste mi poskytnouti výpomoc tisíci zlatými, již bych Vašnostem neopomenul ihned po obdržení svého honoráře s vřelým díkem navrátiti...“¹⁰⁶ Ženíškův dopis je zároveň ukázkou, jak velkou roli mohl hrát v rodinném zázemí nepravidelný příjem umělce, způsobený rozměrnými a dlouhodobými zakázkami.*

Pozlacená bída uměleckého života zabíjela mnoho talentů nejen v mládí, ale i v době, kdy se již výtvarník dopracoval jména i jistého existenčního zabezpečení. Týkalo se to zejména podlomeného zdraví z let, kdy umělec zápasil nejen o chléb, ale i o trochu uznání. Byl zde však ještě jeden tíživý okamžik v životě umělce, který jej zasahoval v době, kdy mohl co nejméně čelit neblahému osudu. Bylo to

---

¹⁰⁶ Ivo KRAUS, *Dějiny technických věd a vynálezů v českých zemích*, Praha 2004, s. 183.

nebezpečné stáří, v kterém i sebetalentovanější malíř nebo sochař zůstal osamocen a opuštěn, pokud se mu nepodařilo v dobách úspěchů a umělecké potence ušetřit tolik, aby mohl žít na stará kolena jen z vlastních úspor.

Stejně jako celá řada jiných malířů, sochařů i architektů musel i Josef Mathauser pomýšlet na období stáří, kdy je nutné se alespoň částečně spoléhat na materiální pomoc z jiných než vlastních zdrojů. Naději pro nezajištěné a vysokým věkem již handicapované umělce poskytovala v Čechách jediná nadace, takzvaný „*Výpomocný a penzijní spolek sv. Lukáše pro malíře, sochaře a architekty, jejich vdovy a sirotky.*“ Tento spolek, který vznikl již v roce 1870 z popudu malíře a uměleckého historika Viktora Barvitia, byl v této době prakticky posledním pokusem o uvedení svatolukášského cechovního ideálu do moderního uměleckého života.¹⁰⁷ Od roku 1871 bylo do spolku zapsáno celkem pětasedmdesát členů zakládajících, mezi které patřilo několik významných umělců, ale i mnoho šlechticů, velkopodnikatelů a obchodních korporací. Členský příspěvek těchto velkorysých mecenášů dosahoval mnohdy řádově několika tisíců korun. Druhou skupinu tvořilo čtyřiašedesát členů každoročně přispívajících, jejichž dobrovolné příspěvky činily částky kolem několika desítek korun. Řadili se sem zejména právníci, univerzitní profesori, lékaři, nakladatelé, střední podnikatelé a umělecké spolky. Třetí a zároveň nejméně početnou čtyřicetičlennou skupinu tvořili činní umělci, respektive architekti, sochaři a malíři, kteří si do penzijního fondu vkládali roční poplatky po dvanácti korunách. V roce 1892 se stal činným členem i Josef Mathauser.¹⁰⁸

Tento podnik byl v době svého vzniku jistě nad očekávání úspěšný, mimo jiné proto, že s ním nebyl spojen žádný umělecký program. Svatolukášský spolek se věnoval výhradně charitativní pomoci, a vzhledem k jeho naprosté apolitičnosti

¹⁰⁷ Vít VLNAS, *Sen o staré slávě. Pražská malířská bratrstva v posledních dvou stoletích své existence a ve vzpomínkách současníků*, in: Tomáš SEKÝRKA (ed.), *Umění a mistrovství. Pražská malířská bratrstva 1348-1783*, Praha 1997, s. 42.

¹⁰⁸ Archiv národní galerie (dále jen ANG), fond Archiv SVPU, Korespondence KJ z 1903, Jahres-Bericht des unter dem hohen Protektorate Sr. kais. Hoheit de durchl. Herrn Erzhezogs Ludwig Salvator von Toscana stehenden St. Lucas – Vereines in Prag, Hilfs – und Pensions- Vereines für Maler, Bildhauer und Architekten, sowie deren Witwen und Waisen. Zweiundreissigstes Verwaltungs-Jahr 1902 vom 1. Jänner 1902 bis 31. December 1902, sign. 1763/ 1-4.

v něm ještě na počátku 20. století společně působili čeští i němečtí umělci, neboť sociální potřebnost se neřídila národnostní příslušností.¹⁰⁹

Na druhou stranu se však spolek sv. Lukáše nemohl dostatečně podílet na tak důkladné podpoře svých členů jako například jiné, mnohem více organizovanější sdružení, spolky a penzijní fondy literátů a žurnalistů. Na počátku druhého desetiletí 20. století tento spolek, který ve stáří poskytoval spíše jen symbolickou podporu, vytvářel ještě zastaralou nejednotnou cechovní korporaci, pro ostatní mladé výtvarníky prakticky již nepřístupnou.¹¹⁰

Nedostatečnou pomoc malíři v nouzi v tomto případě jasně ilustruje úryvek z paměti Zdenky Javůrkové, dcery významného malíře historických a církevních dějin Karla Javůrka: „*Tatínek měl věrné a dobré přátele, kteří na něj do smrti pamatovali. Těž Helena Vaňourková jej u příležitosti jeho svátků a o svátcích obdarovávala a taktéž sl. Hermína Laukotová. Však jsme měli toho zapotřebí, neb pensička od císaře a od sv. Lukáše nestačila, stále jsme museli vybírat z spořitelny, až jsme rok před tatínkovou smrtí vše vybrali.*“¹¹¹

Pravděpodobně díky podpoře příbuzných a zřejmě vyšším příjmům ze zakázek, které však netvořily pravidelný příjem, si mohl Mathauser dovolit pronajmout jiný, patrně i mnohem prostornější ateliér. Ten se nacházel v domě s č. p. 1058 nedaleko Riegrových sadů v ulici Na Smetance. V podkrovní pracovně, přesto poměrně světlé, vytvářel malíř své obrazy až do konce svého života. Později zde také pracoval společně se svým synem, akademickým malířem Jaroslavem Mathauserem.

Vlastnit samostatný ateliér, který poskytoval dostatek prostoru, světla a klidu pro duševní práci, bylo na konci 19. století snem jistě každého umělce. Nepočítáme-li profesory uměleckých škol, kteří měli pochopitelně ke své tvorbě dostatek prostoru na svých pracovištích, mělo v Praze v roce 1896 pronajato či dokonce mimo svůj

¹⁰⁹ Tato korporace také nijak nenařizovala na středověké cechovní zřízení, ale pracovala na principu běžném u tehdejších podpůrných profesních pokladen. Více Vít VLNAS, *Sen o staré slávě*, s. 42.

¹¹⁰ Pavel MALÝ, *Pensijní fond českých výtvarníků*, Dílo 10, 1912, s. 222-223.

¹¹¹ ANG, fond Karel Javůrek 83, Dokumentace, Zdenka JAVŮRKOVÁ, *Ze života Karla Javůrka*, 1909.

domov vlastnilo, ze sto třiceti devíti malířů a malířek přibližně jen sedmnáct svůj samostatný ateliér.¹¹²

Na druhou stranu je nutné se také ptát, zda bylo vůbec pro malíře nutné si vlastní ateliér mimo domov zřizovat. Nezbytná potřeba většího pracovního prostoru se netýkala jistě svobodných umělců a také těch, kteří vlastnili vícepokojový byt nebo byli dokonce majiteli vlastního domu. Důležitou roli hrála také specializace umělce, který se již většinou monumentálním zakázkám vyhýbal. Výjimku tvořil například Vojtěch Hynais, který si na zakázku velikého obrazu „*Paridův soud*“ nechal vybudovat takřka nový ateliér. Mnohdy byly ateliéry využívány z praktických důvodů po určitou dobu i společně. Jmenujme například pracovny kolegů Františka Ženíška a Antonína Chittussiho, Mikoláše Alše a Josefa Tulky, bratrů Karla a Adolfa Liebscherů nebo manželů Urbanových. Výjimkou nebyla ani společná tvorba rodičů a svých dětí jako u Lišků, Olivů, Panušků, Slavičků, Liebscherů či Mathauserů.¹¹³

Žádná jiná profese nebyla pro člověka konce 19. století jistě tak fascinující jako profese umělecká. Nahlédnout do soukromí výtvarného umělce bylo však pro běžného člověka po dlouhou dobu takřka nemyslitelné.¹¹⁴ S postupem doby, kdy docházelo ke zdokonalení a rozšíření fotografie, se však začínaly do značné míry prohlubovat vazby mezi soukromým životem umělců a jejich publikem. Značnou měrou se o vše zasloužily velice populární obrázkové časopisy, jejichž redaktoři si velmi rychle uvědomovali, jak nejlépe vyhovět tehdejšímu vkusu čtenáře. Mezi pravidelnými událostmi se v kulturních rubrikách začaly objevovat i pohledy do

¹¹² Václav LEŠERA, *Adresář*, Praha 1896.

¹¹³ Prokop TOMAN, *Nový slovník II.*, s. 32, s. 40, s. 109, s. 223, s. 243-244, s. 459-460, s. 749.

¹¹⁴ Do určité míry se bylo možné s tímto prostředím však seznámit i s děl samotných umělců, a to již od konce 18. století. Domácí tradice zobrazování ateliéru umělce se zpočátku rozvíjela mezi formálním a prestižním pojetím evropských příkladů a snahami o soukromě-příležitostné pojetí tématu, jež bylo českému pojetí zjevně bližší. Určitý přelom ve smyslu rázného příklonu k neformálnímu obrazu ateliéru lze pozorovat v tvorbě generace malířů realistů po polovině 19. století. Naproti tomu tvorba další generace českých umělců, v níž ateliérové téma vyvrcholilo, byla od 70. let předminulého století určována nadále snahami o neformální obraz ateliéru, ale převážně s ohledem na rostoucí atraktivnost tématu u domácího publika. Roman PRAHL, *Umělec, jeho ateliér a umění. Téma české malby 19. století*, Nepublikovaná disertační práce, Praha 1986, s. 144.

tvůrčích dílen umělců.¹¹⁵ V roce 1913 Josefa Mathausera navštívil na Smetance jeden z redaktorů z časopisu „Český svět“ a spolu se svým fotografem, patrně s Rudolfem Brunnerem-Dvořákem, pořídil snímek pro rubriku s názvem „Návštěvy u našich umělců“. Umělce vyfotografoval v prosvětleném podkrovním ateliéru, sedícího vedle svého obrazu „Kristus před Pilátem“¹¹⁶.

Fotografie malíře Mathausera, jež na svou dobu obvyklým způsobem reprezentuje umělce i jeho dílo, je bohužel jen jedním z mála pramenů tohoto typu, který se o významném českém umělci dochoval.

Ze soukromého života malíře dále víme, že se oblíbeným výletním místem celé rodiny stala na dlouhá léta malebná víska Oldřichovec, ležící nedaleko středočeského městečka Votice. Mathauser si půvabnou venkovskou krajinu na pomezí středních a jižních Čech během svého života oblíbil natolik, že ji později velmi působivě zachytil i na několika svých obrazech.¹¹⁷

Je rovněž otázkou, zda můžeme na základě několika málo historických souvislostí vůbec charakterizovat osobnost tohoto malíře. Z dosud známých údajů lze usoudit, že sám Josef Mathauser byl člověk nesmírně skromný, velmi dobrosrdečný a spíše měkké, nepřiliš průbojné povahy. Měl neustále na mysli svou rodinu, kterou se ze všech sil snažil zabezpečit a zajistit příští generaci důstojnější život. K jediným nám známým malířovým přátelům patřili většinou církevní hodnostáři, s kterými se umělec seznámil patrně v době, kdy pracoval na výzdobě některé ze svých uměleckých objednávek. Jako celá řada jiných výtvarníků své doby

¹¹⁵ Z prvních projevů zájmu české veřejnosti o pracovní prostředí umělců, který se v přesunu od malovaného k fotografickému zpravodajství stupňoval pak až do let první světové války, lze považovat snímky z ateliéru malíře Františka Ženíška, publikované časopisecky roku 1886. Ženíškův ateliér byl zobrazen v nepřítomnosti umělce a pozornost byla soustředěna na jeho dílo – na reprezentativní zakázku portrétu církevního hodnostáře (připomenutou aranžovaným manekýnem v úboru portrétovaného), Neznámý autor, Ženíškův ateliér, fotografie, Ruch 18, č. 3, 1886, s. 361.

¹¹⁶ Český svět 9, 1913, s. 14. Viz obrazová příloha č. 25.

Náročný čtenář již v této době neočekával ve svých oblíbených rubrikách pouze fotografie umělců, kteří svou činnost v ateliéru pouze předstírali, jak tomu bylo například u některých komponovaných scén ze spolkového života, pracovního prostředí nebo ze života Pražské umělecké bohémy vycházející z tradice tzv. živých obrazů, ale zajímal se již o skutečný a co nejvíce reálný pohled do tvůrčích dílen českých výtvarníků.

¹¹⁷ Viz například obrazová příloha č. 107.

se nakonec i Mathauser stal v Praze členem jednoho z významných výtvarných spolků, „*Jednoty výtvarných umělců*“.¹¹⁸ Jejím programem byla zejména prezentace národních ideálů v českém umění.

---

¹¹⁸ Zprávy *Jednoty výtvarných umělců v Praze za rok 1902*, Dílo I, 1903, s. 120.

3.3. Mezi mecenáši

Osobnost malíře Josefa Mathausera lze zařadit mezi výtvarné umělce narozené ve čtvrtém a pátém desetiletí 19. století, kteří vstupovali v šedesátých letech do nové společenské situace. Stali se generační vrstvou, která se jako první rozvíjela v podmínkách konstituční monarchie za dominantního postavení liberální buržoazie. Organizovaný mecenát poměrně rychle se vzímajícího měšťanstva přicházel však velmi pomalu, prakticky nejvíce až od osmdesátých let 19. století. To se na druhou stranu nedalo tvrdit o šlechtě, kterou předminulé století nutilo se mnohem ostřeji vyrovnávat s nástupem modernizace ve společnosti.

Josefa Mathausera lze počítat mezi umělce, kteří dokázali svou univerzální výtvarnou produkcí ve své době oslovit takřka jakéhokoliv zákazníka, který byl však na druhou stranu ochoten investovat do své reprezentace nemalé úsilí. Portrét, krajinomalba, lechtivý žánr, náboženský či historický výjev nebylo jistě málo, co mohl tehdy jeden malíř svému mecenáši nabídnout. Vůbec za první podporovatele umění, které v poslední třetině 19. století dokázal Mathauser oslovit, lze považovat zákazníky z řad urozené šlechty.

Šlechta se již dlouho podílela na rozvoji průmyslového podnikání, vstupovala činně i do parlamentního života. Nositelem aristokratické výlučnosti se stal především její životní styl, kterého součástí byl i vztah k umění. Vedle veřejného vyjádření vztahu k umění, které v této době nebylo jistě nijak zanedbatelné,¹¹⁹ hrála šlechta ještě roli tradiční sběratelky a soukromého mecenáše.¹²⁰

¹¹⁹ Jednalo se například o Spolek pro povzbuzení hudebního umění v Čechách, který financoval konzervatoř, a především Společnost vlasteneckých přátel umění, zřizovatelku Obrazárny a Akademie. Zdeněk BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005, s. 115. Srov. TÝŽ, *Šlechta a umění v druhé polovině 19. století*, in: Kristina KAISEROVÁ – Ivan MARTINOVSKÝ (edd.), *Umění a veřejnost v 19. století*, Sborník příspěvků ze symposia pořádaného 7. a 8. března 1996 ve Státní vědecké knihovně v Plzni, Ústí nad Labem 1998, s. 105-110.

¹²⁰ K vysoké aristokracii 19. století a jejich rodovým malířům více Květa KŘÍŽOVÁ, *Šlechtický interiér 19. století v dobových zobrazeních ze zámeckých sbírek*, Praha 1993, s. 57-97.

O sběratelství a individuální podpoře výtvarných umělců ze strany šlechty vypovídá například obrazová sbírka orlických Schwarzenbergů. Podstatnou část z ní tvoří rodinné podobizny, pro něž si příslušníci druhorozenectví vybírali kvalitní malíře, v čele s Francoisem Pascalem Gérardem, který roku 1814 vytvořil slavný portrét maršálka Karla Filipa ze Schwarzenbergu. Další generaci příslušníků rodiny vypočetl proslulý vídeňský portrétista Franz Schrotzbeger. Za pozornost stojí i dílo Františka Ženiška zachycující sedící postavu Karla III. ze Schwarzenbergu, dále podle fotografie namalovaná tvář jeho dcery Anny od Václava Brožíka, ale i portréty pro Karlova bratra Bedřicha ze Schwarzenbergu od dnes již pozapomenutého umělce Antonína Haala.¹²¹ Ve výčtu rodinných portrétů schwarzenberské sekundogenitury nelze však opomenout zcela neznámou podobiznu prince Bedřicha ze Schwarzenbergu. Jejím autorem se stal v roce 1893 malíř Josef Mathauser. O portrétu mladšího syna výše zmíněného Karla III. víme však bohužel jen to, že byl vytvořen olejem na plátně v životní velikosti a stal se později součástí obrazových sbírek Národního muzea.¹²² Archivní záznamy neposkytují bohužel rovněž žádné informace o kontaktu mezi umělcem a jeho mecenášem, a tudíž nelze ani říci, zda byl obraz vyhotoven podle živého modelu či pouze dle fotografie.¹²³

Schwarzenbergové však nepatřili mezi jediné vysoce postavené Mathauserovy podporovatele. V roce 1877 namaloval malíř pro šlechtice na zámku v Liblici u Mělníka celkem jedenáct obrazů. Toto sídlo s pozemky prodal v roce 1863 Vojtěch Deym hraběnce Antonii z Valdštejna, která zde provedla rozsáhlé úpravy v novorenesančním stylu. Po ní zdělila majetek její dcera Christina provdaná Thun-Hohensteinová. Mimo několika Mathauserových krajinomaleb z okolí letního sídla stojí jistě za zmínku portrét hraběte Thuna, zobrazeného jako vojáka ze třicetileté války. Majitelka zámku hraběnka Thunová byla malířem portrétována až o tři roky později. Ve stejném roce, kdy Mathauser portrétoval pány na Liblici, se dostalo

¹²¹ Tamtéž, s. 118.

¹²² ANM, fond Evidence sbírek, inv. č. 192887. Viz obrazová příloha č. 26.

¹²³ SOA Třeboň, fond RA Schwarzenberg-Orlík, Grafika, kresby, malby 1560-1948 inventář; Tamtéž, Osobní pozůstalost Bedřicha II. Ze Schwarzenbergu; Pavel KOBLASA, *Buquoyové. Stručné dějiny rodu*. České Budějovice 2002, s. 50.

malíři ne zřejmě náhodou další významné zakázky, pro změnu od hraběcího rodu Buquoyů z Červeného Hrádku. Zde portrétoval pozdější majitelku zámku, kněžnu Marii Gabrielu Buquoyovou, která byla nejprve provdána za Ludwiga knížete Hohenlohe-Langenburga a později za Ladislava hraběte Thun-Hohensteina.¹²⁴ Ze vzájemně propojených svazků těchto aristokratických rodin vyplývá, že tato sňatková politika mohla sehrát roli i ve věci Mathauserových zakázek.

Tyto objednávky ve službách vysoké aristokracie z konce sedmdesátých let 19. století patřily v této době jistě nakonec k Mathauserovým nejvýznamnějším. Z jakých důvodů však vzájemná, a patrně pro malíře finančně i společensky lukrativní spolupráce skončila, zůstává dodnes nevyřešenou otázkou. Můžeme se jen domnívat, že malířovi tehdy nevyhovovaly sice výnosné, zato však jednorázové výdělky, nebo již neuspěl ve velké konkurenci umělců usilujících stále o přízeň nepočetné a víceméně uzavřené společnosti.

Rostoucí síla měšťanstva, síla formující se nové společenské třídy, vedla stále více ke snaze vyrovnat se svému protivníkovi, vysoce urozené šlechtě. Proto se také často aristokratický interiér již málo lišil od některého vybraného bydlení měšťanského. Jestliže byl na druhou stranu vzhled šlechtických sídel ovlivněn zejména slohovými proměnami, měšťanské prostředí bylo mimo stylu své doby vázáno i sociálním rozvrstvením.¹²⁵

Odlíšná mentalita a životní styl stavovsky přesně rozvrstvené společnosti jistě vytvářely v měšťanských interiérech určité rozlišnosti. Lišila se úroveň jejich vybavení, do značné míry spojená i s množstvím a kvalitou uměleckých zakázek. Také někteří Mathauserovi mecenáši z řad živnostníků a podnikatelů se mnohdy od sebe výrazně lišili, a to jak svým postavením, tak i nákladností svých investic do objednávek. V roce 1877 si u Mathausera objednal svůj portrét například

¹²⁴ Marie MŽYKOVÁ, *Díla českých malířů 19. a 20. století v zámeckých sbírkách*, Památky a příroda 10, 1985, č. 9, s. 540.

¹²⁵ Olga HERBENOVÁ, *Obytný interiér některých významných osobností české kultury jako typizační prvek měšťanského interiéru 19. století*, in: Freimanová MILENA (ed.), *Město v české kultuře 19. století*, Sborník symposia, pořádaného Národní galerií v Praze ve spolupráci s Ústavem teorie a dějin umění ČSAV u příležitosti 2 roč. Smetanova festivalu v Plzni ve dnech 4.-6. března 1982, Praha 1983, s. 238.

„staňkovský zámečník a výrobce nedobytných pokladen Maxmilián Beran“. Nevelký obraz asi třicetiletého mladíka, pózujícího v uniformě vojenských myslivců, osazený jen do prostého dřevěného rámu sice vypovídá o nepříliš nákladné zakázce pro drobného podnikatele, na druhou stranu je také ukázkou snahy portrétovaného se co nejvíce identifikovat s chrabrou minulostí, službou v elitním rakousko-uherském vojenském oddíle.¹²⁶

Zcela odlišný typ objednavatele z měšťanských kruhů oslovil Mathausera až o deset let později. Předmětem objednávky se staly portréty majitele hostince Václava Petzolda s chotí. Portréty pražského podnikatele a jeho manželky Marie Petzoldové Sittové, svého času přední operní pěvkyně Národního divadla a oblíbenkyně Bedřicha Smetany, vymaloval Mathauser vskutku mistrovsky. Skutečně okázalou reprezentativnost realisticky pojatých maleb umocňovaly navíc bohatě vyřezávané zlacené rámy.¹²⁷ Záznam o kontaktu bohatého měšťana a jeho mecenáše se však také bohužel nepodařilo nalézt. Víme jen, že se tato měšťanská rodina stýkala s ředitelem Národního divadla Františkem Adolfem Šubertem, který byl v příbuzenském vztahu s učitelskou a spisovatelskou rodinou Wenigů. A jak již víme, s Wenigy byli dříve staňkovští Mathauserové v kmotrovském vztahu a dalo by se tudíž předpokládat, že mohl malíř zakázky u Petzoldů získat právě díky Šubertovi. U Mathauserů se rovněž vždy tradovalo, že dcera Josefa Mathausera Milada byla údajně s Františkem Šubertem zasnoubena, avšak po její náhlé smrti ze sňatku sešlo. Ani tuto skutečnost nebylo však prozatím možné na základě archivních dokumentů prokázat.¹²⁸

Urozeného aristokrata spojovala stejně jako podnikavého měšťana a úspěšného maloživnostníka touha nejen po zvěčnění své osoby, ale přirozeně i po snaze dosáhnout co největší reprezentativnosti. V době, kdy byl malířský portrét již masově nahrazován fotografickými podobenkami, se stále ještě jevila snaha u některých majetnějších osob vlastnit skutečný portrét. Ten, nejenže se na rozdíl od

¹²⁶ Viz obrazová příloha č. 28.

¹²⁷ Archiv Národního muzea, Evidence sbírek, inv. č. H2-009129. Viz obrazová příloha č. 27.

fotografických snímků svou barevností a rozměry přibližoval více skutečné předloze, ale nemohl být také výsadou každého jednotlivce. Bohatí měšťané, stejně jako urození páni nepředstavovali však pro Mathausera jediný okruh mecenášů. Stejně jako pro jiné významné malíře druhé poloviny 19. století tvořila tato vybraná klientela jen část z již tak bohatého okruhu podporovatelů umění.

Pro Josefa Mathausera, vyučeného původně malířem kostelních obrazů, se na počátku osmdesátých let 19. století naskytla jedinečná příležitost své dosud nejisté hmotné zázemí v mnohém pozměnit. Jak sám autor jednou ve svých vzpomínkách jasně uvedl: „*Po nesnadných začátcích pak našel jsem výnosnější směr, malování církevních obrazů.*“¹²⁹

Mathauserova náklonnost k náboženským tématům byla tak zřejmě nejen výsledkem vlastního hledání křesťanských hodnot v umělecké tvorbě, ale nejspíše i odrazem složitých životních peripetií, v nichž se prolínaly tvůrčí a existenční krize sprvními úspěchy a společenským uznáním. I když ze strany církve, jistě jednoho z klíčových uměleckých mecenátů své doby, zaznamenáváme skoro po celé 19. století poměrně značné selhání, docházelo přesto ve snaze vyrovnat se s negativními následky josefinismu a Velké francouzské revoluce k rozvoji hnutí, která podporovala často rozsáhlé rekonstrukce a dostavby významných středověkých památek i budování nových sakrálních architektur.¹³⁰

Církev i přes četné nedostatky spojené se zastaralým systémem hospodářské správy, aristokratickou vázaností hierarchie a malým zájmem na aktivním působení mimo oficiální, se státem těsně svázanou strukturou,¹³¹ dokázala ve své době budovat

¹²⁸ Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze (dále jen LA PNP Praze), pracoviště Staré Hrady, fond Šubert František Adolf, fond nezpracovaný.

¹²⁹ Národní politika, 25. 1. 1917.

¹³⁰ Z těchto důvodů byla v Praze v roce 1875 založena Křesťanská akademie, která si vytkla za cíl obnovu, ochranu a povznesení církevního umění v českých zemích podporující na rozdíl od Katolické moderny výhradně liturgické umění v tradičnějším duchu. Více Roman MUSIL – Aleš FILIP, *Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (1896-1907)*, Praha 2000, s. 315.

¹³¹ Církevní poměry byly upraveny květnovými zákony roku 1874, kterými byla církev postavena před přímý stálý dozor. Byly upraveny vnější právní poměry katolické církve, příspěvky pro Náboženskou matici, zásady pro uznání náboženských společností. Znamenalo to dalekosáhlé vměšování státní správy, místodržitelství a ministerstva kultu do církevního života. Ve správě

nakonec nemalé architektonické projekty. Dobrým příkladem se stala například výstavba kostelů rychle rostoucích pražských předměstí. Mimo výzdobu smíchovského kostela sv. Václava jmenujme například reprezentativní novogotický chrám sv. Ludmily na Královských Vinohradech, jehož velkolepá projekce byla nakonec uskutečněna nejen za účasti samotné církve, ale i obce, spolku pro podporování dostavby chrámu a darů různých odborníků.¹³² V takovýchto případech církev často využívala státem povoleného tzv. „břemena stavebního“, které umožňovalo žádat při farních kostelech věřící o příspěvky, respektive i jiné patrony či obce.¹³³

Nejen v Praze a jejím okolí, ale prakticky po celých Čechách a Moravě se nabízela pro architekty, malíře a sochaře možnost výdělku. Nabídkám výzdoby často jen řadových farních či filiálních kostelů, kaplí a křížových cest neodolala mnohdy i celá plejáda významných českých umělců. Z malířů lze jmenovat například Mikoláše Alše, Adolfa Liebschera či Karla Javůrka. V díle Josefa Mathausera tvořila produkce církevních obrazů jistě nezanedbatelný podíl již značně rozsáhlého uměleckého fondu.

Podle vlastního, ne však ještě zcela ukončeného umělecko-historického průzkumu vyplývá, že se Mathauser podílel na výzdobě minimálně dvaadvaceti městských a venkovských církevních staveb v Čechách a na Moravě.¹³⁴

---

církevní jmění šlo o dokonalou závislost na státních úřadech. Václav MEDEK, *Cesta české a moravské církve staletími*, Praha 1982, s. 302.

¹³² *Město Královské Vinohrady*, Praha 1895, s. 46.

¹³³ *Ottův slovník naučný* IV, Praha 1891, s. 633.

¹³⁴ Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech I-IV*, Praha 1977-1982; Růžena BAŤKOVÁ, *Umělecké památky Prahy. Nové město, Vyšehrad, Vinohrady*, Praha 1998; Pavel VLČEK, *Umělecké památky Prahy. Malá strana*, Praha 1997; TÝŽ, *Umělecké památky Prahy. Staré město, Josefov*, Praha 1996; Bohumil SAMEK, *Umělecké památky Moravy a Slezska I*, Praha 1994; Zdeněk WIRTH, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Kladenském*, Praha 1907; Antonín PODLAHA, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Benešovském*, Praha 1911; Antonín PODLAHA – Eduard ŠITTLER, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Karlínském*, Praha 1911; Antonín PODLAHA, *Posvátná místa království Českého. Dějiny a popsání, chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterův i jiných pomníků katolické víry a náboženské víry a nábožnosti v království Českém, Arcidiecéze Pražská I, vikariáty Českobrodský, Černokostelecký, Mnichovický a Prosecký*, Praha 1907; Tamtéž, *Arcidiecéze Pražská IV, vikariáty Kolínský a Rokycanský*, Praha 1910; Tamtéž, *Arcidiecéze Pražská VI, vikariáty Sedlčanský a Votický*, Praha 1912; Tamtéž, *Arcidiecéze Pražská VII, vikariát Slanský*, Praha, 1913.

Mimo kostelů pracoval také pro církevní řády dominikánů, minoritů, ale nejčastěji pro redemptoristy, kteří v této době v Čechách zažívali nebývalého rozmachu. Za nejvýznamnější Mathauserovu objednávku u této kongregace lze považovat rozsáhlou malířskou výzdobu poutního kláštera Svaté Hory u Příbrami. Podílet se na výzdobě patrně nejoblíbenějšího poutního místa v zemi, kam v den korunování Panny Marie Svatohorské přicházelo každoročně až pětadvacet tisíc poutníků, znamenalo pro Mathausera jistě lákavou a prestižní nabídku. Na Svaté Hoře pracoval malíř s různě dlouhými přestávkami od roku 1889 do roku 1905, kdy svými freskami vyzdobil lunety v ambitech křížové chodby a několik kaplí.¹³⁵

Tato rozměrná zakázka se týkala většinou obnovy, respektive přemalby již poškozených obrazů, které si kvůli nepříznivým povětrným podmínkám žádaly neustálé opravy. Při výzdobě lunetových obrazů tak například Mathauser v roce 1903 a 1905 přemaloval po zcela neznámém malíři Moosovi pět obrazů. Do výjevu s názvem „*Kněží redemptoristé odnášejí milostnou sošku do Smolotel u Makové dne 12. června 1866*“ se rozhodl nakonec malíř zakomponovat také rodinu svého bratra, příbramského traťmistra a vynálezce Václava Mathausera.¹³⁶ O jiném výpravném obraze z historie tohoto poutního místa vypovídá například jeden ze záznamů svatohorské kroniky z roku 1903: „*Letos umělým štětcem ak. malíře Mathausera vyvolány zašlé obrazy v sakristii a obnoven obraz na ambitech představující slavnost korunovační z roku 1882. Tentýž malíř vykouznil svým štětcem nový obraz sv. Ignáce, na oltář v kapli téhož světce.*“¹³⁷

Podílet se na opravách a výzdobě jednoho z nejvýznamnějších svatostánků ve Střední Evropě bylo jistě ve své době pro každého církevního malíře nemalým vyznamenáním. Ke géniu loci svatohorského poutního místa i k tamějšímu malíři lunetových obrazů se ve svých vzpomínkách na dětství vracel také příbramský rodák, překladatel, esejista a divadelní kritik Hanuš Jelínek: „*Kolem ústředního chrámu,*

¹³⁵ František Xaver HOLAS, *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Příbram 1929, s. 213, s. 691-695.

¹³⁶ Viz obrazová příloha č. 29.

¹³⁷ Státní ústřední archiv Praha (dále jen SUA Praha), fond Řádový archiv redemptoristů 1606-1950, Svatá Hora, kniha P-512, Kronika Svaté Hory 1890-1906, inv. č. 124, s. 326.

kteřý je postaven na vyvýšeném podkladě a k němuž vede čtveré kamenné schodiště s balustrádami, zdobenými barokními sochami svatých, stojí mohutný, rovněž čtvercový pár ambít, jejichž stěny i klenby jsou zdobeny bohatým štukem a primitivními freskami. Po stěnách jsou malovány výjevy z dějin Svaté Hory a některé zázraky, které se tu přihodily. Pod obrazy byl vždy stručný nápis, vysvětlující zobrazenou událost po česku i po německu. Tisíckrát jsem prohlížel všechny tyto obrazy a uměl jsem zpaměti nápisy pod nimi. Stokrát jsem si mohl ukrotit krk, prohlížeje se zájmem a s úžasem všechny ty podivuhodné příběhy, ty hořící nebo bortící se domy, splašené koně, rozružené býky, lámající se mosty, lupiče s vlajícími plášti a s turbany na hlavách, v rukou se zakřivenými šavlemi nebo bambitkami a přepadající nevinné, nic netušící pocestné. Na štěstí ohrožené oběti vždycky zvedly včas ruce k nebi vzývajíce Rodičku Boží Svatohorskou, která se objevila na nebi a zbožné nebo kající nešťastníky zachránila. Nejmohutněji však působily na dětskou fantasií obrazy pekelných hrůz: hříšníci v rudých plamenech a kolem nich ďáblové s vidlemi a jinými mučidly. Poněvadž ambity byly otevřeny, trpěly přirozeně zejména postranní fresky vlhkostí, deštěm, mrazem, a bylo nutno často je obnovovati, kteroužto práci býval nejčastěji pověřen malíř Mathauser. ¹³⁸

Nemalé výdaje redemptoristů na opravu svého kláštera, hrazených zejména z peněz získaných z darů různých soukromých dobrodinců, dokládá jistě rozpočet z roku 1903. Výčet řemeslných a uměleckých úkonů zde činil tehdy necelých třicet tisíc korun, přičemž se zde prováděly opravy téměř každoročně. ¹³⁹

Malířské zakázky na Svaté Hoře u Příbrami měly patrně jistou spojitost s již předešlým Mathauserovým působištěm. Pro redemptoristy pracoval na konci 19. století ještě při kostele Panny Marie ustavičné pomoci sv. Kajetána na Malé Straně v Praze. V roce 1888 zde byla malíři určena zakázka spočívající ve výzdobě jednoho z hlavních oltářů chrámu, jehož ústředním motivem se stal obraz Klementa Maria

¹³⁸ Hanuš JELINEK, *Zahučaly lesy*, Praha 1947, s. 17-18.

¹³⁹ SUA Praha, fond Řádový archiv redemptoristů 1606-1950, Svatá Hora, kniha P-512, Kronika Svaté Hory 1890-1906, inv. č. 124, s. 554-555.

Hofbauera, jednoho z ústředních zakladatelů kongregace řádu.¹⁴⁰ Objednávka na tento obraz byla malíři kongregací zadána jistě ve spojitosti s aktuálním blahořečením tohoto pozdějšího světce.¹⁴¹ Na Malé Straně sídlil rovněž provinciál, hlavní představený všech redemptoristů v Čechách a na Moravě, a je tak pravděpodobné, že právě odtud pramenilo doporučení Mathausera svatohorským bratřím jako vhodného kandidáta pro výzdobu poutního místa.

K jiným řádům, v jejichž službách se vinohradský malíř na krátkou dobu angažoval, patřili ještě minorité a dominikáni. Stejně jako v případě kostela sv. Jakuba v Praze na Starém Městě nabídli dominikáni Mathauserovi zakázku v kostele sv. Michala v Brně, jež spočívala jen v jednom obraze tvořícím součást některého z vedlejších oltářů.¹⁴²

Mímo církevní řády, kterých nebylo v Čechách v této době jistě nadbytek, nacházel Mathauser jako malíř náboženských obrazů uplatnění i na jiných sakrálních místech, respektive u filiálních, farních, ale i některých děkanských kostelů. Zde se mu dostávalo mnoho zakázek spojených s freskovou výzdobou kostelů, maleb oltářních obrazů a křížových cest. Výše honoráře však na druhou stranu často nepřevyšovala ani polovinu toho, co byly ochotny zaplatit kláštery. Jako příklad uvedme osobnost faráře Zahradníka z Ouběnic u Benešova, který byl ochoten Mathauserovi vyplatit za dva obrazy světců na postranních oltářích čtyři sta zlatých, kdežto svatohorští redemptoristé za přibližně stejnou objednávku vyplatili dokonce tisíc zlatých.¹⁴³

O obezřetném a jistě přirozeném jednání malíře ve věci výdajů na předem smlouvenou objednávku vypovídá nejlépe Mathauserův dopis adresovaný v březnu 1895 Královské kolegiální kapitule sv. Petra a Pavla na Vyšehradě: „*Velectěný Pane! Dnešním dnem zasílám dohotovený obraz svaté Anny pro chrám Páně Vyšehradský za vyjednanou cenu 200 zl. Zlacení platiti z toho nemohu. Nežli jsem*

¹⁴⁰ Pavel VLČEK, *Umělecké památky Prahy. Malá strana*, Praha 1997, s. 84.

¹⁴¹ Vera SCHAUBER – Hans Michael SCHINDLER, *Rok se svatými*, Kostelní vydří 1994, s. 103.

¹⁴² Pavel VLČEK, *Umělecké památky Prahy. Staré město, Josefov*, Praha 1996, s. 82; Bohumil SAMEK, *Umělecké památky Moravy a Slezska*, Praha 1994, s. 174.

zkicu podal, zdělil mi totiž pan Haf, že obdržím za obraz bez zlatení 200 zl, tudíž jsem z ohledu toho zakázku přijal. Také jsem to Vaši Velectěné důstojnosti připomenul. Doufám, že slavná Kapitola s provedením obrazu úplně spokojena bude a mně další přízeň zachovati ráčí. V hluboké úctě oddaný Josef Mathauser."¹⁴⁴

Na závěr roku 1894 bylo v postranních lodích novogotické baziliky svatého Petra a Pavla na Vyšehradě nově zřízeno sedm oltářů podle návrhů architekta Josefa Mockera. Kromě Mathausera se o rok později na jejich výmalbě podíleli i malíři František Sequens a Gustav Miksch. Vedle výzdoby kaple sv. Anny vymaloval Mathauser o dva roky později do kaple sv. Jana Nepomuckého na jednu stranu křídlového oltáře motivy ze života tohoto stále velmi populárního světce. Tyto čtyři obrazy lze dodnes pokládat za jedny z nejvýznamnějších Mathauserových pražských církevních maleb vůbec.¹⁴⁵

Pro malíře chrámových obrazů formátu Josefa Mathausera bylo mnohdy nutné se za svými zakázkami vypravit také mimo svůj domov a to mnohdy i na delší období. Jak dlouhou dobu strávil malíř například při výzdobě svatohorského areálu, uvádí zápis ze svatohorské kroniky z roku 1896: „...a konečně v kapli 'korunování bl. P. Marie' obnoveny 4 obrazy na klenbě. Malbu tuto velmi vkusně provedl již od roku předešlého známý akademický malíř p. Josef Mathauser. Pracoval zde s rozličnými menšími i delšími přestávkami po celé léto. Za vše placeno mu bylo.“¹⁴⁶

V některých případech pracovali malíři na svých objednávkách v ateliérech a posílali své obrazy poštou, jako například od Mathausera výše zmíněný obraz sv. Anny. Jindy vytvářeli mistři svá díla přímo v jednotlivých kostelech, jelikož mnohdy záleželo i na druhu zakázky a způsobu jejího provedení. Freskové malby, drobné restaurátorské práce, ale i rozměrné obrazy bylo jistě vhodnější realizovat přímo na místě. Ze života jiného malíře kostelních obrazů devatenáctého století Josefa

¹⁴³ Antonín PODLAHA, *Arcidiecéze Pražská VI, vikariáty Sedlačanský a Votický*, Praha 1912. Srov. František HOLAS, *Dějiny poutního místa*, s. 691.

¹⁴⁴ SUA Praha, fond Archiv kolegiální kapituly vyšehradské, Scrinium LVI 5b, kart. 109.

¹⁴⁵ Růžena BAŤKOVÁ, *Umělecké památky Prahy. Nové město, Vyšehrad, Vinohrady*, s. 726-728. Srov. obrazová příloha č. 30.

¹⁴⁶ SUA Praha, fond Řádový archiv redemptoristů 1606-1950, Kronika Svaté Hory 1890-1906, s. 326.

Hellicha se však dovídáme, že ve svém pražském ateliéru maloval i církevní obrazy větších formátů, které měl posazené na speciálně upravených štaflích.¹⁴⁷

Mezi náboženské obrazy Josefa Mathausera se sluší připomenout jistě i ten, který dnes již bohužel není možné patřičným způsobem zhodnotit. V druhé polovině 19. století namaloval malíř obraz s názvem „*Sv. Martin darující svůj plášť žebrákovi*“ do hlavního oltáře farního kostela sv. Martina v Lidicích.¹⁴⁸ Tato velmi cenná umělecká a kulturně historická památka byla však ve čtyřicátých letech 20. století spolu s celým kostelem a vesnicí v rámci nacistického teroru navždy smazána z povědomí všech, kteří ji tolik ctili a obdivovali.

---

¹⁴⁷ Helena SOBKOVÁ, *Malíř slavného portrétu Josef Václav Hellich*, Praha 2003, s. 164.

¹⁴⁸ Zdeněk WIRTH, *Soupis památek*, s. 90. Viz obrazová příloha č. 31.

3.4. Ve světě uměleckých výstav

Takřka událostí prvního řádu znamenalo pro všechny výtvarné umělce, kritiky, sběratele, ale i milovníky umění v roce 1885 otevření Domu umělců - Rudolfinu. Právě toto místo se stalo pro Obrazárnu Společnosti vlasteneckých přátel umění a Krasoumnou jednotu poprvé ve svých dějinách důstojným a reprezentativním sídlem. Krasoumná jednota,¹⁴⁹ od konce třicátých let 19. století pořadatelka pravidelných výročních výstav, které se staly již neodmyslitelnou součástí kulturního života české metropole, umožnila konečně domácím i zahraničním umělcům prezentovat svá díla v Praze širší veřejnosti a sama též dosáhnout jejich prodejem hmotného úspěchu.¹⁵⁰

Nově otevřené Rudolfinum dokázalo přilákat na výroční výstavu v roce 1885 bezmála patnáct tisíc, v roce 1897 dokonce dvacet tisíc návštěvníků. Krasoumné jednotě v této době nedokázaly konkurovat ani prodělečné akce výtvarného odboru Umělecké besedy, ani drobnější pražské výstavní síně, zaměřené na komerční provoz a na české obecnstvo: salóny Lehmanův a Topičův, stejně jako Wiesnerova galerie Ruchu.¹⁵¹

¹⁴⁹ Krasoumná jednota byla místní obdobou městských, případně zemských spolků pro podporu výtvarných umění, vznikajících hlavně od počátku 19. století. Působila jako akciová společnost, zakupující umělecká díla ke slosování mezi svými akcionáři. Ustavila se na základě požadavků domácích umělců během 30. let 19. století. Přestože mezi své členy počítala většinu českých umělců, nešlo o spolek umělců. Jednota svými aktivitami a vedením do značné míry splývala se Společností vlasteneckých přátel umění, od ní byla administrativně oddělena jakožto hospodářský podnik. Jednota převzala od Akademie péči o výroční výstavy, vydávala pro své členy výroční grafické prémie, a nadto financovala některé monumentální práce. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*, A-M, heslo: Krasoumná jednota, Praha 1995, s. 401.

¹⁵⁰ Tomáš SEKYRKA, *AD MAJOREM BOHEMICAE ARTIS GLORIAM! (První výstava Krasoumné jednoty v Rudolfinu roku 1885)*, in: Kristina KAISEROVÁ – Ivan MARTINOVSKÝ (edd.), *Umění a veřejnost v 19. století*, Sborník příspěvků ze symposia pořádaného 7. a 8. března 1996 ve Státní vědecké knihovně v Plzni, Ústí nad Labem 1998, s. 95.

¹⁵¹ Hlavní zásluhou Jednoty byla bezesporu pravidelnost a objektivita, s níž předkládala pražskému publiku po dlouhá desetiletí téměř vše, co uznali tvůrci a majitelé za hodna vystavení v české metropoli. Hlavní slabinu výročních salónů představovala naopak nepřehlednost expozice a liberálnost kritérií výběru, jejichž působením činil výsledek dojem náhodného uskupení výtvarných děl značně proměnlivých kvalit. Vít VLNAS (ed.), *Obrazárna v Čechách 1796-1918. Katalog výstavy, uspořádané Národní galerií v Praze u příležitosti dvoustého výročí založení Obrazárny společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách*, Praha 1996, s. 194.

Příležitost poprvé veřejně prezentovat své umění v již skutečně důstojném prostředí vycítil i malíř a člen Krasoumné jednoty Josef Mathauser.¹⁵² Mezi lety 1888 až 1903 vystavoval v Rudolfinu celkem sedmkrát.¹⁵³

Zde se i přes veškerou okázalost celé instalace obrazů, která odpovídala tehdejšímu tradičnímu „obrazárenskému“ vkusu, vycházelo z nutnosti směřovat co největší množství exponátů na malé ploše s ne vždy ideálními světelnými podmínkami.¹⁵⁴

Příležitosti se na této široce vyhledávané výstavě dostalo nejen celé řadě významných, ale mnohdy i jen průměrných umělců. Ze zaslanych prací vybrala posuzovací komise výstavy každoročně téměř všechny obrazy, jejichž vystavení bylo technicky možné. Jury vyřadila pouze zcela diletantské výtvary, které nespĺňovaly základní umělecké kritéria.¹⁵⁵ Počet Mathauserových vystavených děl, mezi kterými lze považovat některé i za nadprůměrné, nepřekročil nikdy v jedné sezóně více než tři práce, počet v celkovém množství katalogových čísel zcela zanedbatelný.

Největší obavy Mathausera a ostatních umělců vyplývaly především z prodejnosti vlastních obrazů na výstavě. Komerčně úspěšný zde mohl být jen takový umělec, který dokázal zaujmout svým obrazem mezi stovkami jiných, navzájem si velice podobných děl, a k tomu bylo zapotřebí vedle umělecké invence i značné dávky technické obratnosti. O nejistém úspěchu umělce na trhu s obrazy

¹⁵² Podle seznamu jednatelů a členů Krasoumné jednoty se stal Josef Mathauser jejím členem v roce 1899. Václav RYNEŠ, *Výtvarní umělci v Krasoumné jednotě a v Jednotě umělců výtvarných*, Praha 1970, s. 30.

¹⁵³ *Katalog der 49. Jahres-Ausstellung des Kunstvereins für Böhmen*, Prag 1888; *Katalog der 51. Jahres-Ausstellung des Kunstvereins für Böhmen*, Prag 1890; *Katalog der 57. Jahres-Ausstellung des Kunstvereins für Böhmen*, Prag 1896; *Katalog der 58. Jahres-Ausstellung des Kunstvereins für Böhmen*, Prag 1897; *Katalog der 59. Jahres-Ausstellung des Kunstvereins für Böhmen*, Prag 1898; *Katalog der 60. Jahres-Ausstellung des Kunstvereins für Böhmen*, Prag 1899; *Katalog der 64. Jahres-Ausstellung des Kunstvereins für Böhmen*, Prag 1903.

¹⁵⁴ Až do devadesátých let udržovala Krasoumná jednota klasický „salónní“ způsob instalace s množstvím čalounů a orientálních kobereců, těžkými sametovými závěsy, historizujícím nábytkem, masivními zlacenými rámy a výraznými živými rostlinami v kořenáčích. Obrazy visely až ve čtyřech řadách nad sebou, mnohé dokonce stály v prostoru na stojanech a na panelech podobných španělským stěnám. Těžký neorenesanční nábytek vystřídala elegantní proutěná křesla, mocné palmy ustoupily subtilním koniferám a rytmus instalace se přiblížil tomu, na který jsme zvyklí dnes. Vít VLNAS (ed.), *Obrazárna v Čechách 1796-1918*, s. 192.

¹⁵⁵ Vít VLNAS (ed.), *Obrazárna*, s. 194.

hovoří celkový počet prodávaných děl v určité etapě pořádaných výstav. Sečteme-li počet soukromých nákupů a nákupů do slosování kolem poloviny devadesátých let, zjistíme, že částka z prodeje nepřekročila ani dvacet procent z celkové finanční hodnoty vystavených prací.¹⁵⁶

O tom, v kolika případech byl Mathauser jako prodejce svých obrazů úspěšný, přesné informace bohužel nemáme. Víme však, že se jeho obrazy staly součástí slosovací loterie, což dokládá například malířův děkovný dopis z 1. června 1903, adresovaný jednomu z členů nákupního výboru Krasoumné jednoty: „*Velectěný Pane! Děkuji tímto že ponechám dílo mé Rožmberkové na výzvědách k slosování za 200 Korun. S úctou oddaný Josef Mathauser.*“¹⁵⁷ Od založení Krasoumné jednoty, která fungovala částečně i jako úspěšná akciová společnost, byl z obnosu strženého za prodej akcií pořizován určitý počet obrazů, určených po slosování k rozdělení mezi akcionáře. Akcie stála pět zlatých a byla současně losem. Díla domácích autorů, určená ke koupi pro slosování, se měla vybrat na veřejné výstavě.¹⁵⁸

Rudolfinské výstavy obeslal Mathauser celkem čtrnácti obrazy, a to, jak již bylo řečeno, vždy v různém počtu zastoupení. Nejvíce zde figurovalo obrazů žánrových, historických a náboženských, zbytek tvořily portréty, krajinomalby, a dokonce i jedna studie. Díky soudobé a velmi zodpovědné výtvarné kritice, která pravidelně ve svých výstavních referátech hodnotila nejen umělecká díla, ale i vztahy mezi institucemi, publikem a samotnými výtvarníky, se dovídáme rovněž o názorech vyslovených k některým Mathauserovým dílům na výstavě. Nejintenzivněji se o tvorbu tohoto malíře ve své době zajímal obrázkový časopis pro zábavu a poučení *Zlatá Praha*, který ve výtvarné rubrice s názvem „*Výroční výstava Krasoumné Jednoty v Rudolfinu*“ čtenáře vcelku objektivně o uměleckém dění každoročně informoval. Hned v prvním roce Mathauserovy aktivní činnosti na výstavách se ve *Zlaté Praze* krátce o malířově díle zmiňuje akademický malíř, spisovatel a redaktor

¹⁵⁶ Zdeněk HOJDA, *Kdo nakupoval na výstavách Krasoumné jednoty?*, in: *Město v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků ze symposia pořádaného 4.-6. března ve státní knihovně v Plzni 1982*, Praha 1983, s. 136.

¹⁵⁷ ANG, fond Krasoumná jednota, sign. AA-1754/1, inv.č. 1903/684.

¹⁵⁸ Vít VLNAS (ed.), *Obrazárna*, s. 188.

Vilém Weitenweber: „Zbývá nám promluvíti o Josefu Mathaserovi. Vystavil tři práce: modlíci se mladou dívku, pod názvem Zdravas Maria! (č.493) a dvě drobnomalby z Pražských ulic: Ve dne (č.496) a V noci (č. 498). Předmětem obou jsou otrhání pobudové; tento skrývá se před odcházející policejní hlídkou; onen shledává, že absolutní prázdnota kapsy brání mu v sebe kratší návštěvě blízké kořalny. Oba obrazy jsou nevinně-humoristického rázu, připomínající pojmutím i provedením některé podobné umělecké plody genrové školy Mnichovské.“¹⁵⁹ Jestliže se velmi dobře znalý kritik poměrů mnichovské školy zaměřil ve svém referátu více na hodnocení žánrových výjevů, nákupní výbor Krasoumné Jednoty dal raději přednost obrazu náboženskému, který byl koupen pro slosování.¹⁶⁰

Další Mathauserův obraz s názvem „Poslední halíř“, který se stal hlavním námětem pro krátkou, avšak zcela výstižnou Weitenweberovu recenzi, byl vybrán redakcí časopisu nejspíše z toho důvodu, že sloužil ke srovnání s obrazem stejného námětu od Václava Brožíka: „Pohlížejíce na obraz Josefa Mathausera vzpomínáme si na malbu Václava Brožíka podobného obsahu, uveřejněnou v čísle 8. t. r. Jestli středem kompozice obou maleb muž ve finanční tísní. Jen že stařec, jež zobrazil V. Brožík, byl Francouz, kdežto chudák J. Mathauserův jest Čech. Nouze nezná rozdílu mezi národnostmi a proto jest i velmi možno, že jeden i druhý umělec čerpali látku pro dotyčný svůj obraz z pramene skutečného života.“¹⁶¹

I když se zřejmě Mathauser nepodílel na obesílání výstav v Rudolfinu takovou měrou jako jeho někteří kolegové, lze s jistotou říci, že si nakonec získal část soudobého výtvarného publika díky svým reprodukovaným obrazům ve Zlaté Praze. V roce 1903 se svými posledními obrazy na této výstavě, „Trh“ a „Rožmberkové na výzvědách“, uzavřel nakonec jednu ze svých velkých kapitol veřejného uměleckého života. Nepočtené zastoupení Mathauserových prací na této velké výstavě plnilo

¹⁵⁹ Vilém WEITENWEBER, Výroční výstava Krasoumné jednoty v Rudolfinu, Zlatá Praha 5, 1888, č. 30, s. 464.

¹⁶⁰ K nejbližšímu příštímú slosování Krasoumné jednoty pro Čechy byl z výstavy v Rudolfinu pořádané v roce 1888 zakoupen Mathauserův obraz s názvem „Zdravas Maria“ za 300 zl. Tamtéž, 15. 6. 1888, s. 479.

¹⁶¹ Vilém WEITENWEBER, *Poslední halíř*, Zlatá Praha 13, 1896, č. 28, s. 336. Viz obrazové přílohy č. 32, č. 33.

snad více funkci reprezentativní než ekonomickou, kterou souběžně vynahrazovala účast na zakázkách pro církve.

Snad ještě jedenkrát se mohl Mathauser tak velkolepým způsobem jako na pražských výročních výstavách prezentovat a náležitě veřejnost se svou tvorbou seznámit. Za nakonec nejspíšejší počín tohoto umělce byl ve své době považován obraz „*Kristus na hoře Golgotě*“, který byl vytvořen pro velkolepou výstavu umění při Jubilejní zemské výstavě v Praze 1891.¹⁶²

Umělecká expozice na Jubilejní výstavě skutečně poprvé vytvořila celistvý obraz novodobého českého umění a na dost dlouho tento obraz zafixovala. Na rozdíl od dosavadních výročních výstav umění pořádaných v Praze Krasoumnou jednotou se stala vůbec první přehlídkou domácí tvorby a navštívil ji také největší počet diváků.

Ambicí pořadatelů bylo předvést dosavadní vývoj moderního českého umění a prokázat jeho svébytnost. Výstava shromáždila soubor novodobých domácích uměleckých prací v dosud nevídaném rozsahu, co do počtu exponátů ji ostatně nepřekonal ani žádná z pozdějších pražských uměleckých výstav. Byla také první výstavou u nás, která spolu s díly malířů, sochařů a grafiků reprezentovala i práce architektonické. A konečně, byla u nás první veřejnou výstavou umění, na níž byly udíleny i ceny.¹⁶³

Uměleckou porotu na výstavě, složenou z renomovaných českých umělců - Václava Brožíka, Josefa Trenkwalda a Vojtěcha Hynaise - Mathauserův obraz nakonec neupoutal natolik, aby se mohl zařadit do síně slávy držitelů jednadvaceti diplomů první a třiadvaceti druhé třídy.¹⁶⁴ Nebylo jistě divu, že jeden obraz od

¹⁶² ANM, fond Výstava 1891, Přihláška obrazu Josefa Mathausera, inv. č. 77, karton. č. 2. Viz obrazová příloha č. 21.

¹⁶³ Zdeněk HOJDA – Roman PRAHL, *Pokus o český panteon umění: Jubilejní výstava*, in: Umění a civilizace jako divadlo světa. Sborník z 11. symposia k problematice 19. století pořádaného Ústavem pro hudební vědu ČSAV v rámci Smetanovských dnů v Plzni ve dnech 14.-16. března 1991, Praha 1993, s. 66. Srov. Titíž, *Ze zákulisí „výstavy na výstavě“ roku 1891*, Dějiny a současnost 11, 1991, č. 4, s. 27-32.

¹⁶⁴ ANM, fond Výstava 1891, Výťah z protokolů uměleckého výboru, sepsaný jednatelem výboru arch. Fr. Šafránkem a zapisovatelem Vilémem Weitenweberem, sign. 31, s. 56-58.

prakticky dosud neznámého umělce nemohl uspět mezi ostatními tisíci dvě stě třiceti výtvarnými díly.¹⁶⁵

Stejně jako malíři Chitusi, Schikaneder, bratři Liebscherové, Liška i mnozí jejich mladší kolegové, také Mathauser usiloval poprvé vytvořit kolosální nebo alespoň rozměrný obraz pro výstavu v Praze. Reagoval tak na skutečnost, že velké publikum bylo v rozměrných dílech stále uchvacováno nejen jejich monumentalitou, ale právě svými neobvyklými efekty, divy vyspělé iluzivní techniky a modelace. Mathauserův církevní obraz o velikosti 3,63 x 5,75 metrů patřil nakonec nejen svými patřičnými rozměry, ale nakonec i originálním pojetím k největším dominantám výstavy vůbec.

Výroční výstava v Praze byla nejen prestižní záležitostí každého umělce, ale především trhem umění. To si velmi dobře uvědomoval i Mathauser, jehož obraz spadl mezi čtvrtinu vystavovaných prací, které byly rovněž prodejné. Podle krátkého dopisu Mathausera, adresovaného výstavnímu výboru, lze říci, že autor obraz možná až příliš nadhodnotil. Uvážíme-li, že za nejdražší díla na výstavě byly vyplaceny sumy maximálně kolem šesti tisíc zlatých, tak požadovaná částka zmíněná v dopise se zaručeně nemohla setkat úspěchem: „Zaslal jsem obraz „Příchod Krista na horu Golgotu“, v ceně 8000 zl. jelikož jsem dříve sám v přihlášce určití nemohl, tudíž bych prosil by se do seznamu zanesla. S veškerou úctou Josef Mathauser.“¹⁶⁶

Jak se dovídáme z další malířovy korespondence, obraz na výstavě zakoupen nebyl. Naopak byl ještě téhož roku po skončení výstavy svému tvůrci výborem navrácen.¹⁶⁷ Z dalších archivních materiálů zjišťujeme, že byl nakonec tento obraz v hodnotě tři tisíc zlatých odkoupen českým odborem Moderní galerie od jakéhosi pana Hubera ze Smíchova.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Roman PRAHL, *Poznámka k současné výstavě a k „výstavě na Výstavě“ před sto lety*, in: Umění na jubilejní výstavě před sto lety, Praha 1991, s. 3.

¹⁶⁶ ANM, fond Výstava 1891, Korespondence s jednotlivci, inv. č. 215, kart. 4.

¹⁶⁷ Tamtéž

¹⁶⁸ ANG, fond Nákupní spisy Moderní galerie, český odbor, sign. AA 1327; Moderní galerie Království českého byla první veřejná sbírka v českých zemích i Rakousku-Uhersku, specializovaná výhradně na umělecká díla 19. a 20. století. Byla založena na podnět mladočeských poslanců v Říšské radě jako soukromá nadace císaře Františka Josefa I. 6. 8. 1902 a převedena do správy Zemského výboru Království českého. Od počátku byla spravována jako zemský ústav

Za vystavený obraz se dostalo Mathauserovi mnohem důstojnější reflexe až po výstavě příštího roku. Nejvýznamnějším odborným přehledem o umělecké části Jubilejní výstavy byl text Otakara Hostinského v publikaci „*Sto let práce*“, vydané teprve po skončení výstavy roku 1892 a vybavené pětasedmdesáti reprezentativními reprodukcemi. Výběr reprodukcí, který byl zaměřen výhradně na české umělce, opatřil sám výstavní výbor. Pořízená fotografie z umělecké výstavy, kterou navštívil i samotný císař, zachytila v jedné z jedenácti síní i Mathauserův obraz, instalovaný vedle snad ještě grandióznějšího obrazu „*Slavnost Božího těla v Čechách*“ od Václava Sochora.¹⁶⁹

Obrazová část Světozoru a Zlaté Prahy, tradičně doprovázející referáty odborné kritiky, zahrnuje do hodnocení jiných výtvarných děl českých umělců i Mathauserův úspěšný umělecký podnik. Mezi texty, které reflektovaly především pestrost a početnost vystavených prací, představovala reference Mathauserovy „Golgoty“ nakonec jen obvyklé obecné hodnocení: „*Obraz, jehož reprodukci přinášíme, byl vystaven v uměleckém oddělení loňské naší Jubilejní výstavy a těšil se obecné pozornosti i zjevné chvále kruhův odborných. Jestli' po tolika tisících obrazův, vesměs věnovaných ukřižování Ježíše Krista, dnes už věru ne li naprosto nemožno, aspoň velice nesnadno, v malování tohoto děje podati něco nového. Staly' se zvláště některé starší a slavné obrazy a touto látkou vůbec typické. Tím většího uznání hoden jest umělec, dovede li jen sebe menší novotou dodati svému obrazu nové zajímavosti, a to se povedlo Mathausrovi provésti v hlavní postavě. Jeho Ježíš stojí nad křížem, připraveným k jeho umučení, s jasným vědomím celého dalekosáhlého děje, jež za kratičkou chvíli na sobě dá vykonat. Postava vzpřímená na níž předcházející mučení nezanechalo ani nejmenší stopy a tvář obrácená k nebesům, jakoby zachytiti chtěly tento veliký okamžik, od něhož počínati se bude nová doba pokolení lidského. Není sice naskrze originální tak postava Kristova na Golgotě, velmi silně připomíná*

---

s paritním zastoupením obou národů, českého a německého, ve dvou samostatných odborech, řízených vlastním kuratorem. Nová encyklopedie českého výtvarného umění, A-M, heslo: *Moderní galerie Království českého*, Praha 1995, s. 528.

¹⁶⁹ *Sto let práce. Zpráva o všeobecné zemské výstavě v Praze 1891 III*, Praha 1892, s. 588. Viz obrazová příloha č. 35

*Brožíkova Husa, ale jest šťastně přispůsobena veškerým okolnostem a má některé své zvláštnosti.*¹⁷⁰

Ohledně Mathauserova výstavního života v Praze na konci 19. století je nutné se také bezpochyby zmínit o malířově spoluúčasti na jedné z ne příliš úspěšných souborných vánočních výstav výtvarného odboru Umělecké besedy v roce 1891. Tato výstava, jak podotkl redaktor časopisu Světozor Karel Matěj Čapek, „*bohata příliš na počet vystavených děl nebyla*“, a tak se při prodeji vystavených děl spoléhalo nejvíce na loajalitu koupěchtivých návštěvníků. Mathauserův obraz „*Stádo koní*“ nemohl mít, jako i díla mnoha jiných autorů, v skromně navštěvované síni Umělecké besedy příliš velkou šanci na prodej.¹⁷¹

V posledních letech života se Mathauser prezentoval i na méně známých výstavách v Praze, o kterých se v kruzích vysoké umělecké veřejnosti v prvním a druhém desetiletí 20. století tolik nemluvalo. Na sklonku života vystavoval spolu se synem Jaroslavem například na výstavě u „*Bělských*“. Mathauserovy očividně jen dočasné, avšak i tak radostné výstavní úspěchy v období první světové války reflektují nejlépe slova adresovaná v dopise svému synovi: „*Ja nini budu pořád malovat jen pro vystavení obrazu u Bělských, vzdor všemu jaka jest nini doba předce lidí kupují pěkné věci nežli dřívě. Ja musel již dřívě takto dělat. Jaroslav tam take vystavuje, prodal již dva obrazy. Až ukončím tuto novou krajinu udělám opět obraz do zásoby. Možná, že na jaře pojedu opět do Semil s Jaroslavem a tam si ve stezce udělám několik snímků. To si mněl vydět jak byla každý den obklopena skříň u Bělských lidmi jak obdivovali ten obraz, co bylo poptávek co obraz stojí, i když byl již prodán tak byla na nej poptávka. Proto dělám opet jiný. Doufám v p. Boha že jej zase prodám. Když mně známi potkávali tak mně gratulovali že jsem obraz prodal.*

¹⁷⁰ Vítěz WEITENWEBER, *Umučení Páně*, Zlatá Praha 9, 1892, s. 263. Viz obrazové přílohy č. 35, č. 36, č. 37.

¹⁷¹ Karel Matěj ČAPEK, *Vánoční výstava uměleckého odboru Umělecké besedy*, Světozor 26, 1891, č. 5, s. 59, s. 71.

*Jelikož když byl prodán tak na obraz vyvěsili tabulku že jest prodán, a tím více se lidi stavěli u skříní.*¹⁷²

Co si však měli umělci v této době počít s obrazy neprodanými, jejichž nadbytkem stále více zaplňovali své ateliéry? S díly, která zůstala na výstavách bez sebemenšího povšimnutí, neoslovující žádné soukromé sběratele či podporovatele umění? Zoufalým umělcům nezbývalo mnohdy než oslovit některého ze spekulantů s uměním, obchodníka s obrazy, který dílo koupil většinou nakonec podhodnocené. Na počátku 20. století podal o neuspokojivé situaci mezi umělci zcela výstižné svědectví například jeden z redaktorů časopisu Český svět: „*Kdo by neznal krámeček Komenikův v tom starém průchodícím domě z Celetné ulice k sv. Jakubu, kde vedle manufaktury leží na prodej díla našich umělců? A často, přechásto obrazy ne tak zcela nešťastné, jako jejich tvůrce, který konečně zde těch několik zlatek sehnal, jež k živorení několikadennímu třeba! U Komenika viděl jsem ne jednou práce předních umělců českých. Nejednou vystaven tu Mařák na podiv kol jdoucích, vedle bizarních obrázků začátečníků a nedokončených maleb akademiků.*”¹⁷³

¹⁷² RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser, Korespondence Josefa Mathausera Slavomilu Mathauserovi, 23 2. 1916 Královské Vinohrady.

¹⁷³ *Neprodaných obrazů poslední útočiště*, Český svět 5, 1907, č. 12. Viz obrazová příloha č. 34.

3.5. Mezi tiskaři a nakladateli

Ačkoliv práce na výzdobě sakrálních staveb a příležitostné obesílání velkolepých výstav obrazy různého žánru splňovaly do určité míry Mathauserovy ekonomické i reprezentativní požadavky, nemohl si malíř rovněž nepovšimnout nabídek od osob živících se buď převážně, nebo jen z části obchodem s uměním, respektive jeho reprodukováním.

Nakladatelé, tiskaři a knihkupci se stali pro některé malíře mnohdy jedinými zaměstnavateli na již tak přeplněném trhu práce. Také pro Mathausera, kterého časově a fyzicky náročná činnost čím dál tím více zatěžovala, se stala smlouva o reprodukování vlastního díla, či dokonce o jeho prodeji za účelem reprodukování, nepochybně radostným řešením celé situace. Než-li však přikročíme k samotnému výčtu událostí ze života tohoto malíře, nákupčích a distributorech jeho výtvarných děl, je nezbytné se nejprve více seznámit s vývojem a prostředím, ve kterém se vztahy mezi výrobcem uměleckého díla a prodejcem jeho následných reprodukcí uskutečňovaly.

Prakticky již od Machkových „*Obrazů k dějinám českým*“ z počátku dvacátých let 19. století hledali umělci styk s veřejností prostřednictvím reprodukcí. Kromě Krasoumné jednoty, která ročně vydávala jako prémie některé reprodukce domácího umění, se v českém prostředí zabývala také touto činností například Jednota umělců výtvarných, po jejím zániku v roce 1858 zde pokračovala ještě Umělecká beseda. Vedle toho se však pozvolna začínalo uplatňovat výtvarné umění i v populárních a uměleckých časopisech.¹⁷⁴

K předním zaměstnavatelům výtvarných umělců, kteří se postarali o mnohanákladové rozmnožení jejich originálů, patřili nejčastěji majitelé grafických závodů, nakladatelé a knihkupci. Umělci prodávali svým zaměstnavatelům buď obrazy s reprodukčním právem či neprodejně předlohy k reprodukování, které se

¹⁷⁴ Z populárních časopisů lze uvést například časopis Ruch, Květy, Světozor a Zlatá Praha, z výtvarných například Volné směry, Dílo či Život.

různými technologickými postupy přenášely na tiskovou desku. Tato pracovní fáze byla později nahrazena fotografií. V tisku z hloubky, z výšky či plochy se zkoušely nejrůznější postupy, vyvíjely nové technologie, vznikala řada nových povolání.¹⁷⁵

Majitelé nakladatelství nechávali většinou pořizovat reprodukce výtvarných děl u renomovaných grafických závodů, nebo si je jako jejich vlastní majitelé zhotovovali sami. Jedním z takových byl například vlastník knihkupectví a zároveň nakladatelství Jan Otto, který jako majitel tiskárny dal roku 1899 podnět k založení České grafické společnosti Unie, s níž jeho tiskárna splynula a ve které si od té doby tiskl veškerý svůj náklad. Vedle Jana Vilíma a Františka Šimáčka byl s půl miliónem korun jejím hlavním podílníkem a předsedal správní radě.¹⁷⁶ Při vydávání svého časopisu Zlatá Praha se Otto zabýval mimo vydávání knižních premií rovněž i premiemi obrazovými, a to jak v podobě knižních alb, tak i samostatných velkých zarámovaných reprodukcí.¹⁷⁷ Z grafických závodů, jejichž výroba se naopak specializovala výhradně na vydávání takovýchto uměleckých premií, kalendářů a pohlednic, lze jmenovat například firmu Václav Neubert na Smíchově, Husník & Häusler na Žižkově či podnik Jana Štence na Národní třídě.¹⁷⁸

Hovoříme-li o reprodukování uměleckého díla či o jeho rozmnožování v této době, je nutné se také zmínit o neustále se zvyšujícím počtu spotřebitelů, kterým při nákupu tohoto zboží vyhovovala zejména kvalita a jistě i poměrně dostupné ceny. Na rozšíření tohoto artiklu zejména mezi střední vrstvy obyvatelstva měla značný vliv i soudobá výtvarná kritika. Ta stejně jako nakladatelé spatřovala na přelomu 19. století v reprodukcích obrazů částečný nacionální postoj. Historik umění F. X. Harlas o reprodukováném umění jednou napsal: „V reprodukcích lze si poříditi pěknou

¹⁷⁵ Mezi nejčastější reprodukční techniky ve sledovaném vývoji lze zmínit autotypii, světlotisk, tři i čtyř barvotisk, barevný světlotisk a barevná heliogravura. Jan VILÍM, *Fotomechanické způsoby reprodukce*, Praha 1906.

¹⁷⁶ Jaroslav ŠVEHLA, *Jan Otto. Kus historie české knihy*, Jinočany 2002, s. 51.

¹⁷⁷ Celou řadu reprezentativních výtvarných reprodukcí distribuoval ve své době Jan Otto prostřednictvím souborných katalogů. Viz Jan OTTO, *Seznam knižních časopisů hudebnin a děl uměleckých, kteréž vlastním nákladem vydal Jan Otto*, Praha 1871-1911.

¹⁷⁸ O Václavu Neubertovi více Český svět 8, 24. 5. 1912; O Firmě Husník & Häusler více Dílo 1, 1903, s. 68; O Janu Štencovi více Zdeněk WIRTH, *Dvacet let Štencova grafického závodu 1908-1928*, Praha 1928.

výzdobu bytu, která vydá svědectví o vkusu, o lásce k umění, o porozumění, ano i o znalectví majitelově někdy mnohem jasněji, než draze získaná malba. Tu si lze totiž vybrati i mistry staré nebo takové, jejichž díla by byla i velkým boháčům nedostupná – tolik za ně bývá placeno. Dobrou reprodukci lze koupiti za levné peníze; skorem tímže, neb o málo větším nákladem pořídíme si originální lepty a jiné tisky umělecké. Výběr takových uměleckých reprodukcí je veliký a poslouží všem požadavkům. Nemusím zvláště poukazovat k věci u nás jistě samozřejmé, že vždy bude snahou českého člověka, by svoji domácnost vyzdobil také uměním českým. Zvláště pokud se týká reprodukcí, nekoupíme si barvotisků německých, nedáme si na stěnu oněch pestrých a hloupě komických výjevů loveckých, oněch bitev nebo zase nasládlých tyrolských selek a myslivců....“¹⁷⁹ Zcela evidentní vypovídající hodnotu o distribuci a národnostním cítění prodejce, ale i vůbec samotné charakteristice tištěného obrazu, předkládá inzertní rubrika nakladatelství Jana Otty, vydaná v roce 1911: „Všem, kdož přijali moderní, krásné heslo: zdobme umělecky svoji domácnost, podáváme výběr cenných, skutečně umělecky děl. Jsou to vesměs původní reprodukce obrazů českých umělců, jejichž umění českému domu poskytuje nejen vkusnou a výraznou dekoraci, ale je významným, ba okázalým projevem pravé, nezakryvané českosti. Rozkošné výzdoby poskytují domácnostem zařízeným přepychově i jednoduše, jsou rázovitou a povznášející příkrasou salonů a místností spolkových i úředních a zpříjemňují svoji českostí, uměleckou originalností a moderním vkusem místnosti restaurační, hotelové a vůbec všechny síně, jež jsou středem družného pobesedování českého obecnstva. Za krásné a umělecké dary příležitostně lze díla ta vřele doporučiti.“¹⁸⁰

Neustále se zdokonalující technologie reprodukování obrazů umožnila na konci 19. století získat barevnou a velmi povedenou reprodukci takřka jakéhokoli slavného obrazu za nevelkou částku. Cena reprodukováných obrazů byla různá, nikdy však příliš vysoká. O její výši rozhodovaly zejména rozměry a způsob techniky, kterou se obrazy reprodukovaly. Za nejdražší byly považovány většinou soubory uměleckých reprodukcí, takzvaná obrazová alba jednotlivých umělců. O něco levněji se daly

¹⁷⁹ František Xaver HARLAS, *Umění a domácnost*, Praha 1915, s. 22-23.

pořídít barvotiskové reprodukce zasazené do bohatě zdobených rámců, jejichž ceny se většinou pohybovaly mezi třiceti až sedmdesáti korunami.¹⁸¹ O nich se dá skutečně již říci, že splňovaly funkci závěsného reprezentativního obrazu. Nejlevněji bylo možné pořídít různé jednobarevné heliografury, rytiny či malé barevné pohlednice. Zákazníci si mimo jiné mohli vybraná díla objednat na dobírku a platit v několika dohodnutých splátkách.¹⁸²

Rozšířený prodej uměleckých reprodukcí se v této době stal velikou příležitostí pro celou řadu více či méně známých výtvarných umělců. Pro malíře Josefa Mathausera se naskytla rovněž veliká příležitost nejen více finančně zaopatřit sebe a svou rodinu, ale taktéž více zviditelnit dosud své skoro neznámé jméno v uměleckém světě. Za vůbec první skutečně realizovaný a prameny doložený obchodní vztah mezi tímto malířem a vysoce prosperujícím zaměstnavatelem lze považovat otisknutí reprodukcí Mathauserových obrazů v časopise Zlatá Praha nakladatelem a knihkupcem Janem Ottou. Reprodukce z výstav v Rudolfinu, Jubilejní výstavy v Praze, ale i některých děl pro návštěvníky galerií zcela neznámých, se objevily v letech 1888 až 1899 v tomto obrázkovém časopise již v poměrně slušném zastoupení. Spolupráci mezi umělcem a tímto nakladatelem nám může v tomto případě doložit krátký dopis od Josefa Mathausera z 13. května 1896: „*Stvrzuji tímto, že vyplatil Jste mi 118 zl. r. č., za něž přenechávám Vám výhradné právo reprodukční (ať světlotiskem, fotografií, dřevorytem, zinkograficky neb j.) obrazů mých Z třicetileté války (vyjma reprodukci fotografickou), Dárek k štědrému večeru a Před Kolekturou. V Praze dne 13. května 1896. S díkem obdržel Josef Mathauser.*“¹⁸³

¹⁸⁰ Jan OTTO, *Seznam*, s. 119.

¹⁸¹ Tamtéž, viz obrazová příloha č. 38.

¹⁸² Tamtéž, s. 120-135; Srov. Bedřich KOČI, *Úplný katalog uměleckých děl, knih a obrazů vydaných nakladatelstvím B. Kočího v Praze 1899-1907*, Praha 1907.

¹⁸³ LA PNP, pracoviště Staré Hrady, fond Jan Otto, korespondence přijatá, fond nezpracovaný. Viz obrazová příloha č. 39.

V roce 1899 se objevil v časopisu Světozor, který v témž roce splynul mimo jiné s redakcí Zlaté Prahy, vůbec poslední Ottou reprodukováný obraz od Josefa Mathausera „*Muzikantská nehoda*“, který sklídil u kritiky nemalé uznání.¹⁸⁴

I když lze reprodukce Mathausеровých obrazů uveřejněných ve Zlaté Praze a Světozoru považovat za malířův první a celkem i úspěšný vstup do rychle se rozšiřujícího, komerčně perspektivního umělecko-podnikatelského odvětví, nezaznamenáváme na přelomu 19. a 20. století již žádné další přímé zprávy o kontaktu tohoto malíře s některým jiným českým tiskařem či nakladatelem. Důvody Mathauserovy absence na trhu s reprodukčním uměním lze hledat nejspíše v přílišné konkurenci mezi umělci, kterou tvořilo sice jen několik, o to však více populárnějších českých malířů než byl Mathauser. Tento malíř, v českém prostředí prozatím ještě ne tolik známý, se rozhodl vstoupit do služeb některých nakladatelství v zahraničí. Dokazuje to například úryvek z paměti samotného malíře: „*Reprodukce v obrázkových listech vedly mne zase jiným směrem. Byly to genrové obrazy, jež docházely obliby v Německu a ve Švýcarech. Reprodukce hlavně světlotiskové vydávaly velké závody v Berlíně, Frankfurtě, Curychu a Mnichově. Ty zadávaly mi hojně zakázky.*“¹⁸⁵

O žánrových obrazech vydaných zahraničním nákladem dnes již bohužel žádné informace nemáme. Je však jisté, že Mathauserův výše zmiňovaný obraz „*Kristus na hoře Golgotě*“ se nakonec reprodukování na dopisnicích u jednoho z nezjištěných německých nakladatelství skutečně dočkal.¹⁸⁶ Přední zájem zahraničních nakladatelství o tento jistě ve své době nejslavnější Mathauserův obraz s církevní tematikou dokládá korespondence umělce adresovaná jeho synovi Slavomilu z března roku 1915: „*Také jsem před několika dny dostal poptávku ze Švýcar na*

¹⁸⁴ *Muzikantská nehoda*, Světozor 33, 1899, č. 13, s. 155. Viz. obrazová příloha č. 84.

¹⁸⁵ *Národní politika*, 25. 1. 1917.

¹⁸⁶ Viz obrazová příloha č. 37.

*obraz Golgotu, oni by si přáli mít podobný obraz, jako jsem dělal do Frankfurtu pamu p. Mayovi, ale já podobný obraz jim udělat nemohu poněvadž bych tím udělal Mayovi konkurenta a tím bych s Frankfurtu stratil objednávky. Já jsem do Švýcar ale poslal jiný návrh ukřížování Krista tak nevím budou li s tím souhlasit. Tak očekávám na to odpověď.*¹⁸⁷

O několik let později se Mathauserovi naskytla příležitost k další umělecké tvorbě spadající tentokrát již výhradně do oboru vydávání velkých obrazových reprodukcí a uměleckých dopisnic. Vydáváním uměleckých pohlednic, které spadalo na počátku dvacátého století již do skutečně rozvinutého polygrafického průmyslu, se nezabývali jen samotní nakladatelé, ale také fotografové, knihkupci, knihtiskaři, tiskaři či papírníci. U uměleckých a žánrových pohlednic byla při tisku využívána nejčastěji technika barevného knihtisku neboli barvotisku, který dosáhl při výrobě mnohem většího rozšíření než hlubotisk.¹⁸⁸

V podstatě až na sklonku svého života se tak dokázal Mathauser naplno prosadit jako komerčně, a především veřejně známý umělec. Pro nepřilíš významná nakladatelství a grafické závody v Čechách, a o něco více významné grafické závody v zahraničí, vytvářel náboženské, žánrové, a především historické obrazy, jež byly posléze reprodukovány a vydávány v tisícových nákladech. Malířovi se tak paradoxně až na sklonku života dostalo možnosti vytvářet umění, o jehož tvorbě celý svůj život pouze jen snil. Oddal se námětům české historie: „*Přes tři sta obrazů vzniklo tak – však znáte je dobře z pohlednic-: Libušin soud, Svatý Václav, Vojtěch, Nastolení Boleslavovo, Břetislav a Jitka, Karel IV., Svatý Ivan, Hostivít, Smrt Přemysla Otakara, Králevic Václav na Bezdězu, Doba Husova, Žižkova, Táboři, Lipany, Třicetiletá válka, Švédové, Emigranti, Bitva u Kolína, Doba Josefínská, Kozina, Karel Havlíček, - Lešetínský Kovář... - A vedle toho maloval jsem i význačné*

¹⁸⁷ RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser, Korespondence Josefa Mathausera se synem Slavomilem Mathauserem Královské Vinohrady 24. 6. 1915.

¹⁸⁸ Ladislav KURKA – Vladimír MLCH, *Sbíráme pohlednice I.*, Praha 1991, s. 42.

děje biblické, výjevy z dějin prvního křesťanství, jež táhlo mne stále gigantikou své tragiky.“ vzpomínal se steskem na svá poslední umělecká léta tento malíř.¹⁸⁹

Pohlednice s tematikou českých dějin, které vznikaly na konci vlády Františka Josefa I. a posléze za první republiky, se staly natolik populárními, že byly malovány našimi předními českými malíři dokonce na objednávku. Mnohdy se vydávaly historické pohlednice v početných sériích a v mnoha nakladatelstvích. Předním vydavatelem historických pohlednic v Čechách byl například F. J. Jedlička z Prahy, který uvedl mezi veřejnost číselnou sérii „*Galerie Belvedere*“ a bohatě anotovanou sérii s názvem „*Česká historie v obrazech*“¹⁹⁰.

Nakladatel Jedlička v této edici vydával nejen reprodukce obrazů od předních českých umělců jakými byli například Václav Brožík či Adolf Liebscher, ale také velkou sérii pohlednic od Josefa Mathausera, kterou zařadil do své nejznámější edice českých historií. Mathauser, v této době již zcela jistě považovaný za jednoho z nejvýznamnějších malířů v oboru historické malby počátku dvacátého století, vytvořil mezi lety 1906 až 1909 pravděpodobně vůbec nejrozsáhlejší cyklus obrazů z českých dějin.¹⁹¹

K dalším podnikům, který se zaměřoval převážně na vydávání historických dopisnic, patřila například pražská firma Václava Krátkorukého. Tento podnikatel rozpoznal ve své době snad ještě mnohem lépe přednosti Mathauserových historických obrazů než jeho předchůdce Jedlička. Krátkoruký nejprve od svého konkurenta některá reprodukční práva na Mathauserovy obrazy odkoupil, a tak se díla tohoto malíře vydávala později ve více úpravách, a snad ještě v mnohem větších nákladech. Stejně jako série uměleckých dopisnic z naší minulosti od Adolfa Liebschera či Antonína Brunnera vydával Krátkoruký také samostatné série tohoto žánru od Josefa Mathausera.¹⁹²

¹⁸⁹ Národní politika, 25. 1. 1917.

¹⁹⁰ Ladislav KURKA – Vladimír MLCH, *Sbíráme pohlednice II.*, Praha 1992, s. 31.

¹⁹¹ Během vlastní badatelské činnosti se podařilo shromáždit celkem na dvaasedmdesát pohlednic s historickými obrazy od Josefa Mathausera. Viz textová příloha č. 5.

¹⁹² Viz obrazová příloha č. 44.

Druhým předním českým podnikatelem v nakladatelském oboru, který až po několika letech vyzdvihl opět potenciál vinohradského malíře, byl zakladatel jedné z nejlacinějších a nejrozšířenějších českých biblioték své doby Bedřich Kočí. Tento původně vyučený knihkupec a žák Josefa Richarda Vilímka mladšího se stal později samostatným nakladatelem a zakladatelem redakce „*Umělecké snahy*“ v Praze. Mimo vydávání krásné a odborné literatury se věnoval i distribuci uměleckých děl, obrazů, pohlednic, hudebnin a učebních pomůcek.¹⁹³

O malíři Mathauserovi, který se v posledních letech svého života věnoval převážně historické a náboženské malbě, se Kočí také několikrát ve svých pamětech zmínil. Díky pokročilému věku se však nakladatel dopustil drobné chyby ve jméne umělce: „ *A jsme-li již u malířů, pak v těchto začátcích nesmím zapomenout na Jana Mathausera. Malíř většinou neuznávaný, který si vybíral své náměty z časů historických, přišel mi nabídnou k reprodukci svůj originál Mistr Jan Hus píše ve vězení poslední dopis Čechům. Mně se tento obraz líbil a proto jsem ho koupil i s reprodukčním právem, abych ho mohl vydat ve velkém formátu jako obraz k zarámování i zmenšený na pohlednici. Tímto obrazem jsem vlastně zahájil svoji rozsáhlou serii obrazů, které se prodávaly po jedné koruně. Vyšel tu reliéf Viléma Amorta, Mistr Jan Hus na Hranici, dále od Rudolfa Béma portrét Miroslava Tyrše a Jindřicha Fügnera, Alšova Staročeská svatba, Svatý Václav, Matěj Kopecký a Posvícení.... Mathauserův obraz Jana Husa ve vězení se velmi líbil, dotiskoval se několikrát, takže celkový náklad byl 120.000 výtisků. Stejně tak i pohlednicové vydání mělo veliký úspěch – celkový náklad byl 750. 000 výtisků. Vzpomínám na profesora Hanuše Schweigra, který při jedné své návštěvě u mne tento obraz uviděl. Zadíval se na něj pozorně, chvíli mlčel a pak řekl: Ten Mathauser není sice uznáván za velkého kumštýře, ale za tenhle obraz by si zasloužil i tento čestný titul. A kdyby se mu bylo nepovedlo nic víc, než tenhle jeden obrázek, mohl by být na své umění hrdý. Těšilo mne to, že jsem tato slova uznání slyšel právě od mistra Schweigra, který tu*

¹⁹³ Bedřich KOČI, *Seznam knih, uměleckých děl, obrazů pohlednic, hudebnin, učebních pomůcek, map, dětských vystřihovánek*, Praha 1928.

sám ze sebe, ničím a nikým neovlivněn, posilnil mé vlastní přesvědčení, že šířím věc dobrou a cennou, i když jméno autora nebylo všeobecně uznáváno.“¹⁹⁴

Mathauserův obraz „*Mistr Jan Hus píše ve vězení poslední dopis Čechům*“ byl malířem namalován až v roce 1913, a stal se tak jistě jedinečným svědectvím o životě prostého, avšak talentovaného umělce. Patrně jen díky své skromnosti a nedostatečným zkušenostem v uzavírání obchodních smluv si za tento později velice rozšiřovaný obraz vyžádal velmi nízký honorář: „*Velectěná redakce uměleckých snah v Praze! Dovoluji si sdělit, že Vám přenechám reprodukční právo na pohlednice obrazu „Hus ve vězení“ za 40 korun. Za zaslané výtisky vzdávám srdečné díky. S veškerou úctou Jos. Mathauser. Král. Vinohrady 23. září 1913.*“¹⁹⁵ Z následné vzájemné korespondence mezi malířem a nakladatelem se dovídáme, že byl později umělci honorář ze čtyřiceti korun zvýšen na sto, a to překvapivě ještě z vůle samotného nakladatelství.¹⁹⁶

V době, kdy Mathauser namaloval svého kostnického mučedníka jistě ani netušil, jak velký ohlas i nevoli jednou jeho památné dílo vzbudí. Mathauserův Hus se stal totiž na sklonku první světové války takřka národním talismanem českých legionářů na italské frontě a to se nakladateli Kočímu také málem vymstilo. Když rakouští vojáci zajali u Arca italské legionáře a oběsili je na olivových stromech u Gardského jezera, našel se u každého z nich malý obrázek. Byla to právě zmenšená Husova reprodukce obrazu Josefa Mathausera, kterou si prý dali italští legionáři sami na frontě vytisknout. Na zadní straně reprodukce stálo provolání „*At' Vás posílí pohled na velkého mučedníka M. JANA HUSA!*“ a mnoho dalších národnostních i přímo protihabsburských hesel vyzývajících neohroženě k boji za pravdu, právo a spravedlnost. Nalezené obrázky putovaly ihned do Vídně a ministerstvo vnitra dostalo za úkol vyšetřit, kdo je v Čechách rozšiřoval. Nakladatel Kočí se musel

¹⁹⁴ Jarmila KROFTOVÁ, *Nakladatel B. Kočí vzpomíná I.*, Praha 1948, s. 328-330.

¹⁹⁵ LA PNP, Staré Hrady, fond Bedřich Kočí, korespondence Josefa Mathausera Bedřichu Kočímu, fond nezpracovaný.

¹⁹⁶ Tamtéž

následně obhájit tím, že se sám od italských legionářů distancuje a své reprodukce předtím šířil volně jako všechny jiné.¹⁹⁷

Zcela jiným směrem než historickým se ubíral pro změnu odborný závod s malířskými potřebami, papírnictví a zároveň nakladatelství „Minerva“¹⁹⁸. Na rozdíl od výše zmíněných podniků se majitel této firmy soustředil na vydávání námětů spíše náboženských a žánrových. Pro Mathausera se naskytla další velmi lukrativní a především dlouhotrvající zakázka. Na pohlednicích od Minervy vycházely například Mathauserovy biblické motivy „Narození Ježíše Krista“, „Hvězda Betlémská“ či „Ukřižování Ježíše Krista“, motivy milostných žánrů jako „Římská láska“, ale i různá militaria, z kterých lze jmenovat například „Návrat vojáka ke své milé“.¹⁹⁹

Závěrečné a patrně jen do určité míry úspěšné období Mathauserovy výtvarné tvorby se nakonec zkomplikovalo nepříjemnými událostmi, které vzešly ze sporů ohledně reprodukčního práva a výše ceny honoráře uměleckého díla. Nejvýstižnější svědectví o celé záležitosti nám jistě doloží úryvek z malířovy korespondence adresované jeho synovi „*Tento rok jsem neměl ten den spokojený, hlavně že se mě nedostává zakázky, abych vše hraditi mohl. Bohu dík. doposud jsem to přeci tak dotloukl, že jsem živobytí hradil, ale teď mám špatnou vyhlídku, dodneška jsem měl několik obrázků objednáno Minervou a příští týden snad je ukončím. Když udělali u mě tento rok první objednávku, připomenul jsem jim, že mají právo reprodukční pouze na pohlednice, jelikož dostanu za obraz 100 K, připadá na obraz 50 K, to jsem jim podotkl ne snad aby to chtěli využítovati jak pan Jedlička neb on chtěl za 50 K, veškeré právo, které může na paterý způsob využítovat, on mě obešel, a tím sobě způsobil útraty. Minerva to mlčky z hora uvedené přijmula, ale teď by to chtěli též využítovat, a chtějí za 50 K, veškeré právo a to já jim nedám, až si zvlášť zaplatí, ale oni nebudou chtít, a následek toho bude, že zastaví u mne objednávku. Já jim posledně odvedl čtyři obrázky a při doplacení účtu, žádali od Jaroslava aby jim podepsal účet na veškeré právo reprodukční a jemu nenapadlo, že to nesmí udělat a*

¹⁹⁷ Jarmila KROFTOVÁ, *Nakladatel*, s. 357-358. Viz obrazové přílohy č. 40, č. 41.

¹⁹⁸ František JANÁČEK, *Ceník veškerých malířských potřeb odborného závodu „Minerva“*, Praha 1929. Viz obrazová příloha č. 45.

*podepsal jej, že to platnost žádnou nemá, když nebyl mnou k tomu splnomocněn. Ted' jim odvedu posledních 6 obrázků a tu bude roztržka jestli nebudou chtít zvlášť veškeré právo platit. Oni můžou mimo pohledniční právo dobře prodat ostatní, takže jim obraz i ta reprodukce přijde zadarmo. Já bych z toho nic neměl nežli dření se na ně, to já neudělám.*²⁰⁰

Zda vyšel z tohoto sporu Josef Mathauser nakonec vítězně, se již bohužel kvůli nedostatku pramenů nedovíme. Zdá se však, že nakladatel, který si u malíře jednotlivé zakázky objednal, mohl být při vedení následného sporu i v jisté výhodě. Ta plynula nejen z přílišné konkurence mezi výtvarnými umělci v Praze, kteří nabízeli stále ve větším počtu své služby různým nakladatelstvím, ale rovněž z netransparentního, dosud právně nedostatečně podloženého zákona o nakladatelském a reprodukčním právu mezi výtvarnými umělci a nakladateli.²⁰¹ Na rozdíl od mnohem důkladněji právně podložených smluv mezi spisovateli a nakladateli byla v této době práva hudebníků a výtvarných umělců hájena více než ledabyly. Nakladatelé a malíři nebyli v tomto případě odkázáni na zákonem pevně stanovená pravidla, ale pouze na soubor doporučení, vystavěných mimo jiné na zásadě „pacta dant legem“, tedy úsloví „smlouva tvoří zákon.“ V rakouském zákoně z roku 1895 bylo doporučeno, aby smlouva uzavřená mezi umělcem a nakladatelem, týkající se prodeje reprodukčního práva na umělecké dílo, obsahovala především tyto náležitosti: *Stanovení počtu vydaných exemplářů nakladatelem, případně dalšího rozmnožování v případě požáru; Stanovení lhůty dodání uměleckého díla k reprodukování a naopak lhůta vydání reprodukce pro nakladatele; Následky, které plynou z prodlení jedné či druhé strany, popřípadě vystavení výpovědní lhůty; Zda-li a do jaké míry má nakladatel právo zasahovat do původní podoby výtvarného díla;*

¹⁹⁹ Viz obrazové přílohy č. 46, č. 47.

²⁰⁰ RA Mathauserů, Daniel Mathauser, Korespondence Josefa Mathausera se svým synem Slavomilem ze dne 22. března 1915.

²⁰¹ Jedna z prvních zásadních ochran děl literárních, hudebních a výtvarných vznikla vydáním císařského patentu ze dne 19. října 1846 č. 992. sb. z. s. Další a částečně rozšířený zákon, který však nepřinesl výrazné zlepšení ve věci nakladatelsko právních smluv, byl vydán 26. prosince 1895. Viz Jaroslav POSPIŠIL, *Výklad zákona o právu autorském k dílům literárním, uměleckým a fotografickým ze dne 26. prosince 1895*, Praha 1905, s. 2.

Následky, které vyplývají z konfiskace díla; Má-li být nakladatel oprávněn podstoupit reprodukční práva jinému nakladateli; Smlouvení honoráře a to buď jednou pro vždy, nebo dle doby či počtu zhotovených neb snad i prodaných exemplářů, jakož i doba splatnosti honoráře; Co státi se má zemře-li autor či nakladatel; Vše nakonec ztvrzeno podpisem nakladatele a umělce. ²⁰²

Za dohodu o prodeji reprodukčního práva obrazů nakladateli, splňující takřka veškeré náležitosti spojené s výše uvedenými doporučeními, lze považovat například smlouvu mezi malířem Mikolášem Alšem a nakladatelem Beřichem Kočím ze dne 17. prosince 1902.²⁰³ Avšak i tato smlouva, jak se nakonec ukázalo, nebyla uzavřena se zcela korektním úmyslem. Neuškodila v tomto případě ani tak zájmům samotného umělce, ale mnohem více jinému nakladateli, majiteli uměleckého závodu a nakladatelství Mikuláši Lehmanovi. Kočího nedbalost, spojená s nevyžádáním si souhlasu od dřívějšího vlastníka Alšových obrazů, zapříčinila, že mohlo dojít nakonec jak u výtvarníka, tak i nakladatele k nepříjemnému právnímu sporu.²⁰⁴

Mezi skutečně nedbale uzavřený typ smlouvy o reprodukování uměleckého díla bez patřičných náležitostí lze například považovat smlouvu ve formě krátkého dopisu od nakladatele Josefa Pitharta adresovaný malíři Lád'ovi Novákovi z 22. prosince 1924, kde je uvedena mimo honoráře již jen doba splatnosti požadovaného výtisku.²⁰⁵

Pro některé nakladatele nebylo vždy snadné včas vyhovět pohledávkám svých věřitelů, a byli tak z důvodu finanční tísně nuceni na nějakou dobu své platby pozdržet. Mezi nejvíce nespokojené se však řadily výtvarní umělci a grafické závody, u kterých byly mnohatisícové náklady reprodukcí pořizovány. Rovněž i redakci „Uměleckých snah“ nakladatele Bedřicha Kočího se v mnoha případech

²⁰² Tamtéž, s. 99-101.

²⁰³ ANG, fond Mikoláš Aleš 25, Smlouva mezi Bedřichem Kočím a M. Alšem, inv. č. 19., sign AA1389/1. Viz obrazová příloha č. 48.

²⁰⁴ Tamtéž, Dopis advokáta Pohla zastupující firmu Mikuláš Lehmann nakladateli Bedřichu Kočímu, nedatováno, sign. AA 1389/4, inv. č.22.

Tamtéž, Dopis Mikuláše Alše B. Kočímu ze dne 21. března 1908, sign AA 13 89/5, inv. č. 23.

²⁰⁵ ANG, fond Lád'a Novák 28, sign. AA-1164/26, Korespondence přijatá od Uměleckého nakladatelství obrazů, pohlednic a reklamních kalendářů – Pithart Josef ze dne 22. prosince 1924; Viz obrazová příloha č. 49.

nevyhnuly stížnosti z řad předních českých umělců. Výmluvně toto svědectví dokládá například dopis malíře Adolfa Liebschera: „*Velectěný pane! Poněvadž uplinul jež září ve které jste mě ráčil slíbiti vyrovnati a i ještě celý říjen, prosím tedy snažně byste mě zbývajících 600 korun na Husa a Žižku zaslati ráčil, neboť mám též své závazky kterým musím dostáti a jsem velice ze všech stran upomínán, jinak bych Vaše Blahorodí zajisté neobtěžoval; uplinula však již tak velká doba od dodání obrazů, že doufám v konečné vyřízení této záležitosti. Praha 31 října 1905.*“²⁰⁶

Podobně tomu bylo u zásilky adresované Kočímu ze dne 3. května 1904 od fotochemigrafického uměleckého ústavu Husník & Häusler: „*Litujeme že se nám nedostalo žádného vyřízení našeho dopisu ze dne 15. m. m. proto upozorňujeme Vás opětně, že na účtě vašem splatný obnos K. 2524,90: účty do 26.9.1903; dosud otevřen se jeví a musíme Vás opětně žádati byste se o nejrychlejší hotové vyrovnání těchto dospělých položek postaral.*“²⁰⁷

Rovněž pro umělecký závod Minerva, jednoho z posledních Mathauserových a jistě klíčových zaměstnavatelů, nebylo jednoduché se v neutěšené době první světové války mezi stále schopnou konkurencí prosazovat. Ne zcela úspěšná Minerva narazila však během svého působení na jinou překážku. Z Mathauserovy korespondence psané v prosinci roku 1915 se dovídáme o důvodech, které nakonec vedly k tomu, že musela tato firma svou vydavatelskou činnost na určitou dobu pozastavit: „*Nového ti mnoho psáti nemohu, jen to, že ten pramen, který jsem zde v Praze mněl, mně pro zatím vyschl, tj. Minerva. Pan Burda byl odveden a společník jeho také, před časem rukoval jeho společník a předešlý týden musel pan Burda také rukovat. Teď vedou jen cizí lidé, co jsou u nich obchod, tak že žádnou zakázku nedělají.*“²⁰⁸

²⁰⁶ LA PNP, Staré Hrady, Bedřich Kočí, fond nezpracovaný, Korespondence Adolfa Liebschera nakladateli Bedřichu Kočímu.

²⁰⁶ Tamtéž, Korespondence firmy Husník & Häusler nakladateli Bedřichu Kočímu. Viz obrazová příloha č. 50.

²⁰⁷ RA Mathauserů, Daniel Mathauser, Korespondence Josefa Mathausera se svým synem Slavomilem ze dne 9. prosince 1915.

Se zánikem jednoho z předních pražských vydavatelství pohlednic na počátku dvacátého století se uzavřela kapitola podávající svědectví o umělcích, jejichž denním chlebem se nestávaly rozměrné a vysoce ceněné zakázky od státu či bohatých mecenášů, ale nábožensky a žánrově laděné obrazy, které dokázaly mnohdy potěšit a povzbudit srdce v časech bezútěšné doby válečné.

3.6. Zaváté šlépěje

Slibně se vyvíjející umělecký vzestup Josefa Mathausera, malíře orientovaného zejména již pouze na náměty historické a církevní provenience, ochromila do značné míry první světová válka. Válka přerušila kontakty se Evropou i výstavní aktivity, pro mnohé umělce znamenala odchod na frontu, pro některé dokonce smrt.

Odchod mladšího ze dvou synů Josefa Mathausera na srbskou frontu představoval pro takřka již sedmdesátiletého muže patrně největší starost a zármutek. Z korespondence vedené mezi odvedeným inženýrem Slavomilem Mathuserem, svého času poručíkem železničních etapních vojsk v Srbsku,²⁰⁹ a jeho otcem se dovídáme nejen o posledních letech života starého, leč stále ještě velmi populárního malíře, ale i o vřelé lásce a materiální pomoci rodičů svému synovi v době válečných útrap. Atmosféra válečných strastí v zázemí či na bojišti a zejména přímá účast jednoho ze synů ve válečné mašinérii zákopové války ovlivnila vinohradského malíře natolik, že vytvořil dokonce několik válečně laděných obrazů. Za tvorbou těchto silně emotivně pojatých děl, která byla později rovněž vydávána i na pohlednicích, lze jistě hledat umělcovo hluboké duševní rozpoložení pramenící ze strachu o každým dnem ohrožovaného syna.²¹⁰

Slavomil, zřejmě jediný Mathuserův syn, který přímo okusil válečného běsnění, se naštěstí nakonec v roce 1918 bez větších zranění mohl navrátit domů. Svého laskavého a milovaného otce, jednoho z posledních nestorů českého malířství, však již živého nezastihl.

Poslední měsíce svého života trávil malíř Mathauser nejčastěji ve svém ateliéru, v tiché vinohradské ulici Na Smetance. Starý mistr, vysoký štíhlý muž oduševněle tváře, úpravou vousu a vlasu připomínající krajináře Julia Mařáka, byl až do posledních chvil svého života výtvarně činný. Od vyčerpávající práce jej na sklonku

²⁰⁹ Textová příloha Pražského ilustrovaného kurýra, 13. 1. 1917.

²¹⁰ Viz obrazové přílohy č. 52, č. 53.

života neodradila ani dlouhodobá smrtelná nemoc, na kterou si v dopise svému synu Slavomilovi nepřímo stěžoval již rok před svým skolem.²¹¹

Těsně před smrtí navštívil malíře v jeho ateliéru jeho přítel a kazatel Karel Novotný, který přišel na přání syna Slavomila starého mistra ještě naposledy pozdravit. Stále ještě výtvarně činný malíř pracoval na jednom ze svých posledních pláten, obrazu cikánského děvčete.²¹²

Na konci každého života přichází smrt. Josefa Mathausera zastihla 10. ledna roku 1917 v jeho pražském bytě na Královských Vinohradech. Pohřeb takřka již jedenáctiletého českého malíře se konal o tři dny později, o půl čtvrté na Vinohradském hřbitově v kostele sv. Václava.²¹³ Smutečního obřadu jednoho z posledních významných historických malířů své doby se kromě rodiny zúčastnilo jen několik nejbližších přátel. Lze na závěr skutečně říci: Jak Josef Mathauser žil, tak také odešel. Skromně, tiše a takřka bez účasti. Tělesná schránka zesnulého malíře byla uložena do prosté černé rakve, pokryté jen několika prostými věnci.²¹⁴

Na umělcovu počest, při příležitosti jeho dožitých sedmdesátých let, měla být během následujícího roku uspořádána první výstava, která by kompletně reflektovala jeho životní dílo. Umělcova smrt však plány jeho přátel překazila a ani později se již nikdo o soubornou prezentaci mistrova díla nepokusil. Po Mathauserově smrti se v tisku objevily nekrology. Důstojně se s velkým českým umělcem rozloučila několik dní po smutečním aktu Národní Politika, textová příloha Pražského ilustrovaného kurýra nebo domažlický týdeník Posel od Čerchova.²¹⁵ Snad nejdůstojněji se k úmrtí tohoto malíře vyslovil nakonec příbramský List národní strany svobodomyšlné Horymír: „ *Počátkem tohoto měsíce (10. ledna) ztížen byl národ náš ztrátou nenahraditelnou. Neúprosná Morana vyrvala ze středu staré generace výtvarných*

²¹¹ RA Mathauserů, Daniel Mathauser, Korespondence Josefa Mathausera se svým synem Slavomilem ze dne 9. prosince 1915.

²¹² Národní politika, 25. 1. 1917.

²¹³ AHMP, Sbírká matrik, sign. VIN Z 7, 1913-1920, s. 227.

²¹⁴ Národní politika, 25. 1. 1917.

²¹⁵ V roce 1917 se o úmrtí malíře Josefa Mathausera nezmínily naopak ani Vinohradské listy, ani Vinohradské noviny.

umělců českých jednoho z nejlepších malířů, jehož vynikající díla stala se známými široké veřejnosti.“²¹⁶

O něco později byla k počtě tohoto malíře vydána časopisem Český svět jedna z vůbec posledních veřejně známých malířových podobizen.²¹⁷ Veřejnost se tak mohla naposledy rozloučit s umělcem, jehož obrazy z české historie pronikly v nesčetných reprodukcích všude tam, kde stále pevně dlela velká láska a oddanost k minulosti vlastního národa.

---

²¹⁶ Horymír, 27. 1. 1917.

²¹⁷ Český svět 14, 1917, č. 23. Viz obrazová příloha č. 102.

3.7. Zhodnocení a rozbor díla

Vzhledem k neúplnému, značně roztroušenému, avšak na druhou stranu i velmi obsáhlému sbírkovému fondu výtvarných prací Josefa Mathausera,²¹⁸ se nelze bohužel v této práci důkladně věnovat veškerému malířovu dílu. Je nutné se tedy více zaměřit na rozbor a vizuální prezentaci stěžejních děl, která charakterizují významné umělecké zvraty a proměny. Tyto následně podrobit rozboru a srovnávání v rámci nezbytné komparace.

Téměř jednasedmdesátiletý umělec zanechal během své padesátileté výtvarné činnosti řadu obrazů historických, náboženských a žánrových, rovněž také velmi mnoho portrétů a něco málo krajinomaleb. Dodnes jistě neprávem opomenuté dílo, které se naneštěstí v obecném povědomí zachovalo jen z části, nebylo podrobena doposud žádné umělecko-historické analýze.

Jelikož více než polovinu výtvarných prací z dosud nashromážděného uměleckého fondu malíře tvoří obrazy s historickou tematikou, lze dnes tohoto umělce po právu označit za malíře historického, jak byl také mimo jiné ke konci svého života titulován.²¹⁹

Historický malíř Josef Mathauser, považovaný ve své době jistě mezi přední výtvarné umělce, kteří svou tvorbou spadali až do pozdní fáze historického malířství, se začal paradoxně svému „oblíbenému“ oboru věnovat výhradně až na sklonku svého života. Samotná historická malba, která během svého dlouhého vývoje zaznamenala v našem prostředí výrazné obliby a nebývalého rozšíření až v období klasicismu, dosáhla svého velkolepého rozkvětu hned posléze, ve svém dlouhém devatenáctém století.

---

²¹⁸ Národní politika. 25. 1. 1917.

O tomto již samostatném umělecko-výtvarném oboru lze říci, že se stal rovněž jedním z důležitých předpokladů pro formování historického vědomí národa. V kontextu s utvářející se měšťanskou třídou, s demokratismem a liberalismem nové doby, podporoval tento druh umění národní a státní reprezentaci, a připadala mu tak i politická úloha. Počáteční romantická obliba samotné historie ustupovala později tendenčním, politicky motivovaným směrům. Historická malba spolu s literaturou dokonale naplňovala obecný požadavek legislativy národa a jejích vlastních dějin. Jestliže se od čtyřicátých let do konce století dostávala historická látka stále více do popředí uměleckého zájmu a dbalo se přitom navíc na historickou přesnost, technickou a výrazovou dokonalost malířského provedení, na řešení principu barvy a světla, tak se na druhé straně, podle některých historiků umění, jevila už na počátku 20. století jako pouhý anachronismus.²²⁰

Veřejnost se však o výtvarně pojatá témata z českých dějin zajímala s výrazným zájmem ještě na konci 19. století, neméně potom na počátku století dvacátého. Vedle obrazů Josefa Mathausera se v této době stále ještě veliké úcty a značného rozšíření těšily historické obrazy a ilustrace některých jiných malířů starší, ale i mladší malířské generace. Tak například Karel Javůrek, pokládáný za nestora české historické malby, vytvořil v letech 1902 až 1908 celkem čtrnáct rozměrných církevních a historických výjevů,²²¹ tedy přibližně ve stejném období jako ještě mnohem více produktivnější historičtí malíři Josef Mathauser a Adolf Liebscher. Naopak Mikoláš Aleš či o něco mladší malíři Věnceslav Černý a Vratislav Brunner si získávali u čtenářského publika popularitu jako ilustrátoři historických knih a časopisů.²²² Důkazem takřka až masové obliby výtvarných děl s námětem české historie, která se stále hojně rozšiřovala na uměleckých reprodukcích, se však stala

---

²¹⁹ Národní politika, 25. 1. 1917.

²²⁰ Naděžda BLAŽIČKOVÁ-HOROVÁ, *Dějiny v obrazech. Historické náměty v umění 19. století v Čechách*, Praha 1996, s. 114.

²²¹ ANG, Karel Javůrek 83, Dokumentace, Zdenka Javůrková, *Ze života Karla Javůrka*, 1909, rukopis.

²²² Prokop TOMAN, *Nový slovník československých výtvarných umělců I-II*, Praha 1947, s. 148, s. 107-108.

díla nejen soudobých, ale i již zesnulých malířů, ze kterých lze jmenovat například Josefa Mánesa, Karla Purkyně či Václava Brožíka.

Mezi celou řadou historických obrazů Josefa Mathausera, které můžeme zařadit jak obsahově, tak i formálně k mimořádným dílům své doby, lze vzhledem k přílišné obsáhlosti mistrova díla zhodnotit pouze několik a to jen nejvýznamnějších maleb s historickou tematikou.

Za pravděpodobně první veřejností skutečně oceněné a později i mimořádně úspěšné Mathauserovo dílo lze považovat obraz s názvem „*Karel Havlíček se loučí s rodinou před deportací do Brixenu*“.²²³ Prameny na rozdíl od doposud v literatuře publikovaných poznatků konstatují, že tuto nepříliš rozměrnou, avšak svým pojetím a pravdivostí velkoryse pojatou olejomalbu vytvořil autor v roce 1900 pro městskou radu Německého Brodu.²²⁴ Právě na tomto Mathauserovu prvním historickém a veřejnosti populárně naučném díle lze postřehnout, do jaké míry respektoval autor historické a dokumentační okolnosti celého aktu. Zda skutečně sám malíř Havlíčkův dům navštívil, nelze s jistotou říci. Je pozoruhodné nejen to, s jakou věrností malíř zachytil seskupení všech aktérů na obraze, ale také věrné zobrazení hlavní místnosti na obraze s reálnou podobou.²²⁵ Obraz Mathauserova Havlíčka, který dnes patří k chloubám výstavní expozice městského muzea v Havlíčkově Brodě, nepatřil ve své době sice k jediným a prvním vyobrazením jednoho z nejtesklivějších okamžiků českých dějin, předznamenal však další Mathauserovu mnohačetnou sérii, jež se bezvýhradně dotýkala okruhu Havlíčkova obrazového kultu.²²⁶ Vyobrazení Havlíčkova nočního zatčení policejním komisařem Dederou a následné loučení s blízkou rodinou dosáhlo u veřejnosti během několika let patrně takové obliby, že se malíř rozhodl svůj noční výjev ztvárnit ještě minimálně dvakrát. Druhé a třetí pojetí tohoto námětu bylo namalováno nakonec pro sérii vydaných historických pohlednic,

²²³ Viz obrazová příloha č. 54.

²²⁴ Jiří Morava nesprávně Mathauserův obraz datuje do roku 1906. Srov. Okresní vlastivědné muzeum v Havlíčkově Brodě, Inventář Havlíčkova památníku v Havlíčkově Brodě, inv. č. +2036, s. 56.

²²⁵ Viz obrazové přílohy č. 57, č. 58, č. 59.

²²⁶ Viz obrazové přílohy č. 55, č. 57.

ke kterým přiřadil Mathauser ještě obraz s názvem „*Havlíček před Kutnohorskou porotou*“ a „*Havlíkův sen*“²²⁷.

Kromě oblíbeného tématu Karla Havlíčka se Mathauser pokusil také o ztvárnění ve své době již notoricky známého, avšak stále ještě velmi populárního výjevu z českých dějin „*Oldřich a Božena*“. Lze se jen těžko domnívat, zda se Mathauser snažil v tomto případě stmelit očekávání širokého publika s moderním druhem malby, jaké například docílil před více než dvaceti lety významný malíř František Ženíšek. Ženíšek chtěl tradiční téma české mytologie i historické malby pojmout velkolepým a současně novým způsobem, což se mu také podařilo. V případě Mathauserova díla nemůže jistě divákovi uniknout stejně dominantní role Boženy jako u Ženíškova ztvárnění, navíc s lehce vystupňovaným mánesovským eroticismem.²²⁸ Mathauserův obraz lze však považovat i přes jeho nesporné kvality spíše za dílo, které tak mělo doplnit bohatou sérii českého historického obrazového alba.

Mezi další proslulé motivy z českých dějin, které ve výčtu Mathauserových děl nelze rozhodně opomenout, patří výjevy ze života mistra Jana Husa.²²⁹ I když nacionálně politická interpretace husitství převládala v českém prostředí již od druhé poloviny čtyřicátých let 19. století a v plné intenzitě potom v letech šedesátých, chybělo stále monumentální umělecké dílo celonárodního významu. Reprezentativním husitským plátnem se pro českou veřejnost jednoznačně stal teprve až obraz od Václava Brožíka „*Mistr Jan Hus před koncilem v Kostnici*“, který v roce 1883 po přivezení do Prahy přivítala místní kritika nejen s nadšením, ale též

²²⁷ Viz obrazová příloha č. 56.

²²⁸ O genezi výtvarného ztvárnění námětu Oldřich a Božena více v Roman PRAHL – Zdeněk HOJDA, *Setkávání s Oldřichem a Boženou*, *Dějiny a současnost* 12, 1990, č. 3, s. 38-45. Viz obrazové přílohy č. 60, č. 61.

²²⁹ Zobrazením kostnického mučedníka se zabývala již od první třetiny 19. století celá řada německých a českých umělců. Proslulostí v tomto ohledu dosáhly obrazy významného představitele düsseldorfské školy historické malby Karla Friedricha Lessinga „*Husitské kázání*“ (1834), „*Hus před koncilem*“ (1842) a „*Hus před hranicí*“ (1850), v našem prostředí lze jmenovat obrazy z této doby od Karla Svobody, Antonína Gareise či Petra Maixnera. O nejvýznamnějším představiteli tohoto žánru 2. poloviny 19. století Václavu Brožíkovi více Jiří RAK – Vít VLNAS, *Umění ke cti, národu ku slávě. Programní historické malby Václava Brožíka v dobovém kontextu*; in: Naděžda BLAŽIČKOVÁ-HOROVÁ (ed.), *Václav Brožík*, Praha 2003, s. 155.

s uspokojením nad skutečností, že české malířství se vypjalo k této monumentální syntéze až v okamžiku, kdy se dokázalo náročného úkolu zhostit po stránce formální i ideové.²³⁰

Mathauser se mohl s Brožíkovým Husem seznámit mezi lety 1883 až 1884, kdy byl v Praze poprvé prezentován. Poté možná o dva roky později na Staroměstské radnici, kde zůstal obraz již natrvalo, ale i mimořádně na Jubilejní výstavě v Praze 1891, kde Mathauser rovněž vystavoval. Námětu obhajujícího se mistra Jana Husa na koncilu v Kostnici se nakonec Mathauser také zhostil.²³¹ Obraz namalovaný v poněkud odlišném, na rozdíl od díla Brožíkova spíše komornějším pojetí, byl společně s ostatními výjevy ze života Husa včleněn později do početné série známých Mathauserových historických obrazů namalovaných v letech 1906 až 1909. Jmenovat zde lze například obrazy „*Mistr Jan Hus žádá na králi Václavu IV. za univerzitu tři hlasy pro Čechy a jeden pro cizozemce*“, „*Mistr Jan Hus píše ve vězení poslední dopis Čechům*“, „*Upálení mistra Jana Husa*“ či „*Zvěst o Husově smrti*“.²³² Za vrcholné Mathauserovo dílo ztvárňující Husovu osobnost lze však pokládat nepochybně až obraz namalovaný v roce 1913. Již výše zmiňovaný „*talisman českých legionářů*“ plánoval malíř namalovat pravděpodobně již v roce 1896, kdy k obrazu nejprve pořídil skicu.²³³ Originál tohoto prvního obrazu nebyl však nikdy nalezen. Je také možné, že přesné provedení skici v malbě nikdy nevzniklo a že byl tento návrh realizován až o sedmnáct let později, i když s drobnými proměnami.

K výtvorům takřka národního věhlasu, kterými se později výrazně zapsal vlnohradský malíř do vědomí vlasteneckých domácností, lze zařadit minimálně ještě dva obrazy z galerie historického cyklu. Jde o obrazy s názvem „*Lešetínský kovář*“ a „*Jan Sladký Kozina před Lomikarem*“.²³⁴ Jestliže se obraz Lešetínského kováře, populární postavy z básně Svatopluka Čecha představující v plném slova smyslu

---

²³⁰ Tamtéž

²³¹ Viz obrazová příloha č. 64.

²³² Viz obrazové přílohy č. 62, č. 63, č. 65, č. 66.

²³³ Viz obrazová příloha č. 43.

²³⁴ Viz obrazové přílohy č. 71, č. 70.

českého řemeslníka odporujícího německým fabrikantům, stal symbolem lidového odporu proti dědičnému nepříteli, tak o ztvárnění chodského rebela platí vše dvojnásob. Malířovi se tak podařilo obě populární postavy zasadit do dramatického a působivého pojetí stejně tak dobře jako jeho někteří předchůdci či pokračovatelé.²³⁵

Zmiňujeme-li se o Mathauserových historických obrazech nelze jistě na závěr opomenout malířovo patrně nejoblíbenější téma z minulosti, výjevy bitevních scén. Ať se již jedná o obrazy „*Bitva u Kresčaku 1346*“, nebo „*Bitva u Kolína 1757*“, dokázal autor zachytit jezdecké scénérie skutečně neopakovatelným způsobem.²³⁶

Ve výčtu mnoha desítek Mathauserových obrazů, řazených tématicky od doby bájných českých pověstí až k vrcholné etapě národního obrození, nalezneme i několik eventuálních analogií s díly jiných předních historických malířů 19. století. Pro malíře bylo při takto rozměrné zakázce nepochybně velmi složité uchopit všechna historická témata vlastním originálním způsobem, a proto je možné například s díly malíře Petra Maixnera „*Upálení mistra Jana Husa*“ či „*Vjezd Jana Lucemburského do Prahy*“ vysledovat na první pohled celou řadu podobností.²³⁷

Do těsného sousedství historické malby lze jistě zařadit i obor náboženských a mytologických výjevů. V díle Josefa Mathausera představoval právě tento výtvarný proud hned vedle malby historické skupinu jistě nejpočetnější. Nepočítáme-li počáteční školení u církevního malíře Wimmera, nelze s jistotou říci u jakého mistra si takto vyspělý styl malby nakonec Mathauser osvojil. Mistr mohl být snad částečně ovlivněn stylem reprezentantů pozdního nazarénství,²³⁸ objevujícího se v dílech

²³⁵ Za nejznámější ztvárnění Jana Sladkého Koziny na počátku 20. století lze vedle Mathauserova díla považovat jistě obraz od Jaroslava Špillara, námětu Lešetínského kováře se naopak o něco později rozhodl zhostit například Emil Boháč.

²³⁶ Viz obrazové přílohy č. 72, č. 73.

²³⁷ Viz obrazové přílohy č. 66, č. 67, č. 68, č. 69.

²³⁸ Označení pojmu „nazarénství“ vystihovalo nejen orientaci malířů na církevní náměty a konverzi části členů žijících v Římě ke katolictví, ale i kolektivní způsob života a práce. Cílem skupiny byla obnova církevního umění, které mělo být dosaženo návratem k některým technikám a způsobem života i práce. Ohledně tvorby domácího prostředí lze říci, že v nejširším slova smyslu se jako projev nazarénství vykládal příklon české malby ve 30. a 40. letech 19. století k námětů devocionálií a žánrové malby se scénami zbožnosti, církevních svátků apod. Přes první kontakty domácích umělců s tvorbou nazarénů, ke kterým došlo patrně již ve 20. letech za účasti malíře

některých umělců poslední malířské generace ještě na počátku 20. století.²³⁹ Mathauserovo stále víceméně klasicky pojímané dílo vznikalo v době, kdy již značná část české veřejnosti dávno pocítila potřebu jisté kulturní obrody v církevním umění.²⁴⁰ Tradičně pojatým stylem vytvářená díla z rukou některých předních českých umělců však oslovovala stále ještě početnou skupinu křesťanského konzervativně uměnilovného publika. Mimo prostředí sakrální architektury nalézaly realisticky ztvárněné obrazy hluboce procítěných Madon a heroicky vystupujících světců u svého publika stále značnou přízeň. Takřka kultovními díly počátku 20. století, jež byla rázu nejen náboženského, ale i lidového, se staly například obrazy od Adolfa Liebschera „*Svatá noc*“ či „*Valašská Madona*“, nebo obraz od Emanuela Krescence Lišky „*Mater dolorosa*“, vydávané později jako reprodukce v početných obrazových premiích. Také Mathauserovy obrazy s biblickou tematikou dosáhly později na pohlednicích u široké veřejnosti snad mnohem většího ohlasu než desítky namalovaných obrazů pro české a moravské sakrální stavby. Mimo již výše zmíněného obrazu „*Kristus na Golgotě*“ jmenujme například další úspěšně zpracované výjevy z Nového zákona „*Kristus před*

Josefa Führicha, souviselo pozdější šíření nazarenismu s prostředím pražské akademie, v níž působil ve funkci ředitele F. Tkadlík a Corneliův žák Christian Ruben. Roku 1886 byl nazarenismus znovu potvrzen jako oficiální stanovisko části akademické malby, jak dokládá například nákup kartónových kreseb Petera Cornelia a jejich proklamativní umístění Obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění v Rudolfinu. Vedle Františka Tkadlíka lze z posledních předních reprezentantů nazarénství jmenovat i Josefa Mánesa, Josefa Václava Hellicha či Antonína Lhotu. Více Nová encyklopedie českého výtvarného umění II., heslo Nazaréní, nazarénský okruh, nazarenismus, Praha 1995, s. 554-555.

²³⁹ Kromě Josefa Mathausera lze jmenovat rovněž osobnost malíře Josef Scheiwela žáka Eduarda Engertha, nezhodnocen bývá i například podíl nazarénství na české kartónové kresbě 80. a 90. let 19. století v díle Mikoláše Alše či Felixe Jeneweina. Tamtéž, srov. Prokop TOMAN, *Nový slovník československých výtvarných umělců I-II*, Praha 1947, s. 419.

²⁴⁰ Na konci 90. let 19. století vzniklo po boku manifestu České moderny širší kulturně-náboženské hnutí, jež spojovalo mladé, umělecky disponované katolické intelektuály s některými významnými českými umělci, které svou tvorbou pomáhali naplňovat jeho programové cíle. Platformou Katolické moderny se stal časopis s dantovským názvem *Nový život*, založený v roce 1896 a redigovaný Karlem Dostálem-Lutinovem. Ačkoliv literatura v Novém životě dominovala, pozornost byla věnována také dalším uměleckým disciplínám: výtvarnému umění, hudbě a divadlu. Z předních výtvarníků tohoto hnutí lze jmenovat například Felixe Jeneweina, Františka Bílka či Antonína Thein-Runié. Roman MUSIL – Aleš FILIP, *Zajatci hvězd a snů*, s. 9; TÝŽ, *Křesťanský symbolismus ve výtvarném díle Antonína Theina-Runié*, in: Bůh a bohové. Církev a náboženství a spiritualita v českém 19. století, Sborník příspěvků z 22. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 7.-9. března 2002, Praha 2003, s. 330-343.

Pilátem“, „*Klanění tří králů*“ či „*Hvězda Betlémská*“.²⁴¹ Není však jisté, do jaké míry akceptovala stále tento žánr na počátku 20. století i úzce vyhraněná umělecká kritika. Obraz „*Madona s Ježíškem*“ z roku 1914²⁴² se již bez ohledu na své kvality mohl jevit spíše anachronickým než moderně pojatým náboženským dílem, jaké mohla výtvarná kritika sledovat před několika lety například v díle Felixe Jeneweina.²⁴³

Za další výtvarný okruh, který si vinohradský malíř do svého bohatého repertoáru zvolil, lze pokládat malbu žánrovou, pro nenáročné publikum snad druh malby nejžádanější. Tento obor, jenž v českém prostředí během sedmdesátých let 19. století poněkud stagnoval, se začal naplno proměňovat a prosazovat v nových podobách až během osmdesátých let a zvláště na jejich konci. Svými náměty se Mathauser pohyboval na konci 19. století mezi okruhem malířů generace Hanuše Schweigera, Beneše Knüpfera, Maxe Pirnera či Adolfa Liebschera a tvorbou již vyspělých realistů, mladších malířů, kteří se specializovali výhradně na určité žánrové obory. Mathauser vytvářel stejně jako například Beneš Knüpfer díla mytologická,²⁴⁴ i když se s vlastní látkou a významem patrně nikdy nezařadila k těm v očích umělecké veřejnosti nejvýraznějším. Popularitu a poptávku po přibězích bájných mořských bytostí Mathauser ve své době již zřejmě poněkud přecenil a svůj několikrát zpracovaný obraz „*Najády*“ nakonec pokud víme nikdy ani nevystavil, ani neprodal.²⁴⁵ Podobně i obraz „*Poslední akordy*“, malovaný v duchu subjektivně

²⁴¹ Viz obrazové přílohy č. 74, č. 75.

²⁴² Viz obrazová příloha č. 76.

²⁴³ Roman MUSIL, *Felix Jenewein 1857-1905*, Praha 1996.

²⁴⁴ Malíř Beneš Knüpfer zprvu vynikl doma jako autor historických výjevů i žánrů z pražského prostředí, posléze cestuje do Itálie, kde se specializuje na zvláštní verzi krajinomalby, zejména z pobřeží Tyrhénského moře. Ve figurální stafáži zde dominují bájně postavy Nymf, Tritónů, Satyrů, Najád, a Sirén ve zcela antikvizujícím duchu. Jan SKOLKA, *Portrétní umění jako výraz společenské sebereflexe*, in: Kristina KAISEROVÁ – Ivan MARTINOVSKÝ (edd.), *Umění a veřejnost v 19. století*, Sborník příspěvků ze symposia pořádaného 7. a 8. března 1996 ve Státní vědecké knihovně v Plzni, Ústí nad Labem 1998, s 115; Srov. Roman PRAHL, *Dějiny českého výtvarného umění 1780-1890 III. Malířství v generaci Národního divadla*, Praha 2001, s. 103.

²⁴⁵ Viz obrazové přílohy č. 77, č. 78.

náladového žánru, jaký bylo možné spatřit tehdy v počáteční tvorbě Maxe Pirnera, se stal spíše jen výjimečným dílem svého druhu.²⁴⁶

Jako malíři mladší generace Vojtěch Bartoněk, Luděk Marold či Jaroslav Věšín se rozhodl i Mathauser specializovat na obor výhradně z městského prostředí, i když i zde se v jeho dílech někdy střídal nebo také mísil venkovský a městský svět. Vedle výše zmiňovaného obrazu „*Poslední halíř*“, dvou zobrazení žebráků s názvem „*Ve dne*“ a „*V noci*“ nebo výjevu s názvem „*Před loterní sběrnou*“, které byly s úspěchy vystavovány v Domě umělců, lze jmenovat též dva další obrazy z městského prostředí s názvem „*Přijede cirkus*“.²⁴⁷ Za jistě naopak nejzdařilejší žánry z venkovského prostředí lze považovat obrazy „*Selská jízda*“ a „*Muzikanti na voze*“ z roku 1895 nebo mnohem později namalovaný obraz „*Muzikanti*“. Námětu potulných českých muzikantů, dříve již velmi dobře tematicky i výtvarně zpracovaného například malíři Josefem Mánesem, Luděkem Maroldem či Jaroslavem Špillarem, se Mathauser poprvé úspěšně zhostil až v roce 1899.²⁴⁸ Trio venkovských šumařů putujících mrazivým podvečerem vystihl Mathauser náramně poutavým a jistě i neobyčejně přesvědčivým způsobem ještě v roce 1915.²⁴⁹

Za zcela mimořádný umělecký, ale i historický pramen v dějinách malířství a kulturních dějin lze považovat Mathauserovu portrétní tvorbu. Historik umění František Xaver Harlas řadil ve své době „*Mathauserovy poctivě udělané portrétní práce*“ například k dílům Hynaisovým, Ženíškovým, Bartoňkovým, Skramlíkovým a Váchovým.²⁵⁰ Mathauserovy portréty lze v podstatě členit do dvou hlavních tematických celků. Dělí se na tvorbu autoportrétů a podobizen vlastní rodiny, která byla malována až na výjimky pouze pro privátní účely, a portréty ostatních osobností, vytvářené zejména na zakázku. Mathauser se prakticky také nikdy

²⁴⁶ Viz obrazové přílohy č. 81.

²⁴⁷ Viz obrazové přílohy č. 79. č. 80.

²⁴⁸ O vyobrazení žánrových scén s námětem potulných muzikantů více *Čeští muzikanti v umění našem i cizím*, Český svět 5, č. 15, 1909; *Čeští muzikanti v umění našem i cizím*, Český svět 5, 1909, č. 17. Obraz Mathasera a Špillara viz obrazová příloha č. 84, č. 85.

²⁴⁹ Viz obrazová příloha č. 86.

²⁵⁰ František XAVER HARLAS, *Malířství*, Praha 1908, s. 175-176.

nevěnoval malování skupinových portrétů ani portrétům situačním, jaké vytvářel na konci 19. století například Luděk Marold, či alegorickým obrazům jako Vojtěch Hynais.²⁵¹

Prakticky pouze o tomto okruhu malby lze s jistotou říci, že patřil k Mathauserově tvorbě, jenž malíře provázal prakticky celým jeho životem. Nesčetné množství portrétních zakázek u šlechticů nebo měšťanstva potvrzuje nejen malířovy vysoké umělecké kvality a široký věhlas jeho jména, ale i fakt, že se tento umělec dokázal velmi snadno vyrovnat s nově se prosazujícím technickým fenoménem druhé poloviny 19. století, s fotografií. Navíc, jako malíř více méně univerzálního typu, který byl schopen prakticky bez větších potíží ztvárnit jakýkoli umělecký žánr, se nemusel potýkat s obavou masového nahrazování portrétu fotografickými podobenkami. Mathauser využíval často naopak nových technických prostředků i ve svůj prospěch. Zatímco Mathauserovi a jistě i mnoha jiným malířům sloužila fotografie mnohdy jako nenáročná pomůcka zastupující živý model, jak tomu nasvědčuje například zmínka v malířově vlastní korespondenci: *“Až některý den si zavolám Slávku do atelieru a ofotografuji si ji abych ji mohl vykreslit, aby nemusela dlouho ku kresbě stát a pak bych ji započal malovat dle přírody”*²⁵², tak naopak u celé řady zejména mladších malířů představovala dokonce i jistý druh média, pomocí kterého dokázali skutečně výrazným způsobem vystupňovat možnosti suverenity a experimentu u svého malířského projevu.²⁵³

K obrazům z kategorie rodinné proveniencce lze zařadit nejen podobizny Mathauserových dětí, ale rovněž i výjimečnou řadu portrétů svého bratra Václava Mathausera s rodinou, namalovaných pravděpodobně podle původních kreseb svého bratra Julia Mathausera.²⁵⁴ Portréty malířovy dcery Milady Mathauserové patří nejen ke klasické ukázce velmi dobře realisticky provedených děl, ale jistě i

²⁵¹ Více Jan SKOLKA, *Portrétní umění*, s. 111-117.

²⁵² RA Mathauserů Dopis Josefa Mathausera Slavomilovi Mathauserovi ze dne 24. 6. 1915.

²⁵³ Více Tomáš VLČEK, *Malířství, kresba a grafika generace devadesátých let*, in: *Dějiny českého výtvarného umění*, s. 31-32.

²⁵⁴ Viz obrazové přílohy č. 89, č. 90., srov. s obrazovými přílohami č. 13, č. 14.

k neocenitelným historickými pramenům z dějin všedního dne 19. století.²⁵⁵ Snad ještě více než u portrétu dcery, kde je možné se mimo jiné seznámit s tehdejší způsobem prostého měšťanského dívčího odívání, zaujme obraz děvčátka ještě z mladšího věku, kdy autora nesvedl patrně jen pouze motiv vyobrazení z funkce reprezentativní a dokumentační, ale zřejmě i aspekt psychologický. Sedící Miládka před malířským stojanem, třímající v rukou své první malířské náčiní, mohla představovat dobovou ukázkou způsobu jakým se žilo, a zejména uvažovalo v malířské rodině poslední třetiny 19. století. Snad již tehdy snil otec o tom, že své dceři jednou přenechá alespoň z části něco ze svých po léta nabývaných uměleckých znalostí a zkušeností.

K vrcholným portrétním dílům spadajícím již i do veřejné sféry, patřil Mathauserův autoportrét z roku 1896 vystavený o rok později na výstavě v Rudolfinu.²⁵⁶ Tato podobizna je reprezentativní formátem obrazu i záběrem portrétovaného ze tří čtvrtin postavy. Autoportrét v tomto případě zdůrazňuje nejen osobnost umělce, ale rovněž také tradiční atribut umělce – kreslicí nástroj, k němuž Mathauser připojuje ještě příslušející list papíru.²⁵⁷ Mathauser tak, stejně jako například dříve významný portrétista František Ženíšek, zasazuje svůj portrét do tradiční a oficiální podoby, vycházející z charakteristické, v této době pro umělce již jistě nezbytné reprezentativní koncepce.²⁵⁸

Druhá a patrně mnohem početnější kolekce Mathauserových portrétů spadá do kategorie prodejných obrazů, vyhotovených již většinou na zakázku. Kromě již výše zmiňovaných portrétů Marie Petzlodové a Bedřicha Schwarzenberga se lze také zaměřit na takzvané podobizny kolegiální, respektive portréty ostatních výtvarných umělců. Na rozdíl od jiných prací českých autorů v této oblasti, vznikajících zejména z přátelské loajality kolegů,²⁵⁹ byla Mathauserova díla vytvářena pravděpodobně pod

²⁵⁵ Viz obrazové přílohy č. 87, č. 88.

²⁵⁶ *Katalog der 58. Jahres-Ausstellung des Kunstvereins für Böhmen*, Prag 1897.

²⁵⁷ Viz obrazová příloha č. 91.

²⁵⁸ Více Roman PRAHL, *Umělec, jeho ateliér a umění. Téma české malby 19. století*, Nepublikovaná disertační práce, Praha 1986, s. 102-103. Viz obrazová příloha č. 92.

²⁵⁹ Vedle přátelské podobizny Josefa Václava Myslbeka od Václava Brožíka, kde autor ojedinele spojoval sebevědomé umělectví s intimně lidským pojetím, jímž se jinak vyznačovala převaha

záštitou objednávky. Jak „*Portrét Jaroslava Čermáka*“, tak i „*Podobizna Petra Maixnera*“ vznikl až po smrti těchto předních českých historických malířů. To dokládá nejen datace obrazů, ale také například téměř totožná fotografie Jaroslava Čermáka.²⁶⁰

Rovněž v krajinářském oboru se pokoušel Mathauser několikrát v nemalé a stále se rozrůstající umělecké soutěži prosadit. Mimo několika dříve vytvořených obrazů ztvárňujících pohledy na rodnou obec Staňkov a jedné půvabné alpské krajiny ze sedmdesátých let 19. století²⁶¹, vytvořil malíř mnohem později rozměrnou olejomalbu s názvem „*Pohled na Příbram od Žezic*“, která byla zakoupena v roce 1908 do městského muzea v Příbrami. Tato malba vytvořená v roce 1889, ve které se autorovi podařilo věrně zachytit atmosféru krásné podhorské přírody Příbramska v doznívajícím létu, patřila jen k malému počtu krajinomaleb tohoto plodného a skromného malíře.²⁶² Jedním z posledních obrazů z tohoto žánru se stal nakonec obraz „*Riegrova stezka*“, jehož osud je dnes podobně jako u mnoha jiných malířových děl prakticky neznámý.²⁶³ Divokou a romantickou soutěsku Jizery vedoucí ze Železného Brodu do Semil malíř miloval stejně tak vroucně jako předhůří rodné Šumavy nebo středočeského Oldřichovce, kde trávil nejšťastnější okamžiky se svou milovanou rodinou.

O malbách, vzešlých z rukou tohoto malíře, lze na závěr souhrnně říci, že byly vytvářeny téměř vždy technikou olejomalby na plátně, méně již na kartonu či papíře. Své obrazy maloval Mathauser na formáty takřka všech velikostí, které se pochopitelně odvíjely nejčastěji od typu zakázky. Při takřka sériové produkci,

---

ostatních českých prací v této oblasti během 70. let a na jejich přelomu, sem patřily například vzájemné portréty Františka Ženiška a Antonína Chittussiho, Hynaisova podobizna Františka Ženiška, Pimerův portrét Josefa Tulky apod. Viz Tamtéž, s. 101.

²⁶⁰ Viz obrazové přílohy č. 93, č. 94.

²⁶¹ Viz obrazová příloha č. 95.

²⁶² Václav MATHAUSER, *Průvodce uměleckými sbírkami*, in: Vlastivědný sborník Podbrdská 30, 1988, s. 124. Viz obrazová příloha č. 97.

²⁶³ Viz obrazová příloha č. 96.

týkající se zejména cyklů historických obrazů pro návazné reprodukování, stačilo malíři zhotovit obraz drobnějšího formátu. Naopak mnohem větších velikostí dosahovaly zakázky individuální, a to jak pro obesílání výstav, vášnivé milovníky a sběratele umění, tak i pro výzdobu sakrálních objektů. Monumentální obrazy s historickými náměty, kterých vytvořil Mathauser značné množství, mohl malíř vytvářet zřejmě jen v případě dobrého odbytu ostatních prací. O tom, jak velmi složité bylo na přelomu 19. a 20. století zpeněžit historický obraz velkého formátu, svědčí jistě skutečnost, že se za jeho života několik velkoformátových děl vůbec neprodalo.²⁶⁴

Své obrazy signoval autor až na několik výjimek vždy čitelným podpisem a datací, díky kterým jsme dnes schopni bez obtíží takřka jednoznačné identifikace a sumarizace díla.²⁶⁵

Výtvarnou tvorbu Josefa Mathausera však nelze bezvýhradně vymezit pouze na obrazy malované technikou olejomalby. V rámci výzdoby interiérů církevní architektury se podílel také na celé řadě freskových maleb, někdy však pouze jen na jejich opravách. Patrně nejvíce problematickým se dodnes jeví vymezení okruhu malířského stylu tohoto umělce, a to jak u historické, náboženské, žánrové či portrétní malby. Nejen že jsou otázky týkající se počátků Mathauserova školení dosud patřičně nezodpovězené, ale zároveň ani nemůžeme s jistotou říci, jakou školou či výtvarným okruhem 19. století byl malíř nejvíce ovlivněn.

Pravděpodobné je snad to, že malířův salónní způsob malby, který sázel především na maximální úspěch u širokého publika, se rozcházel s proudem akademickým, reprezentovaným zejména umělci-pedagogy, kterým byly svěřovány spíše oficiální zakázky výzdoby veřejných prostor.²⁶⁶

²⁶⁴ Viz obrazová příloha č. 98.

²⁶⁵ Petr PAVLIŇÁK, *Signatury českých a slovenských výtvarných umělců*, Ostrava 1995, s. 117. Mimo malířem nejčastěji užívané signatury Jos. Mathauser, značil malíř svá díla i značkou psí hlavy, která mimo jiné jen stvrzovala umělcovu příslušnost k rodnému chodskému kraji. Viz obrazová příloha č. 99.

²⁶⁶ Poměr akademického a salónního proudu u nás určila krize pražské Akademie kolem roku 1870 spolu s rozvojem uměleckých výstav a kupujícího publika. Přes upevnění akademických pozic pozdějšími reformami Akademie v Praze vypovídal o rostoucí převaze umění tvořené pro salon. Se zvyšováním prestiže výročních salónů po otevření Domu umělců roku 1885 se tato převaha

Dle umělceho věku a tvůrčího období lze rovněž tohoto malíře zařadit přinejmenším do okruhu umělců takzvané „generace Národního divadla“.²⁶⁷

Malířova evidentní snaha o prosazení se na trhu s uměním souvisela často s variabilním opakováním úspěšných, komerčně ověřených námětů. Vedle upřednostňované Liebscherovy a Javůrkovy historické, Knüpferovy mytologické a Bartoňkovy žánrové tvorby stála universální produkce Mathauserova, o které lze říci, že i přes své částečně anachronisující tendence v požadavcích širokého koupěchtivého publika uspěla mnohdy více než ostatní odvážná díla mladých avantgardních umělců. Na druhou stranu z hlediska nové umělecké ideologie, poetiky a ustálené hodnotové soustavy neměl liberální, ideologicky nevyhraněný salón přelomu století vůči organizovaným sektám apoštolů avantgardy žádnou šanci. Žánristé jako Mathauser měřili svůj úspěch penězi, zatímco modernisté jimi okázale opovrhovali. Salónní malíři chápali umění jako výdělečnou živnost, avantgardisté naopak jako sebestravující poslání.²⁶⁸

Rychlý vývoj výtvarného umění a rozšiřování prostředků výtvarného vyjádření, sahajících od prvků naturalismu přes secesi až k expresionismu a kubismu pražské publikum tak dezorientoval, že v době před rokem 1914 nebylo možno najít mezi širšími vrstvami společnosti pro měnící se uměleckou tvorbu porozumění.²⁶⁹ Příkladnou ukázkou velmi ostře vyhoceného dobového kriticismu vůči moderně pojímaným avantgardním směrům ve výtvarném umění, zastávajícího se mimo jiné i malíře Mathausera, může být úryvek z článku dobového tisku: *„Bohužel máme již málo malířů tak poctivě, opravdově pracujících, jako jet mistr Josef Mathauser; tak*

---

stávala zvláště zřetelná. Akademický klasicismus vznešeným podáním i látkami vyhovoval vkusu kupujícího publika, stejně jako bravura nápadů i zajímavost líčení, původem salónní, vyhovovaly širší veřejnosti. Roman PRAHL, *Dějiny českého výtvarného umění 1780-1890 III*, s. 68-69.

²⁶⁷ Označení „Generace Národního divadla“ bylo poprvé uvedeno do odborné literatury počátkem minulého století a v obecném povědomí se přiřadilo k tomu, co tvoří kostru obrazu české kultury 19. století. Vyjadřuje ideově skutečnost, že vyzdobení Národního divadla bylo příčinou zvýšeného zájmu o výtvarné umění v okruhu tehdejší česky mluvící společnosti. Soutěží na výzdobu budovy Národního divadla a také na uskutečnění jejich výsledků se účastnili mnozí z významných umělců narozených kolem poloviny století. Tamtéž, s. 60.

²⁶⁸ Vít VLNAS, *Populární žánr a jeho lidé*, in: Kristina KAISEROVÁ – Ivan MARTINOVSKÝ (edd.), *Umění a veřejnost v 19. století*, Sborník příspěvků ze symposia pořádaného 7. a 8. března 1996 ve Státní vědecké knihovně v Plzni, Ústí nad Labem 1998, s. 13.

*kdysi pracoval nesmrtelný Mánes, Brožík, Marold, Ženíšek, kteří právě tou věrností, důkladností svého podáním, svým uměleckým úsilím proslavili české malířství v cizině. Místo jejich krásných, ducha povznášejících obrazů, vidíme teď na výstavách chorobné výplody hypermoderních mozků a rukou pp. futuristů a kubistů, které by se vyjímaly stylově snad jen v ústavech pro choromyslné.*²⁷⁰

---

²⁶⁹ Tomáš VLČEK, *Praha 1900*, s. 72.

²⁷⁰ Příloha Večera, 11. 1. 1917.

3.8. Život a dílo posmrtné

S odchodem malíře Josefa Mathausera, jednoho z významných, i když zcela opomenutých českých umělců konce 19. století, zanikl také bohužel veřejný úmysl uspořádat malířovu soubornou výstavu. K částečné prezentaci Mathausеровých děl se nakonec až po několika letech odhodlal jeden z malířových synů, ve své době již také uznávaný výtvarník, akademický malíř Jaroslav Mathauser. Ve dnech 9. – 16. srpna 1925 byla pořádána v rodišti malíře Josefa Mathausera ve Staňkově u Domažlic okresní živnostensko-průmyslová a hospodářská výstava, jejíž součástí byla i výstavka umělecká a starožitností.²⁷¹ V obrazárně byla zastoupena díla místních rodáků a to jak současných, tak i zesnulých výtvarných umělců. Kromě Mathausеровých obrazů zde bylo možné obdivovat i tvorbu malířů Josefa Weniga, Boženy Hofmanové či Ignáce Amerlinga.²⁷²

Jaroslav Mathauser poskytl k vystavení a případnému prodeji celkem sedm prací svého otce. Až z Prahy tak musely být po železnici zaslány pečlivě zabalené a na dvacet tisíc korun pojištěné obrazy na výstavu.²⁷³ Jak uvedl výstavní tisk, středem pozornosti výstavy se stala mimo jiné také díla propůjčená od místních rodáků: „nebyl by býval dojem celý, kdyby nevisely na zdi dva pěkné portréty malované našim Mathausrem v roku 1867, tenkrát za strich pšenice, do detailu krásně rozpracované, jako živé. Dalšího upřímného uznání se malířovi dostalo až po skončení celé výstavy: „Čestné místo zaujímala expozice obrazů Mathausеровých, které s nevšední ochotou nám byly synem zemřelého Mistra zapůjčeny. Z těchto

²⁷¹ SOKA Domažlice, pracoviště Horšovský Týn, fond Výstavní výbor Okresní živnostensko průmyslové a hospodářské výstavy ve Staňkově Městysy 1925, Výstavní list Okresní živnostenské, průmyslové a hospodářské výstavy ve Staňkově, č. 7. s. 5-6, fond ve zpracování.

²⁷² Tamtéž, fond Výstavní výbor, Katalog okresní živnostenské, průmyslové a hospodářské výstavy ve Staňkově m. od 9. do 16. srpna 1925.

²⁷³ Tamtéž, fond Výstavní výbor, Korespondence Jaroslava Mathausera Výstavnímu výboru okresní živnostensko-průmyslové a hospodářské výstavy r. 1925 ve Staňkově Městysy. Viz obrazová příloha č. 103.

devíti kusů vidíme mravenčí pili a lásku, se kterou Mathauser se s každým obrázkem v pravém toho slova smyslu něžně mazlil a hrál.“²⁷⁴

Staňkovská výstava se stala nakonec pro veřejnost poslední příležitostí, jak se blíže s dílem tohoto malíře seznámit. Kromě některých stálých expozic českých výtvarných galerií a muzeí nabízely jednotlivá malířova díla vybrané výroční výstavy, pořádané u příležitosti oslav jubileí některých významných osobností. Podobná výstava byla pořádána v roce 1956 u příležitosti výročí sta let od úmrtí Karla Havlíčka Borovského v Národním muzeu. Součástí expozice se stala nejen barevná pohlednice původního Mathauserova olejového obrazu s názvem „*Karel Havlíček před kutnohorskou porotou*“, ale také již zmiňovaný originál obrazu „*Loučení se Karla Havlíčka s rodinou*.“ I přes některé dřívější malířovy umělecké úspěchy, nevěnovali pořadatelé výstavy Mathauserovi dostatečnou pozornost, což dokládá například nepřesné uvedení jména umělce v katalogu.²⁷⁵

Dalším příkladem, kdy posmrtné výtvarné dílo přesáhlo svým významem zcela evidentně jméno malíře, se stala oblast polygrafická, respektive stále žádaný tisk náboženských, a především historických pohlednic. Na úspěšnou sezónu vydávání rakousko-uherských obrazových reprodukcí s náměty Mathauserových obrazů navázali nakladatelé prakticky ihned po vzniku Československa. Již dříve tištěný soubor Mathauserových historických obrazů byl nakonec spolu s díly jiných českých malířů vydáván v pohlednicových albech pod názvem „*Historie českého národa v obrazech vypráví o slavné minulosti i utrpení národa od nejstarších českých pověstí až po události minulého století*“. Z celkem šestadevadesáti reprodukováných obrazů od předních českých historických malířů 19. století zde byl Mathauser zastoupen dvaapadesátkrát, což jen dokládá stále přetrvávající veřejné uznání a oblibu jednoho z posledních populárních historických malířů své doby.²⁷⁶

Popularitu malovaných českých dějin, vydávaných za první republiky na tištěných reprodukcích v takřka masovém měřítku, bylo možné pozorovat u širokého

²⁷⁴ Tamtéž, fond Výstavní výbor, Výstavní list, č. 7, s. 6.

²⁷⁵ Vojtěch PAVLÁSEK (ED), *Karel Havlíček Borovský 1856-1956. Katalog výstavy*, Praha 1956, s. 49, s. 51.

a značně vnímavého českého publika jistě již na konci 19. století. V této době, kdy se národního mýtu zmocnila česká kultura zejména v programu výzdoby Národního divadla, operách Bedřicha Smetany, próze Václava Beneše Třebízského i Aloise Jiráska, přecházely historické motivy do dílen tvůrců a rozmanitých způsobů jejich vyjádření i nesrovnatelně nižší úrovně. Jmenovat lze například kalendářové čtení, barvotisky, štukovou výzdobu či výzdobu nově budovaných činžovních domů, které se staly rovněž neodmyslitelnou součástí myšlenkového světa lidí. V každém lepším hostinci visely obrazy mistra Jana Husa před koncilem kostnickým, Oldřicha a Boženy či Jana Amose Komenského, jak se loučí s vlastí.²⁷⁷ O značném, avšak bezesporu ve své době již jistě opodstatněném zpopularizování českých dějin svědčí například i vydávání dějepisných publikací pro mládež. Jmenovat můžeme například „*Obrázkové dějiny národa Československého*“ od Jana Dolenského, které byly s přispěním historika Antonína Rezka vydávány již od konce 19. století, později za první republiky ve spolupráci s Jaroslavem Kosinou.²⁷⁸

V této době bylo již zřejmé, že i přes značné úsilí vědeckých historiků se na konci 19. století, které směřovalo spíše k odstranění ideologizace při výkladu minulosti a shromažďování co největšího počtu kriticky ověřených a spolehlivých údajů, stále ještě po dlouhou dobu zachovávalo národní vědomí u většiny obyvatel zejména prostřednictvím obrazového historického materiálu. Ve své době velmi populární „obrázkové dějiny“, vydávané z počátku nákladem J. R. Vilímka a později za první republiky Jana Svátka, byly mimo jiné obohaceny o nezbytný obrazový doprovod předních českých umělců 19. století. Tvorbu Mathauserovu však nakonec překvapivě v těchto historicko populárních publikacích nenajdeme. Autoři se tehdy pravděpodobně chtěli přidržit již ověřené první verze vydání této publikace, kdy se Mathauserova historická malba počínala teprve utvářet.

---

²⁷⁶ Viz obrazová příloha č. 101.

²⁷⁷ Jiří RAK, *Bývalí Čechové. České historické mýty a stereotypy*, Jinočany 1994, s. 30.

²⁷⁸ Jan DOLENSKÝ, *Obrázkové dějiny národa Československého*, Praha 1893. Srov. TÝŽ, *Obrázkové dějiny národa Československého I-II*, Praha 1924; František HRNČÍŘ, *Obrázkové dějiny národa Československého*, Praha 1926.

V období první republiky zažila tato velice žádaná a cenově dostupná historicko-umělecky vlastivědná obrazová tvorba patrně svého největšího rozkvětu a to jak u měšťanské společnosti, tak i u širokých lidových vrstev. Nástěnné obrazy z českých dějin se nakonec začaly v hojném počtu zařazovat i do školní výuky.²⁷⁹ Přímé zprávy o tom, že by se Mathauserovy obrazy z českých dějin mezi souborem historických námětů na školách objevovaly, zatím nejsou. Vyloučit se však nedají.

Za obecně nejpopulárnější Mathauserovo dílo lze hned vedle výše zmíněné malby mučedníka mistra Jana Husa považovat již několikrát zmiňovaný obraz „*Karel Havlíček se loučí s rodinou před deportací do Brixenu*“, jehož velká reprodukce je dnes například uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze.²⁸⁰

S osobností a dílem malíře Josefa Mathausera se mohla veřejnost seznámit i prostřednictvím regionálního tisku, který v roce 1937 tohoto umělce opět připomněl. V době dvacetiletého výročí od úmrtí Mistra Mathausera připomněl v krátké stati osobnost místního rodáka redaktor nezávislého týdeníku *Staňkovsko*, která se stala bohužel na dlouhou dobu jednou z posledních upomínek na tuto kulturně a umělecky významnou osobnost. Během několika desetiletí se prakticky jméno Mathauser vytratilo z obecného povědomí nadobro. Bohužel ani v letech devadesátých, v době velmi intenzivně se rozvíjejícího kulturně-uměleckého obrození, kdy se otevřela možnost i mnohem více využívat ikonografických pramenů, nebylo patřičně oceněno dílo a osobnost tohoto malíře. Setkáváme se například s časopiseckým příspěvkem, ve kterém je uvedeno nejen chybné jméno malíře, ale i chybná datace obrazu. O částečnou rehabilitaci tohoto umělce a vysvětlení daných skutečností se po několika měsících postaral jeden z tehdy posledních žijících potomků Josefa

²⁷⁹ O vydávání školních reprodukcí se zasloužilo po vzniku Československa zejména Ústřední nakladatelství učitelstva československého, ale i například soukromé nakladatelství Bedřicha Kočího. *Historické obrazy pro školy*, Nové směry 5, 1931, s. 32. Srov. *Obrazy k české historii*, Nové směry 1, 1927, s. 143.

²⁸⁰ LA PNP, fond Havlíček Karel, Obrazový materiál, Mathauser J., Havlíček se loučí s rodinou před deportací do Brixenu, Reprodukce obrazu v prospektu uměleckého závodu Josefa Fišera.

Mathausera, významný regionální výtvarník a pracovník Hornického muzea v Příbrami Václav Mathauser.²⁸¹

Reprodukce historických obrazů Josefa Mathausera se staly později velmi vděčným obrazovým doprovodem i pro celou řadu českých historiků. Několik reprodukcí Mathauserových obrazů s tematikou české historie použil ve své knize například Jiří Rak, Zdeněk Vybíral nebo Josef Petráň. Uplatnění našla Mathauserova reprodukce také v článku Jiřího Hanuše pro časopis *Dějiny a současnost* nebo pro učebnici dějepisu pro střední školy Roberta Kvačka.²⁸²

Naposledy byla osobnost Josefa Mathausera připomenuta při výročí sto padesáti let narození umělce. Krátký příspěvek v regionálním tisku však opět jen zrekapituloval a spíše jen zobecnil dříve již napsaná a nekriticky zhodnocená historická fakta.²⁸³

---

²⁸¹ Václav MATHAUSER, *Causa K. H. Borovský*, Reflex 48, 1993, s. 4.

²⁸² Jiří RAK, *Bývalí Čechové*, s. 9, s. 50, s. 68, s. 98, s. 112, s. 128; Zdeněk VYBÍRAL, *Politická komunikace aristokratické společnosti v českých zemích v počátku novověku*, České Budějovice 2005, s. 206; Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, obrazové přílohy, Praha 1996, s. 1-6; Jiří HANUŠ, *Tradice v kostižerném čase. Středověký kníže v sekularizovaných Čechách*, *Dějiny a současnost* 26, 2004, č. 2, s. 3-7.

²⁸³ *Domažlický deník*, 27. 7. 1996.

4.

Ve šlépějích svého otce

4.1. Malíř krajin Jaroslav Mathauser

Pracovitý, vysoce nadaný, avšak snad příliš skromný malíř, který nakonec navázal s úspěchem na uměleckou tradici svého otce. Tak by se snad na úvod dala charakterizovat osobnost akademického malíře, rodáka z Královských Vinohrad, Jaroslava Mathausera. Sestavit ucelený obraz o životě a díle tohoto umělce je však bohužel pro nedostatek historických pramenů a literatury takřka nemožné. Z pouhého zlomku osobních a ikonografických pramenů lze vykreslit snad jen pouhou siluetu člověka, který jistě patřil ve své době k výjimečným postavám českého výtvarného umění.

Jak píší rodinné dokumenty, Jaroslav Mathauser se narodil jako třetí z osmi dětí Josefu a Antonii Mathauserové 18. září 1881. Jaroslav vyrůstal po boku starší sestry Milady a sám později ještě jako starší bratr pečoval o mladší Helenku, Slavomila, Vlastu, Zdenku a Boženku. O dětství a mládí tohoto budoucího umělce nevíme mnoho. Z mladších let se zachovala pouze rodinná fotografie, na které je zachycen jako čtrnáctiletý chlapec stojící po boku svého sedmiletého bratra Slavomila.²⁸⁴

Další zprávy týkající se Jaroslavova života jsou spojené až s jeho studii. Po absolvování nižší reálky se po vzoru svého otce rozhodl věnovat uměleckému oboru. Jako začínající umělec sdílel nejprve ateliér se svým otcem v ulici Na Smetance,²⁸⁵ a lze tak předpokládat, že právě zde nejprve podstoupil důkladnou přípravu pro pozdější, více specializované umělecké školení. Jako osmnáctiletý se přihlásil nejprve na Uměleckoprůmyslovou školu v Praze. Sem byl přijat v říjnu 1899, a to až po prvním nezdařeném pokusu v únoru téhož roku. Vstoupil na takzvanou Všeobecnou školu, přesněji řečeno do Oddělení pro figurální a ornamentální kreslení a malování.²⁸⁶

²⁸⁴ RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser, Fotografie Jaroslava Mathausera z roku 1895. Viz obrazové přílohy č. 104, č. 105.

²⁸⁵ Příloha Večera, 11. 1. 1917, s. 2.

²⁸⁶ V oddělení malířském převažovalo kreslení, v sochařském modelování. Metoda výuky na této škole spočívala ve splnění úloh, které byly určeny pořadím, základem výuky bylo kreslení či modelování podle sádrových odlitků. Žák nejprve napodobil nějakou část určeného objektu, potom

V této době výuka zaměřená více na obory uměleckoprůmyslové, částečná krize školy spojená s odchodem několika předních profesorů na Akademii výtvarných umění v Praze zapříčinily pravděpodobně i Mathauserův brzký odchod.

Jaroslavovým vroucím přáním bylo stát se po vzoru svého otce velkým českým malířem, i když nakonec v jiném oboru než historickém a náboženském. Mladý umělec našel nakonec největší potěchu v tvorbě krajinářské, v oboru, který již několik let s úspěchem vstřebával aktuální tvůrčí otázky moderní doby v rámci díla malířů „generace let devadesátých“²⁸⁷.

Po odchodu z Uměleckoprůmyslové školy byl Mathauser vzápětí přijat na pražskou Akademii. V roce 1899, tedy v době Mathauserova přijetí, došlo na Akademii k nemilé události. Smrtí vedoucího ateliéru krajinářské školy Julia Mařáka se takřka symbolicky skončilo údobí čínorodého a zúrodňujícího vlivu Akademie na rozvoj české kultury. Ve školním roce 1899-1900 vedl Mařákovu školu jeho oddaný žák a předurčený nástupce Antonín Slavíček, už tehdy nejvýraznější osobnost naší moderní krajinomalby. Bohužel pod neústupným tlakem vídeňské vlády a zčásti též spolupůsobením konzervativních sil v profesorském sboru byla krajinářská škola

---

větší celek a nakonec celý objekt. Další okruh spočíval v kreslení či modelování podle živého modelu a konečně třetím okruhem bylo napodobování vzorů slohové ornamentace a potom napodobování přírodního tvaru, který byl této ornamentaci vzorem. Viz *Sto let práce Uměleckoprůmyslové školy a vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze 1885-1985. Historie školy. Období 1885-1918*, Praha 1985, s. 42-62.

²⁸⁷ Jádrem českého malířství přelomu století se stala tvorba generace devadesátých let. To, co ji spojovalo jako generaci, nebylo časové období jejího narození, růstu a působení, ale tvůrčí názor. Především této skupině umělců, jejichž organizačním centrem se stal Spolek výtvarných umělců Mánes, české moderní umění vděčí za svou základnu a orientaci. Krajinářství se generaci devadesátých let stalo žánrem, který nejdříve umožnil, aby se české malířství konce století přiblížilo k aktuálním tvůrčím otázkám doby. V krajinářství se nejdříve uplatnilo mládí nastupující generace jako dominantní princip nového stylového utváření výtvarného umění. Svěžost smyslů, schopnost úžasu a citového prožitku přírody, kultury i svého vlastního života zakládaly tvůrčí možnosti generace. Důležitým krokem k jejímu růstu bylo prostředí Prahy jako specifického místa, kde se prolínala moderní skutečnost s živým dědictvím minulosti. Dialektika vztahů generace devadesátých let s dílem učitelů a dílem jejich starších, mezinárodně úspěšných generačních soupeřů, stejně jako dialektické vztahy a protiklady moderny a tradice, domova a Evropy, poskytovala krajinářům Mařákovy školy dostatečně široký program, ve kterém našli příležitost růstu jak mimořádně a odlišně nadaní malíři František Kaván, Antonín Hudeček, Antonín Slavíček, Alois Kalvoda, tak i malíři menšího talentu, jakými byli kromě řady dalších Václav Břazina, Bohuslav Dvořák, Ferdinand Engelmüller, Roman Havelka, Josef Holub, Josef Honsa, Jan Minařík, František Pečinka, Bohumil Plaške, Josef Ullmann. Tomáš VLČEK, *Malířství*,

zrušena. Roku 1900 se stal novým profesorem Rudolf šlechtic z Ottenfeldů, ve Vídni školený a po zemích Rakouska-Uherska zcestovalý, jinak umělecky téměř bezvýznamný malíř bitevních scén. Vyvolalo to ostrý protest početné řady českých umělců, včetně nejmladších, ale bezvýsledně.²⁸⁸ Pod Ottenfeldovým vedením dokončil Jaroslav Mathauser studia na Akademii výtvarných umění v Praze v roce 1904. Spolu s ním se v tomto roce akademickému titulu těšili také pozdější významní čeští krajináři Otto Bubeníček, Josef Král či Jaroslav Šetelík.²⁸⁹

Období Mathauserových studií na Akademii se stalo bohužel jen jedním z mála svědectví, které po sobě tento malíř zanechal. Mathauser se během svého života kromě své profese malíře pravděpodobně nevěnoval žádné jiné umělecké aktivitě. Jak víme, nebyl členem žádného výtvarného spolku ani sdružení, sám vystavoval jen málo. Kromě několika společných výstav se svým otcem obeslal v roce 1939 „Výstavu šestnácti malířů“ v Rubešově galerii v Praze. Zde se naopak jeho díla s názvy „Trosky“ či „Malobratřická rokle“ reprezentovala vedle děl takových velikánů, jakými byli například Ludvík Vacátko, Václav Kejmar, Jaroslav Šimůnek či již zemřelý Antonín Häusler.²⁹⁰

Jaroslav Mathauser se nikdy neoženil a své nejbližší příbuzné navštěvoval jen zřídka. Ani nevíme, zda se jako jeho bratr Slavomil aktivně účastnil bojů za první světové války, či byl-li vůbec bojeschopný. Je nám však známo, že se několik let po smrti svého otce odstěhoval z Královských Vinohrad do bytu s č. p. 1232 v ulici Na Skalce v Záběhlicích.²⁹¹

---

kresba a grafika generace devadesátých let, in: Dějiny českého výtvarného umění 1890-1938 IV/1, Praha 1998, s. 38-39.

²⁸⁸ Jiří KOTALÍK, *Almanach Akademie výtvarných umění v Praze*, s. 27.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 96. Srov. Prokop TOMAN, *Nový slovník československých výtvarných umělců I-II*, Praha 1947, s. 109.

²⁹⁰ *Katalog výstavy 16 malířů v Rubešově galerii od 4. května do 3. června 1939*.

²⁹¹ *Pražský adresář 1937-1938*, Praha 1937, s. 856.

Skromný a pro své okolí takřka neznámý umělec se nakonec dožil úctyhodného věku čtyřiaosmdesáti let. Po své smrti byl pochován vedle rodičů a dvou sester na Vinohradském hřbitově do rodinné hrobky Mathauserů s číslem 45-277.²⁹²

S Jaroslavem Mathauserem neodešel pouze nadaný syn velkého malíře, ale také nedoceněný umělec, který ač přes veliký talent nedokázal čelit době, která si vyžadovala daň větší průbojnosti a asertivity. Mathauser našel svůj pramen života jistě ve vlastní profesi. Malba přírody mu přirostla k srdci natolik, že se během svého života věnoval výhradně jen jí. Ve svých obrazech dokázal často jedinečným malířským rukopisem zachytit půvabné scenérie vesnických stavení, šumných lesů a stříbrných jezer.

Vymezit umělecký a zejména kulturně-historický význam Mathauserova díla je dnes bohužel stejně tak obtížné, jako jeho početné dílo sumarizovat. Převážná většina výtvarných prací se dnes uchovává v majetku soukromých sběratelů či potomků blízkých přátel a příbuzných.

Výtvarné dílo Jaroslava Mathausera bylo s největší pravděpodobností již od počátku svázáno s vlivem doznívajícího realismu, spojeného nejen se školením u svého otce, ale pravděpodobně i s počátečními díly pokračovatelů krajinářské školy Julia Mařáka.²⁹³

Za zcela evidentní, ještě do jisté míry přísným realismem ovlivněnou práci, lze považovat akvarel „*Vesnické stavení*“ z roku 1916, malovaný pravděpodobně ještě pod vlivem bývalého školení svého otce v Oldřichovci.²⁹⁴

Srovnáme-li tuto stále ještě poněkud konvencemi svázanou práci s díly pozdějšími jako například „*Podzim*“ nebo „*Remízky*“,²⁹⁵ musíme konstatovat, že se malíř stále ještě v mnohém blížil profilu některých prací generace let devadesátých.

²⁹² http://www.pis.cz/cz/praha/pamatky/vinohradsky_hrbityov.

²⁹³ K předním pokračovatelům krajinářské školy Julia Mařáka z konce devadesátých let 19. století lze počítat například Františka Kavána, Bohuslava Dvořáka, Otakara Lebedu, Jaroslava Panušku či Antonína Slavíčka. Nad'a ŘEHÁKOVÁ, *Česká krajinomalba od přelomu století do třicátých let*, in: *Proměny krajiny v českém malířství 20. století*, Praha 1998, s. 20-23.

²⁹⁴ Viz obrazová příloha č. 106, srov. obrazová příloha č. 107.

²⁹⁵ Viz obrazová příloha č. 108, srov. obrazová příloha č. 109.

V Mathauserových olejích lze do určité míry nalézt nejen shodné partie s díly Kavánovými či Hudečkovými, ale rovněž i s experimentální tvorbou vyznačující se spontánností smyslového výrazu malby Antonína Slavička.²⁹⁶

---

²⁹⁶ Viz obrazová příloha č. 110, srov. obrazová příloha č. 111.

4.2. Žákyně Uměleckoprůmyslové školy Milada Mathauserová.

O dětství druhorozené dcery malíře Josefa Mathausera bohužel prameny stejně tak jako o jiných členech tohoto rodu příliš nevypovídají. Víme jen, že se Milada Mathauserová narodila 27. srpna 1878, tedy již necelé dva měsíce po smrti své starší sestry Marie.²⁹⁷

V pozdějším věku navštěvovala Milada šest tříd na pražské Městské vyšší dívčí škole v Praze.²⁹⁸ Bylo jí tak umožněno díky svým milujícím a zajisté i velmi prozíravým rodičům studovat na jedné z veřejných českých škol, které umožňovaly orientaci a ucelené vzdělání v čím dál tím složitějším světě. Nejen pro Miladu, ale i jiné měšťanské dívky bez většího věna, se staly totiž zejména v poslední třetině 19. století konkurentkami mladé, svobodné, zdravé a práceschopné dívky, které si chtěly ve městě nejen vydělat peníze a přiučit se domácím pracím, ale mnohé se i provdat, získat kvalifikovanější zaměstnání, či dokonce vlastní živnost. Městským děvčatům tak nezbývalo nic jiného, než konkurovat venkovankám vzděláním pro nějaké nemanuální zaměstnání, pro něž venkovská děvčata neměla bezprostředně po příchodu do města dostatek kvalifikace.²⁹⁹

²⁹⁷ RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser, životopisná data rodiny Antonie a Josefa Mathausera v Král. Vinohradech, Výtah z knihy narozených, oddaných a zemřelých, Farní úřad v Královských Vinohradech, 8. 2. 1904. Viz obrazová příloha č. 23.

²⁹⁸ O tom, že Milada Mathauserová studovala na Městské vyšší dívčí škole v Praze se dovídáme například ze školních katalogů Umprum v Praze. Více AHMP, fond Vysoká škola umělecko-průmyslová, Kreslířská a malířská škola pro dámy, sign. Speciální katalogy 1900-1901.

Výuka na pražské Městské vyšší dívčí škole v Praze, která vznikla za přispění Marie Riegrové, započala již v roce 1863. Škola měla dívkám umožnit rozšířit si obecné vzdělání a zároveň získat určité praktické znalosti, které by využily při vedení domácnosti. K samostatnému povolání původně však vychovávat neměla, a proto její žačky pocházely většinou z majetnějších vrstev. Bylo rovněž vidět, že vlastenecká veřejnost považovala vyšší dívčí školu za věc zcela zásadní. Učilo se náboženství, českému, francouzskému a německému jazyku, dějepisu, zeměpisu, počtům a měřičství, přírodopisu, zpěvu a kreslení, ženským ručním pracím a tělocviku v opravdové tělocvičně. Více Milena LENDEROVÁ, *K hráchu i k modlitbě. Žena minulého století*, Praha 1999, s. 63. Srov. Jana BRABENCOVÁ, *Pražské ženy v procesu vývoje českého dívčího vzdělávání ve 2. polovině 19. století*, in: Documenta Pragensia 13, 1996, s. 205.

²⁹⁹ Pavla HORSKÁ, *Žena v Praze na přelomu 19. a 20. století*, Documenta Pragensia 13, 1996, s. 198-199.

Vyšší dívčí škola poskytla Miladě nejen všeobecné vzdělání, ale rovněž i základní přípravu v kreslení, jehož výuka se navíc po příchodu malíře Soběslava Pinkase těšila na ústavu značného a dlouholetého uznání.³⁰⁰ Mnohem více malířských zkušeností však mohla získat mladá a zřejmě již od počátku velice talentovaná malířka v ateliéru svého otce Josefa Mathausera, jak tomu mimo jiné i v uměleckých rodinách často bývalo. Během devatenáctého století se v českém prostředí setkáváme s mnoha případy, kdy se na uměleckou školu hlásily malířky vyškolené již od svých otců. Příkladnými zde mohou být například jména jako Zdeňka Čechovová-Liebscherová, Maryna Svobodová-Alšová nebo Miroslava Suchardová.³⁰¹

Vřelý vztah k výtvarné tvorbě, touha po osamostatnění a zřejmě i stále nejistá perspektiva budoucnosti vedla nakonec ještě neprovdanou malířovu dceru k rozhodnutí stát se výtvarnicí. Stát se skutečnou, samostatně činnou umělkyní, o tom se mohlo mnohým ženám v Čechách na konci 19. století jen zdát. Kromě několika úspěšných malířek starší generace, které však pocházely většinou z dobře situovaných vrstev a studovaly nejčastěji v cizině,³⁰² byla možnost uspět v českém prostředí jako schopná a nezávislá umělkyně takřka mizivá.

Na přelomu století v Praze působily dvě školy poskytující vyšší umělecké vzdělání: Akademie výtvarných umění a Uměleckoprůmyslová škola.³⁰³ Zatímco Akademie byla zaměřena na výuku volných uměleckých disciplín, Umprum se od doby svého vzniku v roce 1885 soustředila převážně na užitá umění. Na AVU, která byla založená o více než sto let dříve a protežovala vysoko ceněné a výsostné obory jako malířství, kresba, sochařství a grafika, studovaly až do 20. let minulého století

³⁰⁰ Prokop TOMAN, *Nový slovník československých výtvarných umělců II.*, heslo Soběslav Hippolyt Pinkas, s. 274-276.

³⁰¹ Tamtéž I., heslo Alšová-Svobodová Maryna, s. 15; Tamtéž II., heslo Liebscherová-Čechová Zdeňka, s. 34; Tamtéž, heslo Miroslava Suchardová, s. 503.

³⁰² Za první profesionální malířky v českém prostředí lze považovat například Zdeňku Braunerovou či Marii Kirschnerovou. Více Milena LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě*, s. 190-195.

³⁰³ Kromě toho existovala rozsáhlá síť odborných průmyslových škol. Tamtéž, s. 39-69.

ženy spíše výjimečně.³⁰⁴ Situace na Umprum byla podstatně odlišná, ačkoli i zde dlouho přetrvávaly patriarchální předsudky. A právě na Uměleckoprůmyslovou školu byla koncem 90. let přijata i velmi talentovaná výtvarnice Milada Mathauserová.³⁰⁵

Na Umprum vznikla vedle všeobecné, odborné a speciální školy také tzv. dámská škola, kde v prvních letech vyučovali Václav Dědek a Anna Seydelová. V kreslířské a malířské škole pro dámy kreslily mladé adeptky umění podle modelů, předloh a přírody. Ačkoli by se mohlo zdát, že se jim tak dostávalo dobré přípravy pro vstup do světa umění, záměrem zřízení dámské školy byla především snaha pozdvihnout úroveň domácích řemeslných prací. Nižší oddělení dámské školy studentky navštěvovaly dva roky a vyšší stupeň trval od dvou do tří let. Studium žen se zásadně lišilo od studia mužů, u nichž se předpokládalo, že se stanou autonomními umělci a budou na očích veřejnosti pracovat ve svém oboru. Absolventky dámské školy byly naopak vedeny k uměleckému vzdělání, které doplňuje všeobecnou výchovu, šíří v domácnosti a v rodině dobrý vkus a dává žákyni možnost žít se uměleckoprůmyslovou činností.³⁰⁶

Žákyněmi Uměleckoprůmyslové školy byly jednak řádné žákyně, které měly předepsané všeobecné vzdělání, umělecké nadání a chtěly se vzdělávat podle předepsané učební osnovy, a hospitantky, které nebyly vázány na předepsanou učební osnovu.³⁰⁷ Jako hospitantka byla na Umprum přijata v roce 1899 i Milada Mathauserová, přičemž splnila požadavky i pro to, aby mohla být zařazena rovnou do třetího ročníku.³⁰⁸ O dva roky později nastoupila tato již třiatřicetiletá studentka

³⁰⁴ Prvními absolventkami Akademie výtvarných umění v Praze se staly v roce 1922 Charlotte Shröttrová a Helena Bochořáková. Jiří KOTALÍK, *Almanach Akademie výtvarných umění v Praze*, s. 97, s. 100.

³⁰⁵ AHMP, fond Vysoká škola umělecko-průmyslová, Kreslířská a malířská škola pro dámy, sign. Speciální katalogy 1900-1901.

³⁰⁶ Jaromír PEČIRKA, *Uměleckoprůmyslová škola od svého založení*, in: Padesát let státní uměleckoprůmyslové školy v Praze 1885-1935, Praha 1935, s. 19.

³⁰⁷ AHMP, fond Inventáře a katalogy Archivu hlavního města Prahy, Jaroslav LAMEŠ, inventář Vysoké školy umělecko-průmyslové v Praze 1885-1962, Praha 1974, s. 1-2.

³⁰⁸ Tamtéž, fond Vysoká škola umělecko-průmyslová, inv. č. 155, sign. konferenční protokoly 1899-1900, kart. 2.

navíc do Speciální školy pro malbu květin pod vedením profesora Jakuba Schikanedera.³⁰⁹

Schikanederovo vedení ateliéru zaměřeného na zdánlivě tak okrajovou oblast, jako byla malba květin, si zasluhuje větší pozornost. Dílo tohoto malíře se odehrávalo stranou jasně vymezených modernistických stylů, a dokonce bylo svého času chápáno jako sentimentální akademismus; vedle mistrovské kresby se ale vyznačovalo mimořádným smyslem pro světelnou a barevnou harmonii, prodchnutou oduševnělou symbolikou. Schikanederův vliv na studenty a studentky tohoto ateliéru se tak spíše než v intenzích popisného realismu, tradičního spojence květinových zátiší, odehrával prostřednictvím rozvíjení senzualismu a symboliky, které připravily půdu pro secesní ornament.³¹⁰

Z Schikanederova ateliéru pochází také jedna z mála výtvarných prací, která se nám po Miladě Mathauserové zachovala. Vedle dokonale realisticky zvládnutého „*Portrétu ženy*“, který se svým námětem řadí spíše ještě do okruhu prací z předškolních let, lze „*Zátiší s květinami*“ pokládat za jistě přední práce mladé hospitantky.³¹¹

Na druhou stranu však musíme říci, že i přes nesporný umělecký talent nepatřily nakonec Miladiny výsledky klasifikace během studií mezi ty nejpříkladnější. Na průměrných studijních výsledcích se začínala projevovat patrně vyčerpanost a únava z nevyléčitelné a jistě sužující choroby. Do nového ročníku Speciální školy již Milada Mathauserová nenastoupila. V době, kdy Miladiny kolegyně svou uměleckou kariéru zahajovaly, nadějná malířka umělecký svět opouští. Mladá, pohledná a velmi

³⁰⁹ Tamtéž, fond Vysoká škola umělecko-průmyslová, Speciální škola pro malbu květin 1901-1902, Katalog odborných a speciálních škol 1901-1902.

³¹⁰ Martina PACHMANOVÁ, *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*, Praha, 2004, s. 55; Speciální škola pro malbu květin se sice později mnohým jevila jako přežitek, ale jak trefně uvádí Pečírka, „bylo by zavádějící ji bezděčně spojovat s květinovou malbou, jak byla po polovině 19. století s oblibou pěstována jako módní doplněk vzdělání šlechtických i měšťanských dcer. Zapomínáme přitom, že květinový dekor měl jak v době renesancismu, tak v době secese veliký význam, a že tudíž pro tu dobu měla škola, v níž se žáci vzdělávali ve stylizaci a dekorativním uplatnění květin, své, byť dočasné oprávnění.“ Jaromír PEČÍRKA, *Umělecko-průmyslová škola od svého založení*, s. 19.

³¹¹ Viz obrazové přílohy č. 114, č. 115.

talentovaná malířka zemřela 4. července 1902 na tuberkulózu plic. Její tělo bylo uloženo do rodinné hrobky o dva dny později.³¹²

Milada Mathauserová patřila patrně k nejnadanějším umělkyním svého rodu. Nebyla však jedinou ženou, která se dokázala odhodlaně chopit malířského náčiní. Kromě své již výše jmenované neteře Boženy Mathauserové, vnučky klempíře Národního divadla Františka Mathausera, je nutné upozornit také na Zdeňku Mathauserovou. Miladina mladší sestra, rovněž znamenitá malířka, se nakonec profesionální výtvarnicí nikdy nestala. Výjimečný talent a hluboké duševní souznění s přírodou dokládá však soubor jejích realisticky provedených pastelů, rozkošných krajinomaleb z oblasti Posázaví.³¹³

Ať již se ženy malířky v rodině Mathauserů prosadily ve světě umění či nikoli, staly se pokračovatelkami rodinné umělecké tradice, kterou ctily až do posledních okamžiků svého života. Na rozdíl od Milady, které osud vyměřil jen krátký a přesto nadějný vstup do uměleckého světa, bylo umožněno Zdeňce a její neteři Boženě dožít do kvalit opravdových a uznávaných umělkyň.

---

³¹² AHMP, fond Sběrka matrik, sign. VIN Z 4, 1900-1905, s. 155.

³¹³ Viz obrazové přílohy č. 117, č. 118, č. 119.

5.

Učitel a malíř
Prokop Mathauser

5.1. Syn traťmistra, preparatéra a vynálezce

Nejen město Praha a její sousední obce, ale také jiná česká města nabízela v poslední třetině 19. století pro mladé, svobodné a především odborně vzdělané muže z venkova novou perspektivní budoucnost. Byl si toho také velmi dobře vědom mladší bratr Josefa Mathausera Václav, který se rozhodl natrvalo usadit v královském horním městě Příbrami.

Václava Mathausera, v pořadí třetího syna Ondřeje Mathausera ze Staňkova, přivedlo do Příbrami v roce 1876 povolání traťmistra. Jako bývalý absolvent technické školy při pluku ženistů, u kterého si odbýval povinnou vojenskou službu v rakouské armádě, měl tento šestadvacetiletý mladík jistě pro povolání traťmistra nemalou průpravu, a mohl tak stát u počátků nově zprovozněné Rakovnicko-protivínské dráhy.³¹⁴

Po třech letech činnosti u státní dráhy se Václav oženil s dcerou hřebenáře, příbramského měšťana a hostinského Prokopa Macháčka. Nevelký a skoro již poslední starobylý dům v okolí, který Václavova nevěsta získala věnem, sousedil na Václavském náměstí v Příbrami s domem, v němž si o několik desítek let později zřídil svůj ateliér známý světový fotograf a příbramský rodák František Drtikol. Téměř rok po sňatku se mohli mladí manželé radovat z první dcery Johanny a hned dva roky nato spěchala porodní bába do domu podruhé. Narodil se tentokrát chlapec. Jméno dostal po svém kmotrovi a dědečkovi Prokopu Macháčkově.³¹⁵ V březnu roku

³¹⁴ ANTM, fond Mathauser Václav 644, inv. č. 1, Životopis Václava Mathausera, sepsaný Václavem Mathauserem vnukem, s. 1; Srov. Horymír, 22. 10. 1937.

Rakovnicko-protivínská dráha byla v podstatě zbytkem velkorysého projektu dráhy z Hodkovic u Liberce přes Českou Lípu, Litoměřice, Postoloprty, Rakovník, Beroun, Písek a Protivín do Kunžvartu na Šumavě, na němž měla zájem vláda jako na mezinárodním spojení Žitavy s Pasovem. Z celého záměru však byla uskutečněna jen stavba trati Rakovník-Protivín. Koncesi na ní získalo r. 1871 sdružení J. A. Schwarzenberga, ale do stavby se nedalo. Dráhu postavil stát (mezi Berounem a Zdíci použil trati České západní dráhy) a r. 1876 ji dal slavnostně do provozu. Více Josef HONS, *Druhé údobí soukromokapitalistického železničního podnikání od r. 1855 do konce sedmdesátých let 19. století*, in: František Jílek (ed.), *Studie o technice v Českých zemích 1800-1918 III.*, Praha 1985, s. 283.

³¹⁵ RA Mathauserů, fond Jan Liška, rodinné zápisky, křestní list Prokopa Mathausera.

1882 se tak počala životní pout' budoucího příbramského pedagoga a významného umělce Prokopa Mathausera.

V domě na Václavském náměstí trávil malý Prokop šťastně své dětství snad až do doby, kdy celou rodinu postihla tragická událost. V roce 1887 zemřela na zápal plic jeho ještě ani ne třicetiletá maminka. Výchova dvou dětí tak byla ihned svěřena do péče její mladší sestry Johanny Macháčkové. Dlouholetý příbuzenský vztah, vzájemné porozumění, ale pravděpodobně i oboustranná obava o výchovu nezaopatřených dětí spojily Václava se svou švagrovou natolik, že se nakonec s o sedmnáct let mladší sestrou své ženy oženil. Johanna Mathauserová se o děti později celý život s láskou starala a sama se nakonec dožila úctyhodného věku osmasedmdesáti let.

Prokop měl to štěstí, že mohl prožívat svá dětská a jinošská léta v prostředí dnešní „staré Příbrami“, v tehdejší umělecké a intelektuální atmosféře města. Blízké okolí rodného domu bylo na konci předminulého století zajisté jednou z nejrůznějších částí Příbrami. Hlavní společenskou tepnou, uměleckým a kulturním centrem veškerého dění byla bezpochyby Pražská ulice, vedoucí od hlavního náměstí až k náměstí Václavskému. Měšťané, ale hlavně umělci nejenže Pražskou ulicí procházeli, mívali v ní dokonce i své sídlo, cosi jako literární salon zvaný „Pražská kavárna“. Vedle příbramského básníka Fráni Kučery, jemuž se připisuje její založení, sem patřili literáti jako byl Ladislav Stehlík, Mírek Lepl, Josef Biskup, malíři a grafici Karel Hojden, Svatopluk Havrlik a sochař Václav Šára. Spolu s akademiky chodívali rádi těmito místy Mathauserovi současníci jako básník a bouřlivák František Gellner, noblesní Hanuš Jelínek či v pozdějších letech mladý herec a malíř Josef Hlinomaz.³¹⁶

Druhou a zajisté ještě mnohem zásadnější úlohu v utváření osobnosti mladého Prokopa sehrálo rodinné prostředí. Jeho otec se kromě svého povolání traťmistra věnoval ještě dvěma dalším oborům - vynálezectví a preparování. Láska k živé přírodě a její bedlivé studium i výtvarná schopnost dát preparovanému zvířeti

---

³¹⁶ Jan ČÁKA, *Kráčím starou Příbramí*, Příbram 1998, s. 26.

podobu a postoj co nejbližší způsobu života jejímu vlastnímu, vedla Václava k objevení nového způsobu konzervace a vnitřní výztuhy namísto kostry.³¹⁷ Snad stovky ptáků preparoval pro šlechtické sbírky, muzea a školy, přičemž se nevyhýbal ani modelování zvířat z hlíny, kde rovněž jako ostatní Mathauserové upotřebil svébytným způsobem svůj výtvarný talent.³¹⁸ O vysoce ceněné odbornosti a patřičném uznání v této specifické činnosti, kterou se Mathauser zabýval, se můžeme dočíst i v osobní korespondenci tohoto muže, zaslané dne 15. ledna 1906 od ředitelství c. k. Ústavu ku vzdělání učitelů v Soběslavi: "*Zásilka vaše došla na ředitelství zdejšího ústavu ve stavu zcela bezvadném. Všichni páni, kteří viděli sbírky ptactva, darovanou Jeho Slovutností panem c. k. zem. šk. inspektorem Františkem Wenigem cvičné škole zdejší, jednomyslně se shodují v tom, že vycpání a pozice svědčí o hlubokém porozumění a pečlivé mistrovské práci, kterou možno se Vám všude chlubit. Přijměte dík uznání za vzorné opatření zakázky, vzácného to daru Slovutného c. k. zem. čk. Inspektora p. Františka Weniga.*"³¹⁹

Další zájem Prokopova otce souvisel úzce s vlastním povoláním traťmistra. Každodenní styk s provozem na železnici byl bádavému duchu neustálým podnětem k novým návrhům na zlepšení provozních zařízení. Silná vůle, pracovitost, snaha vždy věci domýšlet do konce, přátelské vztahy s odborníky zvláště Báňské akademie přinesly za léta usilovné práce pozoruhodné výsledky. V době před první světovou válkou měl jen pro železnici patentovaných dvacet šest vynálezů. Sám k těmto vynálezům kreslil detailní plány, nechal pořídit modely a prototypy, některé věci po léta často zrály do definitivního stavu. U některých vynálezů se snažil po patentu prosadit i jejich výrobu, nikdy z nich však během svého života nepožíval žádných

³¹⁷ Z osobní pozůstalosti traťmistra Václava Mathausera se zachovaly dva sešity poznámek z oboru vycpavačství ptáků viz RA Mathauserů, fond Jan Liška. Viz obrazová příloha č. 123.

Mathauserovy metody, které zde byly důkladně dopodrobna popsány, mohly ve své době zcela jistě konkurovat i jiným odborným studiím z této profese srov. Bedřich BRANDEJS, *Vycpávání ptáků i ssavců*, Písek 1889; Bedřich MORAVEC, *Vycpávání ptáků*, Písek 1907; Jan Florian Věnceslav CHMELAR, *Vycpávání živočichů. Pro začátečníky a samouky*, Praha 1907.

³¹⁸ RA Mathauserů, fond Jan Liška. Viz obrazová příloha č. 126.

³¹⁹ Tamtéž, viz obrazová příloha č. 124. Srov. obrazová příloha č. 125.

hmotných výhod, ač některé došly později širokého využití a uplatnění.³²⁰ Dostatek technických a konstruktérských znalostí umožnilo tomuto velmi činnému muži zhotovit rovněž i plány pro svůj nový dům, kterým nahradil již starou, nevyhovující stavbu. V dubnu roku 1901 se Václav Mathauser stal nejen novým právoplatným majitelem domu s č. p.143, ale rovněž i řádným příslušníkem města Příbrami.³²¹

Morálního uznání se dostalo Mathauserovi mnohokrát. Za vystavená díla byl oceněn v krajských městech, v Praze, Vídni a Paříži. Mimo diplomy, různá vyznamenání a pocty obdržel v Praze a ve Vídni medaili stříbrnou a tři bronzové, v Paříži dvě zlaté medaile a zlatý kříž na stuze s jmenováním „*Čestného dopisujícího člena Akademie vynálezců v Paříži*“.³²²

Snad ještě více než preparované exponáty a zmenšené modely železničních zařízení, mohla Prokopa fascinovat tvorba jeho strýce, historického malíře na Královských Vinohradech Josefa Mathausera. Vnímavý umělec objevil v nadějném synovci jistě již záhy talentovaného následovníka, a tak stejně jako u svých dětí započal mladého chlapce školit v malbě a kreslení. Prokopův otec však se svým bratrem Josefem nesdílel totožný pohled na budoucnost svého syna. Zamýšlená umělecká kariéra syna představovala pro řádně placeného zaměstnance c. k. státní dráhy sice vážené, avšak rozhodně ne perspektivní budoucí povolání. Po domluvě svého otce se tak nakonec Prokop rozhodl pro povolání, kde by mohl nejen patřičně uplatnit své výtvarné vlohy, ale navíc se i spolehnout na stálý a poměrně pravidelný

³²⁰ Mathauser vynalezl například akustické signály na trati, samo-zamykací závory, provizorní spojky na prasklé kolejnice, zvláštní přístroj k zastavení vlaku na trati, železobetonový pražec s vlastním způsobem spoje s kolejnicí, zvláště však dvou posuvný přístroj k měření šířky a sklonu kolejnic, kterého se dodnes užívá. I z jiných oborů techniky vynášel např. vnitřní úpravu dveřních zámků, klíč bez zubů, dokonce promýšlel tak odlehlá témata jako zařízení na záchranu zámořské lodi při proražení dna nebo při havárii letadla. Zhotovil rovněž plány pro kamenný most přes trať u Brodu za Příbramí. ANTM, fond Mathauser Václav 644, inv. č. 2-13. Například viz. obrazová příloha č. 129.

V prvním desetiletí 20. století odebíraly například c. k. státní dráhy Mathauserův přístroj k měření železničních kolejí, v roce 1916 po velké železniční katastrofě u Budapešti podal Mathauser c. k. patentnímu úřadu ve Vídni k patentování vynález, který by více posloužil k bezpečnosti na dráze. Středočeský kraj, 23. 12. 1916.

³²¹ SOkA Příbram, fond Archiv města Příbramě-S, Majitelé domu a jejich rodiny obvod II, inv. č. 183. Viz obrazová příloha č. 131.

³²² RA Mathauserů, fond Jan Liška Viz obrazové přílohy č. 127, č. 128.

příjem.³²³ Volba tedy nakonec bez velkého otálení připadla na studium při státním koedukačním učitelském ústavu v Příbrami.

---

³²³ Podle nového školského zákona z roku 1894 se příjmy učitelů dělily do pěti platových tříd (v třídě I. 1600, II. 1400, III. 1200, IV. 1110, V. 1000 korun) a k tomu ještě přibylo šest pětiletých přídaveků (přídavek I. 100, II., III. a IV 200., V. a VI. 100 korun). Po roce 1903 bylo však učitelstvo rozděleno již jen na dvě třídy. Zatímní učitel II. třídy s vysvědčením dospělosti pobíral bez přídaveků 900 korun, zatímní učitel s vysvědčením způsobilosti a definitivní učitel II. třídy 1200 korun, I. třídy 1600 korun. Jan ŠAFRÁNEK, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů II.*, Praha 1919, s. 315.

5.2. Na studiích, první učitelování

Na půdu učitelského ústavu v Příbrami vkročil Prokop Mathauser po ukončení měšťanské školy chlapecké, když se úspěšně společně se sto dvěma uchazeči zúčastnil 16. září 1898 zdejšího přijímacího řízení. Podle školní kroniky „*se začal školní rok obvyklým způsobem stužkami Božími dne 18. září*“, o den později již započala běžná výuka.³²⁴

Učitelský ústav v Příbrami sloužil k výchově mladých budoucích učitelů na obecných a měšťanských školách. Ve své době byla jeho existence spolu s báňskou akademií, c. k. reálným a vyšším gymnáziem a dívčí školou jasným důkazem o vysokých kvalitách školství na Příbramsku. Díky značné úrovni školství, zastoupeném na všech stupních, se dostalo po čase Příbrami epiteta „Podbrdské Athény.“³²⁵

O chodu ústavu v době Mathauserových studií nás asi nejlépe srozumí úryvek z paměti bývalého studenta a pozdějšího místního vyučujícího profesora Karla Štveráka: „*Po zářijových přijímacích řízeních nastalo hlavní období výuky, které trvalo až do listopadu. Poté přišlo dvoutýdenní zkouškové období jež probíhalo každý den od třech hodin odpoledne, až do pozdních večerních hodin. Kromě klasických středoškolských předmětů byli žáci vyučováni kreslení, psaní, hudbě, tělocviku a metodik. Občas pravidelné vyučování bylo proloženo návštěvou výstavy či poučného představení biografu. Byla-li ve městě pořádána umělecká výstava originálů, neopomenul profesor kreslení spolu se svými žáky její návštěvu, v hodinách češtiny byli žáci nabádáni k časté návštěvě přednášek a divadelních představení, také v účasti na moderním sportu nebyly kladeny žádné překážky. V druhém pololetí se chovanci třetího ročníku ústavu, kteří se doposud učili jen teoretickým poznatkům, za asistence zkušeného pedagoga v násleších skutečně*

³²⁴ SOKA Příbram, fond Státní učitelský ústav 1874 -1948, Kronika 1874-1948, školní rok 1898-1899.

poznali speciální metodiku v elementárních třídách. Čtvrtý a tedy již poslední ročník, zatím ve skupinách pětikrát týdně docházel do jednotlivých cvičných tříd, konajíc tak praktické výstupy pod dohledem svých kolegů a vyučujících.³²⁶

Život na učitelském ústavu se však samozřejmě nemohl skládat pouze ze školních povinností, ale i z nezbytných mimoškolních aktivit studentů. „Byly to například plesy v masopustním období, jimiž se vždy velmi čestně reprezentoval celý učitelský ústav. Plesy byly hojně navštěvované rodiči chovanců a chovanečků, přáteli ústavu a vždy celým sborem. V době předmaturitní konali žáci čtvrtých ročníků praktickou exkurzi do některé obce s obecnou školou, aby se také později na základě svolení okresního školského výboru mohli zúčastnit vyučování na této škole. Letní odpoledne téhož dne potom většinou studenti trávili v přírodě nebo zahradní restauraci. Závěrem všech těchto akcí byly poté školní výlety všech ročníků do vzdálenějších krajů a končin české vlasti.“³²⁷

Třídním učitelem Prokopa Mathausera byl profesor František Šlerka, který na zdejšímu ústavu působil již od školního roku 1876 – 1877. Jeden z jeho bývalých žáků, řídící učitel ze Svaté Dobrotivé Petr Fink, se ve svých pamětech na bývalého profesora takto upomenul: „Byl mým třídním v roce 1882 až 1886 na pedagogiu příbramském. Obiloustlý pětáctýřicátník, z části již prošeďivělý, s nezbytnými okuláry, úctyhodnou lysinou a moravským nářečím. Však byl tuším z Poličky. Trpělivý substitut všech onemocněných kolegů – někdy až nenahraditelný. Byl snad všecko: malířem i kreslířem, fyzikem i mineralogem, geologem i botanikem, filologem i matematikem. Všichni žáci ročníků, jichž kdysi býval třídním, dají mi v tom za pravdu. A všichni mají na něho své vzpomínky, ponejvíce humorné, prodlením nezvětralé.“³²⁸ Také mladý abiturient Mathauser si jednou zaznamenal jednu krátkou, ale o to více zajímavou poznámku o svém třídním Šlerkovi. „Profesor

³²⁵ Učitelský ústav sídlil v budově v ulici Na příkopech již v roce 1875, kam se přestěhoval dvanáct měsíců od svého založení a zůstal zde po celou dobu své existence až do roku 1948. Josef VELFL, *Příbram v průběhu staletí*, Příbram 1998, s. 68. Viz obrazová příloha č. 133.

³²⁶ Karel ŠTVERÁK, *Almanach vydaný při oslavě padesátého trvání státního koedukačního učitelského ústavu v Příbrami 1874-1924 I.*, Příbram 1924, s. 26-29.

³²⁷ Tamtéž, s. 30.

³²⁸ Tamtéž, s. 63.

*Šlerka, rodák Moravan, doma byl více Němec než Čech. Po domácku mluvil s manželkou jen německy. Přednášel přírodopis. Dříve učival matematiku.*³²⁹

Prokopovo výtvarné školení strýcem Josefem, podpora laskavého třídního profesora, a zejména bezbřehý obdiv ke svému otci utvářely pozvolna osobnost nejen nadějného studenta, ale také znamenitého začínajícího umělce. Již v této době začínaly totiž vznikat Mathauserovy první mimořádně zdařilé výtvarné práce. Ať již hovoříme o portrétu jeho dědečka Prokopa Macháčka či o malbách preparovaných exponátů z dílny svého otce, vždy se autor snažil o co nejlepší zachycení věrné podoby skutečných osob či věcí.³³⁰ Záliba v umění však nakonec svedla mladého studenta málem na scestí. Nepříliš příznivé školní výsledky se staly nakonec důvodem pro odložení Prokopovy zkoušky z dospělosti až na září roku 1902.³³¹

Maturitou se však zdaleka ještě neuzavřelo Prokopovo učitelské vzdělávání. K dosažení celkové učitelské způsobilosti k vyučování na školách obecných a měšťanských musel ještě jako každý jiný aspirant vykonat minimálně dvouletou učitelskou praxi, a až poté se mohl oficiálně přihlásit k vykonání závěrečné zkoušky.³³²

Tato první učitelská léta znamenala pro Mathausera nejen možnost získání celé řady zkušeností, ale i prvních pedagogických ocenění. Z roztěkaného mladíka plného vzdoru a stále ještě velikých uměleckých ambicí se stával pomalu vyzrálý muž, který spatřoval ve své budoucí profesi příkladné a veřejností uznávané povolání.

Jako prozatímní učitel vykonával nejprve svou službu na obecných školách v Milíně, poté byl přeřazen na piaristickou školu do Nepomuku u Plzně. Zejména na

³²⁹ RA Mathauserů, fond Jan Liška, Fotografie abiturientů z roku 1901-1902, poznámky Prokopa Mathausera na zadní straně školní maturitní fotografie.

³³⁰ Viz obrazové přílohy č. 134, č. 135.

³³¹ SOKA Příbram, fond Státní učitelský ústav 1874-1948, Kronika, r. 1901-1902.

³³² K získání vysvědčení učitelské způsobilosti bylo zapotřebí se po minimálně dvouletém praktickém vyučování a doporučení okresního školského úřadu přihlásit k zvláštní zkušební komisi zřízené ministerstvem vyučování. Kandidát byl povinen vykonat zkoušku především praktického rázu. Kandidát měl prokázat, že byl důkladně obeznámen se zásadami vychovávání na školách obecných, zejména se školní kázní, zdravotnictvím, vyučovacími a výchovnými metodami, znalostmi daných předmětů, a je schopen samostatnosti. Jan ŠAFRÁNEK, *Školy české*, s. 299.

své druhé působiště měl Mathauser radostné vzpomínky a ještě po mnoha letech se do tohoto malebného místa rád vracel. Ve zdejší piaristické obecné a měšťánské škole, která stála těsně za kostelem sv. Jana Nepomuckého, vyučoval od jara 1904 do jara 1905.³³³ Vedení města a učitelský sbor mezi sebe mladého a nadějného učitele s radostí přijaly. Při odchodu vystavil starosta města František Pešek Mathauserovi i příkladnou referenci: „*Kterýžto podepsaný obecní úřad města Nepomuku ztvrzuje, že pan Prokop Mathauser, učitel na piaristické škole v Nepomuku v každém ohledu vzorně působil a jeho vzorným charakterním chováním úctu a vděk občanstva si získal. Jinak i politicky a občansky v každém jest zachovalý. Městský úřad v Nepomuku dne 7. srpna 1905.*“³³⁴

Po řádně vykonaném praktiku se mohl aspirant konečně odebrat ke splnění závěrečné zkoušky, v případě Prokopa Mathausera k dosažení způsobilosti učit na školách obecných. Dne 10. května roku 1905 tento mladý a nadějný pedagog před zkušební komisí pod vedením profesora Šlerky a ředitele Karla Domina zkoušku úspěšně složil.³³⁵

Mladý příbramský učitel se mohl již v prvních letech přesvědčit o tom, jak velmi mohlo být povolání učitele v prvním desetiletí dvacátého století nestálé. V letech 1905 až 1915 vystřídal celkem tři učitelská působiště. Prvním se mu stalo město Blatná, kde mimo jiné získal během svého čtyřletého působení od c. k. okresní školní rady pochvalné uznání: „*Na základě zprávy, kterou o prohlídce tamní školy ve školním roce 1907-8 podal c. k. okresní školní rada dle jednohlasného usnesení svého ze dne 22. října 1908 za svou milou povinnost projeví Vám za Vaši neúnavnou horlivost v úřadě učitelském, za důkladné a v každém ohledu úspěšné vyučování a působení své pochvalné uznání. Čehož vědomost Vám dávajíc*

³³³ RA Mathauserů, fond Jan Liška, poznámky na zadní straně fotografie města Nepomuku u Plzně z roku 1904.

³³⁴ Tamtéž, Vysvědčení vydané Prokopu Mathauserovi městským úřadem v Nepomuku ze 7. srpna 1905.

³³⁵ Tamtéž, Vysvědčení o způsobilosti na školách obecných.

*nadějeme se, že i na, dále tutéž vynikající činnost svěřené sobě mládeži, naděje vlasti, věnovati ráčíte.*³³⁶

O tom, že byl ale Mathauser činný i mimo školu, svědčí například jím vytvořený návrh na plakát pro vánoční nadílku pořádanou roku 1907 spolkem Aloisia v čele se svobodnou paní z Hildeprandtů na Blatné.³³⁷

V Blatné vyučoval mladý učitel až do roku 1909, odkud byl v dubnu téhož roku přeřazen do obecné školy v Drahlíně u Příbrami.³³⁸ Ani v Drahlíně se však Prokop dlouho neohřál. Další učitelovou štací se stala nakonec obecná škola v nedaleké farní vsi Hluboš. K významné pamětihodnosti této obce patřil zámek, ve kterém našel mimo jiné o několik let později své první působiště prezident Tomáš Garrigue Masaryk.³³⁹

V době, kdy mladý učitel Mathauser šťastně prožíval svá první učitelská a umělecká léta, zaznamenával příbramský region svůj skutečný ekonomický, hospodářský a společenský rozkvět. Na přelomu století se o něj zasloužil zejména Blažej Mixa, starosta Příbrami v letech 1895–1909, významný politik, poslanec a rovněž zakladatel místního Sokola. Obec pod jeho vedením vybudovala v roce 1900 vodovod a o rok později zajistila osvětlení ulic plynovými lampami díky napojení na městskou plynárnu. Stejně jako bývalý starosta města Karel Hail a samotní jeho pokračovatelé se zasloužil o pořádání velice úspěšných živnostenských, průmyslových, hospodářských a školských výstav.³⁴⁰

Kromě učitelských povinností se zatím stále svobodný učitel Mathauser mohl naplno věnovat i jiným aktivitám, které byly spojeny zejména s malířskou a výstavní činností. V roce 1911 měl možnost se prezentovat svou velmi početnou sbírkou obrazů na středočeské živnostensko-průmyslové, hospodářské a školské výstavě,

³³⁶ Tamtéž, Pochvalné uznání panu Prokopu Mathauserovi zat. učiteli II. třídy v Blatné ze 22. října 1908. Viz obrazová příloha č. 136.

³³⁷ Viz obrazová příloha 137.

³³⁸ SOKA Příbram, fond Obecná škola Drahlín 1940-1945, Jmenný seznam učitelů, kteří na zdejší škole od počátků působili, s. 5.

³³⁹ Tamtéž, fond Základní škola Hluboš, Pamětní kniha školy hlubošské II. od r. 1903, s. 71.

³⁴⁰ Josef VELFL, *Příbram v průběhu*, s. 76-77.

mající v tomto městě již dlouholetou tradici.³⁴¹ Mathauser zde vystavoval vůbec poprvé a ihned s velkým úspěchem. Za svou tvorbu byl odměněn bronzovou medailí, a navázal tím tak na dlouholetou a úspěšnou vystavovatelskou tradici svého otce.³⁴²

Kromě několika Mathauserových malovaných modelů zvěře z otcovy sbírky a portrétů rodiny či okruhu blízkých přátel mohli diváci na výstavě obdivovat realisticky věrné a osobitě pojaté krajinomalby a zátiší. V některých vystavovaných dílech se navíc objevily také pro příbramské publikum zvláště atraktivní žánry z prostředí teplých krajů přímořských letovisek. Tato díla pocházela pravděpodobně z doby, kdy Prokop trávil se svou rodinou několik sezón u slunného pobřeží Terstu, ve své době nejvýznamnějším námořním středisku Rakousko-uherského mocnářství.³⁴³

³⁴¹ Tradice výstavnictví v Příbrami, která byla ukázkou hospodářské síly a rozvoje celého Podbrdsku, sahá již do roku 1882, kdy byla pořádána první výstava tzv. Včelařská. První krajinská výstava s podtitulem Okresní hospodářsko-lesnická, hornicko-hutnická a průmyslo-řemeslnická byla uspořádána v roce 1884. Dobrý výsledek této výstavy dal podnět k tomu, že po deseti letech uspořádala živnostenská společenstva pod záštitou městské rady příbramské druhou krajinskou výstavu v budově c. k. reálného gymnázia a v přilehlých sadech. Zúčastnilo se jí celkem 693 vystavovatelů. Viz *Historie a současnost podnikání na Příbramsku*, Žehušice 2003, s. 56-58.

³⁴² Středočeský kraj, 10. 1. 1912; Ukázka z některých Mathauserových prací viz obrazová příloha č. 138.

³⁴³ Viz obrazové přílohy č. 139, č. 140.

5.3. *Ve válce světové*

Celosvětová válečná tragedie zasáhla poprvé město Příbram 26. července 1914. Okolo 14. hodiny obdržel příbramský poštovní úřad příkaz vyvěsit mobilizační vyhlášku. Zanedlouho převzalo mobilizační telegram i okresní hejtmanství. Mezi prezentovanými vojenskými útvary nechyběl ani 102. benešovský pěší pluk, u kterého byla evidována značná část vojáků z Příbramska. Na železnici došlo okamžitě k přerušení přepravy civilních osob a všechny vlaky jezdily jen s povolávaným vojskem. Také příbramské nádraží zažilo srdcervoucí scény při loučení rukujících se svými blízkými. Většina vojáků odjížděla s velikou nechutí a odporem hájit zájmy mocnářství. O dva dny později skutečně vypovědělo Rakousko-Uhersko Srbsku válku.³⁴⁴

Prokop Mathauser vstoupil do rakousko-uherské armády jako jednoroční dobrovolník dne 12. prosince 1914, kdy byl zařazen do doplňovacího okresního velitelství v Benešově. Jeho služební činnost u 102. pěšího pluku však začala až o dva měsíce později 15. února 1915.³⁴⁵ Tento pluk byl založen již v roce 1883 při poslední vlně výstavby pěších pluků pozemního vojska společné rakousko-uherské armády, kdy sestávajících 80 pěších pluků doplnilo o dalších 22.³⁴⁶

Celkem devět měsíců a dvanáct dní strávil nejprve dvaatřicetiletý učitel z Příbrami na výcviku v poddůstojnické škole v Benešově a poté v kurzu důstojnické školy ve Velkém Varadíně. Od 28. listopadu 1915 až do 19. března 1916 zastával Prokop činnost velitele čety s hodností čekatela podporučíka na italské frontě. V červnu téhož roku však podlehl vážné plicní chorobě, která jej zbavila aktivní schopnosti po zbytek celé války. S hodností poručíka se v prosinci 1916 odebral

³⁴⁴ Josef VELFL, *Legionáři z Příbramska*, Příbram 2002, s. 7.

³⁴⁵ RA Mathauserů, fond Jan Liška, opis osobního výkazu poručíka m. sl. Prokopa Mathausera. Viz obrazová příloha č. 141.

³⁴⁶ Za doplňování pluku zodpovídalo Doplňovací okresní velitelství Benešov (Ergänzungs-Bezirks-Commando Beneschau). Prvním majitelem pluku se stal polní zbrojmistr Adolf svobodný pán Catty. Posledním byl polní zbrojmistr Oskar Potiorek. Během války byl pluk nasazen nejprve na srbské frontě, později se zapojil do bojů proti ruské armádě. Barva výložek vojáků z tohoto pluku byla zeleně mořské barvy, národnost převážně česká. Josef VELFL, *Legionáři*, s. 7.

domů na dovolenou, kde se vzápětí podrobil nedaleko svého rodného města v sanatoriu na Pleši dlouhodobé rekonvalescenci.³⁴⁷

Lze si snad jen těžko domýšlet kolik hrůzy a neustálého strachu museli vojáci prožívat na frontě před zahájením velkého útoku. Také Mathauser musel vědět, jakému obrovskému riziku je každým dnem vystaven. Válka si bez výjimky vybírala krutou daň i mezi učiteli, což dokládá například případ čtyřčlenného učitelského sboru ze školy ve Staré Hutí u Dobříše, který v letech 1914 – 1915 ztratil celkem tři své kantory.³⁴⁸

Sto druhý pěší pluk polního zbrojmistra Potiorka, u kterého Prokop Mathauser sloužil, byl přeložen z ruského bojiště na italskou frontu, kde se účastnil od 20. listopadu 1915 do 23. července 1916 bojů na Doberdské planině, u Selce, St. Giovanni a Jamiana.³⁴⁹ Mathauser byl tak přímým účastníkem čtvrté a páté krvavé bitvy na řece Soči, strategickém místě italské fronty, které si vyžádalo nakonec celkem padesát tisíc padlých a sto dvacet tisíc raněných vojáků.³⁵⁰

Když se přímo neválčilo, nekopaly zákopy či nečekalo na nový útok, nakládali vojáci s volnými chvílemi po svém. Ne jinak tomu bylo i u výtvarných umělců. Kresby akademických malířů, ale i umělců laiků dokumentovaly doslova krok za krokem cesty vlastního vojenského působení, přesně a pravdivě tlumočily válečné zážitky, reprodukovaly každodenní tvář války bez patosu s otřesnou věrností, oslavovaly bojové nadšení, zachytily dramatickým způsobem významná místa hrdinství, vítězství i smrti.³⁵¹

Prokop Mathauser, ač akademicky nevzdělaný umělec, rovněž rád kreslil vše, co zažil a viděl, města, kterými během války prošel, krajinu, jež ho upoutala svými horskými masivy, říčkami i půvabnou scenérií rozlehlých úrodných údolí. Mnohokrát si realisticky do svého skicáře, pro historika jistě mimořádného

³⁴⁷ RA Mathauserů, fond Jan Liška, opis osobního výkazu poručíka m. sl. Prokopa Mathausera. Viz obrazová příloha č. 141.

³⁴⁸ Josef VELFL, *Legionáři*, s. 9.

³⁴⁹ Eduard LAUDA, *Několik dat z dějin bývalého pluku* č. 102, Stodruhák 2, 1934, č. 9, s. 3.

³⁵⁰ Více Ivan ŠEDIVÝ, *Češi, České země a velká válka 1914-1918*, Praha 2001, s. 216.

³⁵¹ Více Jíří ŠEBEK, *Výtvarní umělci na frontách první světové války*, *Historie a vojenství* 40, 1991, s. 95-116.

historického pramene, zakreslil nejen prostředí zákopů, ale dokonce i vlastního skromného vojenského příbytku. Několik jeho studií z povodí řeky Soči, reflektující bezprostředně každodenní život nižšího důstojníka, nám mohou podat skutečné svědectví o prostředí, ve kterém vojáci nasazovali svůj život, o krutých podmínkách jedné z nejhrůznějších a nejnesmyslnějších válek všech dob.³⁵²

Mathauserovy realistické studie z italského bojiště, vyznačující se nejen mimořádnou uměleckou, ale především i výpovědní hodnotou, nepatřily ve své době jistě k jediným ukázkám tvorby malířů zákopového bojiště. O obdobném osudu a umělecké tvorbě neakademického malíře se ve svých pamětech zmínil například i malíř Josef Váchal: „*Se mnou odcházel též z nemocnice jakýsi cuksfira, Němec od tyrolských střelců, starší již člověk. Usedli jsme na břehu Soče a prohlíželi vzájemně své kresby, neboť můj společník svěřil mi, kde všude již na Marmolatě a v Dolomitech kreslil. Vskutku, jeho malý náčrtník byl pravým divem. Prokreslen do poslední stránky, vykazoval řadu kreseb tužkou, pracně a pečlivě vytvořených, z různých koutů jižního bojiště. S velikým zájmem prohlížel jsem každou stránku, pokrytou detaily přímo fotografickými. Bylo mi hořko, když jsem vzpomněl bohopustého podvodu, prováděného úsilím o novou výtvarnou formu tam, kde umění má přinášeti pravdu, podvodů v současné dnešní době; přemýšlel jsem o osudu tak mnohých slavných pláten, až, nehledě k tomu, že záhy zčernají, vystřízliví příští generace z modního opilství, vsugerovaného jim nemocnými autory jako jediný možný vkus doby; vzpomenuť jsem řady oněch neznámých, nikoliv celníků primitivů, ale civilizovaných, prostých a upřímných lidí, zvěčňujících krásu, již brala se jejich duše v individuálním, leč poctivém projevu. Přemýšlel jsem, které kusy z moderního francouzského umění, moha voliti mezi nimi a náčrtníkem tohoto četaře, bych zavrhl vzdor jejich peněžité ceně. Závidím podnes majiteli onoho skicáku!*”³⁵³

Po několikaměsíčních útrapách strávených na italském bojišti byl poručík Mathauser přefazen s těžkým zánětem pohrudnice do sanatoria na Pleši u Příbrami,

³⁵² RA Mathauserů, fond Jan Liška, Kresby ze skicáře Prokopa Mathausera z roku 1916. Viz obrazové přílohy č. 143, č. 144, č. 145.

³⁵³ Josef VÁCHAL, *Malíř na frontě, Soča a Itálie 1917-1918*, Praha 1996, s. 112.

na svou dobu skutečně přepychového zdravotnického zařízení určeného původně pro léčbu tuberkulózy. Zde nejenže přečkal již v poklidu celou válku, ale navíc se po vzniku republiky rozhodl přihlásit u okresního velitelství v Písku k činné službě v československé armádě. Na počátku roku 1919 vykonal na Pleši přísahu a ihned poté nastoupil do činné služby hospodářského důstojníka.³⁵⁴

Tvrdá realita poválečných dní, doprovázená zejména problémy v oblasti zásobování obyvatelstva, kterou velmi dobře pocítovali i obyvatelé Příbramska, byla jistě jedním z důvodů, proč byl Prokop Mathauser definitivně zproštěn vojenské služby až v září 1919. Prokop Mathauser se dočkal po několika letech dokonce hodnosti nadporučíka ve výslužbě.³⁵⁵

---

³⁵⁴ RA Mathauserů, fond Jan Liška, opis osobního výkazu poručíka m. sl. Prokopa Mathausera.

³⁵⁵ Tamtéž, Povýšení Prokopa Mathausera do hodnosti nadporučíka mimo službu, 7. 2. 1931. Viz obrazová příloha č. 158.

5.4. Učitel a malíř první republiky

Po poválečné rekonvalescenci se mohl Prokop Mathauser opět navrátit ke své učitelské profesi a umělecké tvorbě. Jak se dovídáme z pramenů, již od počátku roku 1920 se mu na příštích devět let staly novým působištěm obecné a měšťanské školy v Příbrami.³⁵⁶ Plný nadějí v nové reformy a oživení školství se rozhodl v době svého nástupu do školy zvýšit si kvalifikaci ve vyučování na školách měšťanských. Školy měšťanské byly všeobecně ve srovnání se školami obecnými pokládány za školy vyšší. Dokládala to nejen výše platového ohodnocení, ale i odborný způsob výuky.³⁵⁷ Při vyšší státní reálce v Příbrami tak Mathauser vykonal v roce 1921 roční kurz pro učitele škol měšťanských, a to ve „výkladech a cvičení týkajících se *mathematiky, deskript. geometrie a nauky o školní administrativě.*“³⁵⁸

Počáteční naděje vkládané do nového typu prvorepublikového školství však ihned vystřídaly u celé řady učitelů pocity deziluze a zklamání. Kromě školského zákona z roku 1922, který ponechával v platnosti stávající druhy škol a zaváděl pouze základní dílčí změny,³⁵⁹ očekávaná školská reforma stagnovala. Nebyla vyřešena otázka učitelského vzdělání, problémů měšťanských škol, vybavení škol a učitelských platů. Jako ostatní učitelé na měšťanských školách, také Mathauser musel být do jisté míry pozdějšími školskými úpravami rozčarován. Od poloviny dvacátých let se platy na školách měšťanských rovnaly téměř již platům na školách

---

³⁵⁶ Do Příbrami byl Prokop Mathauser přeložen ze školy v Hluboši z důvodu zdravotního válečného poškození. SOKA Příbram, fond Základní škola Hluboš, Pamětní kniha školy hlubošské II., zápis ze školního roku 1919-1920, s. 142.

³⁵⁷ Na rozdíl od systému třídních učitelů na obecné škole, kde učitel vyučoval všem předmětům. Na školách měšťanských existoval systém učitelů odborných, tj. na vyšší úrovni připravených, specializovaných zpravidla na třech předmětech. Rozdíl v platech učitelů škol měšťanských a obecných činil krátce po vzniku republiky přibližně 38%. Růžena VÁŇOVÁ – Karel RÝDL – Josef VALENTA, *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV.*, Praha 1992, s. 62, s. 127.

³⁵⁸ RA Mathauserů, fond Jan Liška, Frekventační vysvědčení ročního kursu pro učitele škol měšťanských vydaný prokopu Mathauserovi 30. června 1921.

³⁵⁹ K některým změnám došlo ve školní docházce, v obsahu vzdělání a v počtu žáků ve třídách. Nejcenějším opatřením zákona bylo nepochybně všeobecné zavedení osmileté školní docházky. Růžena VÁŇOVÁ, *Výchova a vzdělání*, s. 126.

obecných, docházelo i ke stagnaci úrovně měšťanských škol, zejména díky neodbornosti pedagogického personálu.³⁶⁰

V Příbrami vyučoval Mathauser na obecných a měšťanských školách chlapeckých a dívčích a po vykonání kurzu ručních prací výchovných v roce 1924 ještě externě dvanáct let na pokračovací průmyslové škole v Příbrami. Zde při výuce kreslení v oddělení dámského krejčovství, ale také v hodinách deskriptivní geometrie a kreslení na měšťance mohl konečně bohatě uplatnit své dlouholeté výtvarné zkušenosti.³⁶¹

Nahlédneme-li opět do Mathauserova skicáře, který je dnes jistě velikým přínosem nejen pro dějiny výtvarného umění a dějin každodennosti, ale i výtvarné pedagogiky, nalezneme soubor několika desítek studijních kreseb a maleb spadajících do období Mathauserových uměleckých počátků i do tvorby umělce pozdějšího věku. Náměty obrazů ve skicáři lze členit na témata související s Mathauserovým soukromým životem a na ta, která se spíše dotýkají profesního života, tedy výtvarné pedagogiky. Ta byla do značné míry ne příliš šťastně ovlivněna před první světovou válkou hnutím secese, respektive secesní stylizací a dekorativismem, jemuž nelze přiznat koncepčně větší význam než okrajový. S nástupem první republiky ožil v popřevratové atmosféře především ornament národní a lidový zvaný také jinak „svéráz“. S ním se dostala do výtvarné výchovy opět jednostranně analytická stylizace a kompozice i překonané napodobování vnějších předloh. I přes své již dlouhodobé odpůrce se tradiční proud předválečného ornamentálního kreslení na měšťanských a středních školách udržel ještě poměrně dlouho a počínal se pozvolna nahrazovat až v polovině dvacátých let konstruktivismem a funkcionalismem.³⁶²

V Mathauserově skicáři můžeme nalézt několik klasických vzorových předloh vycházejících z ornamentální a geometrické stylizace, vytvořených navíc až v první

³⁶⁰ Tamtéž, s. 127.

³⁶¹ SOKA Příbram, fond Kronika chlapecké školy B v Příbrami 1903-1940, zápis ze školního roku 1936-1937.

³⁶² Matouš VONDRÁK, *Koncepce výtvarné výchovy a jejich souvislosti s vývojem výtvarného umění 20. století I.*, České Budějovice 1990, s. 17-59.

polovině dvacátých let. Studie přírodních motivů, nejčastěji hmyzu, květin či listů, jež Mathauser po pečlivém studiu abstrahoval do geometricky pravidelných kompozic, mohly ve své době sloužit jako retardující, avšak stále ještě platné předlohy při vyučování na měšťanské, zejména však na průmyslové škole.³⁶³ Příkladnou ukázkou tehdejšího způsobu vyučování výtvarné výchovy nám může být také například vzpomínka bývalého učitele Emila Berky: „*V primě na gymnasiu – a myslím, že se měšťanské školy v tom od nižší střední školní nelišily – kreslili jsme celý rok jen podle tabule, a to ornamenty historické i původu obskurního dodnes mi tajemného. Postup byl rok co rok tak železně nezměnitelný, že by byl leckterý podnikavější jednotlivec si mohl se svými starými výkresy zaříditi docela slušný obchod: stačilo jen změnit podpis a datum. V sekundě začala tortura s perspektivou podle krabiček od zápalek, doplňovaná kopírováním ornamentů podle předloh a sádrových modelů. Občas kresleny i tvary přírodní, zvláště lisované a sušené listy, ty pak stylizovány a zneužívány k vlastním, samostatným kompozicím. V tercii a kvartě kromě dalšího kopírování ornamentálních předloh pokračovali jsme v perspektivě malebné a dotáhli jsme to až k malování zátiší ze starých hrnců a rozbitých luceren, draperií a vrat školní zahrady, v ornamentu pak přes různé výplně k samostatným návrhům na koberce poseté motýlími křídly apod. A na dívčích školách? Skoro tytéž poměry, jen kreslení věcné omezeno na minimum a většina času věnována ornamentu a návrhům pro ruční práce zpravidla nemožným a neproveditelným.*“³⁶⁴

Na příbramských školách působil Prokop Mathauser až do června 1928, kdy byl následně přeložen jako definitivní řídící učitel na celé čtyři roky opět do Hluboše. Své poslední učitelské roky však strávil znovu v Příbrami, kde se stal mimo jiné i členem místní školní rady. Se svou učitelskou profesí se definitivně rozloučil v roce 1939, dva měsíce před vypuknutím druhé světové války.

Během téměř sedmatřiceti let působení na obecných, měšťanských a průmyslových školách prožil řídící učitel Mathauser mezi svými kolegy a žáky jistě

³⁶³ Viz obrazové přílohy č. 146, č. 147, č. 148, č. 149.

³⁶⁴ Zdeněk LOUDA, *Emil Berka, odb. učitel: Kreslení na měšťanské škole*, Nové směry 1, 1927-1928, s. 81-82.

mnoho krásných a nezapomenutelných chvil. Všemi uznávaný pedagog, který se mimo vzorného vedení vyučování podílel často i na důkladném uspořádání a inventarizaci školních sbírek, představoval při svých odchodech ze škol pro každého ředitele jistě velkou a nenahraditelnou ztrátu. Mimo učitelování a výtvarné aktivity, mohly snad jedině oblíbené vycházky do přírody částečně kompenzovat jeho nelehký osobní život.

V roce 1923 se rozhodl již téměř jednačtyřicetiletý učitel a malíř vstoupit do svazku manželského. Za svou choť pojal Miladu Furchovu, dceru řídicího učitele Aloise Furcha. Nevíme, zda se sňatek konal více z rozumu či z čisté lásky, jisté však je, že svobodná Milada získala již dříve věnem od svých bratrů zcela nový rodinný dům v Příbrami v Hálkově ulici, a tímto se stala velice solidní manželskou partií. I když si své manželky Prokop po celý život vážil a příkladně o ni pečoval, pravděpodobně celým svým srdcem miloval ženu jinou, Marii Masnerovou z Nového Knína.³⁶⁵ Jak Milada, tak i Marie pocházely původně z jednoho města, a dokonce snad byly vzdáleně spojeny příbuzenským svazkem. Marie Masnerová, Prokopem vždy oslovovaná pouze „Márinka“, měla nejprve za snoubence zlatníka z Nového Knína, který však zemřel v mladém věku na tuberkulózu plic v sanatoriu na Pleši. Márinka byla věru ctnostná dívka a kromě krásného prstenu a zlatých hodinek, které dostala od snoubence darem, jí zbyl jen závazný slib, že se již nikdy nevdá. Márinčin život byl provázen velmi těžkou prací nejen v domácnosti. Přivydělávala si také příležitostnými pracemi, například úklidem v knínské lékárně na náměstí. Márinka se však zamilovala ve svém životě ještě podruhé. Do oka jí padl právě řídicí učitel Prokop Mathauser z Příbrami. Ten, i když se do mladé a krásné dívky na první pohled také zamiloval, byl již vázán slibem k ženě jiné, své budoucí ženě Miladě.³⁶⁶

Již necelý rok po svatbě však postihla rodinu první tragická událost. Za nešťastných okolností uhořela Prokopova sestra Johanna. Matka tří dětí, provdaná v

---

³⁶⁵ Viz obrazová příloha č. 151.

³⁶⁶ RA Mathauserů, fond Jan Liška, osobní pozůstalost Prokopa Mathausera. Viz obrazová příloha č. 150.

Kolíně za okresního hejtmana Eduarda Ponce, který byl mimochodem švagrem významného vědce a profesora na báňské akademii v Příbrami Adolfa Hofmanna, na sebe při práci v domácnosti nešťastnou náhodou převrhla lihový vaříč a šaty, které na ní během okamžiku vzplály, nedokázal bohužel nikdo blízký včas uhasit.³⁶⁷

Dva roky po smrti sestry se musel Prokop vyrovnávat s dalším bolestným okamžikem svého života. Boží vůli se odevzdal jeho již šestasedmdesátiletý otec, poslední žijící člen generace staňkovských Mathauserů, traťmistr a vynálezce Václav Mathauser. Na počest jeho úmrtí bylo do Pamětní knihy horního města Příbrami zaznamenáno: „Dne 2. dubna 1926 zemřel v Příbrami ve stáří 76 roků Václav Mathauser, úředník státních drah, rodák ze Staňkova. Byl to vysoce nadaný muž, jenž měl několik vynálezů patentováno a byl výborný vycpavač samouk, který mnohé sbírky školní i soukromé krásnými vycpávkami obohatil.“³⁶⁸

Jediným světlem, které v tuto dobu rozzářilo duše obyvatel rodinného domu v Hálkově ulici, bylo narození již skoro neočekávaného potomka a jediného syna Václava, dalšího pozdějšího nositele umělecké rodinné tradice Mathauserů, významného výtvarníka a konzervátora památek celého příbramského regionu.

Ani založení rodiny, ani učitelské povinnosti nepřipravily Prokopa Mathausera o vlastní, stále niternou výtvarnou inspiraci. Za první republiky se prezentoval souborem svých prací na veřejných výstavách celkem ještě dvakrát, přičemž se podle pramenů v jednom případě podílel dokonce na obeslání výstavy konané při půlstoletém jubileu státního učitelského ústavu v Příbrami. Slavnostní výbor hodnotil jeho zásluhy těmito slovy: „Milý pane kolego! Podepsaní zástupci slavnostního výboru půlstoletého jubilea státního ústavu učitelského v Příbrami konají milou povinnost, vzdávající Vám za laskavé uspořádání krásné výstavy Vašich originálů v budově ústavní v době jubilejních oslav, k jejichž lesku jste tím velice přispěl, své nejuctivější díky.“³⁶⁹

---

³⁶⁷ Tamtéž.

³⁶⁸ SOkA Příbram, fond Archiv města Příbramě-oddíl S, Pamětní kniha horního města Příbram II, s. 1230.

³⁶⁹ Viz obrazové přílohy č. 152, č. 153.

O osobnosti tohoto regionálního umělce, a především výtvarném díle vznikajícím zejména v období první republiky, které se dnes považuje nejen za umělecky, ale především kulturně-historicky cenné, nás nejlépe obeznámí dobový tisk, lépe řečeno úryvek z článku nesoucí název „*Mathauserova rodina z Příbrami*“: „*Podobné malířské nadání zdědil i syn Václava Mathausera náš příbramský říd. učitel Prokop Mathauser. Ovšem při jeho přílišné skromnosti ani nevíme, jakého nadaného malíře v něm v Příbrami máme. Ale navštívíte-li jej v jeho vilce v Hálkově ulici, podíváte se množství a kráse jeho obrazů. Prokop Mathauser je nejen malíř dovedný, ale i velmi svědomitý a důkladný, o čemž svědčí jeho příprava k uměleckým dílům. Je to celá řada studií lidského těla, aktů, rukou, nohou, četné skizzy zvířat, ptáků, motýlů, brouků, květů, krajiny atd. A teprve po takové důkladné přípravě přistupuje Prok. Mathauser k dokonalému provedení obrazu. Je malířem figurálním i krajinářem, kreslí tužkou i úhlem, maluje akvarely, kvaše, temperou i olejem. Z kreseb tužkou zaujme vás nejvíce obrázek ševce v práci, jak si skleněnou koulí práci osvětluje, z akvarelů je velmi pěkné údolí Kocáby u Knína, krajinka u Libčic, náladová krajinka po dešti za Podlesím, zvláště pěkné jsou akvarely Nového Knína, Starého Knína, Kamýckého kostela, Hunce u Kamýka. Olejem má namalováno Prok. Mathauser mnoho obrazů. Tak Trh. Dušníky, Domin. Paseky, mlýn pod Bratkovicemi, pohled ok kostela v Hluboši na Bratkovice, pohled na Svatou Horu z Mathauserovic domu na Václavské náměstí, pohled z téhož domu k reálce,.... Prokop Mathauser libuje si totiž v námětech, kde je bizzarní seskupení domů, které podává s úžasnou perspektivou a věrností. I jeho portréty vynikají vystižením podoby a dokonalostí provedení např. portrét prof. Frant. R. Loskota a j. Ale zvláště jsou krásná jeho olejem provedená zátiší např. bažant, melouny, štěpný bez a j. Při tom množství barev překvapí každého ta neobyčejná sladěnost barev a vůbec krása provedení. Z četných těchto krásných uměleckých prací vidíme, že ani Prok. Mathauser umělecký talent Mathauserovský nezakopal. Jen jeho neobyčejná skromnost a malá životní výbojnost je příčinou, že o jeho krásném umění širší*

veřejnost neví. Ale Prok. Mathauser o uznání veřejnosti ani nestojí a říká : Já maluji pro svou vnitřní, duševní potřebu.“³⁷⁰

Rovněž v penzi trávil Mathauser většinu svého času u malířského stojanu, nejčastěji obdivován svým jediným synem Václavem, v kterém se také již pozvolna začínalo probouzet nesporné výtvarné zaujetí. V roce 1947 bylo ještě naposledy v regionálním tisku připomenuto výročí pětadesátiletého od narození „*skromného jubilanta, v ústraní žijícího autodidakta a krajináře Prokopa Mathausera*“.³⁷¹

Více se o tomto umělci nedovídáme, snad pouze z osobních pramenů. Po smrti své manželky Milady v roce 1958 se Prokop vrátil ke své bývalé, dosud neprovdané lásce Márince, která na svého vytouženého Prokopa věrně celý život čekala. Prokop Mathauser se tak záhy oženil ještě podruhé a nakonec i natrvalo přestěhoval z Příbrami do Nového Knína. Dům v Hálkově ulici tak ještě za svého života odkázal svému jedinému potomkovi, Václavu Mathauserovi.

V posledních letech života maloval Prokop Mathauser jen zřídkakdy. Miloval dlouhé procházky v přírodě, často si dopisoval se svým synem Václavem. Když zdravotní stav dovolil, vypravil se s Márinkou na několik dní do Příbrami, aby navštívil syna s vnoučaty. S nikým jiným příliš nehovořil, byl spíše uzavřený, podivínské povahy. Na druhou stranu lze říci, že byl člověkem velice pořádkumilovným, někdy až pedantsky založeným. Zřejmě díky této nemoci z povolání se nakonec po tomto muži zachovala mimořádně cenná osobní a rodinná dokumentace, bez které by se mnohé údaje o osobnostech z rodu Mathauserů ztratily zcela nenávratně v prachu dějin. Veřejností zcela zapomenutý příbramský učitel a výtvarník Prokop Mathauser zemřel 2. dubna 1964 ve věku dvaosmdesáti let v Novém Kníně u Příbrami.³⁷² Rodinnou úlohu výtvarníka však již dávno před tím převzal jeho jediný syn, příbramský rodák, znamenitý výtvarník a znalec památek Václav Mathauser.

³⁷⁰ Horymír, 22. 10. 1937. Viz obrazové přílohy č. 154, č. 155, č. 156.

³⁷¹ Svobodné slovo, 5. 3. 1947.

³⁷² RA Mathauserů, fond Jan Liška, osobní pozůstalost Prokopa Mathausera.

6.

*Život a dílo příbramského malíře,
grafika a restaurátora*

„In memoriam Václav Mathauser“

6.1. *Ve stínu své doby*

Příbramský rodák Václav Mathauser, zastupující v pořadí již třetí generaci výtvarných umělců z rodu Mathauserů, se narodil 2. března 1926 jako jediný potomek řídicího učitele a výtvarníka Prokopa Mathausera. Již od malička byl Václav veden k vnímání výtvarného umění, nejvíce jej snad ovlivnila tvorba samotného otce, který se sám úspěšně věnoval malování zátiší a krajin.³⁷³

Po návštěvách obecné školy nastoupil Václav do reálného gymnázia v Příbrami, kde také v září 1945 složil úspěšně zkoušku z dospělosti. Jinošská léta trávil stejně jako mnozí ostatní chlapci jeho věku sportováním, nejraději měl plavání, turistiku, lyžování a jízdu na kole.³⁷⁴ Ani mladému studentovi se však nevyhnula tíseň válečné okupace a byl tak ještě na studiích totálně nasazen. Touha malovat, navázat na tradici svých předků a získat pedagogické vzdělání uvadla mladého abiturienta do Prahy. Dnem 1. října 1945 se stal studentem kreslení, modelování a deskriptivní geometrie na ČVUT a Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Následky válečných útrap a patrně i plicní rodová slabost zapříčinily, že musel mladý Václav svá studia ze zdravotních důvodů na nějaký čas přerušit a vrátit se do Příbrami. Aby se mohl v tomto období věnovat alespoň pedagogickému působení na obecné škole, musel se podrobit na učitelském ústavu v Příbrami doplňující maturitní zkoušce pro učitele škol obecných. Jako kdysi jeho otec se tak několik let šťastně věnoval pedagogické profesi. Zastával funkci výpomocného a zastupujícího řídicího učitele na školách ve Višňové, Nečíně, Boroticích a Čelině. Právě v Boroticích se nakonec seznámil s pohlednou dívkou, pozdější manželkou Annou Maškovou.³⁷⁵

Po několika letech strávených ve školství se Václav Mathauser rozhodl opět pokračovat ve studiích. Zde se mu během dalších uplynulých čtyřech let stali příkladnými vzory vysoce cenění výtvarní umělci a profesori jako například sochař Karel Lidický, akademický malíř Martin Salcman či významný malíř, grafik,

³⁷³ Jarmila ŠAROVÁ, *Životní jubileum prof. Václava Mathausera*, in: Podbrdsko, III, 1996, s. 137.

³⁷⁴ Viz obrazová příloha č. 160.

³⁷⁵ RA Mathauserů, fond Jan Liška, údaje získané s osobní pozůstalosti Václava Mathausera.

typograf a ilustrátor Cyril Bouda. Tento poslední zmiňovaný umělec zanechal nakonec v nitru mladého studenta nejhlubší otisk své osobité výtvarné filosofie, stopu, která se později přetvořila ve vlastní malířsko-grafický výtvarný projev. Po mnoha letech se vztah bývalého profesora a již zralého umělce vyvinul v dlouholeté přátelství. Oba sledovali navzájem vlastní výtvarnou činnost, mnohdy si dokonce při některých příležitostech předávali svá grafická díla. Jak dokládá počáteční korespondence mezi oběma umělci z roku 1967, Bouda svého bývalého studenta i po letech respektoval a byl mu ochoten vždy náležitě pomoci: „*Milý pane Mathausere, pamatují se na Vás velmi dobře, Vaše práce mám schované. Nevím, co potřebujete, jak úředně ověřit Vaši práci, ale pokud budu moci, pomohu Vám. Škoda, že jste se nevěnoval grafice více, bylo to nadějně. Jestli přijedete někdy do Prahy, stavte se u mě v bytě nebo ve škole a vyložíte mi co dělat ...*“³⁷⁶

Studia ukončil Mathauser řádně v roce 1952 a ihned v témž roce nastoupil vojenskou prezenční službu v Praze, které byl nakonec pro své zdravotní důvody zproštěn. Zhoubné onemocnění plic bylo nakonec zdárně zažehnáno a pacient posléze podroben rehabilitačnímu pobytu ve slovenských Tatrách.³⁷⁷

Následný rok však znamenal pro Mathausera první velké příkoří, nelehkou životní zkoušku, plynoucí bezprostředně ze sociálního původu mladého výtvarníka. Jako politicky nikdy neangažovaný, vysokoškolsky vzdělaný výtvarník, bývalý člen skautského oddílu a především hluboce věřící člověk upadl záhy po studiích v nemilost totalitního režimu, který jej nemilosrdně pronásledoval prakticky až do konce aktivní pracovní činnosti. Jelikož byl Mathauserův výtvarný obor po nových školských reformách na gymnáziích zrušen, věnoval se v letech 1953-1955, po svatbě s Annou Maškovou, malířství a grafice. Jediná nabídka práce, navržená Krajským národním výborem, spočívala v pedagogickém působení na základních školách v pohraničí. Toto vnucené zaměstnání bylo však pro Mathausera zcela nepřijatelné, neboť byl jediným pečovatelem svých rodičů.

³⁷⁶ Tamtéž, viz obrazová příloha č. 166.

³⁷⁷ RA Mathauserů, fond Jan Liška, údaje získané z osobní pozůstalosti Václava Mathausera.

Václav Mathauser byl nakonec jako mnoho jiných, kulturně vzdělaných osob své doby, vyloučen ze společnosti a odsouzen k profesní i morální degradaci. Na celých deset let jej komunisté odsoudili k ryze manuální činnosti, musel vykonávat práci vodárenského dělníka u Jáchymovského podniku na Drásově, kde čerpal vodu pro vězně. Kromě sociálních nejistot a nuceného odloučení od vlastní profese se musel vyrovnat s vědomím, že výsledky jeho domácí výtvarné tvorby nebudou zveřejněny, či že budou stálým objektem útoků vulgární propagandy.³⁷⁸

---

³⁷⁸ Na místa předúnorové inteligence měla nastoupit nová revoluční inteligence z dělnických kádrů. Dělnickými přípravkami prošlo v letech 1949-1954 přes 10 000 studentů. Například kurs pro mladé dělníky a rolníky určené pro řízení podniků, trval tři měsíce. Kurs pro dělníky na místa okresních a krajských prokurátorů trval rok. Podmínkou bylo absolvování základní školy. Mrhání národní kvalifikovaností se stalo typickým znakem padesátých let. Státním zaměstnancům byla zrušena tzv. definitiva. Koncem 1948 bylo převedeno k nekvalifikované manuální práci 65 000 kvalifikovaných úředníků, r. 1951 dalších 70 000. Do vedoucích řídicích funkcí nastoupilo 200 000 dělníků. Více Jan RATAJ, *KSČ a Československo I. (1945-1960)*, Praha 2003, s. 94.

6.2. Práce výtvarná a muzejní

Teprve až druhá polovina 60. let znamenala pro příbramského výtvarníka Václava Mathausera možnost částečně se realizovat ve své profesi. V roce 1966 nastoupil do funkce konzervátora a restaurátora Okresního muzea v Příbrami, neboť jeho eminentní zájem o obor, umělecké znalosti a dovednosti již nebylo možné odborníky přehlížet. Po dobu svého zdejšího působení se zaměřoval výhradně na obory lidového výtvarného umění. Ve své restaurátorské činnosti se zaměřil na dřevěnou plastiku prostou a polychromovanou, obrázky na skle, plátně, dřevě a jiném materiálu, hornické betlémy a figurky ze dřeva i jiných materiálů, lidovou grafiku a štočky, formy a hračky. Jen do roku 1971 se zasloužil o základní utřídění sbírkového fondu muzea a jeho postupné doplňování, instalaci celé řady výstav, archeologických průzkumů a přednášky na různá témata z oboru výtvarného umění.³⁷⁹

S odstupem času a získanými zkušenostmi, které Mathauser během svého působení na odborném pracovišti muzea v Příbrami získal, narůstal pochopitelně u velmi schopného a činorodého muže stále větší zájem o zvýšení si odborného vzdělání. V roce 1970-1971 tak absolvoval v Brně při katedře muzeologie dvousemestrální kurz pro muzejní konzervátory, přičemž mu byly jeho závěrečné práce nakonec s úspěchem vystaveny v Dělnickém muzeu města Brna. O něco později se také zapsal na ČVUT k čtyřsemestrálnímu studiu v oboru „Dějiny architektury a rekonstrukce památek“, které ukončil úspěšně v roce 1973. Závěrečná práce na téma „*Příspěvek k památkám obce Pičína na Příbramsku, jejich dějinám,*

---

³⁷⁹ V letech 1966-1971 se zasloužil Václav Mathauser v Okresním Muzeu v Příbrami o Základní utřídění sbírkového fondu a jeho postupné doplňování, uspořádání výstavy pokrokových tradic, uspořádání výstavy díla příbramského grafika Karla Hojdena v Kulturním domě v Příbrami, dvě instalace výstavy minerálů na Březových Horách, instalace výstavy Otokara Kubína v Zámečku v Příbrami, dokončení instalace síně Jana Jakuba Ryby pro Rožmitál pod Třemšínem, restauraci obrázků na skle pro Muzeum Sedlčanska, dva návrhy na velké propagační materiály s okolím a památkami pro město Příbram, dozor a jednání o památkové adaptaci kulturního využití Zámečku, účast při archeologickém průzkumu lékárny Bílý lev a nálezů gotických kachlů u Starého Knína, renovaci a průzkum portálu a náhrobních kamenů v Pičíně. Viz obrazová příloha č. 163.

zvláště ochraně", která byla ještě později s úspěchem publikována,³⁸⁰ přispěla nakonec k úspěšnému zakončení studia s vyznamenáním.

Na počátku sedmdesátých let, v době normalizačních čistek v celé československé společnosti, se stále výtvarně aktivní pracovník muzea zapojil celým svým duchovním a výtvarným přesvědčením do předem neohlášené a velice riskantní akce, slavnosti svěcení zvonů v obci Třebesko u Březnice. Dne 5. září 1971 vysvětil apoštolský administrátor pražský biskup František Tomášek při této příležitosti tři nové zvony, přičemž účast mnoha křesťanů zde byla až neočekávaně velká. O texty k průvodní brožurce slavnostního aktu se zasloužili pracovníci příbramského muzea Jindřich Václav Bezděka, Otto Bartoň a Václav Mathauser, který též vyzdobil list svými grafikami.³⁸¹ Vydavatel listu, třebeský pan farář, nedal v nešťastné své sebejistotě celou věc nakonec schválit církevnímu tajemníkovi a náklad dvou tisíce kusů tisku byl úřady okamžitě zlikvidován a pracovníci muzea pod záminkou rušení systematizovaných míst postižení výpovědí ze zaměstnání. Ze tří pracovníků za několik let jeden zemřel, druhý zešlel a Václav Mathauser byl s podlomeným zdravím a dočasným nervovým zhroucením určen lékařskou komisí k částečnému invalidnímu důchodu. Vzhledem k jeho již rozsáhlému sluchovému postižení bylo nakonec rozhodnuto o tom, že se může příbramský konzervátor ke své muzejní činnosti alespoň na zkrácený úvazek vrátit.

I přes nečekaně brzkou ztrátu své milované ženy, nepřízeň doby a vlastní podlomené zdraví se zasloužil Mathauser spolu se svými kolegy o vybudování muzea v adaptovaném prostředí Zámečku a později i muzea na Březových Horách, dnes Národní technické kulturní památky, která dodnes reprezentuje město Příbram a Podbrdsko. Jako pracovník Okresního muzea v Příbrami zde působil Václav Mathauser až do 30. července 1987.

³⁸⁰ Václav MATHAUSER – Stanislav POLÁK, *Středověká tvrz Pičín na Příbramsku*, in: Vlastivědný sborník Podbrdská 8, Příbram 1974, s. 30-49.

³⁸¹ Viz obrazové přílohy č. 163, č. 164, č. 165.

6.3. *Ve svobodné zemi*

Teprve po listopadové revoluci 1989 se dostalo příbramskému výtvarníkovi zaslouženého uznání a možnosti se ve svobodné zemi naplno realizovat jak ve výtvarné, tak i kulturně společenské oblasti. V roce 1991 vstoupil Mathauser do organizace pro obnovu Mariánského Sloupu na Staroměstském náměstí v Praze, ještě v témž roce se stal řádným členem Sdružení výtvarných umělců – malířů v sektoru Prahy. Následujícího roku se stal uznávaným soudním znalcem v oboru výtvarných umění.³⁸²

Jako velice vitální muž spolupracoval Mathauser stále s příbramským muzeem a archivem, při svých cestách po okresu Příbram vytrvale pokračoval v popisování a nákresech dosud nezmapovaných, architektonicky a historicky hodnotných památek.³⁸³

Otevření hranic umožnilo Mathauserovi navštívit konečně své přátele v Bavorsku, inspirační zdroje pro svou výtvarnou tvorbu mohl nacházet v přímořských oblastech San Marina, Benátska a jižní Dalmácie. Díky neustálým kontaktům s Diecézním muzeem v Regensburgu a přátelstvím s profesorem Pasovské univerzity Reinhardem Hallerem se zasloužil na obnově česko-německých vztahů, které spočívaly ve vzájemném kulturním a církevním propojení, například v oživení tradice bavorských poutních cest na Svatou Horu u Příbrami. Jako bezkonkurenční znalec starých příbramských reálií pomáhal rovněž Mathauser bavorskému televiznímu štábu při vzniku filmu „Slavná poutní místa v Evropě“, respektive jednom z jeho cyklů s názvem „Příbram – svaté město v Čechách.“³⁸⁴

³⁸² Jarmila ŠÁROVÁ, *Životní jubileum*, s. 138, srov. s RA Mathauserů, osobní pozůstalost Václava Mathausera.

³⁸³ Tamtéž

³⁸⁴ O tradicích svatohorského putování z Bavorska do Příbrami a jeho obnově Václav Mathauser více v Václav MATHAUSER, *200 let bavorských poutí na Svatou Horu*, in: Podbrdsko 4, Příbram 1997, s. 173-176.

Devadesátá léta umožnila Mathauserovi věnovat se pochopitelně i více publikační činnosti. Celá řada jeho odborných článků týkajících se zejména oblasti stavebně-historického průzkumu, dějin architektury či sakrálního užitého umění byla s úspěchem publikována v regionálním sborníku Státního okresního archivu v Příbrami.³⁸⁵

K největší satisfakci patřila nakonec možnost plnohodnotně se realizovat v uměleckém světě. Jako bývalý člen skupiny Středočeských výtvarníků mohl v minulých letech vystavovat jen málokdy a to vždy pouze s účastí několika drobných grafických prací na kolektivních výstavách. Svou první samostatnou výstavu uspořádal tedy až v roce 1990 v Rožmitále pod Třemšínem, později na Svaté Hoře u Příbrami a v prostorách farního kostela v Obecnici. Z Mistrových pozdějších kolektivních výstav lze jistě jmenovat účast na výstavách v nizozemském Hoornu či v německém Regensburgu. Největší úspěch přišel snad až ke konci umělceho života, stala se jím účast na celostátní expozici výtvarného umění Salon 2000 v Praze.³⁸⁶

Vlastní výtvarný projev Václava Mathausera vycházel zpočátku nejvíce z vlivu svých školitelů, hovoříme-li zejména o grafických dílech, ovlivněných do značné míry Mistrem Cyrilem Boudou. Počáteční realismus vystřídala během dlouhého uměleckého zrání grafika plná symbolů, dokládající autorovo mnohavrstevné vnímání světa. Ve vlastních grafických dílech používal až barokně působící symboliku, již vyjadřoval složitost svého umělectví. Z posledních let tvorby je nutné připomenout dílo „*Pražská legenda*“ od Václava Renče, kterou doprovodil působivými ilustracemi.³⁸⁷ Podobně také malba prošla v dlouholetém období mnoha proměnami výtvarného projevu, kdy se zejména v krajinomalbách a zátiší projevoval více než dříve vliv symbolismu a expresionismu. Václav Mathauser si oblíbil krajinu příbramskou i jihočeskou, zvláště pak okolí šumavského Zdíkovska. V zahraničí se

³⁸⁵ Více v seznamu všech publikovaných článků Václava Mathausera. Viz textová příloha č. 6.

³⁸⁶ *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950-2002 VIII.*, s. 136, Ostrava 2002.

³⁸⁷ Václav RENČ, *Pražská legenda*, Praha 1994.

nechal nejčastěji inspirovat Bavorským lesem, nejraději však navštěvoval oblasti Jaderského moře.³⁸⁸

Málokdo snad pro nejbližší přátele a rodinu ztělesňoval minulost Příbrami tak, jako osobnost Václava Mathausera. Jeho štíhlá, do sebe soustředěná postava rychle kráčela ulicemi, jakoby nikdy nechtěla mít nic společného se současností. Když pan profesor Mathauser téměř ztratil sluch, považoval to spíše za určitou výhodu: „*Neslyším zbytečnosti,*“ říkal, „*kteřé by mne rušily v soustředění*“³⁸⁹. Kromě svých tří dcer a pěti vnoučat věnoval tento až neuvěřitelně energický muž svůj veškerý čas uměleckým památkám a vlastní výtvarné tvorbě. Po celý život rád četl. Kromě odborných publikací bylo možné v jeho knihovně nalézt klasickou, filosofickou, především potom moderní katolickou literaturu. Nejmilejšími autory se mu stali básníci Jakub Deml a Otokar Březina, zejména pak literární kritik Josef Florian. Se syny tohoto významného českého nakladatele, kteří se věnovali výtvarnému umění zejména v oblasti náboženské grafiky, vedl Mathauser také po mnoho let přátelskou korespondenci.

Slovy Václava Mathausera byl po celý život citován slogan renesančního umělce Leonarda da Vinci „*nulla dies sine linea*“, tedy „*ani den bez čárky*“. Mistr maloval až do posledních chvil svého života. Svá poslední tvůrčí léta trávil nejčastěji s paní Krušinovou v Tušovičkách u Březnice, spřízněnou duší, která o starého Mistra pečovala až do posledních chvil jeho života.

Když pan profesor v březnu 2001 slavil s rodinou a přáteli své životní jubileum, nikdo netušil, že mu už zbývá jen několik měsíců života. Václav Mathauser, jeden z posledních umělců svého jména, zemřel 11. dubna 2001 v nemocnici v Příbrami. Pochován byl dle svého přání do rodinné hrobky příbramských Mathauserů.³⁹⁰

³⁸⁸ RA Mathauserů, fond Jan Liška, z osobní pozůstalosti Václava Mathausera.

³⁸⁹ Vladimír VEPŘEK, *Kdo byl Václav Mathauser*, Jínecký zpravodaj 19, 2001, č. 11, s. 15-16.

³⁹⁰ RA Mathauserů, z osobní pozůstalosti Václava Mathausera.

7.

Generace spoutané malbou

Jen velmi málo uměleckých rodů si dokázalo v českých dějinách v tak velké míře uchovat rodinnou tradici, která byla po celou dobu prodchnuta výtvarným uměním. Mathauserové předávali své znalosti a dovednosti v rámci zachování rodinné tradice téměř po jedno a půl století. V mnohých případech se stala malba jejich denním chlebem, jindy pouze zálibou. Všechny osobnosti však spojoval rodinný tradicionalismus, píle, výtvarný talent a především nesmírné odhodlání k tvůrčí umělecké činnosti. V historii se však setkáme jistě s celou řadou dalších významných uměleckých rodin.³⁹¹

Na počátku malířské historie rodu Mathauserů stála osobnost Josefa Mathausera. Ten, ačkoliv nepocházel z malířské rodiny, ovlivnil svou tvorbou a patrně i kouzlem své osobnosti nejen mladšího bratra Julia, ale také své děti, které tak měly možnost již od raných let projít důkladnou uměleckou přípravou. Díky vzájemným kontaktům s ostatními členy rodiny docházelo později k jejich uměleckému školení.

Jestliže se do devadesátých let 19. století s tak velkým počtem potomků velkých českých malířů, kteří navazovali na umělecké tradice svých otců, ještě nesetkáváme,³⁹² na konci 19. století se situace již částečně mění. Značnou úlohu zde hraje roli například otevření Uměleckoprůmyslové školy v Praze, která nejenže nabízela možnosti studia nových výtvarných oborů, ale zpřístupnila také studia ženám.

Nelze však říci, že bylo vždy vroucím přáním otců, aby jejich potomci pokračovali v rodinné tradici a obětovali svůj život umění, odkázanému především na dobrodiní koupěchtivých mecenášů. Zmínit lze například staršího ze synů sochaře Josefa Václava Myslbeka Karla, který i přes zákaz svého otce studoval tajně na

³⁹¹ Jmenovat lze například rodinu Mánesů, Meixnerů či Liebscherů.

³⁹² Důkazem je vybraný vzorek malířů, kteří vyučovali či studovali na pražské Akademii mezi léty 1799-1899. Z padesáti malířů pocházelo pouze čtrnáct z uměleckých rodin, přičemž devadesát procent těchto rodinným poutem semknutých jedinců spadá ještě do první poloviny devatenáctého věku. Lze také na první pohled říci, že sledovaná skupina umělců pocházela i z velmi odlišného sociálního prostředí. Objevuje se zde například rodina šlechtice, kriminálního rady, politika, přírodovědce, ale i kupce, úředníka, sochaře, malíře, prostého dělníka či krejčího. Prokop TOMAN, *Slovník československých výtvarných umělců I-II*, Praha 1947.

Akademii malířství. Svou vůli si však nakonec stejně prosadil a jeho mladší bratr Josef později na rodinou tradici také navázal. Vedle Myslbekových synů převzali umělecké otěže svých otců například mladý Ženíšek, Liška, Oliva, Panuška či bratři Boettingerové nebo Boudové.³⁹³

Předávání malířských zkušeností nebylo v Mathauserově rodině omezeno pouze na vztah otce a syna, popřípadě dcery, ale na širší rodinný okruh v průřezu několika generací. Podobné malířské zaujetí lze spatřovat například v rodinách umělců Liebscherů či Suchardů, kde rovněž malovali manželky, synovci a sestřenice. Výtvarné působení starších předků ovlivňovalo u Mathauserů zdárně se vyvíjející mladý výtvarný projev potomků, který později reprezentoval členy malířovy rodiny na studiích. Vzájemné školení dokládá rovněž vnitřní rodinné souznění a neustálý kontakt mezi jejími členy.

I když se stala výtvarná tvorba pro rodinu Mathauserů nakonec hlavním a společným atributem, nestala se nakonec definitivním povoláním všech jejích členů. Rodinný umělecký tradicionalismus byl povětšinou spojován výtvarným stylem, ovlivněným téměř vždy popisným realismem a náboženským přesvědčením.

Velice přátelské a intenzivní vztahy panující mezi Mathausery byly příčinou častých návštěv, jež se také stávaly inspirací pro nejrůznější umělecká díla. Pravděpodobně nejužší vztahy převládaly mezi rodinou traťmistra Václava Mathausera z Příbrami a rodinou malíře Josefa Mathausera z Královských Vinohrad. Dokladem tohoto vztahu může být Josefův obraz s názvem „*V zahradě*“, jehož námět byl převzat z rodinné fotografie znázorňující dvě mladé dívky, Josefovou dceru Miladu s příbramskou sestřenicí Johannou.³⁹⁴ K dalším ikonografickým pramenům dokládající pevné svazky mezi oběma rodinami patří jeden z nástěnných lunetových obrazů v areálu poutního místa Svaté Hory u Příbrami. Mathauser promítl v jednom z dvanácti ambitních výjevů rodinu Václava Mathausera. Na fresce s názvem „*Kněží redemptoristé odnášejí milostnou sošku do Smolotel u Makové 12. 7. 1866*“ ztvárňovala vynálezčova rodina příchozí poutníky, kteří jsou přímými svědky

---

³⁹³ Tamtéž

významného okamžiku v dějinách poutního místa.³⁹⁵ Příbramští Mathauserové byli s vinohradskými příbuznými také v písemném kontaktu. To nepřímo dokládají úryvky z dopisů Josefa Mathausera adresované jeho synovi Slavomilu z roku 1915 a 1916: „*Také tě vyřizuju pozdrav od bratra Václava, před dvouma dny mne psal, ptá se kde si. Právě jemu píšu a udávám adresu, on tě bude psát. Prokop byl doposud v Bekeščábě v Uhrech a nini musel na hranice Itálské. Povišil již také na četaře a kadetaspiranta. Adresu ti na něj udati nemužu, jelikož ji Václav ještě nemá.*“ ...
...*„Prokop mi nedávno psal, jak byl již dvakráte v bitvě, musel s jeho oddílem do plenek, ale šťastně mu to vždy dopadlo. On tě také psal, odepsal jsi jemu? Neboť se těší na tvůj dopis nenech jej čekat neboť se vždy na naše dopisi těší jak malé dítě.*“³⁹⁶

O pevně propojených rodinných svazcích nás dále utvrzuje dílo nejmladšího z pěti staňkovských bratrů Julia Mathausera, který vytvořil celou řadu rodinných portrétů bratra Václava s rodinou. I když se dodnes nenalezla žádná korespondence mezi rodinami Mathauserů, můžeme přesto díky tomuto obrazovému materiálu tvrdit, že k častým vzájemným kontaktům mezi sourozenci docházelo.

O dalších rodinných vazbách, které byly pěstovány mezi rodinou Josefa Mathausera a jeho ostatními bratry, prameny bohužel mlčí. V pozůstalosti rodiny Františka Mathausera se nakonec dochovalo několik obrazů od jeho bratra Josefa a synovce Jaroslava, jedná se však o jediný přímý doklad o vzájemných kontaktech těchto členů rodiny. Nelze říci, že Františkův syn Josef, podnikatel a vlastník továrny, již nejevil o své poněkud méně majetné příbuzné zájem. Jeho dcera Božena, inspirována pravděpodobně tvorbou svých předků, se stala později také malířkou, což jen dokládá vzájemné působení rodinných vazeb.

V rodině Mathauserů se více či méně zabývalo výtvarnou tvorbou celkem devět osobností, počítáme-li mezi ně také posledního žijícího potomka a zároveň vnuka malíře Josefa Mathausera, architekta Daniela Mathausera. Ten ve své tvorbě

³⁹⁴ RA Mathauserů, fond Jan Liška. Viz obrazové přílohy č. 173, č. 174.

³⁹⁵ Tamtéž, obrazová příloha č. 175.

³⁹⁶ RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser, Korespondence Josefa Mathausera Slavomilu Mathauserovi, 9. 12. 1915 Královské Vinohrady; Tamtéž, Korespondence Josefa Mathausera Slavomilu Mathauserovi, 23. 2. 1916.

ctil především realistický odkaz svých předků, o čemž svědčí jeho ne příliš rozsáhlá, zato však pozoruhodná sbírka jeho vlastních výtvarných děl.³⁹⁷

Mezi posledními generacemi Mathauserů, respektive již výše zmiňovanou osobností příbramského výtvarníka Václava Mathausera a inženýra Daniela Mathausera z Prahy, se již vzájemná rodinná pouta neudržovala. I když se otcové těchto posledních výtvarně nadaných Mathauserů setkávali v mládí poměrně často, Daniel ani Václav se osobně již nikdy nepoznali. Oba dva však bezmezně ctili a v paměti uchovávali umělecký odkaz svých předků, velkých malířů českých.

---

³⁹⁵ RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser. Viz obrazové přílohy č. 176, č. 177, č. 178, č. 179.

Závěr

V této dílčí studii byl představen rod Mathauserů, českých výtvarných umělců, jejichž život a dílo lze sledovat v éře téměř jednoho a půl století. Mathauserové patřili takřka bezvýhradně k malířům a malířkám, kteří oplývali nebývalým nadáním, pevnou vůlí, ale přitom i nebývalou skromností. Pro některé členy této rodiny se stalo umění nejen životním posláním a způsobem života, ale především nutností a prostředkem jejich každodenní obživy. Pro jiné se stala výtvarná činnost mnohdy jen zálibou a formou vlastního sebevyjádření.

I když jeden z cílů této studie spočíval v uvedení čtenáře do historie celého rodu Mathauserů, je zřejmé, že právě osobnost a dílo Josefa Mathausera nad ostatními vyčnívá, a proto se pojednání o něm nakonec stalo pro tuto práci stěžejním. Josef Mathauser byl bezesporu jednou z nejvýraznějších a nejplodnějších osobností české historické malby počátku 20. století. Pro nás představuje velké poučení o houževnaté vytrvalosti, neúnavné pracovitosti a zejména snaze co nejlépe hmotně zabezpečit svou početnou rodinu. Dokázal si splnit sen o malíři velkých a slavných pláten, ale pocítil i zkušenost chudoby a nedostatku. Svým osobitým pojetím malby, virtuózně malovanými a na detail zaměřenými historickými kompozicemi dokázal nejen ve své době, ale i mnohem později oslovit celou řadu příznivců tradičního realismu a stále znovu se připomínaného historismu. Ač nedosahoval takových uměleckých kvalit jako jeho mnohem slavnější vrstevníci Aleš, Ženíšek či Brožík, dokázal směle konkurovat malířům jiných velkých jmen. Skromná povaha a možná až přílišná uzavřenost, která provázela mimo jiné odnepaměti snad všechny umělce tohoto rodu, nedovolila nakonec malíři zařadit se ani mezi tak stejně schopné výtvarníky, jakými byli například kolegové Karel Javůrek či Adolf Liebscher.

Josef Mathauser nepatřil k těm umělcům, kteří objevovali dosud neznámé horizonty a reagovali na nespokojené otázky konce století. Naopak, uchovával

---

Viz obrazová příloha č. 176, č. 177, č. 178, č. 179.

hodnoty a zastával tradice, které převzal v mládí a které formálně dokonale zvládl. Za to zaplatil vysokou daň pozdějšího dlouholetého neuznání a zapomenutí.

I přes intenzivní, téměř čtyřletou badatelskou činnost se bohužel nepodařilo celistvě zmapovat životní osudy Josefa Mathausera a jeho dalších výtvarně činných příbuzných. Nedostatek archivních pramenů a nepřesné údaje v literatuře mne přivedly před skutečně nelehký úkol. Takřka mravenčí a detektivní badatelská práce byla mnohdy provázena celou řadou neúspěchů a zklamání. Ze střípků některých písemných a zejména ikonografických pramenů bylo možné nakonec sestavit jen částečně ucelený obraz o umělci, který by zasluhoval jistě daleko kompaktnější studii. Tuto výjimečnou kulturní osobnost bylo rovněž nezbytné zasadit i do prostředí každodennosti, do světa všedního dne malíře konce 19. století. Zaměřil jsem se tak například na problematiku začlenění výtvarného umělce do kontextu ostatních společenských struktur, nemalou pozornost jsem věnoval vztahu malíře a jeho zaměstnavatelů, nejvíce snad tiskařům a nakladatelům, se kterými se Mathauser stýkal nejčastěji. Nezodpovězená pro mne zůstala nakonec otázka související s dětstvím a především s výtvarným školením tohoto malíře, zejména potom u jeho bratrů a dětí. Mathauserova studia na malířské Akademii nelze nakonec ani potvrdit, ani vyvrátit, lze však s určitostí tvrdit, že byl tento malíř považován veřejností za výtvarníka spadajícího mezi umělce ve své době uznávané, respektive malíře velkolepých historických a bitevních scén.

K dalším neméně významným osobnostem z rodu Mathauserů patřili bratři Josefa Mathausera, starožitník Jan, klempíř František a talentovaný malíř Julius. Právě tento posledně zmiňovaný Mathauser, který po sobě zanechal jen několik výtvarných prací, patří jistě dodnes k velkým otazníkům českých dějin umění druhé poloviny 19. století.

Zvláštní pozornost si v této práci zasluhují také potomci Josefa Mathausera, kteří dotváří pozoruhodnou, opět však ne úplně ucelenou mozaiku uměleckého rodu. Přestože talentovaná malířka Milada Mathauserová zemřela velmi mladá, zanechala po sobě několik prací studijního charakteru a zajímavé osobní svědectví v několika malovaných podobiznách. Umělecký odkaz jejího bratra akademického malíře

Jaroslava Mathausera byl podstatně větší, i když prameny o jeho životě také příliš nevyprávějí. Nejvíce dlužný však zůstává historik osobnosti Boženy Mathauserové, vnuče klempíře Národního divadla Františka Mathausera.

V zcela odlišné heuristické pozici jsem se ocitl při uchopení a následném zpracování životopisných údajů a díla vlastních přímých předků, tedy příbramských Mathauserů. Osobnost mého prapradědečka, příbramského traťmistra, vynálezce a preparátora Václava Mathausera by zasluhovala jistě samostatnou studii vykreslující dopodrobna každodenní život tohoto všestranného člověka. V naší práci je tento muž představován jako jeden z potomků staňkovského pekaře Ondřeje, otec a děd významných regionálních výtvarných umělců. Václavův syn Prokop Mathauser byl nejen znamenitým výtvarníkem, ale také učitelem, a proto jsem si v této dílčí studii dovolil přiblížit i krátce každodenní život prvorepublikového učitele.

Poslední osobností, kterou jsem si do své práce dovolil zařadit, byl můj dědeček Václav Mathauser. Po celý život opomíjený výtvarný umělec, restaurátor a znalec církevních památek ovlivnil svým velkým dílem rovněž i můj vlastní vztah k historii a výtvarnému umění. Po jeho smrti jsem se nakonec rozhodl vytvořit ucelený rodopis Mathauserů a započít práci, ke které tomuto muži již nezbýval čas, ani dostatek sil.

I když se nám mnoho významných souvislostí již neodvratně propadlo do temnot zapomnění, obrazové dokumenty přinesly do historie teplo a světlo života. Ty, které se dochovaly, jsem se proto pokusil interpretovat s maximální pozorností ke každému, byť i zdánlivě nevýznamnému detailu. Rodinný archiv Mathauserů, který se skládá téměř výhradně z ikonografických pramenů, mne poskytl možnost vytvořit poněkud netradiční, o to však dle mého názoru přínosnější dílčí studii k celé problematice. Rodinné portréty, kresby, malby, fotografie či osobní doklady mně dopomohly nejen vytvořit souborný rodopis vlastních předků, ale též přiblížit čtenáři každodenní život jedné malířské rodiny, příbuzenstva, spojeného neobvyklou láskou k výtvarnému umění.

Při sepisování této práce jsem si uvědomil, že by zejména nastíněná témata z dějin každodennosti zasluhovala samostatnou pozornost. Cílem této práce však nebylo podrobné vykreslení obrazu malíře 19. století v zrcadle každodennosti, ale

spíše seznámení veřejnosti s tímto dosud opomenutým malířským rodem v rámci ucelené studie a otevření tohoto tématu pro další historické bádání.

Rod Mathauserů vytvářel stejně jako jiné malířské rodiny určitý specifický typ společenské struktury. Domnívám se však, že k vypracování obecného modelu malířské rodiny 19. a 20. století je zapotřebí nejedné rodopisné analýzy. Ty by pak mohly otevírat další cesty pro badatele, zabývající se dějinami umění, mentalit a každodennosti. Stejně tak velkou pozornost jako Matahuserové by zasluhovali jistě opomenutí malíři a malířky z rodu Liebscherů či Suchardů, jejichž souborný rodopis nebyl doposud patřičně zpracován.

Seznam pramenů a literatury:

1) Archivní prameny:

Archiv hlavního města Prahy:

- fond Sbíрка matrik Farní obec Královské Vinohrady, matrika narozených, VIN N 12, 1907-1909, s. 37.
- fond Soupis matrik, Index ke knize narozených, sign. I 1 M66, červen 1896 červen 1907.
- fond Sbíрка matrik, sign. VIN Z 7, 1913-1917, s. 227.
- fond Sbíрка matrik, sign. VIN Z 4, 1900-1905, s. 155.
- fond Vysoká škola uměleckoprůmyslová, kreslířská a malířská škola pro dámy, sign. Speciální katalogy 1899-1901.
- fond Vysoká škola uměleckoprůmyslová, oddělení pro figurální a ornamentální kreslení a malování, I ročník, sign. Speciální katalog všeobecné školy 1898-1899, inv. č. 44.
- fond Vysoká škola umělecko-průmyslová, inv. č. 155, sign. konferenční protokoly 1899-1900, kart. 2.
- fond Vysoká škola umělecko-průmyslová, Speciální škola pro malbu květin 1901-1902, Katalog odborných a speciálních škol 1901-1902.

Archiv Národní galerie:

- fond Archiv SVPU, Korespondence KJ z 1903, sign. 1763/ 1-4.
- fond Karel Javůrek 83, Dokumentace, Paměti Zdenky Javůrkové 1909.
- fond Krasoumná jednota, inv.č. 1903/684, sign. AA-1754/1.
- fond Mikoláš Aleš 25, Smlouva mezi Bedřichem Kočím a M. Alšem, inv. č. 19., sign AA 1389/1.
- fond Mikoláš Aleš 25, Dopis advokáta Pohla zastupující firmu Mikuláš Lehmann nakladateli Bedřichu Kočímu, nedatováno, inv. č. 22, sign. AA 1389/4.

- fond Mikoláš Aleš 25, Dopis Mikuláše Alše B. Kočímu ze dne 21. března 1908, inv. č. 23, sign AA 13 89/5.
- fond Lád'a Novák 28, Korespondence přijatá od Uměleckého nakladatelství obrazů, pohlednic a reklamních kalendářů - Pithart Josef ze dne 22. prosince 1924, sign. AA-1164/26.

Archiv Národního muzea:

- fond Výstava v Praze 1891, Přihláška obrazu Josefa Mathausera, inv. č. 77, kart. 2.
- fond Výstava v Praze 1891, Výtah z protokolů uměleckého výboru, sepsaný jednatelem výboru Fr. Šafránkem a zapisovatelem Vilémem Weitenweberem, sign. 31, s. 56-58.

Archiv Národního technického muzea v Praze :

- fond Mathauser Václav 644, inv. č.1, kart. 1.

Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze:

- fond Havlíček Karel, Obrazový materiál, Mathauser J., Havlíček se loučí s rodinou před deportací do Brixenu, Reprodukce obrazu v prospektu uměleckého závodu Josefa Fišera.

Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze, pracoviště

Staré Hrady:

- fond Jan Otto, korespondence přijatá, fond nezpracovaný.
- fond Bedřich Kočí, korespondence přijatá, fond nezpracovaný.

Rodinný archiv Mathauserů:

- fond Daniel Mathauser, korespondence, obrazový materiál.
- fond Jan Liška, deníky, korespondence, obrazový materiál.

Státní oblastní archiv Plzeň:

- fond Soupis matrik, farní obvod Trhanov-Chodov, matrika sňatků a zemřelých (1821-1883), sign. SM 16935 / Chodov.
- fond Soupis matrik, farní obvod Trhanov-Chodov, matrika narozených (1808-1873), sign. SM 416214 / Chodov.
- fond Soupis matrik (1827-1862), oddací matrika, sign. SM 2132/ Staňkov 15, farní obvod Ves Staňkov.
- fond Soupis matrik (1816-1857), matrika narození, sign. SM 2127/ Staňkov 10, farní obvod Ves Staňkov.
- fond Soupis matrik (1827-1895) matrika zemřelých, sign. SM 2148/31 farní obvod Ves Staňkov.
- fond Soupis matrik (1858-1894), matrika narození, sign. Staňkov 21, farní obvod Ves Staňkov.

Státní oblastní archiv Třeboň:

- fond RA Schwarzenberg-Orlík, Grafika, kresby, malby 1560-1948 inventář.

Státní okresní archiv Domažlice, pracoviště Horšovský Týn:

- fond Archiv města Staňkov, Zápisy ze schůzí obecní rady 16. 5. 1883 - 20. 9. 1886, fond nezpracovaný.
- fond Archiv města Staňkov, Reginou Mathauserovou vyplněný výkaz o členech rodiny z roku 1901 pro obecní úřad ve Staňkově, fond nezpracovaný.
- fond Archiv města Staňkov, Listy domovské, fond nezpracovaný.
- fond Výstavní výbor Okresní živnostensko-průmyslové a hospodářské výstavy ve Staňkově Městysy 1925, fond nezpracovaný.

Státní ústřední archiv Praha:

- fond Řádový archiv redemptoristů 1606-1950, Svatá Hora, kniha P-512, Kronika Svaté Hory 1890-1906, inv. č. 124, s. 326-555.
- fond Archiv kolegiální kapituly vyšehradské, Scrinium LVI 5b, kart. 109.

Státní okresní archiv Příbram:

- fond Archiv města Příbramě-oddíl S, Majitelé domu a jejich rodiny obvod II, inv. č. 183.
- fond Archiv města Příbramě-oddíl S, Pamětní kniha horního města Příbram II, s. 1230.
- fond Obecná škola Drahlín 1940-1945, Jmenný seznam učitelů, kteří na zdejší škole od počátků působili s. 5.
- fond Základní škola Hluboš, Pamětní kniha školy hlubošské II. od r. 1903, s.71, s.142.
- fond Kronika chlapecké školy B v Příbrami 1903-1940, zápis ze školního roku 1936-1937.

2) Muzejní a galerijní prameny:

Galerie bratří Špillarů:

- fond Hlavní registr sbírek, inventární záznam o portrétu Maxmiliána Berana malovaný Josefem Mathauserem, inv. č. H-107 37.

Archiv Národního muzea:

- fond Evidence sbírek, Portrét Bedřicha Schwarzenbergu, 1893, inv. č. 192887.

Muzeum Vysočiny v Havlíčkově Brodě:

- fond Okresní vlastivědné muzeum v Havlíčkově Brodě, inventář Havlíčkova památníku v Havlíčkově Brodě, inv. č. +2036, s. 56.

3) Archivní pomůcky:

AHMP, Inventáře a katalogy Archivu hlavního města Prahy, Lameš, Jaroslav: *Inventář Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze 1885-1962*. Praha 1974, s. 1-2.

4) Dobové příručky a literatura:

Allgemeines Adressen-Buch der königl. Hauptstadt Prag und der Vorstädte Karolienthal, Smichov, Weinberg und Žižkov. Ein vollständiges Verzeichniss ämmtlicher händelsgerechtlich protokolirten Firmen Böhmens. Prag 1878.

Brandejs, Bedřich: *Vycpávání ptáků i ssavců*. Písek 1889.

Harlas, František Xaver: *Malířství*. Praha 1908, s. 175-176.

Harlas, František Xaver: *Umění a domácnost*. Praha 1915, s. 22-23.

Chmelař, Jan Florian, *Vycpávání živočichů. Pro začátečníky a samouky*. Praha 1907.

Janeček, Julius: *Adresář města Královských Vinohradů*. Praha 1912, s. 188.

Kafka, Josef: *Výstava architektury a inženýrství spojená s výstavou motorů a pomocných strojů pro maloživnostníky, s přidruženou výstavou vynálezů pro živnostníky a soubornou výstavou klempířů zemí Koruny české*. Praha 1898, s. 84-87.

Katalog der 49. Jahres-Ausstellung des Kunstvereins für Böhmen. Prag 1888.

Katalog der 51. Jahres-Ausstellung des Kunstvereins für Böhmen. Prag 1890.

Katalog der 57. Jahres-Ausstellung des Kunstvereins für Böhmen. Prag 1896.

Katalog der 58. Jahres-Ausstellung des Kunstvereins für Böhmen. Prag 1897.

Katalog der 59. Jahres-Ausstellung des Kunstvereins für Böhmen. Prag 1898.

Katalog der 60. Jahres-Ausstellung des Kunstvereins für Böhmen. Prag 1899.

Katalog der 64. Jahres-Ausstellung des Kunstvereins für Böhmen. Prag 1903.

Katalog výstavy 16 malířů v Rubešově galerii od 4. května do 3. června 1939.

Kočí, Bedřich: *Úplný katalog uměleckých děl, knih a obrazů vydaných nakladatelstvím B. Kočího v Praze 1899-1907*. Praha 1907.

Kočí, Bedřich: *Seznam knih, uměleckých děl, obrazů pohlednic, hudebnin, učebních pomůcek, map, dětských vystřihovánek*. Praha 1928.

Kraus, Vojtěch: *Adresář královského hlavního města Prahy a obcí sousedních Břevnova, Bubence, Dejvic, Karlína, Kobylis, Košíř, Nuslí, Podolí-Dvorců, Radlic, Smíchova, Strašnic, Troje-Podhoří, Král. Vinohradů, Vršovic Vysočan a Žižkova*. Praha 1907, s. 674.

Kraus, Vojtěch: *Adresář královského hlavního města Prahy a obcí sousedních Břevnova, Bubence, Dejvic, Karlína, Kobylis, Košíř, Nuslí, Podolí-Dvorců, Radlic, Smíchova, Strašnic, Troje-Podhoří, Král. Vinohradů, Vršovic Vysočan a Žižkova*. Praha 1910, s. 819.

Lešera, Václav: *Adresář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí Bubence, Holešovic-Buben, Karlína, Smíchova, Kr. Vinohradů a Žižkova*. Praha 1884. s. 61, s. 101.

Lešera, Václav: *Adresář královského hlavního města Prahy a Sousedních obcí Bubence, Karlína, Smíchova, Kr. Vinohrad, Vršovic a Žižkova*. Praha 1891.

Lešera, Václav: *Adresář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí Bubence, Karlína, Smíchova, Kr. Vinohrad, Vršovic a Žižkova*. Praha 1896.

Lešera, Václav: *Adresář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí Bubence, Karlína, Smíchova, Kr. Vinohrad, Vršovic a Žižkova*. Praha 1901, s. 474.

Město Královské Vinohrady. Praha 1895, s. 46.

Moravec, Bedřich: *Vycpávání ptáků*. Písek 1907.

Otto, Jan: *Seznam knižních časopisů hudebnin a děl uměleckých, kteréž vlastním nákladem vydal Jan Otto*. Praha 1871-1911.

Ottův slovník naučný, heslo *Josef Mathauser*, Praha 1909, s. 1147.

Podlaha, Antonín: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Benešovském*. Praha 1911.

Podlaha, Antonín – Šittler, Eduard: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Karlínském*. Praha 1911.

Podlaha, Antonín: *Posvátná místa království Českého. Dějiny a popsání, chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterův i jiných pomníků katolické víry a náboženské víry a*

nábožnosti v království Českém., Arcidiecéze Pražská I, vikariáty Českobrodský, Černokostelecký, Mnichovický a Prosecký. Praha 1907.

Podlaha, Antonín: *Posvátná místa království Českého. Dějiny a popsání, chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterův i jiných pomníků katolické víry a náboženské víry a nábožnosti v království Českém. Arcidiecéze Pražská IV, vikariáty Kolínský a Rokycanský.* Praha 1910.

Podlaha, Antonín: *Posvátná místa království Českého. Dějiny a popsání, chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterův i jiných pomníků katolické víry a náboženské víry a nábožnosti v království Českém. Arcidiecéze Pražská VII, vikariát Slanský.* Praha, 1913.

Pospíšil, Jaroslav: *Výklad zákona o právu autorském k dílům literárním, uměleckým a fotografickým ze dne 26. prosince 1895.* Praha 1905, s. 2.

Pražský adresář 1937-1938. Praha 1937, s. 856.

Sedláček, August: *Hrady, zámky a tvrze království českého, IX.* Praha 1996, s.107.

Šafránek, Jan: *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů II.* Praha 1919, s. 299, s. 315.

Vilím, Jan: *Fotomechanické způsoby reprodukční.* Praha 1906.

Wirth, Zdeněk: *Dvacet let Štencova grafického závodu 1908-1928.* Praha 1928.

Wirth, Zdeněk: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Kladenském.* Praha 1907.

Zahradníková, Magda – Čadková, Iva (edd.): *Berní rula 23, kraj Plzeňský I.* Praha 2002.

Zahradníková, Magda – Čadková, Iva (edd.): *Berní rula 24, kraj Plzeňský II.* Praha 2002.

5) Paměti:

Wenig, František: *Obrázky ze staré školy.* Praha 1917.

Svobodová-Alšová, Maryna: *U nás doma.* Praha 1970, s. 15.

Jelínek, Hanuš: *Zahučaly lesy.* Praha 1947, s. 17-18

Kroftová, Jarmila (ed.): *Nakladatel B. Kočí vzpomíná I.* Praha 1948, s. 328-358.

Váchal, Josef: *Malíř na frontě, Soča a Itálie 1917-1918.* Praha 1996, s. 12.

6) Dobová periodika, studie, příspěvky:

Čapek, Karel Matěj: *Vánoční výstava uměleckého odboru Umělecké besedy,* Světozor 26, 1891, č. 5, s. 59, s. 71.

Český svět, 14, 1917, č. 23.

Čeští muzikanti v umění našem i cizím. Český svět 5, 1909, č.15.

Čeští muzikanti v umění našem i cizím. Český svět 5, 1909, č. 17.

Dílo 1, 1903, s. 68.

Fotografie Františka Ženíška v ateliéru. Ruch 18, 1886, č. 3, s. 361.

Fotografie Josefa Mathausera v ateliéru. Český svět 9, 1913, s. 14.

Historické obrazy pro školy. Nové směry 5, 1931, s. 32.

Horymír, 27. 1. 1917.

Horymír, 22. 10. 1937.

Louda, Zdeněk: *Emil Berka, odb. učitel: Kreslení na měšťanské škole.* Nové směry 1, 1927-1928, s. 81-82.

Malý, Pavel: *Pensijní fond českých výtvarníků.* Dílo 10, 1912, s. 222-223.

Muzikantská nehoda. Světozor 33, 1899, č. 13, s. 155.

Národní politika, 25. 1. 1917.

Neprodaných obrazů poslední útočiště. Český svět 5, 1907, č.12.

Nové směry 1, 1927-1928, s. 81-82.

Obrazy k české historii. Nové směry 1, 1927, s. 143.

Příloha Večera, 11. 1. 1917.

Posel od Čerchova, 10. 2. 1917.

Staňkovsko, 23. 6. 1928.

Stodruhák 2, 1934, č. 9, s. 3.

Středočeský kraj, 10. 1. 1912.

Středočeský kraj, 23. 12. 1916.

Světozor 34, 1899, s. 155.

Svobodné slovo, 5. 3. 1947.

Textová příloha Pražského ilustrovaného kurýra, 13. 1. 1917.

Weitenweber, Vilém: *Poslední halíř*. Zlatá Praha 13, 1896, č. 28, s. 336.

Weitenweber, Vilém: *Umučení Páně*. Zlatá Praha 9, 1892, s. 263.

Weitenweber, Vilém: *Výroční výstava Krasoumné jednoty v Rudolfinu*. Zlatá Praha 5, 1888, č. 30, s. 464.

Zprávy Jednoty výtvarných umělců v Praze za rok 1902. Dílo 1, 1903, s.120.

7) Současná periodika, studie, příspěvky:

Domažlický deník, 27. 7. 1996.

Hanuš, Jiří: *Tradice v kostičerném čase. Středověký kníže v sekularizovaných Čechách*, Dějiny a současnost 26, 2004, č. 2, s. 3-7.

Mathauser, Václav: *Causa K. H. Borovský*. Reflex 48, 1993, s. 4.

Mžýková, Marie: *Díla českých malířů 19. a 20. století v zámeckých sbírkách*.

Památky a příroda 10, 1985, č. 9, s. 540.

Hojda, Zdeněk – Prah, Roman: *Ze zákulisí „výstavy na výstavě“ roku 1891*, Dějiny a současnost 11, 1991, č. 4, s. 27-32.

Prah, Roman – Hojda, Zdeněk: *Setkávání s Oldřichem a Boženou*. Dějiny a současnost 12, 1990, č. 3, s. 38-45.

Šebek, Jiří: *Výtvarní umělci na frontách první světové války*, Historie a vojenství 40, 1991, s. 95-116.

Vepřek, Vladimír: *Kdo byl Václav Mathauser*, Jinecký zpravodaj 19, 2001, č. 11, s. 15-16.

Vývoj příjmení v českých zemích. Historická demografie 6, 1972, s. 78-91.

8) Sborníky:

Bezecný, Zdeněk: *Šlechta a umění v druhé polovině 19. století*. In: Umění a veřejnost v 19. století. Sborník příspěvků ze symposia pořádaného 7. a 8. března 1996 ve státní knihovně v Plzni. Ústí nad Labem 1998, s. 105-110.

Bělohávek, Miloslav: *Sociální a ekonomické poměry na západočeském venkově koncem 19. století*. In: Minulost západočeského kraje 22. Plzeň 1986, s. 56.

Brabencová, Jana: *Pražské ženy v procesu vývoje českého dívčího vzdělávání ve 2. polovině 19. století*. In: Documenta Pragensia 13. Praha 1996, s. 205.

Hanika, Josef: *Vom Deutschen Anteil am Chodenbauerntum*. In: *Wissenschaft im Volkstumskampf*. Reichenberg, 1941, s. 233-250.

Herbenová, Olga, *Obytný interiér některých významných osobností české kultury jako typizační prvek měšťanského interiéru 19. století*. In: Město v české kultuře 19. století. Praha 1983, s. 238.

Hofmann, Gustav: *Migrace poddaných na panství Kout-Trhanov v letech 1791-1807*. In: IX. Výroční zpráva Okresního archivu Domažlice 1986. Horšovský Týn 1987, s. 113.

Hojda, Zdeněk: *Historická ikonografie – pomocná věda historická?* In: Acta universitatis carolinae - philosophica et historica 1, Z pomocných věd historických XIII. Praha 1996, s. 145-154.

Hojda, Zdeněk: *Kdo nakupoval na výstavách Krasoumné jednoty?* In: Město v české kultuře 19. století. Praha 1983, s. 136.

Hojda, Zdeněk – Prahel, Roman: *Pokus o český panteon umění: Jubilejní výstava*. In: Umění a civilizace jako divadlo světa. Praha 1993, s. 66.

Hons, Josef: *Druhé údobí soukromokapitalistického železničního podnikání od r. 1855 do konce sedmdesátých let 19. století*. In: Jílek, František (ed.): Studie o technice v Českých zemích 1800-1918 III. Praha 1985, s. 283.

Horská, Pavla: *K otázce sociálního vývoje Českých zemí na přelomu 19. a 20. století*. In: SH 29. Praha 1982, s. 137;

- Horská, Pavla: *Žena v Praze na přelomu 19. a 20. století*. In: Documenta Pragensia 13. Praha 1996, s.198-199.
- Matějček, Jiří: *Majetky, důchody a investiční možnosti v českých zemích v 19. století*. In: Studie k sociálním dějinám 19. století 6, Opava 1992, s. 101-240.
- Mathauser, Václav – Polák, Stanislav: *Středověká tvrz Pičín na Příbramsku*. In Vlastivědný sborník Podbrdská 8. Příbram 1974, s. 30-49.
- Mathauser, Václav: *200 let bavorských poutí na Svatou Horu*. In: Podbrdsko 4. Příbram 1997, s. 173-176.
- Musil, Roman – Filip, Aleš: *Křesťanský symbolismus ve výtvarném díle Antonína Theina-Runié*. In: Bůh a bohové. Církev a náboženství a spiritualita v českém 19. století, Sborník příspěvků z 22. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 7. - 9. března 2002. Praha 2003, s. 330-343.
- Pečírka, Jaromír: *Uměleckoprůmyslová škola od svého založení*. In: Padesát let státní uměleckoprůmyslové školy v Praze 1885-1935. Praha 1935, s. 19.
- Prahl, Roman: *Malířství v generaci Národního divadla*. In: Dějiny českého výtvarného umění 1780-1890 III/2. Praha 2001, s. 60-69.
- Prahl, Prahl: *Poznámka k současné výstavě a k „výstavě na Výstavě“ před sto lety*. In: Umění na jubilejní výstavě před sto lety. Praha 1991, s. 3.
- Sekyrka, Tomáš: *AD MAJOREM BOHEMICAE ARTIS GLORIAM! (První výstava Krasoumné jednoty v Rudolfinu roku 1885)*. In: Umění a veřejnost v 19. století. Sborník příspěvků ze symposia pořádaného 7. a 8. března 1996 ve státní knihovně v Plzni. Ústí nad Labem 1998, s. 95.
- Skolka, Jan: *Portrétní umění jako výraz společenské sebereflexe*. In: Umění a veřejnost v 19. století. Sborník příspěvků ze symposia pořádaného 7. a 8. března 1996 ve státní knihovně v Plzni. Ústí nad Labem 1998, s.115.
- Rak, Jiří – Vlnas, Vít: *Umění ke cti, národu ku slávě. Programní historické malby Václava Brožíka v dobovém kontextu*. In: Blažíčková – Horová, Naděžda (ed.): Václav Brožík. Praha 2003, s. 155.
- Řeháková, Nad' a: *Česká krajinomalba od přelomu století do třicátých let*. In: Proměny krajiny v českém malířství 20. století. Praha 1998, s. 20-23.

Vlček, Tomáš: *Malířství, kresba a grafika generace devadesátých let*. In: Dějiny českého výtvarného umění 1890-1938 IV/1. Praha 1998, s. 31-39.

Vlnas, Vít: *Sen o staré slávě. Pražská malířská bratrstva v posledních dvou stoletích své existence a ve vzpomínkách současníků*. In: Sekyrka, Tomáš: (ed.), *Umění a mistrovství. Pražská malířská bratrstva 1348-1783*. Praha 1997, s. 42.

Vlnas, Vít: *Populární žánr a jeho lidé*. In: *Umění a veřejnost v 19. století*. Sborník příspěvků ze symposia pořádaného 7. a 8. března 1996 ve státní knihovně v Plzni. Plzeň 1998, s.13.

9) Literatura:

Bat'ková, Růžena: *Umělecké památky Prahy. Nové město, Vyšehrad, Vinohrady*. Praha 1998.

Bezecný, Zdeněk: *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*. České Budějovice 2005, s. 115.

Blažičková – Horová, Naděžda: *Dějiny v obrazech. Historické náměty v umění 19. století v Čechách*. Praha 1996, s. 114.

Blažičková-Horová, Naděžda (ed.): *České malířství 19. století. Katalog stálé expozice Sbírký umění 19. století*. Praha 1998, s. 288.

Čáka, Jan: *Kráčím starou Příbramí*. Příbram 1998, s. 26.

Hanika, Josef: *Volkskundliche Wanderungen zu den Chodenbauern*. Reichenberg 1943, s. 51-53.

Holas, Xaver František: *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*. Příbram 1929, s. 213, s. 691-695.

Hruška, František: *Dialektický slovník chodský*. Praha 1907, s. 7.

Janáček, František: *Ceník veškerých malířských potřeb odborného závodu „Minerva“*. Praha 1929.

Kárníková, Ludmila: *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha 1965, s. 203.

- Koblasa, Pavel: *Buquoyové. Stručné dějiny rodu*. České Budějovice 2002, s. 50.
- Kotalík, Jiří: *Almanach Akademie výtvarných umění v Praze. K 180. výročí založení (1799-1979)*. Praha 1979, s. 22-100.
- Kraus, Ivo: *Dějiny technických věd a vynálezů v českých zemích*. Praha 2004, s. 183.
- Křížová, Květa: *Šlechtický interiér 19. století v dobových zobrazeních ze zámeckých sbírek*. Praha 1993, s. 57-97.
- Kurka, Ladislav – Mlch, Vladimír: *Sbíráme pohlednice I*. Praha 1991, s. 42
- Kurka, Ladislav – Mlch, Vladimír: *Sbíráme pohlednice II*. Praha 1992, s. 31.
- Kümpel Staňkovský, Bohuslav: *Staňkovsko*. Staňkov 1940, s. 19-73.
- Láník, Jaroslav: *Dějiny Prahy II. Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti. Zrod velkoměsta 1848 až 1918*. Praha 1998, s. 130-131.
- Lenderová, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena minulého století*. Praha 1999, s. 63, s. 190-195.
- Machačová, Jana – Matějček, Jiří: *O středních vrstvách v českých zemích 1750-1950. Základní zjištění, hypotézy, náměty*. Opava 2002, s. 26.
- Medek, Václav: *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha 1982, s. 302.
- Musil, Roman: *Felix Jenewein 1857-1905*. Praha 1996.
- Musil, Roman – Filip, Aleš: *Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (1896-1907)*. Praha 2000, s. 9, s. 315.
- Pachmanová, Martina: *Neznámá území moderního umění: pod lupou genderu*. Praha 2004, s. 55.
- Pavlásek, Vojtěch (ed): *Karel Havlíček Borovský 1856-1956. Katalog výstavy*. Praha 1956, s. 49, s. 51.
- Pavliňák, Petr: *Signatury českých a slovenských výtvarných umělců*. Ostrava 1995, s. 117.
- Petráň, Josef: *Staroměstská exekuce*. Praha 1996.
- Poche, Emanuel: *Umělecké památky Čech I-IV*. Praha 1977-1982.
- Prahl, Roman: *Umělec, jeho ateliér a umění. Téma české malby 19. století. Nepublikovaná disertační práce*. Praha 1986, s.103-144.
- Renč, Václav: *Pražská legenda*. Praha 1994.

- Roubík, František: *Dějiny Chodů u Domažlic*. Praha 1931, s. 604-608.
- Ryneš, Václav: *Výtvarní umělci v Krasoumné jednotě a v Jednotě umělců výtvarných*. Praha 1970, s. 30.
- Samek, Bohumil: *Umělecké památky Moravy a Slezska I*. Praha 1994.
- Schauber, Vera – Schindler, Hans Michael: *Rok se svatými*. Kostelní vydří 1994, s. 103.
- Sobková, Helena: *Malíř slavného portrétu Josef Václav Hellich*. Praha 2003, s. 164.
- Sto let práce Uměleckoprůmyslové školy a vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze 1885-1985*. Praha 1985, s. 42-46.
- Šedivý, Ivan: *Češi, České země a velká válka 1914-1918*. Praha 2001, s. 216.
- Švehla, Jaroslav: *Jan Otto. Kus historie české knihy*. Jinočany 2002, s. 51.
- Toman, Prokop: *Nový slovník československých výtvarných umělců I-II*. Praha 1947.
- Urban, Otto: *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha 2003, s. 132-133.
- Velfl, Josef: *Legionáři z Příbramska*. Příbram 2002, s. 7-9.
- Vlček, Pavel: *Umělecké památky Prahy. Malá strana*. Praha 1997, s. 84.
- Vlček, Pavel: *Umělecké památky Prahy. Staré město, Josefov*. Praha 1996, s. 82.
- Vlček, Tomáš: *Praha 1900. Studie k dějinám kultury a umění Prahy v letech 1890-1914*. Praha 1986, s. 15-69.
- Vlnas, Vít (ed.): *Obrazárna v Čechách 1796-1918. Katalog výstavy, uspořádané Národní galerií v Praze u příležitosti dvoustého výročí založení Obrazárny společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách*. Praha 1996, s.194.
- Vollmer, Hans: *Allgemeinnes Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. Leipzig 1935, s. 136-137.
- Vondrák, Matouš: *Koncepce výtvarné výchovy a jejich souvislosti s vývojem výtvarného umění 20. století I*. České Budějovice 1990, s. 17-59.
- Vošahlíková, Pavla: *Jak se žilo za časů Františka Josefa I*. Praha 1996, s. 66-185.
- Vybíral, Zdeněk: *Politická komunikace aristokratické společnosti v českých zemích v počátku novověku*. České Budějovice 2005, s. 206.
- Wagner, Walter: *Die Geschichte der Akademie der Bildenden Künste im Wien*.

Wien 1967.

Internetové stránky:

http://www.pis.cz/cz/praha/pamatky/vinohradsky_hrbityov.

Jmenný rejstřík:

- Aleš, Mikoláš 40, 45, 53, 79, 86, 153
Alešová, Maryna 40, 112
Amerling, Hynek Ignác 18, 20, 32, 100
Anderle, Václav 17
Anderle, Adam 18
Anderlová-Mathausarová, Ludmila 29
Bartoněk, Vojtěch 28, 93, 98
Bartoň, Otto 144
Barvitijs, Viktor 43
Beran, Maximilián 51
Berka, Emil 134
Bezačinská-Mathausarová, Marie 26
Bezděka, Jindřich Václav 144
Bílý, Karel 19
Biskup, Josef 118
Bouda, Cyril 141, 146
Brožík, Václav 33, 49, 62, 63, 66, 74, 87, 88, 89, 99, 153
Brunner, Antonín 74
Brunner, Vratislav 86
Brunner-Dvořák, Rudolf 46
Březina, Otakar 147
Bubeníček, Otto 108
Buquoyová, Marie Gabriela 50
Čapek, Karel Matěj 66
Čech, Svatopluk 89
Čermák, František 28
Čermák, Jaroslav 96
Černý, Věnceslav 28, 86
Dědek, Václav 113
Dedera, Franz 87
Deml, Jakub 147
Deym, Vojtěch 49
Dítě, Emanuel 28
Dolenský, Jan 102
Domin, Karel 125
Drtikol, František 117
Ecktnarová-Mathausarová, Dorota 15
Eichnitová-Mathausarová, Anna 15
Fink, Peter 123
Florian, Josef 147
Furch, Alois 135
Furchová-Mathausarová, Milada 135
Gellner, František 118
Gérard, Francois Pascal 49
Haal, Antonín 49
Hail, Karel 126
Haller, Reinhard 145
Hanika, Josef 15
Hanuš, Jiří 104

- Harlas, František Xaver 69, 93
Häusler, Antonín 108
Hellich, Josef 58
Havlíček Borovský,
Karel 73, 87, 88, 101, 103
Hlávka, Josef 42
Havrlík, Svatopluk 118
Hlinomaz, Josef 118
Hofbauer, Klement Maria 56
Hofmanová Božena 100
Hofmann, Adolf 136
Hojden, Karel 118
Hostinský, Otakar 65
Hruška, František 14
Hus, Jan 75, 76, 88, 89, 90, 102, 103
Husník, Jakub 69, 80
Hynais, Vojtěch 45, 63, 93, 94
Chittussi, Antonín 45
Javůrek, Karel 33, 44, 86, 98, 153
Javůrková, Zdena 44
Jedlička, F. J. 74, 77
Jelínek, Hanuš 54, 118
Jenč, Vincenc 38
Jenčová-Mathausarová, Antonie 37
Jenewein, Felix 92
Kasl, František 26
Kaslová-Mathausarová, Aloisie 27
Marold, Luděk 93, 94, 99
Kejmar, Václav 108
Knüpfer, Beneš 92, 98
Kočí, Bedřich 8, 75, 76, 79, 80
Komenský, Jan Amos 102
Kosina, Jaroslav 102
Kozina, Jan Sladký 73, 89
Král, Josef 108
Krátkoruký, Václav 74
Krušinová, Libuše 147
Kučera, Fráňa 118
Kvaček, Robert 104
Laukotová, Hermína 44
Lehmann, Mikuláš 59, 79
LepI, Mirek 118
Lhota, Antonín 28
Lidický, Karel 140
Liebscher, Adolf 53, 74, 80, 86,
91, 92, 98, 153
Liebscherová-Čechová
Zdeňka 112
Liška, Emanuel Krescenc 64,
91, 50,
Loskot, František 137
Macháček, Prokop 117, 124
Macháčková-Mathausarová,
Johanna 118
Machek, Antonín 68
Maixner, Petr 90, 96
Mánes, Josef 87, 93, 99
Mařák, Julius 67, 82, 107, 109
Masaryk, Tomáš Garrigue 126

- Masnerová Marie** 135
- Mathauser, Daniel** 151
- Mathauser, František** 10, 19
24-28, 115, 154
- Mathauser, Jakub** 15
- Mathauser, Bohumil** 26
- Mathauser, Jan (chalupník)** 15
- Mathauser, Jan (kupec, starožitník)**
10, 18, 22-24, 30, 154
- Mathauser, Jaroslav** 44, 66, 77, 100,
106-111, 155
- Mathauser, Josef (historický malíř)**
7, 8, 10, 11, 18, 20, 22, 27, 28, 30,
31-104, 111, 112, 117, 120, 124, 149,
150, 151, 152, 153, 154
- Mathauser, Josef (továrník)** 27
- Mathauser, Julius** 8, 10, 19, 23, 28-30
35, 94, 151, 154
- Mathauser, Ondřej** 10, 16, 17-20, 22,
23, 24, 28, 32, 117, 154, 155
- Mathauser, Slavomil** 72, 82, 83, 106,
108, 151
- Mathauser, Václav (traťmistr)** 7, 8,
10, 11, 17, 18, 54, 94, 104, 117, 118, 119,
120, 136, 137, 150, 151, 155
- Mathauser, Václav (malíř a grafik)**
7, 139-147, 152, 155
- Mathauserová, Božena (malířka)**
27, 115, 151, 155,
- Mathauserová, Jindřiška** 26
- Mathauserová, Marie** 19
- Mathauserová, Marie**
(dcera Fr. Mathausera) 26
- Mathauserová, Milada**
51, 111-115, 154
- Mathauserová, Regina** 19
- Mathauserová, Vlasta** 106
- Mathauserová, Zdena** 106
- Mathauserová, Zdeňka** 115
- Mathauserová-Poncová Johanna**
111, 135, 150
- Mašková-Mathauserová, Anna**
140, 141
- Miksch, Gustav** 57
- Mocker, Josef** 57
- Myslбек, Josef Václav** 149
- Myslбек, Karel** 149
- Navrátil, Josef** 33
- Neubert, Václav** 69
- Novotný, Karel** 83
- Otto, Jan** 69, 71, 72
- Petráň, Josef** 104
- Petzold, Václav** 51
- Piepenhagen, August** 33
- Pirner, Max** 92
- Potiorek, Oskar** 129
- Purkyně, Karel** 87
- Rak, Jiří** 104

- Renč, Václav 146
Rezek, Antonín 102
Ruben, Christian 34
Salcman, Martin 140
Sedláček, August 23
Sequens, František 28, 57
Seydelová, Anna 113
Schikaneder, Jakub 64, 114,
Schrotzberger, Franz 49
Schweiger, Hanuš 75, 92
Siedek, František 20
Sittová-Petzoldová, Marie 51, 95
Skramlík, Jan 93
Slaviček, Antonín 107, 110
Smetana, Bedřich 51, 102
Sochor, Václav 65
Stehlík, Ladislav 118
Suchardová, Miroslava 112
Šára, Václav 118
Šetelík, Jaroslav 108
Šimáček, František 69
Šimůnek, Jaroslav 108
Šlerka, František 123, 124, 125
Špillar, Jaroslav 93
Štenc, Jan 69
Štverák, Karel 122
Šubert, František Adolf 51
Tomášek, František 144
Trenkwald, Josef 63
Třebízský, Václav Beneš 102
Úprka, Joža 28
Vacátko, Luděk 108
Vácha, Rudolf 93
Váchal, Josef 130
Vaňourková, Helena 44
Vaňousová-Mathausarová,
Amálie 17
Věšín, Jaroslav 28
Vilím, Jan 69
Vilímek, Josef Richard 75
Voctář, Václav 38
Voctářová, Adéla 38
Vybíral, Zdeněk 104
Weitenweber, Vilém 62
Wenig, František 9, 17, 19, 20
22, 23
Wenig, František (zemský
školský inspektor) 119
Wenig, Josef 100
Wimmer, Peter 32, 35, 90
Ženíšek, František 42, 45, 49
88, 93, 95, 99, 150, 153
Z Ottenfeldů, Rudolf 108
Z Thun-Hohensteinu, Christine 49
Z Thun-Hohensteinu, Ladislav 50
Ze Schwarzenbergu, Karel Filip 49
Ze Schwarzenbergu, Karel III 49
Ze Schwarzenbergu, Bedřich 49, 95,

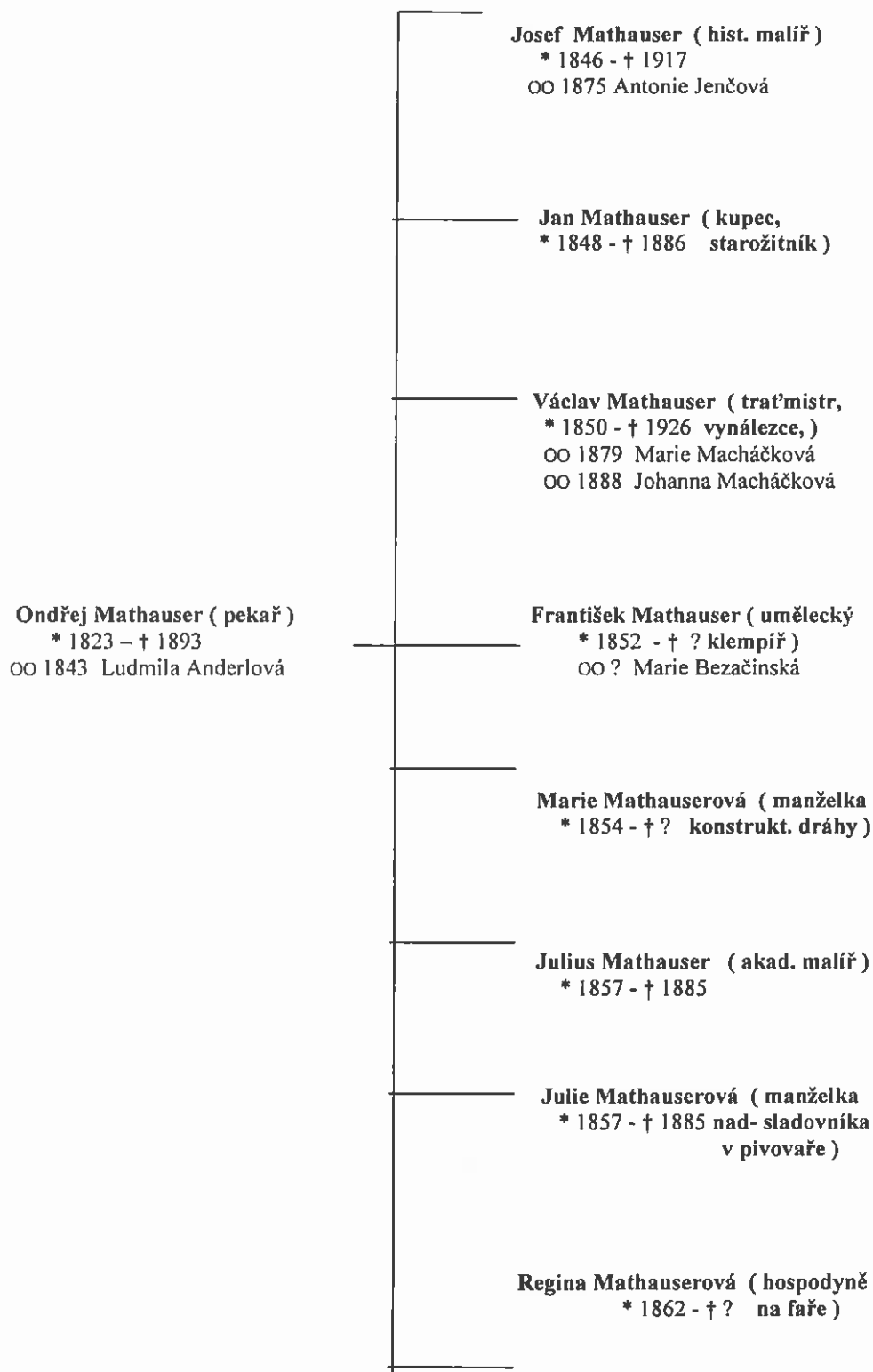
Textové přílohy:

Seznam textových příloh:

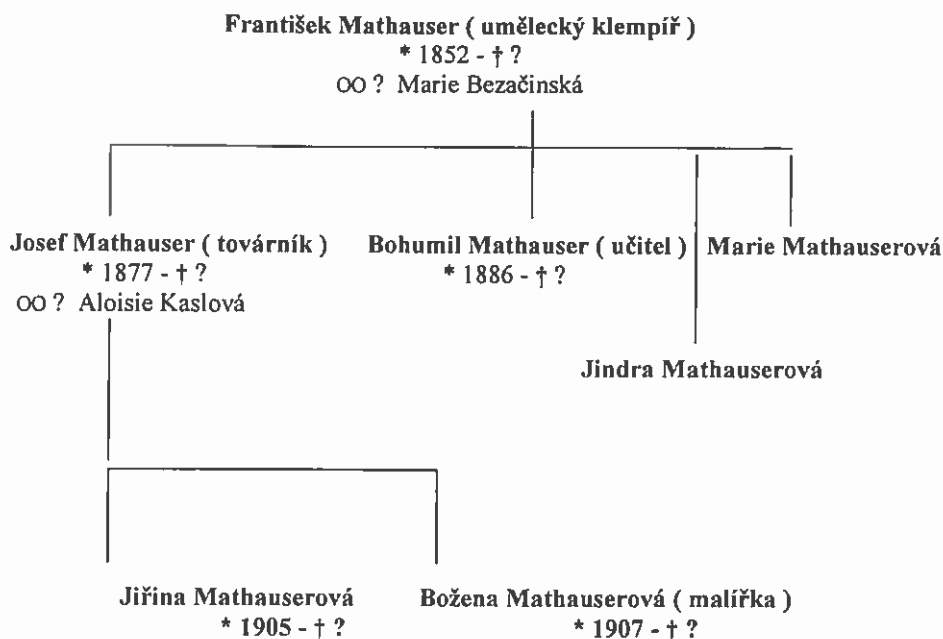
- 1) Rodokmen staňkovských Mathauserů. Synové a dcery Ondřeje Mathausera.
- 2) Rodina klempíře Národního divadla Františka Mathausera.
- 3) Rodina traťmistra, vynálezce a preparátéra Václava Mathausera.
- 4) Rodina historického malíře Josefa Mathausera.
- 5) Seznam historických obrazů od Josefa Mathausera 1906-1909, které byly později reprodukovány a vydávány v mnohačetných nákladech na pohlednicích.
- 6) Publikační činnost Václava Mathausera.

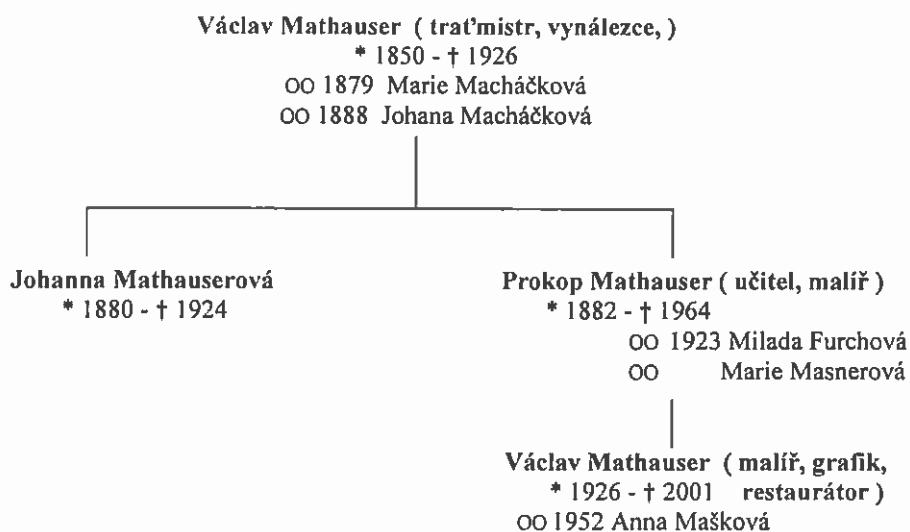
č.1) Rodokmen staňkovských Mathauserů. Synové a dcery Ondřeje Mathausera:

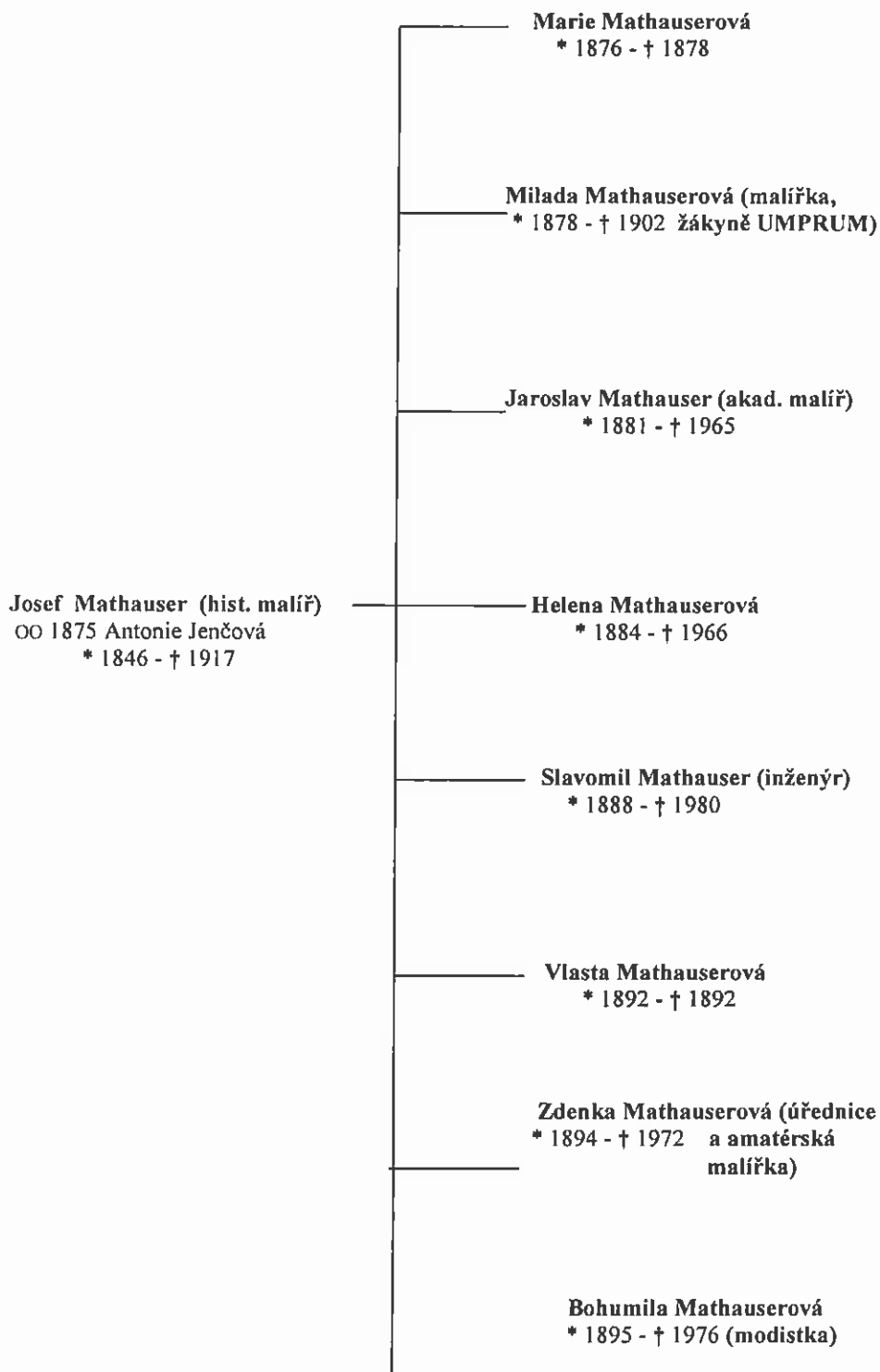
2) Rodina klempíře Národního divadla Františka Mathausera:

č. 3) Rodina traťmistra, vynálezce a preparátéra Václava Mathausera:

č. 4) Rodina historického malíře Josefa Mathausera:

č. 5) Seznam historických obrazů od Josefa Mathausera 1906-1909, které byly později reprodukovány a vydávány v mnohačetných nákladech na pohlednicích o obrazových reprodukcích:

Název díla

Jméno nakladatele

Praotec Čech na hoře Řípu.	Krátkoruký, Jedlička.
Kníže Krok a jeho tři dcery.	Krátkoruký
Přemysl od pluhu na trůn povolán I.	Krátkoruký.
Přemysl od pluhu na trůn povolán II.	Jedlička.
Přemysl vítán Libuší.	Krátkoruký
Kněžna Libuše věští slávu Prahy.	Krátkoruký, Jedlička.
Šárka a Ctirad.	Krátkoruký, Jedlička.
Příchod Konstantina a Metoděje na Velehrad r. 863.	Krátkoruký.
Kníže Svatopluk a jeho synové.	Krátkoruký, Jedlička.
Arcibiskup Metoděj křtí Bořivoje a Ludmilu r. 877.	Krátkoruký.
Kníže Václav vychováván babičkou Ludmilou.	Krátkoruký.
Svatý Václave oroduj za nás.	Jedlička
Setkání knížete Václava s knížetem zlickým Radslavem.	Krátkoruký
Záhuba Vršovců r. 996.	Krátkoruký
Oldřich a Božena.	Jedlička.
Setkání knížete Oldřicha s poustevníkem Prokopem.	Krátkoruký.
Oslepený kníže Jaromír ustupujíc synovci Břetislavovi.	Krátkoruký.
Sázavský opat Božetěch a král Vratislav.	Krátkoruký.
Vítězství Soběslava I. u Chlumce r. 1126.	Krátkoruký.
Čechové překračují řeku Addu r. 1158.	Krátkoruký, Jedlička.
Čechové před Milánem r. 1158.	Krátkoruký.
Vladislav III. zvolen knížetem r. 1197.	Krátkoruký.
Přemysl Otakar II. před bitvou na Moravském poli.	Jedlička.
Přemysl Otakar II. Padl u Suchých Krut r. 1278.	Krátkoruký.
Návrat Václava II. z Branibor r. 1282.	Krátkoruký.
Václav III. u hrobu svého otce ve Zbraslavi.	Krátkoruký.
Příjezd Jana Lucemburského do Prahy r. 1310.	Krátkoruký, Jedlička.
Uvěznění Václava a jeho matky královny Elišky r. 1314.	Krátkoruký.
Král Jan v bitvě u Kresčaku r. 1346.	Krátkoruký, Jedlička.
Položení základního kamene Karlova mostu r. 1357.	Krátkoruký, Jedlička.
Karel IV. nechává postavit hladovou zeď.	Krátkoruký.
Smrt svatého Jana Nepomuckého 29. 3. 1393.	Krátkoruký.
Jan Hus žádá na Václavu IV. pro universitu 3 hlasy pro Čechy a jeden pro cizozemce.	Krátkoruký.
Jan Hus se obhajuje pře koncilem 5. června 1415.	Krátkoruký.
Jan Hus píše poslední svůj dopis Čechům.	Krátkoruký, Jedlička.
Upálení mistra Jana Husa 6. července 1415.	Krátkoruký.
Zvěst o smrti Husově v Praze.	Krátkoruký.
Jan Žižka s knězem Václavem Korandou hledí r. 1420 z Vítkova na Prahu.	Krátkoruký.
Žižka ztrácí druhé oko při obléhání hradu Rábí r. 1421.	Jedlička
Vjezd Jana Žižky do Prahy r. 1421.	Krátkoruký.
Žižka před Kutnou Horou r. 1421.	Krátkoruký.

Dobytí Kutné Hory r. 1422.	Krátkoruký.
Poselství Pražanů v táboře Žižkově r. 1424.	Krátkoruký.
Žižkova smrt u Přibyslavě 1424 I.	Krátkoruký.
Žižkova smrt u Přibyslavě 1424 II.	Krátkoruký.
Bitva u Domažlic r. 1431.	Krátkoruký.
Husité před Naumburkem r. 1432.	Krátkoruký.
Bitva u Lipan r. 1434.	Krátkoruký, Jedlička.
Pražané skládají slib císaři Zikmundovi r. 1436.	Krátkoruký.
Zvolení Jiříka z Poděbrad králem českým r. 1458.	Krátkoruký.
Rychtář Kubata dal Hlavu za Blata.	Krátkoruký, Jedlička.
Císař Rudolf II. podepisující svůj majestát r. 1609.	Krátkoruký.
Vyhození královských místodržících z okna do hradebního příkopu r. 1618.	Krátkoruký.
Pomoc Polyxeny z Lobkovic královským místodržícím.	Krátkoruký, Jedlička.
Bitva na Bílé Hoře r. 1620.	Jedlička.
Poslední hostina knížete Bedřicha na pražském hradě.	Krátkoruký.
Poprava českých pánů na Staroměstském náměstí v Praze r. 1621.	Krátkoruký.
Čeští bratři odcházejí z vlasti r. 1627.	Krátkoruký.
Jan Amos Komenský se loučí s vlastí.	Krátkoruký.
Návrat exulantů do vlasti r. 1631.	Krátkoruký.
Krvavý kvas na zámku Chebském r. 1634.	Krátkoruký.
Zavraždění Albrechta z Valdštejna r. 1634.	Krátkoruký.
Utrpení lidu za třicetileté války.	Krátkoruký.
Jan Sladký Kozina před Lomikarem.	Krátkoruký.
Bitva u Kolína r. 1757.	Krátkoruký, Jedlička.
Selské rebelie v dobách nevolnictví.	Krátkoruký.
Převezení svatováclavské koruny z Vídně do Prahy r. 1791.	Krátkoruký, Jedlička.
Loučení se Karla Havlíčka s rodinou I.	Krátkoruký.
Loučení se Karla Havlíčka s rodinou II.	Krátkoruký.
Loučení se Karla Havlíčka s rodinou III.	Sdružení dorostu českého venkova.
Sen Karla Havlíčka.	Krátkoruký.
Příchod Pruského vojska do Prahy r. 1866.	Krátkoruký.
Lešetínský kovář.	Krátkoruký.

č. 6) Publikační činnost Václava Mathausera:

Mathauser, Václav: *Malované zákloповé stropy bývalé lékárny U Bílého lva v Příbrami*. In: Vlastivědný sborník Podbrdsko 3, Příbram 1969, s. 225-232.

Mathauser, Václav – Polák, Stanislav: *Středověká tvrz Pičín na Příbramsku*. In: Vlastivědný sborník Podbrdsko 8, Příbram 1974, s. 30-49.

Mathauser, Václav: *Nález staré veduty v lochovickém zámku*. In: Vlastivědný sborník Podbrdsko 14, Příbram 1978, s. 119-121.

Mathauser, Václav – Tywoniak, Jiří: *K dějinám zámku a parku v Osečanech*. In: Vlastivědný sborník Podbrdsko 15, Příbram 1979, s. 107-129.

Mathauser, Václav: *Průvodce uměleckými sbírkami*. In: Vlastivědný sborník Podbrdsko 30, Příbram 1986, s. 117-131.

Mathauser, Václav: *Dvacet let rekonstrukce příbramského zámečku*. In: Podbrdsko 2, Příbram 1995, s. 190-194.

Mathauser, Václav: *Vzácné mědirytiny na Svaté Hoře*. In: Podbrdsko 3, Příbram 1996, s. 119-129.

Mathauser, Václav: *200 let bavorských poutí na Svatou Horu*. In: Podbrdsko 4, Příbram 1997, s. 173-176.

Mathauser, Václav: *Památky v Trhových Dušníkách u Příbrami*. In: Podbrdsko 5, Příbram 1998, s. 53-56.

Mathauser, Václav: *Za skromnou slávou příbramských hornických betlémů I*. Periskop, 1999, č. 48, s. 9.

Mathauser, Václav: *Za skromnou slávou příbramských hornických betlémů II*. Periskop, 1999, č. 49, s. 9.

Obrazové přílohy:

Seznam obrazových příloh:

- Obr. 1** Fotografie malovaného portrétu Ondřeje Mathausera, pravděpodobně poslední třetina 19. století, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 2** Fotografie malovaného portrétu Ludmily Mathauserové, pravděpodobně poslední třetina 19. století, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 3** Josef Mathauser, obraz Ondřeje Mathausera s vnučkou Miladou Mathauserovou, 1900, olej na plátně, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 4** Josef Mathauser, Fotografie obrazu staré staňkovské školy, pohled z pole, patrně poslední třetina 19. století, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 5** Josef Mathauser, Fotografie obrazu staré staňkovské školy, pohled z návsi, patrně poslední třetina 19. století, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 6** Mapa Hrádku Lacembok od V. Krále, podle původního plánu Jana Mathausera, August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého*, IX, Praha 1996, s.107.
- Obr. 7** Snad Julius Mathauser, Portrét bratra Jana Mathausera (1848-1886), poslední třetina 19. století, olej, dřevo, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 8** Výstava architektury a inženýrství 1898. Kafka, Josef: *Výstava architektury a inženýrství spojená s výstavou motorů a pomocných strojů pro maloživnostníky, s přidruženou výstavou vynálezů pro živnostníky a soubornou výstavou klempířů zemí Koruny české*. Praha 1898, s. 84.
- Obr. 9** Reklamní inzerce továrníka F. Kasla, tchána Františka Mathausera. Kafka, Josef: *Výstava architektury a inženýrství spojená s výstavou motorů a pomocných strojů pro maloživnostníky, s přidruženou výstavou vynálezů pro živnostníky a soubornou výstavou klempířů zemí Koruny české*. Praha 1898, s. 75.

- Obr. 10** Fotografie Julia Mathausera (1857-1885), RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 11** Podobizna Antonína Lhoty, profesora na malířské Akademii v Praze, učitel Julia Mathausera. Matějček, Antonín: *Almanach Akademie výtvarných Umění v Praze*. Praha 1926.
- Obr. 12** Legitimace Julia Mathausera, žáka Akademie. RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 13** Julius Mathauser, Portrét Marie Mathauserové (rozené Macháčkové 1858-1887), poslední třetina 19. století, uhel na papíře, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 14** Julius Mathauser, Portrét Václava Mathausera (1850-1926), poslední třetina 19. století, tužka na papíře, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 15** Julius Mathauser, Studie nohou, poslední třetina 19. století, rudka na papíře, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 16** Julius Mathauser, Portrét dítěte, poslední třetina 19. století, uhel na papíře, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 17** Julius Mathauser, Studie světice, poslední třetina 19. století, uhel na papíře, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 18** Julius Mathauser, Portrét dívky, poslední třetina 19. století, uhel na papíře, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 19** Fotografie Josefa Mathausera (1846-1917), 1872, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 20** Ředitel na malířské Akademii v Praze Christian Ruben (1805-1875). Matějček, Antonín: *Almanach Akademie výtvarných Umění v Praze*. Praha 1926.
- Obr. 21** Přihláška obrazu „Kristus na hoře Golgotě“ na Uměleckou výstavu v Praze 1891. ANM, fond Výstava v Praze 1891, Přihláška obrazu Josefa Mathausera, inv. č. 77, karton. č. 2.
- Obr. 22** Fotografie Antonie Jenčové (1854-1919), manželky malíře Josefa Mathausera. RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.
- Obr. 23** Výtah z knihy narozených, oddaných a zemřelých, Farní úřad v Královských Vinohradech, 8. 2. 1904, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.
- Obr. 24** Opis domovského listu Josefa Mathausera z roku 1901, SOkA Domažlice,

pobočka Horšovský Týn, fond Archiv města Staňkov, fond nezpracovaný.

Obr. 25 Josef Mathauser ve svém ateliéru v ulici Na Smetance, Český svět 9, 1913.

Obr. 26 Josef Mathauser, Portrét Bedřicha ze Schwarzenbergu, 1893, olej na plátně, Archiv Národního muzea, Evidence sbírek, inv. č. 192887.

Obr. 27 Josef Mathauser, Portrét Marie Petzoldové Sittové, 1887, olej na plátně, Archiv Národního muzea, Evidence sbírek, inv. č. H2-009129.

Obr. 28 Josef Mathauser, Portrét zámečníka Maxmiliána Berana, 1877, olej na plátně, Galerie Bratří Špillarů, Hlavní registr sbírek, inv. č. H-107 37;

Obr. 29 Josef Mathauser, Kněží redemptoristé odnášejí milostivou sošku do Smolotel u Makové 12. 7. 1866, 1905, fresco seco, jeden z dvanácti lunetových obrazů ze Svaté Hory u Příbrami.

Obr. 30 Josef Mathauser, Ze života sv. Jana Nepomuckého, 1895, olej na dřevě, postraní křídlový oltář sv. Jana Nepomuckého v kostele sv. Petra a Pavla na Vyšehradě.

Obr. 31 Josef Mathauser, Sv. Martin darující svůj plášť žebrákovi, obraz hlavního oltáře farního kostela sv. Martina v Lidicích, Wirth, Zdeněk: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Kladenském*. Praha 1907, s. 90.

Obr. 32 Václav Brožík, Původní reprodukce obrazu „V peněžní tísní“, Zlatá Praha 13, 1896, s. 93.

Obr. 33 Josef Mathauser, Původní reprodukce obrazu „Poslední halíř“, Zlatá Praha 13, 1896, s. 336.

Obr. 34 Komenikův obchod s obrazy, poslední útočiště výtvarných děl nešťastných umělců, Český svět 5, 1907.

Obr. 35 Pohled do jedné z výstavních síní v pavilonu umělecké výstavy na Jubilejní výstavě v Praze 1891, *Sto let práce. Zpráva o všeobecné zemské výstavě v Praze 1891 III*. Praha 1892, s. 588.

Obr. 36 Josef Mathauser, původní reprodukce obrazu „Kristus na Golgotě“, Světlotisk, Zlatá Praha 9, 1982.

Obr. 37 Josef Mathauser, umělecká dopisnice, reprodukce jiné verze obrazu

„Kristus na Golgotě“, barvotisk, neznámé berlínské nakladatelství, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 38 Inzertní rubrika nakladatelství Jana Otty, nabídka zarámovaných uměleckých reprodukcí. Otto, Jan: *Seznam knižních časopisů hudebnin a děl uměleckých, kteréž vlastním nákladem vydal Jan Otto*. Praha 1871-1911.

Obr. 39 Korespondence Josefa Mathausera adresovaná nakladateli Janu Ottovi, smlouva o reprodukčním právu na obrazy otištěné v časopise Zlatá Praha, LA PNP, pracoviště Staré Hrady, fond Jan Otto, korespondence přijatá, fond nezpracovaný.

Obr. 40 Josef Mathauser, reprodukce obrazu „Mistr Jan Hus píše ve vězení poslední dopis Čechům“, Nakladatelství „Umělecké snahy“ 1913, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 41 Zadní strana reprodukce obrazu „Mistr Jan Hus píše ve vězení poslední dopis Čechům“, Nakladatelství „Umělecké snahy“ 1913, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 42 Nakladatel Bedřich Kočí ve své pracovně 1905, LA PNP, Staré Hrady, fond Bedřich Kočí, fond nezpracovaný.

Obr. 43 Josef Mathauser, studie k obrazu „Mistr Jan Hus píše ve vězení poslední dopis Čechům“, 1896, lavírovaná tuš na papíře, 26 x 21cm, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. 44 Josef Mathauser, reprodukce obrazu Libuše věští slávu Prahy, barvotisk, nakladatelství Václava Krátkorukého v Praze, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 45 Odborný závod s malířskými potřebami, papírnictví a zároveň nakladatelství Minerva, Ferdinandova třída 23 Praha, Janáček, František: *Ceník veškerých malířských potřeb odborného závodu „Minerva“*. Praha 1929.

Obr. 46 Josef Mathauser, reprodukce obrazu „Klanění tří králů“, barvotisk, nakladatelství Minerva, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 47 Josef Mathauser, reprodukce obrazu „Návrat vojáka ke své milé“, barvotisk, nakladatelství Minerva, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 48 Smlouva mezi Nakladatelem Bedřichem Kočím a malířem Mikolášem

Alšem o reprodukčním právu, ANG, fond Mikoláš Aleš 25, inv. č. 19., sign AA 1389/1.

Obr. 49 Smlouva mezi malířem Lád'ou Novákem a nakladatelem Josefem Pithartem z 22. 12. 1924, ANG, fond Lád'a Novák 28, sign. AA-1164/26.

Obr. 50 Korespondence firmy Husník & Häusler nakladateli Bedřichu Kočímu, LA PNP, pracoviště Staré Hrady, fond Bedřich Kočí.

Obr. 51 Fotografie mladšího ze synů Josefa Mathausera Slavomila Mathausera, nižšího důstojníka rakousko-uherské za první světové války. RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. 52 Josef Mathauser, reprodukce obrazu „Útrapy válečné“, 1915, Pokorný, Jiří: *Český svět I. 1889-1918*, Praha 1997, s. 192.

Obr. 53 Josef Mathauser, „Padlý voják“, olej, plátno, 27 x 20 cm, bez datace, RA Mathauserů, fond Daniel Mathaususer.

Obr. 54 Josef Mathauser, „Loučení se Karla Havlíčka Borovského s rodinou“, 1900, olej, plátno, 67 x 45 cm, Muzeum Vysočiny v Havlíčkově Brodě.

Obr. 55 Josef Mathauser, Jiná verze obrazu „Loučení se Karla Havlíčka Borovského s rodinou“, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 56 Josef Mathauser, „Havlíčkův sen“, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 57 Josef Mathauser, Další verze obrazu „Loučení se Karla Havlíčka Borovského s rodinou“, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 58 Pokoj Karla Havlíčka Borovského, pohled směrem do ložnice. Muzeum Vysočiny v Havlíčkově Brodě. Fotografie z počátku 20.století. Drašner, František: *Karel Havlíček Borovský na Vysočině, Havlíčkův Brod 2003*, s. 301.

Obr. 59 Pokoj Karla Havlíčka Borovského, současný stav, Muzeum vysočiny v Havlíčkově Brodě.

Obr. 60 Josef Mathauser, „Oldřich a Božena“, 1908, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

- Obr. 61** František Ženíšek, „Oldřich a Božena“, 1884, olej, plátno, 174 x 265 cm, Prah, Roman: *Malířství v generaci Národního divadla*. In: Dějiny českého výtvarného umění 1780 – 1890 III/2. Praha 2001, s. 81.
- Obr. 62** Josef Mathauser, „Mistr Jan Hus žádá na králi Václavu IV. za univerzitu tři hlasy pro Čechy a jeden pro cizozemce“, 1908, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 63** Josef Mathauser, „Mistr Jan Hus píše ve vězení poslední dopis Čechům“, 1908, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 64** Josef Mathauser, „Hus před koncilem v Kostnici“, 1909, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 65** Josef Mathauser, „Zvěst o Husově smrti“, 1909, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 66** Josef Mathauser, „Upálení mistra Jana Husa dne 6. července r. 1415“, 1908, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 67** Petr Maixner, „Husovo upálení“, 2 třetina 19. století, reprodukce, náčrt tužkou, *Památce Husově*, Sokolské besedy 9, 1914, č. 5-6.
- Obr. 68** Josef Mathauser, „Vjezd Jana Lucemburského do Prahy“, 1909, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 69** Petr Maixner, „Vjezd Jana Lucemburského do Prahy“, 1854, olej, plátno, 52 x 78 cm, Theinhardová, Markéta: *Historická malba*. In: Dějiny českého výtvarného umění 1780-1890 III/1. Praha 2001, s. 335.
- Obr. 70** Josef Mathauser, „Jan Sladký Kozina před Lomikarem“, 1909, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 71** Josef Mathauser, „Lešetínský kovář“, 1909, obrazová reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 72** Josef Mathauser, „Bitva Kresčaku 1346“, 1908, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 73** Josef Mathauser, „Bitva u Kolína 1757“, 1909, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

- Obr. 74** Josef Mathauser, „Klanění tří králů“, 1914, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 75** Josef Mathauser, „Hvězda betlémská“, 1914, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 76** Josef Mathauser, „Madona s Ježíškem“, 1914, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.
- Obr. 77** Josef Mathauser, „Najády“, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.
- Obr. 78** Josef Mathauser, „Najády“, studie, olej na lepence, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauserů.
- Obr. 79** Josef Mathauser, „Přijede cirkus“, 1902, olej, plátno, 24 x 20 cm, soukromá sbírka.
- Obr. 80** Josef Mathauser, „Přijede cirkus“, tempera na papíře, 13 x 11,5 cm, soukromá sbírka.
- Obr. 81** Josef Mathauser, „Poslední akordy“, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 82** Josef Mathauser, „Muzikanti na voze“, 1895, olej, plátno, 74 x 100 cm, soukromá sbírka.
- Obr. 83** Josef Mathauser, „Selská jízda“, 1895, olej, plátno, soukromá sbírka.
- Obr. 84** Josef Mathauser, „Muzikantská nehoda“, původní reprodukce, Světozor 33, 1899, č. 13, s. 155.
- Obr. 85** Jaroslav Špillar, „Na konci masopustu“, původní reprodukce, Český svět 5, 1909, č. 15.
- Obr. 86** Josef Mathauser, „Muzikanti“, 1915, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.
- Obr. 87** Josef Mathauser, „Portrét dcery Milady Mathauserové“, kolem roku 1880, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.
- Obr. 88** Josef Mathauser, „Portrét dcery Milady Mathauserové“, 1886, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.
- Obr. 89** Josef Mathauser, „Portrét Marie Mathauserové“, 80. léta 19. století, olej,

plátno, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 90 Josef Mathauser, „Portrét bratra Václava Mathausera“, 80. léta 19. století, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 91 Josef Mathauser, „Autoportrét“, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. 92 František Ženíšek, „Autoportrét“, olej, plátno, kolem 1880, Prah, Roman: *Umělec, jeho ateliér a umění. Téma české malby 19. století*, Nepsublikovaná disertační práce, Praha 1986, obrazová příloha č. 190.

Obr. 93 Josef Mathauser, „Portrét Jaroslava Čermáka“, 1879, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser,.

Obr. 94 Dobová fotografie Jaroslava Čermáka, druhá polovina 19. století, Blažičková- Horová, Naděžda (ed.): *České malířství 19. století. Katalog stálé expozice Sbirky umění 19. století*. Praha 1998, s. 208.

Obr. 95 Josef Mathauser, „Alpská krajina“, 1874, fotografie obrazu v RA Mathauserů, fond Jan Liška, originál zcizen.

Obr. 96 Josef Mathauser, „Riegerova stezka“, soukromá sbírka.

Obr. 97 Josef Mathauser, „Příbram od Žežic“, 1899, olej, plátno, součást stálé expozice Hornického muzea v Příbrami.

Obr. 98 Josef Mathauser, „Libušin soud“, 1908, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. 99 Detail obrazu Josefa Mathausera „Libušin soud“, signatura Josefa Mathausera s datací a značkou malíře.

Obr. 100 Výňatek z korespondence Josefa Mathausera adresovaná svému synovi Slavomilu, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. 101 Obrazové album uměleckých historických pohlednic „*Historie českého národa v obrazech vypráví o slavné minulosti i utrpení národa od nejstarších českých pověstí až po události minulého století*“, 20. léta 20. století.

Obr. 102 Jedna z posledních fotografií Mistra Mathausera, Český svět 14, č. 23, 1917.

Obr. 103 Korespondence Jaroslava Mathausera Výstavnímu výboru okresní

živnostensko-průmyslové a hospodářské výstavy r. 1925 ve Staňkově Městysy, SOkA Domažlice, pracoviště Horšovský Týn, fond Výstavní výbor Okresní živnostensko- průmyslové a hospodářské výstavy ve Staňkově Městysy 1925, fond nezpracován.

Obr. 104 Fotografie Jaroslava Mathausera a Slavomila, 1895, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauserů.

Obr. 105 Fotografie Jaroslava Mathausera, 1965, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. 106 Jaroslav Mathauser, „Vesnické stavení“, 1916, akvarel na papíře, 28 x 21 cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 107 Josef Mathauser, „Vesnické stavení v okolí Oldřichovce“, olej, plátno, RA Mathauser, fond Jan Liška.

Obr. 108 Jaroslav Mathauser, „Podzim“, akvarel na papíře, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. 109 Antonín Hudeček, „Podzim“, 1903, olej, plátno, 100 x 200 cm MG Brno.

Obr. 110 Jaroslav Mathauser, „Remízky“, olej, plátno, 60 x 80 cm, soukromá sbírka.

Obr. 111 Antonín Slaviček, „Silnice v Kameničkách“, olej, plátno, 116 x 136 cm, Západočeská galerie v Plzni.

Obr. 112 Fotografie Milady Mathauserové, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. 113 Fotografie z dobového časopisu, pohled do ateliéru Malířské školy pro dámy, Český svět 1, č. 7.

Obr. 114 Milada Mathauserová, „Portrét ženy“, 1898, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 115 Milada Mathauserová, „Zátiší s květinami“, olej, plátno, dílo, které pochází pravděpodobně z ateliéru Jakuba Schikanedera.

Obr. 116 Fotografie Zdenky Mathauserové, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. 117 Zdenka Mathauserová, „Krajina z Posázaví“, pastel, papír, RA

Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. 118 Zdenka Mathauserová, „Krajina z Posázaví“, pastel, papír, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. 119 Zdenka Mathauserová, „Krajina z Posázaví“, pastel, papír, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. 120 Fotografie Václava Mathausera, 1886, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 121 Fotografie Marie Mathauserové, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 122 Fotografie domu hřebenaře Prokopa Macháčka na Václavském náměstí v Příbrami, před rokem 1901, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 123 Dvojlist z pracovního sešitu Václava Mathausera, poznámky a nákresy související s preparováním ptactva. RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 124 Korespondence adresovaná Václavu Mathauserovi od ředitelství c. k. Ústavu ku vzdělání učitelů v Soběslavi, pochvalné uznání za skvělé preparování ptactva, 15. ledna 1906, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 125 Fotografie preparovaného supy, střelený údajně v Egyptě a preparovaný údajně pro Karla IV. ze Schwarzenbergu.

Obr. 126 Fotografie modelu lesní zvěře z rukou Václava Mathausera, sádra, RA Mathauserů, fond Jan Liška

Obr. 127 Vizitka Václava Mathausera, ocenění za výstavní činnost v oboru preparatérství a vynálezectví. RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 128 Fotografie Václava Mathausera spolu s diplomem „Čestného dopisujícího člena Akademie vynálezců v Paříži“. RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 129 Václav Mathauser, nákres vynálezu „Schienenneigungsmesser“, 1908, ANTM, fond Mathauser Václav 644, inv. č.2.

Obr. 130 Fotografie rodiny Mathauserů v Příbrami, 1898, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 131 Fotografie domu Václava Mathausera č. p. 143 na Václavském náměstí v Příbrami., který projektoval sám Václav Mathauser v roce 1901, stav v roce 1972, ANTM, fond Mathauser Václav 644, inv. č.13.

- Obr. 132** Fotografie Prokopa Mathausera jako maturanta, 1902, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 133** Fotografie státního koedukačního učitelského ústavu v Příbrami, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 134** Prokop Mathauser, Studie vycpaných ptáků, 1901, kvaš, papír, RA Mathauserů, fond Jan Liška, skicář Prokopa Mathausera.
- Obr. 135** Prokop Mathauser, „Portrét dědečka Prokopa Macháčka, 1899, tuž papír, 36 x 29cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 136** Pochvalné uznání Prokopu Mathauserovi od c. k. okresního školního rady, Blatná, 1908. RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 137** Prokop Mathauser, „Návrh na plakát pro vánočné nadílku, pořádanou roku 1907 spolkem Aloisia v čele se svobodnou paní z Hildebrandtů na Blatné, tempera, papír, 30x22cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 138** Prokop Mathauser, „Zátiší s čajovým servisem“, 1907, olej, plátno, 38 x 47cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 139** Prokop Mathauser, „Motiv z pobřeží Terstu“, 1911, kvaš, papír, 35 x 50cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 140** Fotografie Václava Mathausera se synem Prokopem a polskými přáteli, Terst 1908, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 141** Opis osobního výkazu poručíka m. sl. Prokopa Mathausera, RA Mathauserů fond Jan Liška.
- Obr. 142** Fotografie Prokopa Mathausera, v Příbrami 12. 11. 1916, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 143** Prokop Mathauser, „Z italského bojiště, Gorjansko 1916“, tužka, papír, RA Mathauserů, fond Jan Liška, skicář Prokopa Mathausera.
- Obr. 144** Prokop Mathauser, „Z italského bojiště, u Monfalcone, přímoří, 25. 2. 1916“, tužka, papír, RA Mathauserů, fond Jan Liška, skicář Prokopa Mathausera.
- Obr. 145** Prokop Mathauser, „Z italského bojiště, na Doberdu 1916, tužka, papír, RA Mathauserů, fond Jan Liška, skicář Prokopa Mathausera.
- Obr. 146** Prokop Mathauser, „Studie Javorového listu“, akvarel, papír, RA

Mathauserů, fond Jan Liška, skicář Prokopa Mathausera.

Obr. 147 Prokop Mathauser, „Geometrická a ornamentální stylizace hmyzu“, 1920, tuš, akvarel, papír, RA Mathauserů, fond Jan Liška, skicář Prokopa Mathausera.

Obr. 148 Prokop Mathauser, „Studie motýlích křídel“, 1922, tuš, akvarel, papír, RA Mathauserů, fond Jan Liška, skicář Prokopa Mathausera.

Obr. 149 Prokop Mathauser, „Kosatec“, 1920, akvarel, papír, RA Mathauserů, fond Jan Liška, skicář Prokopa Mathausera.

Obr. 150 Svatební fotografie Prokopa Mathausera a Milady Furchové, 31.7. 1923. RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 151 Fotografie Marie Masnerové („Márinky“), RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 152 Pochvalný dopis adresovaný Prokopu Mathauserovi od slavnostního výboru výstavy, konané při příležitosti půlstoletého jubilea založení státního učitelského ústavu v Příbrami, 21. 8. 1924, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 153 Fotografie souborné výstavy obrazů Prokopa Mathausera na výstavě konané při příležitosti půlstoletého jubilea založení státního učitelského ústavu v Příbrami, 1924, Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 154 Prokop Mathauser, „Pohled na Svatou Horu z okna domu na Václavském náměstí“, 30. léta 20. století, olej, plátno, 64 x 45 cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 155 Prokop Mathauser, „Pohled na příbramskou reálku z okna domu na Václavském náměstí“, 1932, akvarel, papír, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 156 Prokop Mathauser, „Hrad Hunec u Kamýka“, 1919, akvarel, papír, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 157 Fotografie Prokopa Mathausera v ateliéru, 1938, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 158) Povýšení Prokopa Mathausera do hodnosti nadporučíka mimo službu, 7. 2. 1931, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 159 Václav Mathauser, „Portrét otce Prokopa Mathausera“, 1957, kombinovaná technika, 34 x 28 cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

- Obr. 160** Fotografie Václava Mathausera, jako gymnazista, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 161** Fotografie Václava Mathausera, 1950, na studiích v ateliéru. RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 162** Fotografie Václava Mathausera, který restauruje obrázky na skle v příbramském muzeu v budově děkanství, 1967, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 163** Fotografie slavnosti svěcení zvonů ve TřebSKU, 5. 9. 1971, v čele pražský biskup František Tomášek, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 164** Václav Mathauser, ilustrace k průvodnímu listu slavnosti svěcení zvonů ve TřebSKU, 1971, grafika, suchá jehla, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 165** Brožurka vydaná k památce svěcení zvonů ve TřebSKU, autoři textu pracovníci příbramského muzea Jindřich Václav Bezděka, Otto Bartoň a Václav Mathauser, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 166** Část korespondence Cyrila Boudy adresovaná Václavu Mathauserovi, 1967, zakreslený dům Cyrila Boudy na mapě, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 167** Václav Mathauser, „Zátiší“, 1957, olej, dřevo, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 168** Václav Mathauser, „San Pietro Liguria“, 1995, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 169** Václav Mathauser, „Gradac v Dalmácii“, 1989, olej, dřevo, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 170** Václav Mathauser, „Podzim“, 1992, olej, lepenka, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 171** Václav Mathauser, „Fresková výzdoba Svaté Hory u Příbrami“, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 172** Fotografie Václava Mathausera, 70. léta 20. století, RA Mathauserů, fond Jan Liška.
- Obr. 173** Fotografie Milady Mathauserové a Johanny Mathauserové, fotografováno před rokem 1902, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 174 Josef Mathauser, „V zahradě“, olej, plátno, 1899, Zlatá Praha 16, č. 34, 1899, s. 408.

Obr. 175 Josef Mathauser, detail freskového obrazu „Kněží redemptoristé odnášejí milostivou sošku do Smolotel u Makové 12. 7. 1866, 1905.

Obr. 176 Fotografie architekta Daniela Mathausera, 1941, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. 177 Fotografie architekta Daniela Mathausera, 2001, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. 178 Daniel Mathauser, „Mužský“, 1941, olej, RA Mathauserů fond Daniel Mathauser.

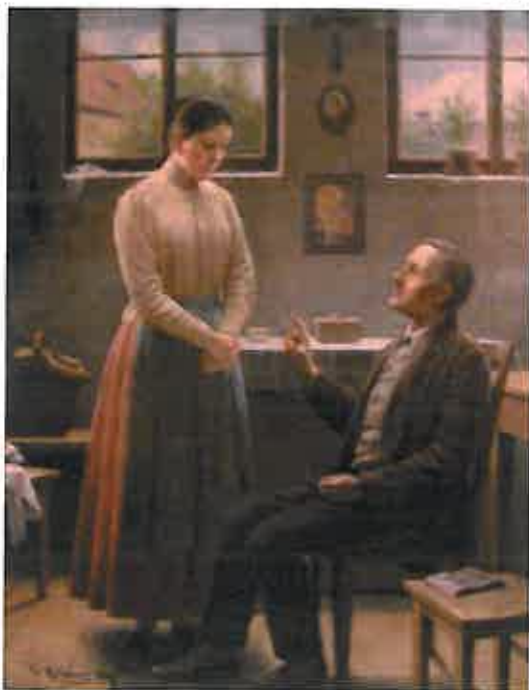
Obr. 179 Daniel Mathauser, „Starý špýchar“, 1935, RA Mathauserů fond Daniel Mathauser.

1)

2)

3)

Obr. č. 1 a Obr. č. 2

Fotografie dvou malovaných portrétů. Pekař Ondřej Mathauser se svou chotí Ludmilou Mathauserovou za svobodna Anderlovou. Pravděpodobně poslední třetina 19. století, původní obrazy malované jedním ze synů Ondřeje Mathausera, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 3

Josef Mathauser, *Ondřej Mathauser v domě ve Staňkově s vnučkou Miladou*, 1900, olej, plátno, 47 x 38cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 4

Josef Mathauser, fotografie obrazu staré staňkovské školy, pohled z pole, patrně poslední třetina 19. století, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

4)

Obr. č. 5

Josef Mathauser, fotografie obrazu staré staňkovské školy, pohled z návsi, patrně poslední třetina 19. století, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

5)

6)

7)

Obr. č. 6 *Mapa Hrádku Lacembok od V. Krále, podle původního plánu Jana Mathausera, August SEDLÁČEK, Hradky, zámky a tvrze království českého IX. Praha 1996, s. 107.*

Obr. č. 7 *Snad Julius Mathauser, Portrét bratra Jana Mathausera (1848-1886), poslední třetina 19. století, olej, dřevo, 20 x 15 cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.*

8)

9)

Obr. č. 8 Výstava architektury a inženýrství spojená s výstavou motorů a pomocných strojů pro maloživnostníky, s přidruženou výstavou vynálezů pro živnostníky a soubornou výstavou klempířů zemí Koruny české.

Obr. č. 9 Reklamní inzerce továrníka F. Kasla, tchána Františka Mathausera.

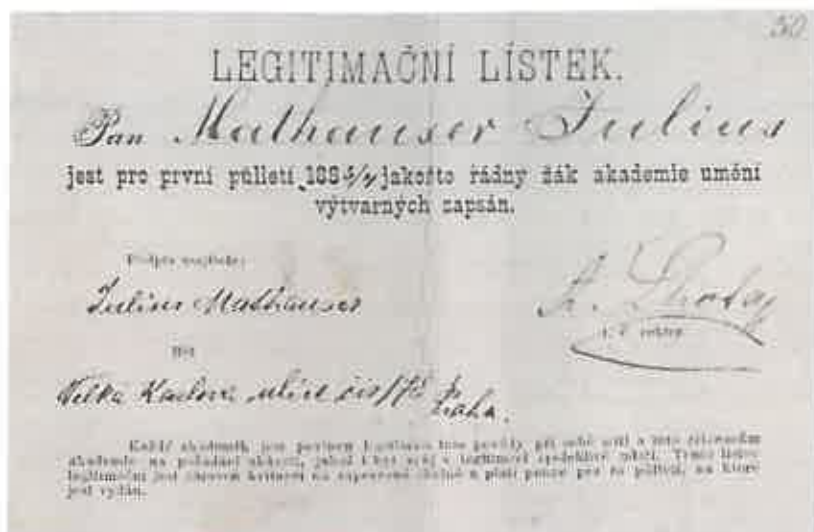
10)

11)

Obr. č. 10 Fotografie Julia Mathausera (1857-1885), RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 11 Profesor na malířské Akademii v Praze Antonín Lhota. Matějček Antonín: *Almanach Akademie výtvarných Umění v Praze*. Praha 1926.

12)

Obr. č. 12 Legitimace Julia Mathausera, žáka Akademie. RA Mathauserů, fond Jan Liška.

13)

14)

Obr. č. 13 Julius Mathauser, *Portrét Marie Mathauserové* (rozené Macháčkové 1858-1887), poslední třetina 19. století, uhel na papíře, 44 x 31cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 14 Julius Mathauser, *Portrét Václava Mathausera* (1850-1926), poslední třetina 19. století, tužka na papíře, 44 x 31cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

15)

16)

Obr. č. 15 Julius Mathauser, *Studie nohou*, poslední třetina 19. století, rudka na papíře, 45 x 32 cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 16 Julius Mathauser, *Portrét dítěte*, poslední třetina 19. století, uhel na papíře, 44 x 31 cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

17)

18)

Obr. č. 17 Julius Mathauser, *Studie světice*, poslední třetina 19. století, uhel na papíře, 37 x 32 cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 18 Julius Mathauser, *Portrét dívky*, poslední třetina 19. století, uhel na papíře, 44 x 31 cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

19)

20)

Obr. č. 19 Fotografie Josefa Mathausera (1846-1917), 1872, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 20 Ředitel na malířské Akademii v Praze Christian Ruben (1805-1875).

21)

22)

Obr. č. 21 Příhláška obrazu *Kristus na hoře Golgotě* na Uměleckou výstavu v Praze 1891.

Obr. č. 22 Fotografie Antonie Jenčové (1854-1919), manželky malíře Josefa Mathausera, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

26)

27)

28)

Obr. č. 26 Josef Mathauser, *Portrét Bedřicha ze Schwarzenbergu*, 1893, olej na plátně, 67x52 cm, Archiv Národního muzea, Evidence sbírek, inv. č. 192887.

Obr. č. 27 Josef Mathauser, *Portrét Marie Petzoldové Sittové*, 1887, olej na plátně, 58x74 cm, Archiv Národního muzea, Evidence sbírek, inv. č. H2-009129.

Obr. č. 28 Josef Mathauser, *Portrét zámečníka Maxmiliána Berana*, 1877, olej, plátno, 52x37 cm, Galerie Bratří Špillarů, Hlavní registr sbírek, inv. č. H-10737.

29)
Obr. č. 29 Josef Mathauser, *Kněží redemptoristé odnášejí milostivou sošku do Smolotel u Makové 12. 7. 1866*, 1905, fresco secco, jeden z dvanácti lunetových obrazů ze Svaté Hory u Příbrami.

30)

Obr. č. 30 Josef Mathauser, *Ze života sv. Jana Nepomuckého*, 1895, olej na dřevě, postraní křídlový oltář sv. Jana Nepomuckého v kostele sv. Petra a Pavla na Vyšehradě.

31)

Obr. č. 31 Josef Mathauser, *Sv. Martin darující svůj plášť žebrákovi*, obraz hlavního oltáře farního kostela sv. Martina v Lidicích, Wirth, Zdeněk: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Kladenském*. Praha 1907, s. 90.

32)

33)

34)

Obr. č. 32 Václav Brožík,
původní reprodukce obrazu
V peněžní tísní, světlotisk, Zlatá
Praha 13, 1896, s. 93.

Obr. č. 33 Josef Mathauser,
původní reprodukce obrazu
Poslední halíř, světlotisk, Zlatá
Praha 13, 1896, s. 336.

Obr. č. 34 Komeníkův obchod s
obrazy, poslední útočiště
výtvarných děl nešťastných
umělců, Český svět 5, 1907.

35)

36)

37)

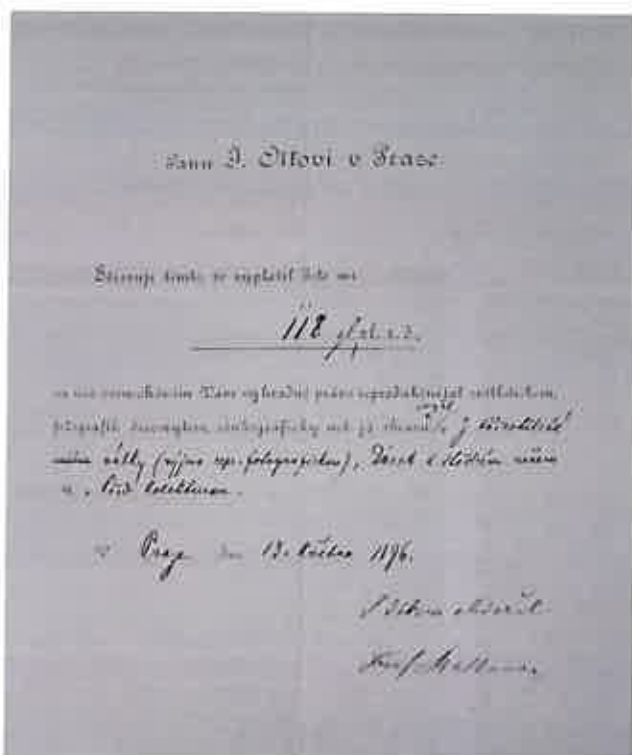
Obr. č. 35 Pohled do jedné z výstavních síní v pavilonu umělecké výstavy na Jubilejní výstavě v Praze 1891, vpravo obraz od Josefa Mathausera *Kristus na Golgotě*, vlevo obraz od Václava Sochora *Slavnost Božího těla v Čechách, Sto let práce. Zpráva o všeobecné zemské výstavě v Praze 1891 III*, Praha 1892, s. 588.

Obr. č. 36 Josef Mathauser, původní reprodukce obrazu *Kristus na Golgotě*, Světlotisk, Zlatá Praha 9, 1982.

Obr. č. 37 Josef Mathauser, reprodukce jiné verze obraz *Kristus na Golgotě*, umělecká dopisnice, barvotisk, neznámé berlínské nakladatelství, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

38)

39)

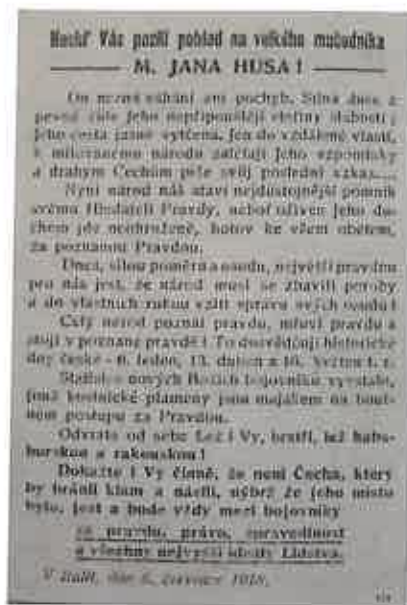
Obr. č. 38 Inzertní rubrika nakladatelství Jana Otty, nabídka zarámovaných uměleckých reprodukcí. Jan OTTO, *Seznam knižních časopisů hudebnin a děl uměleckých, kteréž vlastním nákladem vydal Jan Otto*, Praha 1871-1911.

Obr. č. 39 Korespondence Josefa Mathusera adresovaná nakladateli Janu Ottovi, smlouva o reprodukčním právu na obrazy otištěné v časopise *Zlatá Praha*, LA PNP, pracoviště Staré Hrady, fond Jan Otto, korespondence přijatá, fond nezpracovaný.

40)

41)

Obr. č. 40 Josef Mathauser, reprodukce obrazu *Mistr Jan Hus píše ve vězení poslední dopis Čechům*, 1913, Nakladatelství Umělecké snahy 1913, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 41 Zadní strana reprodukce obrazu *Mistr Jan Hus píše ve vězení poslední dopis Čechům*, 1913, Nakladatelství Umělecké snahy 1913, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

42)

43)

Obr. č. 42 Nakladatel Bedřich Kočí ve své pracovně 1905, LA PNP, Staré Hrady, fond Bedřich Kočí, fond nezpracovaný.

Obr. č. 43 Josef Mathauser, studie k obrazu *Mistr Jan Hus píše ve vězení poslední dopis Čechům*, 1896, lavírovaná tuš na papíře, 26 x 21cm, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

44)

45)

Obr. č. 44 Josef Mathauser, reprodukce obrazu *Libuše věští slávu Prahy*, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, nakladatelství Václava Krátkorukého Praze, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 45 Odborný závod s malířskými potřebami, papírnictví a zároveň nakladatelství Minerva, Ferdinandova třída 23 Praha, Janáček, František: *Ceník veškerých malířských potřeb odborného závodu „Minerva“*. Praha 1929.

46)

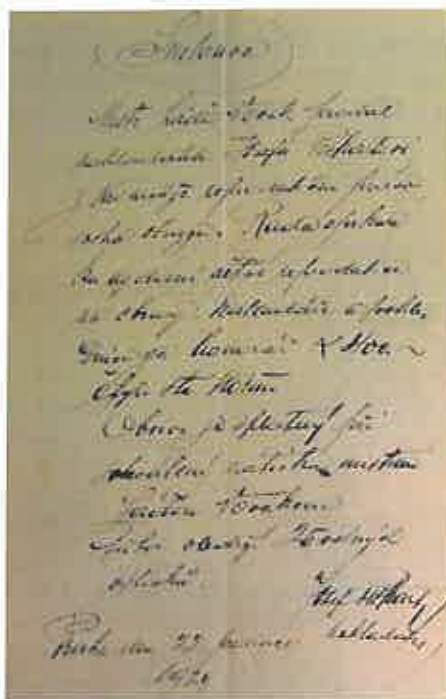
47)

Obr. č. 46 Josef Mathauser, reprodukce obrazu *Klanění tří králů*, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, nakladatelství Minerva, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 47 Josef Mathauser, reprodukce obrazu *Návrat vojáka ke své milé*, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, nakladatelství Minerva, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

48)

49)

50)

Obr. č. 48 Smlouva mezi nakladatelem Bedřichem Kočím a malířem Mikolášem Alšem o reprodukčním právu, ANG, fond Mikoláš Aleš 25, inv. č. 19., sign AA 1389/1.

Obr. č. 49 Smlouva mezi malířem Láďou Novákem a nakladatelem Josefem Pithartem z 22. 12. 1924, ANG, fond Láďa Novák 28, sign. AA-1164/26.

Obr. č. 50 Korespondence firmy Husník & Häusler nakladateli Bedřichu Kočímu, LA PNP, pracoviště Staré Hrady, fond Bedřich Kočí.

51)

52)

Obr. č. 51 Fotografie mladšího ze synů Josefa Mathausera Slavomila Mathausera, nižšího důstojníka rakousko-uherské za první světové války, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. č. 52 Josef Mathauser, reprodukce obrazu *Útrapy válečné*, 1915, Pokorný, Jiří: *Český svět I. 1889-1918*, Praha 1997, s. 192.

53)

Obr. č. 53 Josef Mathauser, *Padlý voják*, olej , plátno, 27 x 20 cm, bez datace, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

54)

Obr. č. 54
Josef Mathauser, *Loučení se Karla Havlíčka Borovského s rodinou*, 1900, olej, plátno, 67x45 cm, Muzeum Vysočiny v Havlíčkově Brodě.

55)

Obr. č. 55 Josef Mathauser, jiná verze obrazu *Loučení se Karla Havlíčka Borovského s rodinou*, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

56)

Obr. č. 56 Josef Mathauser, *Havlíkův sen*, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

57)

Obr. č. 57

Josef Mathauser, další verze obrazu *Loučení se Karla Havlíčka Borovského s rodinou*, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserü, fond Jan Liška. Čelní pohled do pokoje ze kterého byl Havlíček odveden.

58)

Obr. č. 58

Pokoj Karla Havlíčka Borovského, pohled směrem do ložnice. Muzeum Vysočiny v Havlíčkově Brodě. (vchod do ložnice a pravé dveře do vedlejší místnosti se nápadně shodují s místností na obr. č. 57). Fotografie z počátku 20. století. Drašner, František: *Karel Havlíček Borovský na Vysočině*, Havlíčkův Brod 2003, s. 301.

59)

Obr. č. 59

Pokoj Karla Havlíčka Borovského, současný stav, Muzeum vysočiny v Havlíčkově Brodě, pohled směrem do vedlejší místnosti, (výklenek v pravé části místnosti se nápadně podobá výklenku okna na obraze č. 57).

60)

Obr. č. 60 Josef Mathauser, *Oldřich a Božena*, 1908, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

61)

Obr. č. 61 František Ženíšek, *Oldřich a Božena*, 1884, olej, plátno, 174 x 265 cm, Národní galerie v Praze.

62)

Obr. č. 62 Josef Mathauser, *Mistr Jan Hus žádá na králi Václavu IV. za univerzitu tři hlasy pro Čechy a jeden pro cizozemce*, 1908, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

63)

Obr. č. 63 Josef Mathauser, *Mistr Jan Hus píše ve vězení poslední dopis Čechům*, 1908, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška

64)

Obr. č. 64 Josef Mathauser, *Hus před koncilem v Kostnici*, 1909, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

65)

Obr. č. 65 Josef Mathauser, *Zvěst o Husově smrti*, 1909, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

66)

67)

Obr. č. 66 Josef Mathauser, *Upálení mistra Jana Husa dne 6. července r. 1415*, 1908, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 67 Petr Maixner, *Husovo upálení*, 2 třetina 19. století, reprodukce, náčrt tužkou, *Památce Husově*, Sokolské besedy 9, 1914, č. 5-6.

68)

Obr. č. 68 Josef Mathauser, *Vjezd Jana Lucemburského do Prahy*, 1909, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

69)

Obr. č. 69 Petr Maixner, *Vjezd Jana Lucemburského do Prahy*, 1854, olej, plátno, 52 x 78 cm, Národní galerie v Praze.

70)

Obr. č. 70 Josef Mathauser,
*Jan Sladký Kozina
před Lomikarem, 1909,*
umělecká dopisnice,
reprodukce, barvotisk, RA
Mathauserů, fond Jan Liška.

71)

Obr. č. 71 Josef Mathauser,
Lešetínský kovář, 1909,
obrazová reprodukce, barvotisk,
RA Mathauserů, fond Jan Liška.

72)

Obr. č. 72 Josef Mathauser,
Bitva Kresčaku 1346, 1908,
umělecká dopisnice, reprodukce,
barvotisk, RA Mathauserů, fond
Jan Liška.

73)

Obr. č. 73 Josef Mathauser,
Bitva u Kolína 1757, 1909,
umělecká dopisnice,
reprodukce, barvotisk,
RA Mathauserů, fond Jan Liška.

74)

75)

Obr. č. 74 Josef Mathauser, *Klanění tří králů*, 1914, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 75 Josef Mathauser, *Hvězda betlémská*, 1914, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

76)

Obr. č. 76 Josef Mathauser, *Madona s Ježíškem*, 1914, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

77)

78)

Obr. č. 77 Josef Mathauser, *Najády*, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. č. 78 Josef Mathauser, *Najády*, studie, olej na lepence, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauserů.

79)

80)

Obr. č. 79 Josef Mathauser, *Přijede cirkus*, 1902, olej, plátno, 24 x 20 cm, soukromá sbírka.

Obr. č. 80 Josef Mathauser, „*Přijede cirkus*“, tempera na papíře, 13 x 11,5 cm, soukromá sbírka.

81)

Obr. č. 81 Josef Mathauser, *Poslední akordy*, umělecká dopisnice, reprodukce, barvotisk, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

82)

83)

Obr. č. 82 Josef Mathauser, *Muzikanti na voze*, 1895, olej, plátno, 74 x 100 cm, soukromá sbírka.

Obr. č. 83 Josef Mathauser, *Selská jízda*, 1895, olej, plátno, soukromá sbírka.

84)

85)

Obr. č. 84 Josef Mathauser, *Muzikantská nehoda*, původní reprodukce, Světozor 33, 1899, č. 13, s. 155.

Obr. č. 85 Jaroslav Špillar, *Na konci masopustu*, původní reprodukce, Český svět 5, 1909, č. 15.

86)

Obr. č. 86 Josef Mathauser, *Muzikanti*, 1915, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

87)

Obr. č. 87 Josef Mathauser, *Portrét dcery Milady Mathauserové*, kolem roku 1880, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

88)

Obr. č. 88 Josef Mathauser, *Portrét dcery Milady Mathauserové*, 1886, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

89)

Obr. č. 89 Josef Mathauser, *Portrét Marie Mathauserové*, 80. léta 19. století, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

90)

Obr. č. 90 Josef Mathauser, *Portrét bratra Václava Mathausera*, 80. léta 19. století, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

91)

Obr. č. 91 Josef Mathauser, *Autoportrét*, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

92)

Obr. č. 92 František Ženíšek, *Autoportrét*, olej, plátno, kolem 1880, Roman PRAHL, *Umělec, jeho ateliér a umění. Téma české malby 19. století*. Nepublikovaná disertační práce, Praha 1986, obrazová příloha č. 190.

93)

Obr. č. 93 Josef Mathauser, *Portrét Jaroslava Čermáka*, 1879, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

94)

Obr. č. 94 Dobová fotografie Jaroslava Čermáka, druhá polovina 19. století, Blažičková-Horová, Naděžda (ed.): *České malířství 19. století*. Katalog stálé expozice Sbírký umění 19. století. Praha 1998, s. 208.

95)

96)

Obr. č. 95 Josef Mathauser, *Alpská krajina*, 1874, fotografie obrazu v RA Mathauserů, fond Jan Liška, originál zcizen.

Obr. č. 96 Josef Mathauser, černobílá fotografie obrazu *Riegerova stezka*, soukromá sbírka.

97)

Obr. č. 97 Josef Mathauser, *Příbram od Žežic*, 1899, olej, plátno, součást stálé expozice Hornického muzea v Příbrami.

98)

Obr. č. 98 Josef Mathauser, *Libušin soud*, 1908, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. č. 99 Detail z obrazu Josefa Mathausera *Libušin soud*, signatura Josefa Mathausera s datací a značkou malíře.

99)

Obr. č. 100 Výňatek z korespondence Josefa Mathausera adresovaná svému synovi Slavomilu RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

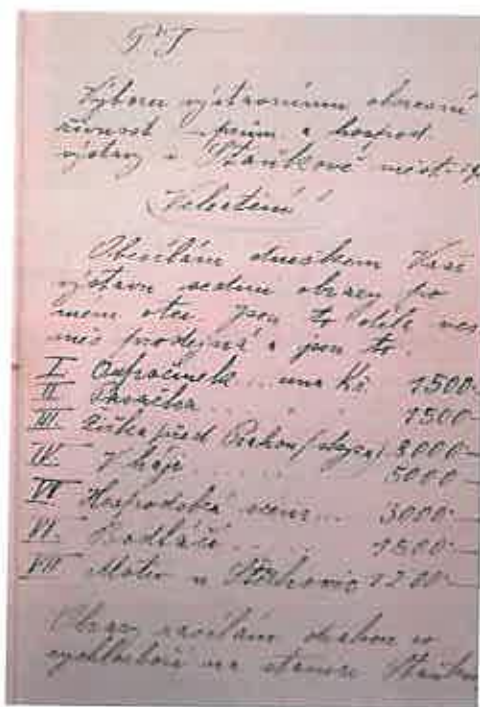
100)

101) Obr. č. 101 Obrazové album uměleckých historických pohlednic *Historie českého národa v obrazech* vypráví o slavné minulosti i utrpení národa od nejstarších českých pověstí až po události minulého století, 20. léta 20. století.

102)

103)

Obr. č. 102 Jedna z posledních fotografií Mistra Mathausera, Český svět 14, č. 23, 1917.

Obr. č. 103 Korespondence Jaroslava Mathausera Výstavnímu výboru okresní živnostensko-průmyslové a hospodářské výstavy r. 1925 ve Staňkově Městysy, SOKA Domažlice, pracoviště Horšovský Týn, fond Výstavní výbor Okresní živnostensko-průmyslové a hospodářské výstavy ve Staňkově Městysy 1925, fond nezpracován.

104)

105)

Obr. č. 104 Fotografie Jaroslava Mathausera (vlevo) a Slavomila (vpravo), 1895, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauserů.

Obr. č. 105 Fotografie Jaroslava Mathausera, 1965, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

106)

107)

Obr. č. 106 Jaroslav Mathauser, *Vesnické stavení*, 1916, akvarel na papíře, 28 x 21 cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 107 Josef Mathauser, *Vesnické stavení v okolí Oldřichovce*, olej, plátno, RA Mathauser, fond Jan Liška.

108)

109)

Obr. č. 108 Jaroslav Mathauser, *Podzim*, akvarel na papíře, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. č. 109 Antonín Hudeček, *Podzim*, 1903, olej, plátno, 100 x 200 cm, MG Brno.

110)

111)

Obr. č. 110 Jaroslav Mathauser, *Remízky*, olej, plátno, 60 x 80 cm, soukromá sbírka.

Obr. č. 111 Antonín Slavíček, *Silnice v Kameničkách*, olej, plátno, 116 x 136 cm, Západočeská galerie v Plzni.

112)

113)

Obr. č. 112 Fotografie Milady Mathausarové, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. č. 113 Fotografie z dobového časopisu, pohled do ateliéru Malířské školy pro dámy, Český svět 1, č. 7.

114)

115)

Obr. č. 114 Milada Mathausarová, *Portrét ženy*, 1898, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 115 Milada Mathausarová, černobílá fotografie obrazu *Zátiší s květinami*, olej, plátno, dílo, které pochází pravděpodobně z ateliéru Jakuba Schikanedera.

116)

117)

Obr. č. 116 Fotografie Zdenky Mathauserové, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. č. 117 Zdenka Mathauserová, *Krajina z Posázaví*, pastel, papír, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

118)

Obr. č. 118
Zdenka Mathauserová,
Krajina z Posázaví, pastel,
papír, RA Mathauserů, fond
Daniel Mathauser.

119)

Obr. č. 119
Zdenka Mathauserová, *Krajina z Posázaví*, pastel, papír, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

120)

121)

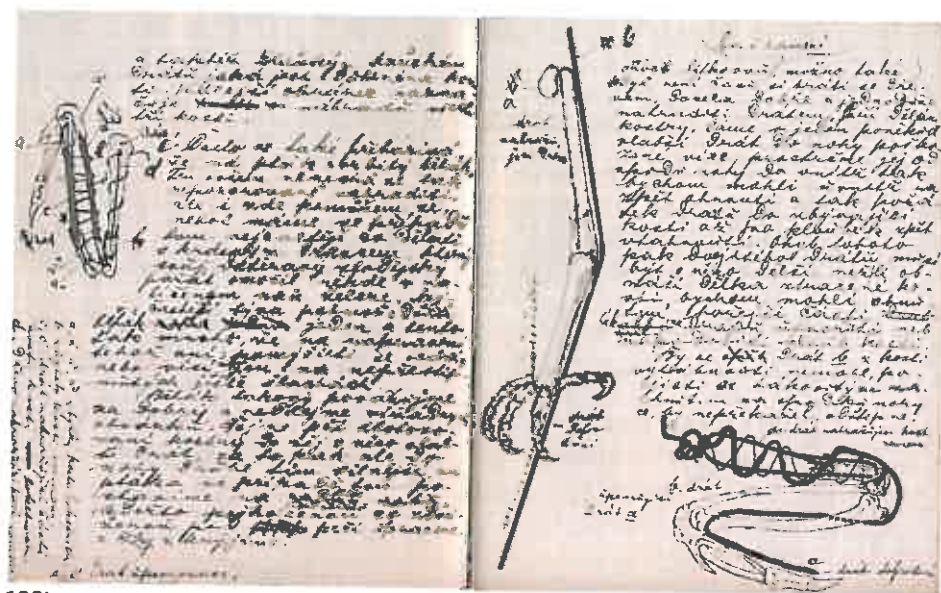
Obr. č. 120 Fotografie Václava Mathausera, 1886, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 121 Fotografie Marie Mathauserové, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

122)

Obr. č. 122 Fotografie domu hřebenáře Prokopa Macháčka na Václavském náměstí v Příbrami, před rokem 1901, zde bydlel Václav Mathauser se svou ženou Marií Mathauserovou, rozenou Macháčkovou. RA Mathauserů, fond Jan Liška.

123)

Obr. č. 123 Dvojlist z pracovního sešitu Václava Mathausera, poznámky a nákresy související s preparováním ptactva. RA Mathauserů, fond Jan Liška.

124)

125)

Obr. č. 124 Korespondence adresovaná Václavu Mathauserovi od ředitelství c. k. Ústavu ku vzdělání učitelů v Soběslavi, pochvalné uznání za skvělé preparování ptactva, 15. ledna 1906, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

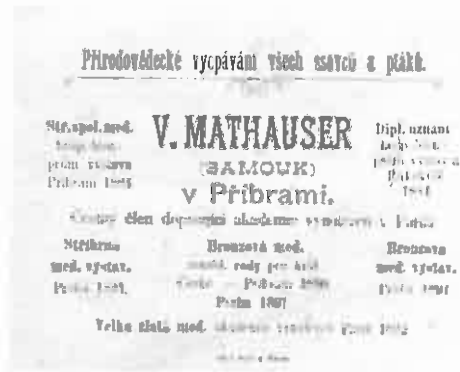
Obr. č. 125 Fotografie preparovaného supa, střelený údajně v Egyptě a preparovaný údajně pro Karla IV. ze Schwarzenbergu.

126)

Obr. č. 126 Fotografie modelu lesní zvěře z rukou Václava Mathausera, sádra, RA Mathauserů, fond Jan Liška

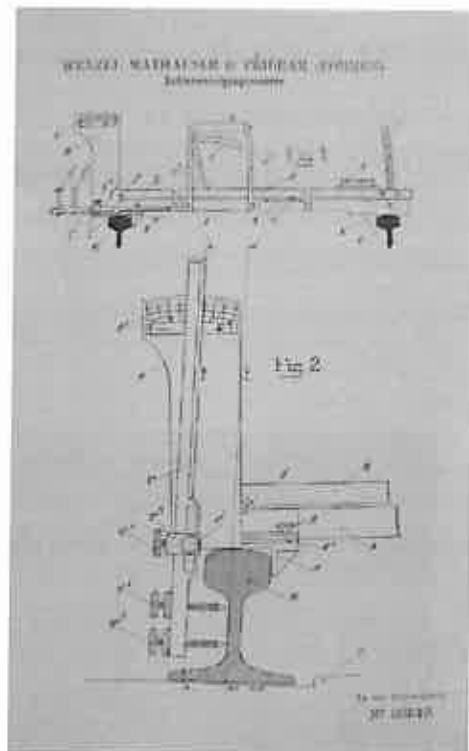
127)

Obr. č. 127 Visitka Václava Mathausera, ocenění za výstavní činnost v oboru preparátorství a vynálezcství, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

128)

Obr. č. 128 Fotografie Václava Mathausera spolu s diplomem čestného dopisujícího člena Akademie vynálezců v Paříži, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

129)

Obr. č. 129 Václav Mathauser, nákras vynálezu „Schienenneigungsmesser“, 1908, ANTM, fond Mathauser Václav 644, inv. č.2.

130)

Obr. č. 130 Fotografie rodiny Mathauserů v Příbrami, 1898, vlevo nahoře Johanna Mathauserová, vpravo nahoře Pokop Mathauser, vlevo dole Václav Mathauser, vpravo dole Johana Mathauserová rozená Macháčková, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

131)

Obr. č. 131 Fotografie domu Václava Mathausera č. p. 143 na Václavském náměstí v Příbrami, který projektoval sám Václav Mathauser v roce 1901, stav v roce 1972, ANTM, fond Mathauser Václav 644, inv. č. 13.

132)

Obr. č. 132 Fotografie Prokopa Mathausera jako maturanta, 1902, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

133)

Obr. č. 133 Fotografie státního koedukačního učitelského ústavu v Příbrami, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

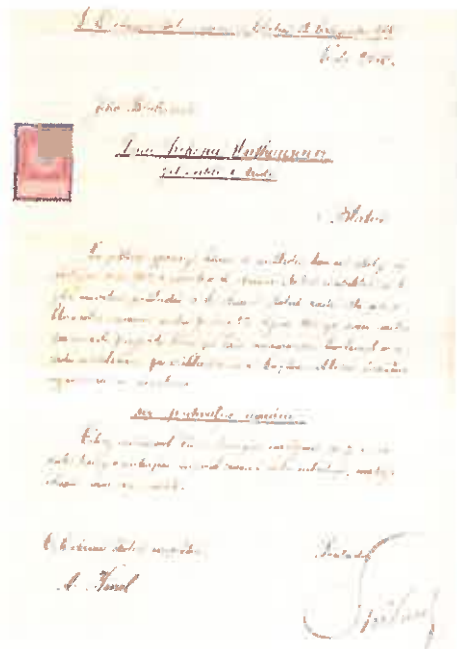
134)

135)

Obr. č. 134 Prokop Mathauser, *Studie preparovaného ptactva*, 1901, kvaš, papír, RA Mathauserů, fond Jan Liška, skicář Prokopa Mathausera.

Obr. č. 135 Prokop Mathauser, *Portrét dědečka Prokopa Macháčka*. 1899, tužka, papír, 36 x 29 cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

136)

137)

Obr. č. 136 Pochvalné uznání Prokopu Mathauserovi od c. k. okresního školního rady, Blatná, 1908, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 137 Prokop Mathauser, *Návrh na plakát, pro vánočné nadílku, pořádanou roku 1907 spolkem Aloisia v čele se svobodnou paní z Hildebrandtů na Blatné*, tempera, papír, 30 x 22 cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 138
 Prokop Mathauser.
*Zátiší s čajovým
 servisem*, 1907, olej, plátno,
 38 x 47cm, RA Mathauserů,
 fond Jan Liška.

138)

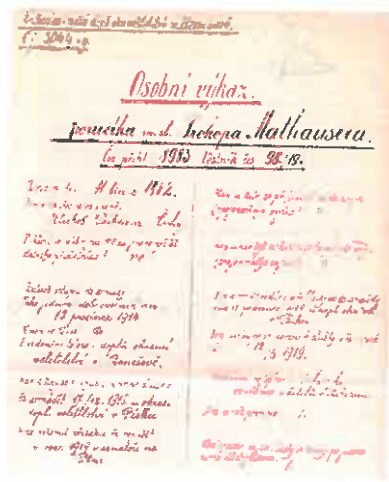
Obr. č. 139
 Prokop Mathauser. *Motiv
 z pobřeží Terstu*, 1911, kvaš,
 papír, 35 x 50cm, RA
 Mathauserů, fond Jan Liška.

139)

Obr. č. 140
 Fotografie Václava
 Mathausera se synem
 Prokopem a polskými
 přáteli, dole uprostřed
 Václav Mathauser,
 vpravo dole Prokop
 Mathauser. Terst
 1908, RA Mathauserů,
 fond Jan Liška.

140)

Obr. č. 141
 Opis osobního výkazu poručka
 m. sl. Prokopa Mathausera,
 RA Mathauserů
 fond Jan Liška.

141)

142)

Obr. č. 142 Fotografie Prokopa Mathausera, v Příbrami 12. 11. 1916, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

143)

Obr. č. 143 Prokop Mathauser, *Z italského bojiště*, Gorjansko 1916, tužka, papír, skicář Prokopa Mathausera, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

144)

Obr. č. 144
Prokop Mathauser, *Z italského bojiště*, u Monfalcone, přímoří, 25. 2. 1916, tužka, papír, skicář Prokopa Mathausera, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

145)

Obr. č. 145
Prokop Mathauser, *Z italského bojiště*, na Doberdu 1916, tužka, papír, RA Mathauserů, fond Jan Liška, skicář Prokopa Mathausera.

146)

147)

Obr. č. 146 Prokop Mathauser, *Studie Javorového listu*, akvarel, papír, skicář Prokopa Mathausera RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 147 Prokop Mathauser, *Geometrická a ornamentální stylizace hmyzu*, 1920, tuš, akvarel, papír, skicář Prokopa Mathausera, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

148)

149)

Obr. č. 148 Prokop Mathauser, *Studie motýlích křídel*, 1922, tuš, akvarel, papír, skicář Prokopa Mathausera, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 149 Prokop Mathauser, *Kosatec*, 1920, akvarel, papír, skicář Prokopa Mathausera RA Mathauserů, fond Jan Liška.

150)

Obr. č. 150 Svatební fotografie Prokopa Mathausera a Milady Furchové, 31.7. 1923, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

151)

Obr. č. 151 Fotografie Marie Masnerové („Márinky“), RA Mathauserů, fond Jan Liška.

152)

Obr. č. 152 Pochvalný dopis adresovaný Prokopu Mathauserovi od slavnostního výboru výstavy, konané při příležitosti půlstoletého jubilea založení státního učitelského ústavu v Příbrami, 21. 8. 1924, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

153)

Obr. č. 153 Fotografie souborné výstavy obrazů Prokopa Mathausera na výstavě konané při příležitosti půlstoletého jubilea založení státního učitelského ústavu v Příbrami, 1924, Mathauserů, fond Jan Liška.

154)

Obr. č. 154 Prokop Mathauser, *Pohled na Svatou Horu z okna domu na Václavském náměstí*, 30. léta 20. století, olej, plátno, 64 x 45 cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

155)

Obr. č. 155 Prokop Mathauser, *Pohled na příbramskou reálku z okna domu na Václavském náměstí*, 1932, akvarel, papír, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 156
Prokop Mathauser, *Hrad Hunec u Kamýka*, 1919, akvarel, papír, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

156)

Obr. č. 157
Fotografie Prokopa Mathausera v ateliéru, 1938, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

157)

158)

159)

Obr. č. 158 Povýšení Prokopa Mathausera do hodnosti nadporučíka mimo službu, 7. 2. 1931, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 159 Václav Mathauser, *Portrét otce Prokopa Mathausera*, 1957, kombinovaná technika, 34 x 28 cm, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

160)

161)

Obr. č. 160 Fotografie Václava Mathausera, jako gymnazista, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 161 Fotografie Václava Mathausera, 1950, na studířích v ateliéru, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 162
Fotografie Václava Mathausera, který restauruje obrázky na skle v přibramském muzeu v budově děkanství, 1967, na zadní straně fotografie napsáno „*To jsem se měl! Tam jsem začínal! Byli jsme tam čtyři: O. Bartoň, já, Božena Boháčová a Anna.*“

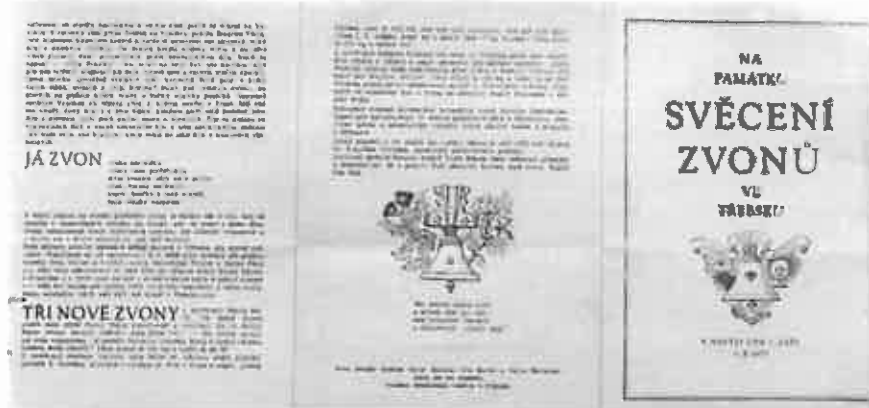
162)

163)

164)

165)

Obr. č. 163) Fotografie slavnosti svěcení zvonů ve TřebSKU, 5. 9. 1971, v čele pražský biskup František Tomášek, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 164) Václav Mathauser, ilustrace k průvodnímu listu slavnosti svěcení zvonů ve TřebSKU, 1971, grafika, suchá jehla, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 165) Brožurka vydaná k památce svěcení zvonů ve TřebSKU, autoři textu Jindřich Bezděka, Otto Bartoň a Václav Mathauser, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

166)

167)

Obr. č. 166 Část korespondence Cyrila Boudy adresovaná Václavu Mathauserovi, 1967, zakreslený dům Cyrila Boudy na mapě, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 167 Václav Mathauser, *Zátiší*, 1957, olej, dřevo, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 168
Václav Mathauser, *San Pietro Liguria*, 1995, olej, plátno, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

168)

Obr. č. 169 Václav Mathauser, *Gradac v Dalmácii*, 1989, olej, dřevo, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

169)

Obr. č. 170
Václav Mathauser, *Podzim*,
1992. olej, lepenka, RA
Mathauserů, fond Jan Liška.

170)

Obr. č. 171 Václav Mathauser,
fresková výzdoba Svaté Hory u
Příbrami.

171)

172)

Obr. č. 172 Václava Mathauser rozjímající v krajině, 70. léta 20. století, RA
Mathauserů, fond Jan Liška.

173)

174)

Obr. č. 173 Fotografie Milady Mathauserové a Johanny Mathauserové (sedící vpravo), fotografováno před rokem 1902, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

Obr. č. 174 Josef Mathauser, *V zahradě*, reprodukce, 1899, Zlatá Praha 16, 1899, č. 34, s. 408.

175)

Obr. č. 175 Josef Mathauser, detail freskového obrazu *Kněží redemptoristé odnášejí milostivou sošku do Smolotel u Makové 12. 7. 1866, 1905*, fresco secco, jeden z dvanácti lunetových obrazů. Václav Mathauser s rodinou, z leva děti Johanna a Prokop, dědeček Prokop Macháček se ženou, Václav Mathauser, rodiče Václava Mathausera ze Staňkova, poslední vpravo stojící žena Václava Mathausera Marie.

176)

177)

Obr. č. 176 Fotografie architekta Daniela Mathausera, 1941, RA Mathauserů, fond Daniel Mathauser.

Obr. č. 177 Fotografie architekta Daniela Mathausera, 2001, RA Mathauserů, fond Jan Liška.

178)

179)

Obr. č. 178 Daniel Mathauser, *Mužský*, 1941, olej, RA Mathauserů fond Daniel Mathauser.

Obr. č. 179 Daniel Mathauser, *Starý špýchar*, olej, 1935, RA Mathauserů fond Daniel Mathauser.